مەملەکەی

قورئان

دیدێکی نوێ لە قورئاندا

ماکوان کەریم

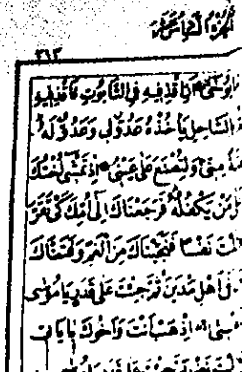

مەملەکەتی قورئان

دیدێکی نوێ لە قورئان

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

مەملەکەتی قورئان

دیدێکی نوێ لە قورئان

نووسین: ماکوان کەریم
پێداچونەوە (دانانی ئایەت و تەفسیرەکان): باران ئاریایی

کتێبخانەی حاجی قادری کۆیی

بەڕێوبەری گشتی: موحەممەد خضر ئەحمەد ٠٧٨٢٤٦٧١٣٩٤ - ٠٧٥٠٤٦٧١٣٩٤
بەڕێوبەری هونەری: موستەفا موحەممەد کوردی
فەیسبووک: کتێبخانەی حاجی قادری کۆیی/ M.Ktebxana
ئینستگرام: کتێبخانەی حاجی قادری کۆیی/ M.Ktebxana
لقی یەکەم: بەرامبەر دەرگای قەڵا - بازاڕی ڕۆشنبیری
لقی دووەم: چوار ڕیانی شێخ محمود - بەرامبەر مزگەوتی محمود علاف
ئەمێل: mdmaktaba@gmail.com

تایپ: باران ئاریایی، منصور نجاة نظام الدین
نەخشەسازی ناوەوە: موستەفا موحەممەد کوردی
نەخشەسازی بەرگ: برەو نەججار
چاپی یەکەم: ٢٠٢٣
پێوانە: ١٤*٢١
تیراژ: ١٠٠٠
لاپەڕە: ٤٦٢

لە بەڕێوبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان - هەرێمی کوردستان
ژمارە سپاردنی (١٦٧)ی ساڵی (٢٠٢٣) پێدراوە

کتێبی ژمارە () لە بڵاوکراوەکانی بزاڤی نوێ

مەملەکەتی قورئان

دیدێکی نوێ لە قورئان دا

لێکۆڵینەوەیەکی ئەکادیمیانەیە
لە مەڕ چەند پرسێکی گرنگی قورئان

چاپی یەکەم:
٢٠٢٣

کردنی بە pdf
Osama Zandy

قورئان! من شەرمەندەی تۆم کە لە تۆ ئاوازی مەرگمان دروست کردووە، هەرکات بە کۆڵانێکدا تێدەپەڕین و گوێمان لە دەنگی قورئان خوێندن دەبێت دەپرسین: (کێ مردووە؟)، لە چ غەفڵەتێکی گەورەداین کە وا ئەزانین خوای گەورە تۆی بۆ مردوو ناردووە.

قورئان! من شەرمەندەم کە تۆمان کە لە کتێبێکی کار پێکرا و کردووە بە ئەفسانەیەکی مۆزەخانە نشین.

زۆر خۆشحاڵ دەبین کە چەند وشەیەکت لەسەر فەردەی برنج دەنووسرێت، خۆشحاڵ دەبین کە کەسێك هەڵساوە لەسەر فەرش چنیویەتی، خۆشحاڵ دەبین بەوەی کە کەسێك بە ئاڵتوون نووسیویەتییەوە، خۆشحاڵ دەبین بەوەی کە لەسەر بچوکترین پارچە کاغەز نووسراوەتەوە...

ئایا خوای گەورە تۆی ناردووە کە ئێمە ئەم شتانەی لێ دروست بکەین و لە مۆزەخانە دات بنێین؟

قورئان! من شەرمەندەی تۆم کە تەنانەت ئەو کەسانەی کە ئەتخوێننەوە و گوێت لێ دەگرن وا بەدیارییەوە دادەنیشن وەك ئەوەی بەدیار گۆرانی و مۆسیقاوە دانیشتبین، کە ئەگەر یەکێك بتوانێت ئایەتێکی درێژ بە جارێك

بخوێنێت هەمووان هاوار دەکەن "احسنت" وەك ئەوەی پێشبڕکێ نەفەس درێژی بێت!

قورئان! من شەرمەندەی تۆم کە کراویت بە فێستیڤاڵی خوێندنەوە و لەبەرکردن، خوێندنەوەی تۆ لە ئەوەڵەوە تا کۆتایی کراوە بە شکاندنی ڕیکۆرد یان خوێندوەت واجبە؟ خۆزگە ئەو کەسانەی کە تۆیان لەبەر کردووە بیانزانیایە لەبەرت بکەن نەك ببێتە پێشبڕکێی ئەوەی کێ مێشکی بەهێزە. خۆش بەحاڵی ئەو کەسەی کە دڵی پەیوەستە بەتۆوە، ئەو کەسانەی کە تۆ ئەخوێننەوە بەجۆرێك خۆشحاڵ دەبن وا ئەزانن هەر ئێستا ئایەتەکان دابەزیوون، ئەوەی ئێمە لە ئێستادا کردوومانە بە قورئان تەنها بەشێکی بچوکە کە بە ئیسلامان کردووە و هەڵمانواسیووە بە خاچی جاهیلیدا.

د. علی شریعتی

(ڕەحمەتی خوای لێبێت)

بسم الله الرحمن الرحيم

هەمیشە وا بیرم دەکردەوە کە لەدوای هەموو ناڕەحەتییەك ئاسانکاری، یاخود خۆشی و شادی دێت.

لە ڕاستیدا هەمیشە وا دەرناچێت، ئەوەی کە فێری بووم لە زیندان ئەوەبوو کە ناڕەحەتی هەمیشە بەردەوامە لەگەڵ مرۆڤدا، لەگەڵ هەموو چەرمەسەری و ناڕەحەتی و ئازار و ئەشکەنجەی ژیان، خوای پەروەردگار لەگەڵیدا ئاسانکاری بۆ مرۆڤ دەکات، خەم و ناڕەحەتییەکانی پێ ساڕێژ دەکات نەك بەو واتایەی لە دوای هەموو ناڕەحەتیەك خۆشی دێت، ئەشێ مرۆڤ هەمیشە لەناڕەحەتیدا بێت، بەڵام خوای گەورە پاداشتی ئەداتەوە بەخۆشی و کاری ئاسان دەکات کە ساڕێژی ئەو برین و ناڕەحتیانەی بکات.

شێخ عبدالرحمان ناصر سەعدی لە تەفسیری ئایەتی ﴿فَإِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا ۝٥ إِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا ۝٦﴾ [الشرح] مژدەیەکی گەورە ئەدات کە

لەگەڵ هەموو ناڕەحەتییەك ئاسانکاریەك هاوڕێیەتی دەکات، تەنانەت دەڵێت ئەگەر ناڕەحەتی و ئازار و ئەشکەنجە خۆی بکات بە کونی (قۆری)دا[1]

ئاسانکاری لە کونەکە دەیکاتە دەرەوە.

پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێت: النصرُ معَ الصبرِ ، والفرَجُ مع الكرْبِ : وإنَّ مع العسرِ يُسْرًا[2]

لە ڕاستیدا ئاسانکاری و دەرچوون لەناڕەحەتی لەگەڵ کاتی ناڕەحەتیدایە، بەڕاستی لەگەڵ هەموو ناڕەحەتییەك دا ئاسانکارییەك هەیە لەلایەن پەروەردگارەوە.

بەدڵنیاییەوە لەدوای هەموو ناڕەحەتی و ئازارێك، خۆشی و شادی هەردێت،، خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿... سَيَجْعَلُ ٱللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ۝٧﴾ [الطلاق] (دڵنیا بن کە) خوا دوای تەنگانە هەرزانیی دێنێت، دوای ناخۆشی خۆشی دێنێت

ئەوەش موژدەیەکی گەورەیە بۆ ئەوانەی کە ناڕەحەتی و ئەشکەنجە و هەژاری و نەخۆشی زەلیلی کردوون.

---

[1] جۆرێکە لە گیانداری دەشتی یان بیابان لە شێوەی مارمێلك دایە، بەڵام هێندێك گەورەترە، عەرەبی بیابان نشین دەیخۆن.

[2] عبدالله بن عباس وأنس بن مالك، صحيح الجامع، ٦٨٠٦

هەروەها داواکردنی کۆمەکی لە خوای گەورە لە ڕێگای ئارامگرتن و نوێژکردن، گەورەترین میکانیزمە بۆ ئارامکردنەوەی دەروونی و زاڵبوون بەسەر کۆسپەکان و گەیشتن بە ئامانجەکان

﴿وَٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى ٱلۡخَٰشِعِينَ ۝٤٥﴾ [البقرة].واتە: داوای یارمەتی لە خوا بکەن لەڕێگای ئارامگرتن و نوێژەوە، ئەوەش ئەرکێکی قورسە تەنیا لەسەر ئەو کەسانە نەبێ گەردنکەچی دەنوێنن.

لە زانایانی ناسراوی خۆرئاوا (دلبەم جێمس) مامۆستا لە زانکۆی هارفارد دەڵێ: (گەورەترین چارەسەری خەم و دڵە ڕاوکێ- القلق- تەنیا ئیمانە)[٣]

هەروەها دەڵێ: ئیمان ئەو هێزەیە پێویستە دابین بکرێ بۆ یارمەتیدانی مرۆڤ لە ژیاندا، بەبێ ئیمان مەترسی هەیە بۆ پەککەوتنمان بەرامبەر کێشەکانی ژیاندا)[٤]

دیسانەوە دەڵێ: (لەنێوان ئێمە و خودا پەیوەندییەکی پتەو هەیە ناپچڕێ، گەر خۆمان بخەینە ژێر چاودێری خوای بێ گەردەوە تەواوی هیوا و

-.-.-.

ئاواتەکانمان بۆ دێنێتە ئاراوە). (د. ئەلیکسس کاریل)دەڵێ: (نوێژ گەورەترین دینەموۆی وزەیە مرۆڤ چالاک دەکات).

کەواتە: بۆچی سوودی لێ وەرنەگرین[٥].

ئەم پێشەکییەم بۆ ئەوەبوو کە بڵیم؛ مرۆڤ لەژیانیدا لەکاتی ناڕەحەتیدا بۆی دەبێتە ئەزموون، زۆر نهێنی فێری خاوەنەکەی دەکات، منیش لە زیندان دا لەگەڵ ئەو هەموو فشارە لەڕووی دەروونی و جەستەییەوە لەسەرم بوو، بەڵام سوپاس بۆ خوای گەورە فێری زۆر ئەزموون و زانستی نوێ بووم، کە ئەگەر لە زیندان نەبووایە هەرگیز کاتم بۆ تەرخان نەدەکرد و فێری نەدەبووم.

لەگەڵ ئەو هەموو فشارەدا زۆرتر بیرو مێشکم کاری دەکرد، ئیتر تێگەیشتم ئەو بەردەی زۆرترین فشاری بورکانی دەکەوێتە سەر لەکۆتاییدا گرانبەهاترین نرخ بۆخۆی دەپچڕێت و دەبێتە (ئەڵماس) یاخود (دینامیت).

دەمەوێت ئەوە بەخوێنەر بڵێم بەهۆکاری زیندان و بیرکردنەوەی زۆر و بوون بە هاوەڵی قورئان ئەم لێکۆڵینەوەیە لە دایك بووە، زۆر ئاواتەخواز بووم کە ئەم لێکۆڵینەوەیە لە زانکۆیەك پێشکەش بکەم، بەڵام لەناو زانکۆی زیندانی مافیاکانی ئیتالیا و دیموکراتییەوە پێشکەشی خوێنەرانی دەکەم.

لێکۆڵینەوەکەم لەسەر بنەمای ڕووداوەکانی ناو قورئانە، هەرچەندە لەوانەیە نووسەرانی تر نووسینیان لەسەر چیرۆکە قورئانییەکان نووسیبێت و

٥- هەمان سەرچاوە/ ل: ١٠٤.

لەناو کتێبخانەی کوردیدا دەست بکەوێت، بەڵام هەمووان ناویان ناوە چیرۆکە قورئانییەکان.

من هەوڵم داوە جیاوازتر لە هەموو ئەوانەی کە ناویان ناوە چیرۆکە قورئانیەکان، ناوی لێ بنێم ڕووداوەکانی قورئان و بەدواداچوونی وەحییە بۆ پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) نهێنیەکانی ژیانە بۆ شوێنکەوتوانی.

بۆیە ئەم لێکۆڵینەوەیەم ناوناوە دیدێکی نوێ لە قورئان.

ماکوان کەریم

زیندانی ڕۆسانۆ/ئیتالیا

جیاوازی لەنێوان موعجیزە و ئیعجازدا

هەندێك وشەی عەرەبی مەحاڵە بتوانرێت بیکەیتە کوردی، چونکە مانای ڕاستی لەدەست دەدات و ناتوانیت هیچ لێکۆڵینەوەیەك یاخود تیۆرێکی لەسەر دابمەزرێنیت، ئەمە مانای وانییە زمانی کوردی لاواز بێت، بەڵکو زۆربەی زمانەکانی جیهان بەو شێوەیەیە. تەنانەت هەندێك وشەی کوردی ئاستەمە وەرگێڕانی بۆ بکەیت بۆ زمانەکانی تر دەبێت وەکو خۆی دایبنێیتەوە بۆ نمونە (پێشمەرگە).

وشەی موعجیزە لە زمانی کوردی دا بەرانبەری وشەی (پەڕجۆیە).

(پەڕجۆ) ئاشنا نییە بە گوێی خەڵکی کوردی باشور، وە مانای ڕاستی موعجیزە نادات، بەڵام وشەی ئیعجاز هاوشێوەی نییە لە زمانی کوردی دا.

جیاوازی نێوان موعجیزە و ئیعجاز لە قورئان و لە ژیانی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) دوو چەمکی جیاوازن و هەریەکەیان واتای تایبەتی خۆی هەیە.

موعجیزە: واتا ئەو ڕووداوانەی لەسەردەمی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) ڕوویداوە بێجگە خەڵکی سەردەمی خۆی کەسی تر پەی پێنابات و نەیبینیووە، مەگەر بە هەواڵ بە ئێمە بگات.

ئەوکات وەکو ئێمان بڕوای پێدەهێنن، وەکو نمونەی (کەرت بوونی مانگ، دەرچوونی ئاو لە نێوانی پەنجەی موبارەکی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، قسەکردن لەگەڵ گیانلەبەران دا، چوونی بۆ ئیسراو میعراج، ون بوونی لەبەر چاوی موشریکەکان، هاتنی قورئان لەلایەن جوبریلەوە یاخود بینینی جبریل...هتد).

هەموو ئەم موعجیزانە کۆتایی پێهاتووە، جارێکی تر ڕوونادات بۆ هیچ کەسێك لەبەر ئەوەی وشەی موعجیزە واتا هەموو مرۆڤ دەستەوسانە لەئاستیدا و دەردەچێت لەهەموو یاساکانی ئەم گەردوونە، تەنها بۆ پێغەمبەرانە. ڕوونیشە کە دوای پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هیچ پێغەمبەرێکی تر نایەت بۆیە ئاماژەمان بەوە داوە کە جارێکی تر موعجیزە بۆ هیچ کەسێی تر ڕوونادات، یاساکانی ئەم گەردوونە ببەزێنێت.

لە ڕووی ئەقڵەوە زۆرجار مرۆڤ بیر لەوە دەکاتەوە کە ئەو موعجیزانە هەندێکیان زیادەڕۆییە و ڕووی نەداوە، تەنها هەواڵێکە و بڵاوبۆتەوە و بووە بە حەقیقەتێك لەناو خەڵکیدا، ئەڵبەت مەبەست لە مولحید و عەلمانی و موعتەزیلەکانە کەوا دەڵێن، چوونی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بۆ ئیسرا و میعراج و شەورۆی بە خەوو خەیاڵ ئەزانن، جا ئەگەر خەو و خەیاڵ بێت ئیتر چۆن دەبێتە موعجیزە.

یاخود بەشێك لە شیعە و موعتەزیلە و تەنانەت قورئانییەکانیش دەڵێن مانگ شەق نەبووە، بەڵکو ئەو ڕووداوە لەکۆتایی دونیا ڕوئەدات و نیشانەی قیامەتە.

نامانەوێت لەم بەشەدا وەڵامی گومانەکانیان بدەینەوە، بەڵکو تەنها شیکاریەکە بۆ تێگەیشتن لە چەمك و تێزی موعجیزە و ئیعجاز.

بۆ تێگەیشتن لە موعجیزە مرۆڤی ژیر و خاوەن هزر ڕاستەوخۆ ناتوانێت هەواڵەکە بەدرۆ بخاتەوە، بەڵکو دەگەڕێتەوە بۆ مێژوو، دەبێت بگەڕێت بەدوای ئارکۆلۆژیا و دیکۆمێنت لەسەر ئەو ڕووداوانەی ڕویانداوە، بۆ نمونە ئەگەر کەرتبوونی مانگ بەنمونە وەربگرین دەگەڕێینەوە سەردەمی پێغەمبەر (صلی الله علیەو سلم) بزانین خەڵکی چییان وتوە، هەڵبەت لەسەرچاوەی ڕاست و دروست نەك سەرچاوەی لەنگ و پاتاڵ، یان نەیارانی محمد (صلی الله علیه وسلم) چییان وتوە لەو سەردەمەدا وە قسەی زانست چییە لەو بارەیەوە. هەموو ئەمانە کۆدەکەینەوە ئەوکات ڕاستی و دروستی دەردەکەوێت.

هەموو دیکۆمێنتەکانی ئەو سەردەمە کە ڕووداوی کەرت بوونی مانگیان بینیووە نووسراوەتەوە، بەتایبەت لە هیندستان و چین و ڕۆم دا، لەسەردەمی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بەهەزارەها کەس بینیویەتی، تەنانەت بەدەمی نەیارانی محمد (صلی الله علیه وسلم) باسکراوە و بینراوە، هەروەها لە پێگەی ناسا ئاماژەی پێکراوە و زۆرێك لە پێگە و کتێبەکان سەرچاوەکانیان دیاری کراوە.

مەبەست لە شیکاری ئەم باسە تەنها بۆ تێگەیشتنە لە وشەی موعجیزە وەك چەمك، پاشان تێز و زاراوە بۆ زمانەوانی.

وشەی ئیعجاز لە زمانی کوردیدا بەرانبەری نییە، بەڵام دەتوانین بڵیین واتا بەردەوامی موعجیزەیە بۆ ڕەوەند دوای ڕەوەند و ڕاستی و دروستی ئەم ئاینە دەردەخات، بە واتایەکی تر ئیعجاز بەمانای دەرخستنی موعجیزەی قورئان و پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بۆ تێگەیشتن لەم گەردوونە، چونکە خوای پەروەردگار بۆ ناسینی خۆی و ناساندنی ناوە پیرۆزەکانی سێ جۆر قورئانی بۆ مرۆڤەکانی جیهان ناردووە.

یەکەم: قورئانی کتێب بۆ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) کە ئەم قورئانەیە کە ئێستا لەبەردەستی هەموواندایە، کەلامی پیرۆزی خوای پەروەردگارە، نە دەتوانین ناوی بنێین مەخلوق وە نەدەشتوانین ناوی بنێین سیفەتی خوای پەروەردگار، بەڵکو تەنها وەکو خۆی دەفەرموێت (کلام الله)یە. بە زمانی عەرەبی هاتووە بۆ ئەوەی عەرەب تێبگات و هەڵگری بێت بۆ جیهان.

﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ قُرۡءَٰنًا عَرَبِيّٗا لَّعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُونَ۝٢﴾ [یوسف] ئێمە ئەم ئایەتانەمان دابەزاندووە لە شێوەی قورئانێکی پاراودا بە زمانی عەرەبی بەڵکو لێی تێبگەن و ژیریتان بخەنە کار.

تا ڕۆژی قیامەت ئەم قورئانە ئیعجازە بە بەردەوامی خەڵکی لە ئاستیدا دەستەوسانە و توانایان نییە هاوشێوەی بنووسن و بیهێنن.

بە پشتیوانی خوای گەورە لە لاپەڕەکانی داهاتوودا زیاتر ئەو ئیعجازانە ڕوون دەکەینەوە.

دووەم: قورئانی ڕۆشتوو لەسەر زەوی: ئەویش پێغەمبەری خوایە (صلی الله علیه وسلم)، کە لە خۆیەوە قسەی نەکردووە، هەموو فەرمایشتەکانی وەحی بووە لەخوای گەورەوە.

﴿مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ۝٢﴾ هاوەڵ و هاوڕێی ئێوە (محمد صلی الله علیه وسلم) گۆمڕاو سەرلێشێواو نییە، لەڕێگەی ڕاست و ڕەوان نەترازاوە.

﴿وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلْهَوَىٰٓ ۝٣﴾ قسە و گوفتاریشی لە ئارەزووبازیی و هەوا و هەوەسەوە نییە

﴿إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْىٌ يُوحَىٰ ۝٤﴾ [النجم] (ئەمەی کە ڕایدەگەیەنێت بەدەر نییە لە نیگاو وەحی خوایی)

ئەم جۆری دووەمە لە قورئان کە پێغەمبەری ئازیزمانە (صلی الله علیه وسلم) بریتییە لە ژیانی و فەرموودەکانی و هەڵسوکەتی بەشێکی زۆرە لە ئیعجاز لەگەڵ جیل و ڕەوەندەکاندا ڕێ دەکات تا ڕۆژی قیامەت.

سێیەم: قورئانی بینراو یاخود گەردوون: ئەم جۆرەی تر زیاتر بۆ تێفکرین و بەردەوامی ئیعجازی دوو جۆرەکەی تر لە قورئان بۆ مرۆڤەکان شی دەکاتەوە خوای گەورە لە سورەتی الواقعە دا دەفەرموێت:

﴿۞فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ۝٧٥﴾ [الواقعة] سوێندم بە شوێنی ئەستێرەکان (لە ئاسمانی فراواندا کە لە ژمارە نایەن) سوێندم بە شوێنی ئەستێرەکان (لە ئاسمانی فراواندا کە لە ژمارە نایەن)

(د. منصور محمد حسب النبي) دەنووسێ: (لێرەدا قورئان دەری دەخات ئەستێرەکان تەنێکی ئاگرین و ڕوناکیان زاتیە و پلەی گەرمییان زۆربەرزە و قەبارەیان زۆر زەبەلاح و گەورەیە، دووەمیان زۆر فراوانە و لە جووڵەدان، بەڵام لەبەر چاوی ئاسایی وا دەرناکەون.

بۆ نموونە: نزیکترین ئەستێرە لە خۆر (ئەلفای قنستورس)ە (١٤،٤) ساڵی تیشکی دوورە. (یەک ساڵی تیشکی = ١٠ ملیۆن ملیۆن/ کم)و، گەلاوێژ (١٩) ساڵی تیشکی دوورە و ئەستێرەی پۆلی (القطبي) (٤٠٠)ساڵی تیشکی دوورەو، ئەستێرەکانی مەجەرەی ئەندرۆمیدا (٢) ملیۆن ساڵێ تیشکی دوورن، ئەستێرە هەیە بەپێی تەلەکسۆبی (ماونت بالومار)ی ئەمریکی (١.٢) بلیۆن ساڵی تیشکی لێیان دوورە، کوازارەکان (١٠) بلیۆن ساڵی تیشکی لێیانەوە دوورن...).[٦]

﴿وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ۝٧٦﴾ بێگومان ئەو سوێندە گەر بزانن سوێندێکی زۆر گەورەیە (لەم سەردەمەدا زیاتر ڕوون بۆتەوە کە خوای

٦- الآيات الكونية في ضوء العلم الحديث/ د.منصور محمد حسب النبي/ ل: ٥٥/ ٥٦ سەیر بکە.

بەدیهێنەر ملیۆنەها کەهکەشان و ملیارەها ئەستێرەی دروستکردووە، کە کۆمەڵەی خۆر لە ئاستیدا زۆر بچوکن)

﴿إِنَّهُۥ لَقُرْءَانٌ كَرِيمٌ﴿٧٧﴾﴾ [الواقعة] کە بەڕاستی ئەم قورئانە، زۆر پیرۆز و بەڕێزە

واتا (القران المنظور، القران مشي، القران المقرؤ)

قورئان پێکهاتەیەکی سەرسوڕهێنەرە، هیچ کەس ناتوانێت هاوشێوەی بنووسێت.

هەرکەس بە هەرئاستێك بڕوانێتە قورئان و لێکۆڵینەوەی لەسەر بکات لەسەر شێوەی مێتۆدی تەفسیری قورئان دەرهێنانی ئەحکام و یاسا و کات، قورئان بە گوێرەی ئەقڵی زاناکە مامەڵەی لەگەڵ دەکات واتا هەر ئاستێکی زانستییدا لێکۆڵینەوە لە قورئان بکەیت، قورئان ئەوەندەت پێ دەبەخشێت کە بیر و هزرت ڕازی بکات. ئەمەش ئەوە دەردەخات کە قورئان بەڕاستی موعجیزەیە و هەموو مرۆڤ موحتاج و دەستەوسانە لە ئاستیدا.

بەهیچ شێوەیەك دەستی مرۆڤی تێیدا نابینرێت، دابەزینی ئیعجازە، کۆکردنەوەی دیسان ئیعجازە، ناونانی بە ئایەت و سورەتەکانی هەر بۆخۆی ئیعجازە، پلەبەندی سورەتەکان و ناولێنانیان کە لێیان ورد ببیتەوە دەبینیت کە ئەمەش ئیعجازە، تەنانەت بەکارهێنانی (٤٨) پیتە عەرەبییەکە تێیدا ئیعجازە...هتد. لەسەر هەریەکێك لەمانە لە بەشەکانی تردا زیاتر شیکردنەوەی لەسەر دەکەین بەپشتیوانی پەروەردگار.

کەواتە پێکهاتەی قورئان ئەگەر سەرسوڕهێنەرە ئەوا پێکهاتەکان چین و چی وای کردووە کە دانشمەند و فەیلەسوف و بیرمەندەکان لە ئاستیدا دەسەوسان بن.

بۆ نمونە شاعیر و فەیلەسوفی گەورەی ئەڵمانی (گۆتێ) گەورەترین ئاهەنگی گێڕا لە شەوی (٢٧)ی ڕەمەزان دا واتا شەوی قەدر بۆ قورئان، پەڕی تاوسی خستبووە بەینی لاپەڕەکانی قورئان، شیعری نووسیووە بۆ ئەو پەڕی تاووسە کە چەندە پیرۆز و خۆشبەختە لەگەڵ قورئانەکەیدا ژیان دەباتە سەر!

دەبێت بزانین ئەو پێکهاتەیە چییە کە هەزارەهای وەك و (لیۆ تۆلستۆی و ڤۆڵتێر و شۆبنهاودەر...هتد) سەرسام کردووە؟!

پێکهاتەی قورئان

قورئان کەلامی خوای پەروەردگارە بۆ مرۆڤ هاتووە، پاشان جنۆکەش کاری پێدەکات، بەڵام تایبەتە بە مرۆڤەکان. خوای پەروەردگار کە کەلامی خۆی نارده سەر زەوی واتا قسە کردنە لەگەڵ ناخ، هەست، سۆز، ڕەوش و مێشکی مرۆڤەکان بەگشتی.

قورئان پێکهاتووە لە چوار بەش، کە ئەم بەشانە دەیان زانست و بەشی تری لێ جیادەبێتەوە.

پێکهاتەی یەکەم: بیروباوەڕ (العقيدة).

پێکهاتەی دووەم: یاساو ڕێسا (الشريعة).

پێکهاتەی سێیەم: ڕەوشت (الأخلاق).

پێهاتەی چوارەم: بەدواداچوون (قصص).

سێ بەشی یەکەم بە هەزارەها کتێبی لەسەر نووسراوە واتا بیروباوەڕ، شەریعە و ئەخلاق، بەڵام بەدواداچون کە کورد و زانایانی کورد ناویان ناوە چیرۆکە قورئانییەکان، ئەویش بە هەزارەها پەرتوك لەسەر گێڕانەوەی

سەردی مێژوو و چیرۆکی قورئانی نوسراوە، بەڵام بەداخەوە لەناو کورد دا لێکۆڵینەوە لەسەر خودی زانستەکە نەکراوە، تەنانەت لەناو کتێبخانەی عەرەبی دا زۆر دانسقەیە.

بۆیە بڕیارم دا بە پشتیوانی خوا وەکو شێخ سەعید نەورەسی دەفەرموێت: لەم قوتابخانەی یوسفییەوە، لێکۆڵینەوەکەم دەست پێ بکەم، بەڵام بۆ من بەڕاستی زانکۆی یوسفی یە (علیه السلام)، پاشان جێگای پیاوچاکانە وەك ئیبن تەیمییە و ئیمامی احمد و أبو حنیفە..هتد.

کەواتە لێرەوە ڕاستەوخۆ دەچمە ناو باسی (قصص) و بۆچی ناوم ناوە بەدواداچوون، لەکاتێکدا نووسەران و بانگخوازانی ئەم کوردستانە ناویان ناوە چیرۆکە قورئانییەکان، کە لە ڕاستیدا باشترە بڵێین بەدواداچوونە قورئانییەکان.

واتای القصص چییە؟

وشەی (القصص) لەڕووی زمانەوانییەوە: واتا شوێن پێ هەڵگرتن، یاخود دواکەوتن یان بەدواداچون، یاخود گێڕانەوە و ڕووداو.

عەرەب دەڵێت: القصص تتبع الأثر، القصص هو تتبع الأثر واقتفاوه يقال قصصت أثره اى تبعته، لفظ القصص مصدر.

کورد کە ناویناوە چیرۆك لەڕاستیدا هەڵەیە، وشەی چیرۆك لە زمانی عەرەبیدا واتای (قصص) ناگەیەنێت، بەڵکو (حکایە) یان حیکایات دێت، یان مێژوو لەبەرانبەر القصص دادەنرێت.

خوای پەروەردگار لە سورەتی الکهف دا بەواتای شوێن پێ هەڵگرتن و بەدواداچوون وەحی بۆ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) کردەوە و دەفەرموێت:

﴿قَالَ ذَٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا﴾ [الكهف]
موسى وتی: هەر ئەوەبوو کە ئێمە دەمانوویست (واتە: دەبوو ئا لەو شوێنەدا چاوەڕێ بوینایە) ئیتر بەناچاریی گەڕانەوە بۆ ئەو شوێنەی کە بەجێیان هێشتبوو.

هەروەها دایکی سەیدنا موسی (علیه السلام) (یوکابد خانم) فەرمووی بە خوشکەکەی سەیدنا موسی شوێنی تابوتی براکەت بکەوە بزانە لەکوێ جێگیر دەبێت و کێ هەڵیدەگرێت.

کەواتە وشەی قصص، باشترە لەبەرانبەریدا لەزمانی کوردیدا بەدواداچوون دابنرێت، نەوەك چیرۆك. دەشێت لە بەشێکی ژیان باس بکات، بەڵام وشەی قصص سێ واتای هەیە (القصة هي الخبر والأمر والشأن) (هەواڵ، فەرمان پێکردن، ناساندنی لایەنەکان یاخود لاکان و گۆشەکان).

لە قورئاندا خوای گەورە لە قورئان دا لە زمانی پێغەمبەر یعقوب (علیه السلام) دەفەرمووێت:

﴿قَالَ يَٰبُنَيَّ لَا تَقۡصُصۡ رُءۡيَاكَ عَلَىٰٓ إِخۡوَتِكَ فَيَكِيدُواْ لَكَ كَيۡدًاۖ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ لِلۡإِنسَٰنِ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ۝٥﴾ [یوسف] (باوکی)وتی: ڕۆڵە گیان خەوەکەت مەگێڕەوە بۆ براکانت (نەوەکو) فێڵێکت لێ بکەن و تووشی بەڵایەکت بکەن (چونکە ئەم خەوە داهاتوویەکی بڵند بۆ تۆ دەگەیەنێت، ئەوانیش حەسودیت پێ دەبەن) بەڕاستی شەیتانیش دوژمنێکی ئاشکرای ئادەمیزادە.

لێرەدا بە مانای گێڕانەوەی خەو دێت، وشەی تقصص بۆ براکانی یوسف بەدواداچوون بکەن بۆ خەوەکەی یوسف (علیه السلام).

هەروەها بەواتای هەواڵ و بەدواداچوون دێت.

﴿إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلْقَصَصُ ٱلْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾﴾ [آل عمران] بەڕاستی هەر ئەمەیە بەسەرهاتی ڕاست و دروست (دەربارەی عیسا و دایکی)، هیچ خوایەك نییە جگە لە (الله)، بێگومان ئەو (الله)یە هەر خۆی باڵادەست و دانایە.

لەوانەیە خوێنەر ئەو پرسیارە بکات و بڵێت خۆ نووسەر خۆشی داندەنێت بەوەدا کە قصص بەواتای گێڕانەوەش دێت، ئێ چیرۆکیش واتا گێڕانەوە؟

بەلێ لە ڕاستیدا ئەوە ئەمانەتی زانستییە ناتوانم خۆمی لێ هەڵە بکەم، بەڵام وشەی گێڕانەوە بە واتای قصص دێت، بەدواداچوون بەرفراوانتر و بەهێزترە لە وشەی گێڕانەوە، بۆ نمونە کەسێك بۆیان گێڕاوەتەوە و هەواڵە و پێی دەدرێت، بەڵام کەسێکی تر دەڵێت من خۆم بەدواداچوونم بۆ کردووە.

وشەی بەدواداچوونەکە بەهێزترە لە گێڕانەوەکە.

دیسان پرسیارێکی تر دروست دەبێتەوە و لەوانەیە خوێنەر بڵێت، باشە خۆ قورئان بۆمان دەگێڕێتەوە هەر باشترە چیرۆك بەکاربهێنرێت؟

لەوەڵامدا دەڵێین: لەبەر ئەوەی قورئان حەقیقەتی موعەلەقە و فەرمایشتی خوای گەورەیە، یەقینمان هەیە لە ڕاستی و دروستی ئەو وەحییە بۆ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هەواڵی گەلانی تری بۆ ئێمە باس کردووە یاخود گێڕاوەتەوە بەڵام بۆ ئێمەی مرۆڤ دەڵێت بەدواداچوون.

بۆ زیاتر تێگەیشتن لەم باسە سەرنجتان ڕادەکێشم بۆ ڕووداوەکانی سورەتی الکهف کە پێك هاتووە لە چەند هەواڵێك...

لەوانە:

بێ هەڵە و بێگەردی قورئان، یارانی ئەشکەوت، دوو هاوڕێ کە یەکێکیان خاوەنی دوو باخە، ڕووداوی موسی و بەلیانی کوڕی بەلکان کە هەردووکیان پێغەمبەرن (علیهما السلام)، ڕووداوی ئیبلیس و سوجدە بردنی بۆ ئادەم (علیه السلام)، هەواڵ و ڕووداوەکانی قیامەت و زولقەرنەین...

چەند دیمەنێکی بەدواداچوون بۆ ئەو ڕووداوانەی سورەتی الکهف

دیمەنی یەکەم:

یارانی ئەشکەوت ئەگەر بەچاوی چیرۆك تەماشای بکەین ڕووداوەکە ڕوویداوە و هیچ بەدواداچوونێکی هەڵنەگرت!

بەڵام ئەوەی لەو ڕووداوەوە فێر دەبین...

١. ئازایەتی و چاونەترسی ئەو گەنجانەیە.

٢. ئیدارە و ڕێکخستنی بەهێز.

٣. پاراستنی نهێنی و خۆدەرنەخستن.

٤. گەڕان بەدوای خواردنی حەڵاڵ و پاك دا.

٥. دوور لە هەڵەشەیی و سەرەڕۆیی.

٦. هەوڵدان بۆ چەسپاندنی یەکتاپەرستی.

٧. ڕازی بوون بە ژیانی شاخ و ئەشکەوت، دوور لە خۆشییەکانی ژیان.

٨. ڕازی نەبوون بە حوکمی طاغوت.

٩. گوێ نەدان بە شتی لاوەکی و پاراستنی جەوهەر و دینەکەیان.

١٠. ڕێزگرتن لە ئاژەڵ و هاوڕێیەتی لەگەڵ مرۆڤ دا.

١١. هەوڵدان بۆ بەرپاکردنی شۆڕش لەناو گەلانی خەوتوودا.

١٢. نزاو پاڕانەوە لەکاتی ڕووبەڕووبونەوەیاندا لەگەڵ خوانەناسەکاندا.

بۆ نمونە لەماوەیەکی کورتدا تەنها ١٢ خاڵم بۆ هەڵبژاردن کە بەدواداچوونم کردووە لەو ڕووداوەی کە خوای پەروەردگار ناردوویەتی بۆ پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کە بەشێکی گرنگی پێکهاتەی ژیانە.

دیمەنی دووەم:

نمونەی دوو هاوڕێیە کە یەکێکیان خاوەنی باخ و باخات و ئەوی تریان کەسێکی دینداره، بەدواداچون بۆ ئەو ڕووداوە

١. هەوڵدان بۆ کشتوکاڵ ترێ و خورما.. .هتد

٢. هەوڵدان بۆ پیشەسازی: بەنمونە فوارەی ئاو لەنێوان دوو باخەکەدا.

٣. مرۆڤ کە بووە خاوەنی پارە لەخوا دوور دەکەوێتەوە.

٤. لوت بەرزی.

٥. باوەڕنەبوون بە ڕۆژی دوایی و قیامەت بەهاوکاری خۆشیەکانی ژیان مرۆڤ بە ماددی دەکات.

٦. بیرخستنەوەی قیامەت و بانگەواز لەهەموو کارێکدا.

٧. شکاندنی شکۆی لوتبەرزی و خۆبەگەورەزانی.

٨. لەدەستدانی ماڵ و سەروەت و سامان کەتاسەر بۆکەس نامێنێتەوە.

٩. تۆبەکردن و پەشیمانی پێش مردن و چونەناوگۆڕ.

١٠. نەویستنی ماڵی دنیا کە ئیمان لاواز بکات.

دیمەنی سێیەم:

موسی پێغەمبەر (علیه السلام) و بلیای کوڕی بەلکان ناسراو بە خضر.

١. هەوڵدان بۆ زانست.

٢. ماندووبوون لە ڕێگای زانست دا.

٣. هاوڕێیەتی کردنی کەسی باش بۆ وەرگرتنی زانست، وەك یوشع- ی کوڕی نون (علیهما السلام).

٤. بوونی مامۆستاو فێرکاری هەمیشە دەبێت مرۆڤ هەیبێت، گەڕان بەدوایدا.

٥. پەلە نەکردن لە پرسیار و ڕەخنە، تا مامۆستاکەت باسەکە تەواو دەکات.

٦. بۆ وەرگرتنی زانست هەرگیز مەرج لەسەرخۆت دامەنێ.

٧. بۆ بەکەم زانی و لەخۆبوردەیی لەکاتی وەرگرتنی زانست دا.

٨. هەموو جارێك ئەوەی تۆ دەیبینیت لە زانست مەرج نییە ڕاست بێت، سەرچاوەی تر زۆرە.

٩. ئارام گرتن و سەبر بۆ وەرگرتنی زانست.

١٠. بزانە هەمیشە لەتۆ زیرەکتر و لێزانتر هەیە.

دیمەنی چوارەم:

بەدواداچوون لەژیان و مێژووی ذوالقرنین ئەو هەواڵەی لە قورئاندا بە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ڕاگەیەنراوە.

١. بوونی دەسەڵات هەمیشە بۆ ڕاپەڕاندنی کاری خەڵکی.

٢. سەرکردە دەبێت چاونەترس و بەڕاوێژ بێت، دووربێت لە سەرەڕۆیی و هەڵەشەیی.

٣. هەمیشە سەرکردە دەبێت بەتوانا بێت بۆ دەسەڵات و حکومەتەکەی تەمکین و جێگیر دەکات.

٤. دەبێت سەرکردە خاوەن دەسەڵات و تەمکین بێت و لەگەڵ ڕەوش دا مامەڵە بکات.

٥. هەوڵدان بۆ دەستەبەرکردنی مافەکانی خەڵکی و زوڵم و زۆرداری نەهێڵێت.

٦. توانای پیادەکردنی سزا و پاداشتی هەبێت لەدەسەڵاتەکەیدا لە ڕێگای دەزگاکانییەوە.

٧. هەوڵبدات خەڵکی ژێردەسەڵاتەکەی بەشداری پێبکات لە حکومەتەکەیدا.

٨. کاری خزمەتگوزاری بۆ میللەت دابین بکات و لە ئاووئاوەڕۆ و بەنداو...هتد.

٩. بتوانێت کارگە و پیشەسازی گەورە لە وڵاتەکەیدا دابمەزرێنێت.

١٠. هەوڵبدات بۆ دەرهێنانی کانزاکان و بەهێزکردنی ئابوری وڵاتەکەی.

١١. بەربەست و هێزی هەبێت بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی دوژمن و گەندەڵکاران.

١٢. بیرخستنەوەی خەڵکی بە خواناسی و دروستکردنی وەحدەتی بیروباوەڕ.

ئەم چەند خاڵەی ئاماژەمان پێداوە بریتییە لە پێکهاتەی ژیان.

١. ئیدارە و ڕێکخستنی کۆمەڵگاو بوونی بیروباوەڕی پاك و یەکتاپەرستی.

٢. کشتوکاڵ و پیشەسازی.

٣. زانست و هەوڵدان بۆ زانست.

٤. بوونی دەسەڵات و سەرکردەی بەهێز.

لێرەوە بۆمان دەرکەوت کە قورئان ئیعجازە، واتا موعجیزەکەی بەردەوامە لە تێگەیشتن، بەخشینی زانیاری نوێ بە ڕەوەند دوای ڕەوەند، خۆ ئەگەر وەکو چیرۆك تەماشای بکەین لە وشەی قصص بیکەینە حیکایەت، واتا بەدواداچوونی نەبێت بۆ هەواڵەکە هیچ چێژێك وەرناگریت لە ماناو مەدلولاتی قورئانی پیرۆز، هەربۆیە خوای پەروەردگار دەفەرموێت:

﴿كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ مُبَٰرَكٞ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ۝٢٩﴾ [ص] ئەم قورئانە کتێبێکی پیرۆزە دامانبەزاندووە بۆ لای تۆ، بۆ ئەوەی ئایەتەکانی لێك بدەنەوە و بیری لێ بکەنەوە و بۆ ئەوەی خاوەن بیرو هۆشەکان پەند و ئامۆژگاری وەربگرن و تێفکرن.

کەواتە لێرەوە ڕوون بوویەوە کە مەبەستمان لە وشەی قصص واتا بەدواداچوون لە قورئان دا بەمانای هەواڵ و داهاتووش هاتووە.

واتای بەدواداچوونی قورئانی (قصص القرآني)

هەموو بەدواداچوونێك لە قورئاندا هەواڵە، واتا هەواڵەکە لەباروگوزەرانی گەلانی ڕابووردوو کەلە زەمەنێکی دووردا ژیاون باس لە ڕەوشی ڕابوردووی پێغەمبەران و ئەو ڕووداوانەی کەلە ڕاستیدا لەکاتی خۆیدا ڕویانداوە.

قورئان زۆر باسی مێژو و واقیعی ڕەوشی گەلانی کردووە کە لەناوچوون و ناویان لەسەر زەویدا نەماوە، لەکاتێکدا قورئان ناوی گەل و هۆز و شار و پێغەمبەرەکانیشی بردوون، بەدواداچوونی کردووە لەکات و شوێن و پلەبەندی واقیع و ژیان و گوزەرانیان.

لەگەڵ ئەو بەدواداچوونەی بۆ ژیان و گوزەرانیان لەگەڵیشیدا وێنە و دیمەنێکی زیندووی پێدەبەخشێت و قسەو گفتوگۆ لەگەڵ ناخی مرۆڤ لەهەموو سەردەمەکاندا دەکات.

هەربۆیە وشەی چیرۆك و حیکایەت دووری دەخەمەوە بۆ ئەوەی لەسادە و سلکاری وشەکە بچێتە دەرەوە قوڵتر تەماشای ڕووداوەکان بکەین و وشەی بەدواداچوون بکەینە بەرگی (القصص) لەزمانی کوردیدا.

ئەم ڕووداوانە ئەجوڵێت لەگەڵ مێژووی ڕووداوەکان ساڵ بەدوای ساڵ و سەدە بەدوای سەدەدا ئامۆژگاری و ئەحکام و ئەزموونی نوێی تێدا لەدایك دەبێت.

لێرەوە دەردەکەوێت کە وشەی (قصص) لەگەڵ واتای هەواڵیش لە قورئاندا ئاماژەی بۆ کراوە بە دوو شێوە (الأخبار، والأنباء).

ئەگەر تەماشای قورئان بکەین جوانی و موعجیزەکەی لێرەوە زیاتر ئاشکرا دەبێت وە زۆر بە دەقیقی بەکارهاتووە ئەو وشەیە (الأخبار، والأنباء).

لەزمانی کوردیدا بەرانبەر الأخبار هەواڵ دائەنرێت، بەڵام بۆ وشەی الأنباء لە ڕاستیدا لە کوردیدا بەرانبەری نییە، لێرەدا وشەی ڕووداوی بۆ کاردەهێنین لەجیاتی الأنباء، یاخود وشەی نەبەء لە تەنیشت ڕووداو دەنوسمەوە، چونکە بەدوو مانا لە قورئاندا هاتووە، بەواتای هەواڵی دوور و نزیك ئاماژەی بۆکراوە.

ئیعجازی قورئان لە جوانی داڕشتن و بەلاغەت بێ وێنەیە بۆ کەسێك کە شارەزا بێت لەزمانی عەرەبی هەرچی زمانی جیهانە ساڵ بە ساڵ پەڕاوێن و نوێ بوونەوەی تیا دەکرێت و وشەی زیادەی دێتە سەر، بەڵام زمانی عەرەبی ڕێك پێچەوانەی هەمو زمانەکانی جیهانە، کە بەدوای وشەدا دەگەڕێت دەبێت بگەڕێیتەوە بۆ سەردەمی قوڕەیش ئەو کاتەی کە قورئانی تێدا دابەزیووە، یاخود هۆنراوە هەڵواسراوەکانی کەعبە واتا زەمەنی (موعەلەقاتی سەبعە).

دەگەڕێینەوە ناو لێکۆڵینەوەکە و ئاماژەم بەوەدا کە وشەی بەدواداچوون (القصص) لەگەڵ ماناو واتای هەواڵ و ڕووداو هاتووە بۆ نمونە وشەی (الأخبار) لە قورئاندا بۆ ئەو بەدواداچوونە بەکار هاتووە کە نزیکە و یان

خەڵکی لەگەڵیدا دەژی لەگەڵ ئەو ڕەوش و واقیعەدا باسکراوە یان بۆ بەرجەستەی ژیانی گەلان و خەڵکی بەکارهاتووە لە ئێستاو ڕابرووداو، بەڵام وشەی (الأنباء) کە لە زمانی کوردیدا مانای هەواڵ دەگەیەنێت بەکار هاتووە بۆ سەردەم و کاتە دوورەکان، یان ڕێك پێچەوانە بەکارهاتووە بۆ داهاتوو غەیبییەکان، بۆ نمونە ڕووداوی قیامەت. هەرچەندە وشەی هەواڵ (الأنباء) بەکارهاتووە بۆ ڕووداوەکانی قیامەت، بەڵام دوورە لە باسی غەیبی.

بۆ یارانی ئەشکەوت بۆ بەدواداچوونەکەیان ڕووداو (الأنباء) بەکار هاتووە، پەروەردگار دەفەرموێت:

﴿نَّحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِٱلْحَقِّ ۚ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ ءَامَنُوا۟ بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَٰهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾﴾ [الكهف] ئێمە بەڕاستی و دروستی هەواڵی بەسەرهاتی ئەو لاوانەت بۆ دەگێڕینەوە، بەڕاستی ئەوانە لاوانێك بوون باوەڕی دامەزراویان هێنابوو بە پەروەردگاریان، ئێمەش زیاتر لە نووری ئیمان و هیدایەت بەهرەوەرمان کردن.

یاخود پەروەردگار لە ڕووداو کاروباری گەلانی ڕابوردوو لە سورەتی هود دا دەفەرموێت:

﴿ذَٰلِكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْقُرَىٰ نَقُصُّهُۥ عَلَيْكَ ۖ مِنْهَا قَآئِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾﴾ [هود] ئەمەی کە باس کرا لە هەواڵەکانی خەڵکی ئەو شار و شارۆچکانەی بۆمان گێڕایتەوە، هەندێك لەو شار و دێهاتانە ماون و هەندێکی تری وێران بوون.

هەروەها گێڕانەوەی ڕووداو و بەدواداچوونەکان بۆ پێغەمبەری ئازیز (صلى الله عليه وسلم) لەمەڕ گەلانی ڕابووردو دەفەرموێت:

﴿تِلْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْغَيْبِ نُوحِيهَآ إِلَيْكَ ۖ مَا كُنتَ تَعْلَمُهَآ أَنتَ وَلَا قَوْمُكَ مِن قَبْلِ هَٰذَا ۖ فَٱصْبِرْ ۖ إِنَّ ٱلْعَٰقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾﴾ [هود] ئەم باسانەی بۆمان کردی لە هەواڵە نادیارەکانە، نە تۆ دەتزانی و نە هۆز و نەتەوەکەشت پێش ئەم باسەی ئێمە، خۆگرو بە ئارامبە پاشەڕۆژ بۆ خواناسان و پارێزکارانە.

هەروەها لە بارەی هەواڵەوە (الأنباء) خوای پەروەردگار ڕووەو ئیانداران دەفەرموێت:

﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ ٱلْمُجَٰهِدِينَ مِنكُمْ وَٱلصَّٰبِرِينَ وَنَبْلُوَا۟ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾﴾ [محمد] ئێمە دەتانخەینە بەر تاقیکردنەوە، تا تێکۆشەر و خۆڕاگرتنتان دەرکەوێت و، ئاشکرا ببێت، وە هەواڵی چالاکی ئێوەمان بێتە دەست.

نمونەی هەواڵی داهاتوو کە ڕووداوەکان ئاشکران خوای پەروەردگار دەفەرموێت:

﴿يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾﴾ [الزلزلة] هەواڵی ئەو ڕۆژە وا دەگەیەنێت.

بەڵام بۆ هەواڵی غەیبی داهاتوو لە سورەتی النبأ دەفەرموێت:

﴿عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ ﴿١﴾﴾ (ئەو خەڵکە) دەربارەی چی لە یەکتر دەپرسن؟

﴿عَنِ ٱلنَّبَإِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢﴾﴾ [النبأ] دەربارەی هەواڵە گەورە و گرنگەکە!!

لەژێر ڕۆشنایی ئەو ئایەت و ڕووداوانەی باسیان کرد بەدواداچوونە قورئانییەکان لە ڕاستیدا هەواڵ و ڕووداو گۆڕانکاری مێژووی بوو لەسەر بنەمای واقیع و ڕاستی.

بۆیە دوورم خستنەوە لە وشەی چیرۆك لەبەر ئەوەی بەهیچ شێوەیەك خەیاڵ و شتی ناواقعی و تێکەڵی نەبووە تا پیسی بکات، بەڵکو ڕاستی و دروستی زەمەن و کەتەکانی تێدا بەرجەستە بووە.

تەنانەت عەرەب لەئاستی دا بە گەورەپیاوان و مەلیك و هۆنەرەکانیشیان نەیان توانیووە کەلێنێکی ناڕاستی تێدا بدۆزنەوە، هەموویان حەیران و دەسەوسان بوون لە ئاستیدا.

تەنانەت قورئان توانی لەماوەیەکی زۆر کورتدا هەموویان بخاتە ژێر دەسەڵاتی خۆی و گەردن کەچ بن لەئاستیدا، چونکە پڕیەتی لە بەڵگەو دیکۆمێنتی ڕاست و دروست.[٧]

-.-.-.

بۆچی قورئان ئیعجازە؟

خەڵکانێك پێیان وایە قورئان موعجیزەی سەردەمی خۆی بووە، ئێستا ناکرێت بڵێین موعجیزەیە. ئەم ووتەیە ڕۆژهەڵاتناسەکان فڕێیانداوە بەداخەوە زۆریك لە نووسەرەکانی عەرەب ئەم ووتەیان هەڵگرتەوە بۆ نمونە (طه حسین، خلق الله...هتد) تەنانەت قورئانییان بەوەرگیراو لە ئاینەکانی تری وەکو یەهودی و نەسارا ناساندووە و زۆرێك لە ڕووداو و هەواڵەکانیان بە ئەفسانە ناوبردووە، ئێستاش خەڵکانێك پەیدا بوون کە قسەکانی ئەوان دووبارە دەکەنەوە.

باسەکەی ئێمە لێرەدا وەڵامی ئەو پەرتوك و پرسیارانە نییە، بەڵکو دەمانەوێت باسی ئەوە بکەین بۆچی قورئان ئیعجازە، واتا بۆچی بەبەردەوامی موعجیزەیە...

سەرەتا دەبێت ئەوە بزانرێت وورد و درشتی قورئان ئیعجازە، دابەزینی، کاتی، شوێنی، سورەتەکانی، پلەبەندی، ئایەتەکانی، تەنانەت وشەکانی.

سەرەتا کە قورئان دابەزی لەناو عەرەبدا دژایەتی دەکرا لەوانە (ابو لهب، ابو جهل، ولید بن مغیره..هتد).

پاشان قورئان بەئاشکرا بانگەشەی بۆ ئەوە کرد ئەگەر ئێوە تواناتان هەیە لەم قورئانەوە بەدرۆ بخەنەوە، کێ بانگ دەکەن لە شاعیر، لێزان، زمانەوان، جنۆکە و مرۆڤ، فەرموو وەرن ئەگەر ڕاست دەکەن یەك وشەی بەدرۆ بخەنەوە یاخود چەند ئایەتێك یان چەند سورەتێك...هتد.

معجزەکە لێرەوە بەرجەستە دەبێت بۆ ئێمە، ئەگەر قورئان هێزێکی باڵادەستی لەگەڵدا نەبێت و زۆر بەئاسانی ئەبوجەهل و ئەبو لەهەب و ولیدی کوڕی موغیرە و ئەوانی تر نەیانتوانی بەدرۆی بخەنەوە، بەڵام لەنێوانیاندا نەبوو، چونکە وەرگری هیدایەت نەبوون خوای گەورە ناخیانی ناسیووە خالقی ئەو کەسایەتیانە بووە.

زۆر ئاسان بوو ئەبو لەهەب بڵێت، باشە محمد (صلی الله علیه وسلم) ئەوا من موسوڵمان بووم، قورئانەکەتم بەدرۆ خستەوە ژنەکەشم موسوڵمان بوو؟!

ئەو سورەتەی ناونراوە بە لهب ئەوا من بەدرۆی دەخەمەوە و ئیمان دەهێنم!

بەڵام توانای ئەو ووتەیەی نەبوو!

یاخود ئەبو جەهل کاتێك خوای گەورە لە سورەتی العلق دا باسی دەکات و دەفەرموێت:

﴿عَلَّمَ ٱلْإِنسَٰنَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝٥﴾ ئادەمیزاد فێری ئەو شتانە دەکات کە نایزانێت و بێ ئاگایە لێیان.

﴿كَلَّآ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَيَطْغَىٰٓ ۝٦﴾ نەخێر (لەگەڵ ئەو هەموو چاکەو ڕێزەدا کە خوا بەخشیویەتی بە ئینسان) زۆربەی خەڵکی سەرکەشی دەکەن، یاخی دەبن، ستەم دەکەن.

﴿أَن رَّءَاهُ ٱسْتَغْنَىٰٓ ۝٧﴾ هەرکە ئادەمیزاد هەستی کرد دەوڵەمەندو بێنیازە (لە ڕووی ئابوری، یان تەندروستی، یا زانستی...هتد)یەوە.

﴿إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلرُّجْعَىٰٓ ۝٨﴾ (ئەوە فەرامۆش دەکات کە): سەرەنجام گەڕانەوە بۆلای پەروەردگاریەتی و (لەسەر کەشان دەپرسێتەوە).

﴿أَرَءَيْتَ ٱلَّذِى يَنْهَىٰ ۝٩﴾ ئایا نەتبینیوە ئەو کەسەی کە فەرمان دەدات و ڕێگری دەکات؟!

﴿عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰٓ ۝١٠﴾ لە بەندەیەکی خوا کاتێك نوێژ دەکات!!

﴿أَرَءَيْتَ إِن كَانَ عَلَى ٱلْهُدَىٰٓ ۝١١﴾ ئەی ئەگەر ئەو کەسەی کە قەدەغەی لێ دەکرێت لەسەر ڕێبازی هیدایەت و چاکە بێت!!

﴿أَوْ أَمَرَ بِٱلتَّقْوَىٰٓ ۝١٢﴾ یان فەرمان بە خواناسی بکات!!

﴿أَرَءَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰٓ ۝١٣﴾ ئەی ئەگەر (کابرای خوانەناس) بەرنامەی خوا بەدرۆ بخاتەوەو پشتی تێبکات.

﴿أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ ٱللَّهَ يَرَىٰ ۝١٤﴾ ئایا نازانێ کە خوا دەبینێت و ئاگای (لە گوفتارو کرداریەتی).

﴿كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًۢا بِٱلنَّاصِيَةِ ۝١٥﴾ نەخێر.. (ئاوا بۆی ناچێتە سەر) ئەگەر کۆڵ نەداو کۆتایی (بە دوژمنکاری نەهێنێت)، ئێمە قژی پۆپەی سەری دەگرین و (بۆ دۆزەخ کێشی دەکەین).

﴿نَاصِيَةٍ كَٰذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ١٦﴾ ئەو پۆپە سەرە درۆزنە تاوانکارە.

﴿فَلْيَدْعُ نَادِيَهُۥ ١٧﴾ وازی لێبێنە، با هاوەڵ و هاوبیرو باوەڕانی بانگ بکات و (کۆیان بکاتەوە بۆ ئیماندارانی).

﴿سَنَدْعُ ٱلزَّبَانِيَةَ ١٨﴾ [العلق] ئێمەش فریشتەکانی کاربەدەستی دۆزەخی بۆ بانگ دەکەین (تا تۆڵەی لێ بسێنن و لە دۆزەخ توندی بکەن).

ئەبو جەهل لە جەنگی بەدردا ئەوەی لە ئایەتەکەدا لە سەرەتای باسکردنی ئیسلام باسکرابوو لەو جەنگەدا هاتەدی و عبداللەی کوڕی مسعود بەناوچاو ڕایکێشایە بەردەم پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم).

خۆ دەیتوانی زۆر بە ئاسانی بڵێ موسوڵمان بووم تەنها بۆ ئەوەی قورئان بەدرۆ بخاتەوە، نەیتوانی چونکە هێزی خوایی زۆر بەهێزترە لە هێزی ئەوان.

یان وەلیدی کوڕی موغیرە ئایەتی لەسەر دابەزی کە لوتی بەبڕین دەچێت لەسەرەتایی هاتنی ئیسلام، پاشان لە جەنگی بەدر یەکەم شمشێر بەر لوتی کەوت لوتی پەڕاند.

خوای گەورە لە سورەتی القلم دا دەفەرموێت:

﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ٧﴾ بەراستی پەروەردگارت خۆی چاك دەزانێت، کێ لە ڕێبازی ئەو لایداوەو گومڕا بووە، کێیش ڕێبازی هیدایەت و ئیمانی گرتۆتە بەرو (ڕاستە لەگەڵ خودا).

﴿فَلَا تُطِعِ ٱلْمُكَذِّبِينَ ۝٨﴾ تۆ هەرگیز بە قسەی ئەوان مەکە کە باوەڕیان بە تۆ نییەو بەرنامەکەی تۆ بە درۆ دەخەنەوە...

﴿وَدُّواْ لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ۝٩﴾ ئەوانە ئاواتەخوازن کە تۆ لە بیرو باوەڕەکەی خۆت دابەزیت، تا لەگەڵتا ڕێکەون و (بەرەو لای خۆیان کێشت بکەن)

﴿وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ۝١٠﴾ بەقسەی ئەوان مەکە چونکە زۆر سوێند دەخۆن، بە حەق و ناحەق، هەروەها زۆر سووك و ڕیسوان...

﴿هَمَّازٍ مَّشَّآءِۭ بِنَمِيمٍ ۝١١﴾ ئەوانەی کە بەشوێن عەیب و عاردا دەگەڕێن و دووزمانی دەکەن و فیتنە دەگێڕن و حەزیان لە ئاشووبە.

﴿مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ۝١٢﴾ زۆر دژی خێرو چاکەن و دەستدرێژی دەکەن و گوناه ئەنجام دەدەن و (پیلان دەگێڕن).

﴿عُتُلٍّۭ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ۝١٣﴾ لەهەمان کاتدا ئێسك تاڵ و ڕەوشت ناشرین و ناکەس بەچەن و باوك نادیارن...

﴿أَن كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ۝١٤﴾ (هەریەکێکیان بەوە دەنازێت) کە هەندێك ماڵ و سامان و کوڕی هەیە...

﴿إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ۝١٥﴾ کاتێك کە ئایەتەکانی ئێمەی بەسەردا دەخوێنرێتەوە (بێباکانە) دەڵێت: ئەمە داستانی پێشووەکانە، ئەمە بەسەرهاتی دێرینە.

﴿سَنَسِمُهُۥ عَلَى ٱلْخُرْطُومِ﴾ [القلم] ئێمە سەرئەنجام لوتی داخ دەکەین و سەری لوتی ڕەش دەکەین.

زۆر بە سادەیی دەیتوانی بڵێت موسوڵمان دەبم، بەڵام لەبەرانبەر هێزی خوای پەروەردگار مرۆڤ نەك دەسەوسانە، بەڵکو هەر هیچ بوونی نییە.

ئەبو سوفیان هێندەی ئەبو جەهل و وەلید و ئەبولەهەبی کرد بگرە زیاتریش، بەڵام چونکە ئامادەی وەرگرتنی هیدایەت بوو، یەك ئایەتی لەسەر دانەبەزی!

ئەوەیە گەورەیی قورئان و ئیعجاز و بەدواداچوونی.

بۆ نمونە ئەم ڕووداوانە تەنها لە شاری مەککەدا ڕووی نەداوە، بەڵکو لەشاری مەدینەشدا دووبارە بووەیەوە لەگەڵ یەهودییەکاندا.

یەهود دەیانووت ئێمە خۆشەویست و نزیکترینین لەخواوە، قورئان لە سورەتی جمعة دا لە شاری مەدینە دابەزی بە یەهود دەڵێت:

ئەگەر ئێوە نزیکترن لە خواوە تەمەنای مردن بکەن، قورئان هەرخۆی وەڵام ئەداتەوە لە سورەتی جمعة دەفەرموێت:

﴿قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ هَادُوٓاْ إِن زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَآءُ لِلَّهِ مِن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُاْ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ﴾ (ئەی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم پێیان) بڵێ: ئەی ئەوانەی لەسەر دینی جوولەکەن، ئەگەر ئێوە بڕواتان وایە کە ئێوە دۆست و لایەنگری خوان، کەواتە داوای مردن بکەن و ئاواتی

مەرگ بخوازن، (تا لە ژیانی پڕ مەینەتی دنیادا ڕزگارتان ببێت و بە بەهەشت و دیداری پەروەردگار شاد ببن).

﴿وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُۥٓ أَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ۝٧﴾ [الجمعة] (کەچی ئەوانە) هەرگیزاو هەرگیز ئاواتی وا ناخوازن و مردن داوا ناکەن، چونکە خۆیان دەزانن چییان دەست پێشکەریی کردووە، خوایش زۆر زانایە بە کارو کردەوەی ستەمکاران.

خوای گەورە بە زاڵم ناوی بردوون و دەفەرموێت هەرگیز تەمەنای مردن ناکەن.

یەهود دەیانتوانی بۆ بەدرۆخستنەوەی قورئان بڵێن: محمد (صلی الله علیه وسلم) ئەوا ئێمە تەمەنای مردن دەکەین، ئەگەر بەدرۆش ئەو قسەیەیان بکردایە، بەڵام نەیانوێرا لەبەرئەوەی یەکسەر دەمردن!

تەنانەت یەهود دەهات بۆ پرسیارکردن لە گێڕانەوە قورئانییەکان و بەدواداچوونەکان.

یەکێك لە زاناکانی یەهود بەناوی (بستانە) یان (بوستانە) هاتە خزمەتی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) پرسی ئەو ١٣ ئەستێرەیە ناویان چی بوو کە سوجدەیان بۆ یوسف (علیه السلام) برد؟!

پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) ماوەیەك بێدەنگ بوو تا وەحی بۆ هات لەلایەن پەروەردگارەوە لە ڕێگای جوبریلەوە، پاشان پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: ئەگەر ناوەکانت پێ بڵێم ئیمان دەهێنیت؟

بوستانە وتی: بەڵێ!

پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: (جریان، الطارق، الذیال، ذوالکنعان، قابس، وثاب، عمودان، الفیلق، المصبح، الضروع، ذوالفرغ، الضیاء و النور) لەو وەڵامەدا زانا یەهودیەکە وتی: وەڵڵا ناوەکان تەواوە و هەمووی ڕاستە!

یەهود و نەسارا دڵنیا بوون لەڕاستی و دروستی قورئان و ئیعجازەکەی.

گرنگ بوو بۆ جیهان کە لەو ئیعجازە تێبگەیشتنایە کە قورئان بۆ لەناو عەرەبەوە هاتووە بەتایبەت قورەیش؟!

لەبەر ئەوەی عەرەب خاوەنی هیچ فەیلەسوفێك نەبوون، لە یۆنان بهاتایە دەووترا پێش ئەم قورئانە بەدەیان فەیلەسوفی ناوداری تێدا هەڵکەوتووە، لە فەڵەستین بهاتایە دەووترا خاکی پێغەمبەرانە، لە ئێران بهاتایە دەوترا پێشتر دەیانی وەکو زەردەشت و مانی و یەزگورد و کورشی تێدا هەڵکەوتووە، خۆ ئەگەر لە هیندەوە بهاتایە دەووترا خاکی ملیۆنەها ئایینە لەبەر ئەوە محمد شتێکی نوێ ئەهێنێتەوە، ئەگەر لە چینەوە بهاتایە دەووترا دەیانی وەکو بوزا و لاوتستۆ و کۆنفۆشیوس بوونیان هەبووە...هتد.

بەڵام عەرەب ساڵی خۆی ناوناوە بە جاهیلی، پاشان قورئان پڕیەتی لە یاسا و ئەحکام و باری کەسایەتی، کە تا ئەم ساتەوەختەش وولاتە عەلمانییەکان سود لە یاسا و ڕێساکانی ئیسلام وەردەگرن.

تەنها بیست ئایەت جیهانی دەستەوسان و سەرسام کردووە، دەیان زانا و پرۆفیسۆر لە ئاستیدا یان سەرسام بوون یاخود موسوڵمان بوون.

﴿أَوَ لَمۡ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ كَانَتَا رَتۡقٗا فَفَتَقۡنَٰهُمَاۖ وَجَعَلۡنَا مِنَ ٱلۡمَآءِ كُلَّ شَيۡءٍ حَيٍّۚ أَفَلَا يُؤۡمِنُونَ٣٠﴾ [الأنبياء] ئایا کافرو خوانەناسان نابینن و، بۆیان ڕوون نەبۆتەوە کە ئاسمانەکان و زەوی یەکپارچە بوون لەوەودوا لێکمان جیاکردنەوە (کە ئەمە ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە ئەم ڕاستەقینە زانستیە لەلایەن خوانەناسانەوە پەی پێ دەبرێت)، لە ئاویش هەموو شتێکی زیندوومان فەراهەم هێناوە (زۆربەی پێکهاتەی لەشی ئادەمیزادو زیندەوەران و ڕووەك ئاوە)، ئایا ئەوانە هەر باوەڕ ناهێنن (بەو ڕاستیانەو بەو دەسەڵاتە بێ سنوورەی ئێمە)؟!

(ئالان گوس) (Alan Guth) دامەزرێنەری بنەمای هەڵاوسانی گەردوونی (التضخم الكوني) دەڵێ: گەردوون لە عەدەمەوە پەیدابووە، لەماوەی کەمتر لە تریلونی چرکەیەک بەبڕی ژمارەی (١٠)، کە (٧٨) سفری لە پێشەوە بێ دەکێشێت.

مێژووی بیک بانگ (تەقینەوە گەورەکە) بۆ (١٣،٧) ملیار ساڵ لەمەو پێش دەگەڕێتەوە.[٨] دیسان زانست دەڵێ: (٦٠٪ بۆ ٩٠٪) ی لەشی گیانداران لە ئاو پێکدێت.

﴿وَٱلسَّمَآءَ بَنَيۡنَٰهَا بِأَيۡيْدٖ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ٤٧﴾ [الذاريات] ئێمە ئاسمانمان بەدەستی پڕ دەسەڵاتی خۆمان دروستکرد، بەردەوامیش گەورەی دەکەین و

٨- عن هذا الكون الفسيح/ نيل ديغراس تايسون/ ت: قيس قاسم العجوش/ ط ١/ ٢٠١٧م/ العراق/ ل: ١٣٨.

فراوانی دەکەین. (ئەمە ئاماژەیە بۆ راستییەکی زانستی کە کە زاناکانی گەردوون ناسیی دەیسەلمێنن).

(لەگەڵ سەرەتای ١٩٩٨ دا زانایان بۆیان ئاشکرا بوو گەردوون بەڕێژەیەکی گەورە فراوان دەبێت ئەمەش بومەلەرزەیێکی گەورەی لەناو فیزیای گەردوونی دا دروست کرد، بەڵام بەر لەوە پێویستە بۆ ساڵی (١٩٦٥) بگەڕێینەوە، کە تیشکدانی پاشماوەی گەردوونی مایکرۆیی (CMBR) دۆزرایەوە و (ڕۆبرد ویلسون) پێشنیازی کرد، کە بەرلە (١٣،٧) ملیار ساڵ لەمەوبەر دەرچووە، پاشماوەی تەقینەوە گەورەکەیە...).

﴿فَمَن يُرِدِ ٱللَّهُ أَن يَهۡدِيَهُۥ يَشۡرَحۡ صَدۡرَهُۥ لِلۡإِسۡلَٰمِۖ وَمَن يُرِدۡ أَن يُضِلَّهُۥ يَجۡعَلۡ صَدۡرَهُۥ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي ٱلسَّمَآءِۚ كَذَٰلِكَ يَجۡعَلُ ٱللَّهُ ٱلرِّجۡسَ عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ﴿١٢٥﴾﴾ [الأنعام] ئەوەی (خێری تیابێت) و خوا بیەوێت هیدایەتی بدات سینەی ساف و پاك و ئامادە دەکات بۆ ئاینی ئیسلام، ئەوەش کە بیەوێت گومڕای بکات، دڵی دەگوشێت و سنگی توند دەکات و هەناسەی سوار دەبێت، هەروەك ئەوەی بەرەو ئاسمان بەرز بێتەوە (چۆن تووشی تەنگە نەفەسیی و دڵە تەپێ و خوێن بەربوون دەبێت)، ئا بەو شێوەیە خوا ئەوانە سووك و ڕیسوا دەکات کە باوەڕ ناهێنن.

(د. صلاح الدين المغربي) ئەندامی پزیشکی ئاسمانی لە کۆمەڵەی ئەمریکی دەنووسێ: (ئێمە لەسییەکانمان سیکڵدانۆچکەی هەواییمان هەیە، کاتێ ئۆکسجین دەڕواتە ناویان هەڵدامسێن بەڵام کاتێ بەرەو چینە بەرزەکانی هەوا بەرز دەبنەوە ئۆکسجین کەم دەبێتەوە و پەستانی کەم

دەکات و سیکڵدانۆچکەکان دەچنە ناو یەکترییەوە، بەوهۆیە هەناسەدان تەنگ دەبێت. لە بەرزایی (١٠٠٠٠) پێ لە ڕووی دەریاوە گۆڕان دروست نابێ، لەبەرزایی (١٦٠٠٠- ٢٥٠٠٠) پێ هەست بە تەنگە نەفەسی دەکات و کەسەکە تووشی بوورانەوە دەبێت)[٩].

﴿وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فَظَلُّواْ فِيهِ يَعْرُجُونَ﴾ [الحجر] (ئەو بێ باوەڕانە) ئەگەر دەروازەیەکمان لە ئاسمانەوە بۆ بکردنایەتەوە تا پیادا سەربکەون و تێپەڕ بن و (نهێنی دروستکراوانی ئێمە ببینن، هەر باوەڕ ناهێنن).

وشەی (العروج) واتە: بەرزبوونەوە بە هێڵەکی چەماوەدا، نەک ڕاستەوانە، گەر یاسای چەمانەوە نەبایە، مرۆڤ نەیدەتوانی سەردانی ئاسمان بکات، تەواوی تەنە ئاسمانییەکان هێزی کێشکردنی کاری تێدەکات، کە بە هێڵەکی

چەماوە دا دەجوڵێت.[١٠]

نیل دیگراس دەنووسێ: (٩٦٪)ی گەردوون ماددەی تاریکییە، ئەوەی گەردوونی بینراوە (٤٪).

---

٩ - الموسوعة الذهبية/ د. أحمد مصطفي متولي/ ل: ٤٣-٤٤ سەیربکە

١٠- الموسوعة الذهبية/ سەرچاوەی پێشوو / ل: ٣٩-٤١ سەیربکە.

لێرەدا قورئان ئاماژە بە ماددەی تاریکی گەردوون دەکات هەروەها گەشتی ئاسمانی لە داهاتوودا، پاشان قورئان وشەی (العروج) بەکار دێنێت، واتە: چەمانەوەی کات و شوێن.

﴿لَقَالُوٓاْ إِنَّمَا سُكِّرَتۡ أَبۡصَٰرُنَا بَلۡ نَحۡنُ قَوۡمٞ مَّسۡحُورُونَ١٥﴾ [الحجر] ئەوە دەیانوت: بێگومان چاوبەستمان لێکراوە، یاخود ئێمە کەسانێکی جادوو لێکراوین!

﴿مَرَجَ ٱلۡبَحۡرَيۡنِ يَلۡتَقِيَانِ١٩﴾ [الرحمن] دوو دەریای لە پاڵ یەکدا داناوە تێکەڵیش نابن، (ئەم دیاردەیە لە نێوان دەریای سپی و زەریای ئەتڵەسی دا، وە دەریای سوورو دەریای عەرەبدا ئاشکرایە.

﴿بَيۡنَهُمَا بَرۡزَخٞ لَّا يَبۡغِيَانِ٢٠﴾ [الرحمن] (چونکە) لە نێوانیاندا بەربەستێك لە تەوژمی ئاو هەیە نایەڵێت تێکەڵ ببن.

لەسەدەی (٢٠) زانایان دووجۆر بەربەستی ئاوییان دۆزییەوە،

یەکەمیان: بەربەستی نێوان دوو دەریای سوێر، کە هەریەکەیان گەرمی و سوێری و چڕی تایبەتی خۆی هەیە.

وەکو بەربەستی نێوان دەریای سپی ناوەڕاست و دەریای ئەتڵەسی سارد و چڕی کەم.

دووەم: بەربەستی نێوان ڕووباری سازگار و دەریای سوێردا، کاتێ ئاوی شیرینی ڕووبار دەڕژێتە دەریا و زەریای سوێر تێکەڵ نابن و بەربەستێک لە نێوانیاندا هەیە).[11]

﴿خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ مِنۡ عَلَقٍ ۝٢﴾ [العلق] ئادەمیزادی لە چەند خانەیەکی خۆهەڵواسەر (لەناو منداڵاندا) دروستکردووە.

(علوق) زاراوەیەکی پزیشکییە واتە: خۆ هەڵواسینی نوتفە بە هێلکۆکە دا لە بۆڕییەکی فالوبی دا.

لەکاتی کرداری جنسی دا (٤٠٠) ملیۆن زیندەوەری تۆوی (سپێرم) لە شێوەی سەرە مێکوتە (کرمی بۆق) دا دەڕژێتە ناوزێ، لەو ژمارە زۆرە بەهێزەکان دەمێننەوە بۆ مەلە کردن بۆ بڕینی ملی منداڵدان، لەو ژمارە زۆرە یەک دانە دەگاتە هێلکۆکە و خۆی پێوە هەڵدەواسێ و پێتێن دروست دەکات، کرۆمۆسۆمی نێر و مێ تێکەڵ دەبن و ئەوکاتە بە پێتان ناو دەبرێت.[12]

﴿وَٱلشَّمۡسُ تَجۡرِي لِمُسۡتَقَرّٖ لَّهَاۚ ذَٰلِكَ تَقۡدِيرُ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡعَلِيمِ ۝٣٨﴾ [يس] خۆریش لە گەردش و سوڕانەوەی خۆیدا بەردەوامە و بەرەو سرەوت دەچێت، یاخود بە دەوری چەقی خۆیدا دەسوڕێتەوە، بێگومان ئەوە توانای

١١- سەرچاوەی پێشوو/ ل: ١٨١- ١٨٢ سەیرکە.

١٢- بروانە ٠دليل المرأة الطبي/ ديفيد روک فيک/ ل: ٧٧- ٧٨.

زاتێکی باڵادەست و زانا دەردەخات (کە هەموو شتێکی بە ڕێکوپێکی دروست کردووە).

لێرەدا قورئان دەری دەخات خۆر وەستاو نییە و دەجووڵێتەوە.

خۆر ئەستێرەیێکە کۆمەڵەی خۆر، کە زەوی یەکێکیانە بەدەوریدا دەسوڕێنەوە، دووریمان لە خۆر (١٥٠) ملیۆن کم دەبێ، خۆر شوێنی نزیکەی (١،٣) ملیۆن زەوی تێدا دەبێتەوە، پلەی گەرمی ناخی (١٥) ملیۆن پلەی سەدییە، (٧٠٪)ی خۆر گازی هایدرۆجینە، بەهۆی یەک بوونی ناوکی دەسووتێ.

خۆر بە (٢٧،٣) ڕۆژ بە دەوری تەوەرەیدا دەسوڕێتەوە، بە ماوەی (٢٥٠) ملیۆن ساڵ خولێک بە دەوری چەقی مەجەرەدا تەواو دەکات.[١٣]

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِنَا سَوۡفَ نُصۡلِيهِمۡ نَارٗا كُلَّمَا نَضِجَتۡ جُلُودُهُم بَدَّلۡنَٰهُمۡ جُلُودًا غَيۡرَهَا لِيَذُوقُواْ ٱلۡعَذَابَۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمٗا ٥٦﴾ [النساء] بەڕاستی ئەوانەی باوەڕیان نییە بە ئایەتەکانی ئێمە لە ئایندەدا دەیانخەینە ناو ئاگری دۆزەخەوە، هەرکاتێ پێستیان داوەشاو سوتا، پێستی تر دەکەین بە بەریاندا، تا بەچاکی سزاو ئازار بچێژن. بەڕاستی خوا هەمیشە و بەردەوام باڵا دەستەو (دەتوانێت تۆڵە لە خوانەناسان بسەنێت)، دانایە (کە مۆڵەتیان دەدات).

١٣- الموسوعة الذهبية/ د. احمد مصطفى متولي/ ل: ٥٩- ٦٠.

(د. عبدالرزاق الكيلاني) دەنووسێ: لەژێر پێستدا دەمارەکانی هەست کردن بە ئازار هەیە، بۆیە کاتێک دەرزییەک بەرپێستت دەکەوێ هەست بە ئازار دەکەیت، هەروەها دەمارەکانی هەست کردن بەگەرمی و ساردی هەیە، بەردەوام خانەکانی لەناو دەچن و نوێ دەبنەوە)[١٤]

کەواتە: لێرەدا بۆیە پێستی تاوانبار لە دۆزەخدا نوێ دەکرێتەوە، چونکە دەمارە هەستەکانی ئازار و هەست بە گەرمی کردن لە ژێر پێستدایە، کاتێ سووتا هەست بە ئازار ناکرێ، بۆیە بۆیان نوێ دەکرێتەوە، تا بەردەوام ئازار بچێژن!.

﴿ثُمَّ جَعَلْنَٰهُ نُطْفَةً فِى قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا ٱلنُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا ٱلْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا ٱلْمُضْغَةَ عِظَٰمًا فَكَسَوْنَا ٱلْعِظَٰمَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَٰهُ خَلْقًا ءَاخَرَ ۚ فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ أَحْسَنُ ٱلْخَٰلِقِينَ ﴿١٤﴾﴾ [المؤمنون] لەوەودوا لە جێگەیەکی پارێزراو و لەباردا (کە منداڵانی دایکە) لە شێوەی نوتفەیەکی زۆر بچوکدا دامانمەزراندووە. لەوەودوا نوتفەکەمان کردووە بە خۆهەڵواسەرێك (سەرەمێکوتەیەك) پاشان خۆهەڵواسەرەکەمان کردووە بە گۆشتپارەیەك، ئینجا (شێوازی) گۆشتپارەکەمان بە پەیکەری ئێسك گۆڕیوە، وە بە گۆشت پەیکەری ئێسکەکەمان داپۆشیوە، ئەوسا لە شێوەیەکی تردا دەرمان هێناوە (کە بە شێوەی ئینسانی ڕێکوپێکە دوای ئەوەی کە ڕۆحی پێدەبەخشرێ)، بەڕاستی خوای مەزن بەرزو پیرۆزو موبارەکەو چاکترین

١٤- الوقاية خيرمن العلاج/ د. عبدالرزاق الكيلاني/ ل: ١٧٢.

بەدیهێنەرو چاکترین دروستکارە (کەس هاوتای نییەو کەس وەکو ئەو کاربەجێ نییە)

لێرەدا قورئان ئاماژە بە قۆناغی ناو منداڵدان دەکات، کە هێلکۆکەکەی پیتراو لەوێدا دەڕوێنێت و گەشەدەکات:

(دیڤید رورفیک) دەنوسێ: لە مانگی یەکەمدا کاتێ هێلکۆکە پیترا (Zygote)، بە بۆڕی فالوبی دا دەڕوات بەرەو منداڵدان دەچێت و لەسێ هێلکۆکەی پیتراو دەست بەدابەشبوونی خانەیی دەکات.

لە ڕۆژی چوارەمدا دەبێتە (٦٠) خانە و بە (تۆتیا) دەناسرێت.

لەو (تۆتیا)یە وێڵداش و کیسی ئاوی دروست دەبێ، تا کۆرپەلە دەست بە گەشە بکات، دوای ئەوەی لەمنداڵداندا خۆی دەڕوێنێ کۆرپەلە خۆراک لە خوێنی دایک وەردەگرێت.

و کاتێ لە منداڵداندا ئارامدەگرێ پێی دەگوترێ (کۆرپەلە)[١٥]

(د. کیث مور Keith moor) پسپۆڕی توێکاری و کۆرپەلەناسی لە زانکۆی (ئەتوای کەنەدا م محمد) کتێبێک بەناوی مرۆڤی پەرەسەندوو (The Deveoping Human)دەنووسێ و ئەو قۆناغەی کۆرپەلەناسی باس کردوون لەگەڵ ئەو قۆناغانەدا بەراوردی کردوون، کە قورئان ئاماژەی پێکردوون، دانی بەو ڕاستییە داناوە، کە موویان لە نێوانەوە ناچێت و هیچ جیاوازییەکی تێدا ناخوێنییەوە:

-.-.-.

قۆناغەکانی دروست بوونی کۆرپەلە:

١- (النطفة): Gamete-Zygot: ڕۆژی یەکەم تا ڕۆژی شەشەم

٢- (العلقة) Implanted: ڕۆژی حەوت بۆ سێ هەفتە.

٢- (المضغة) Embroyplast: هەفتەی سێیەم پێنج هەفتە.

٣- (العظام) Bones: هەفتەی شەشەم تا هەشت هەفتە.

٤- (لحما) Muscles: هەفتەی شەشەم تا هەشت هەفتە.

٥- (انشأناه خلقا آخر) Fetus: مانگی سێ تا مانگی چوار.[١٦]

﴿وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَعۡمَٰلُهُمۡ كَسَرَابِۭ بِقِيعَةٖ يَحۡسَبُهُ ٱلظَّمۡـَٔانُ مَآءً حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَهُۥ لَمۡ يَجِدۡهُ شَيۡـٔٗا وَوَجَدَ ٱللَّهَ عِندَهُۥ فَوَفَّىٰهُ حِسَابَهُۥۗ وَٱللَّهُ سَرِيعُ ٱلۡحِسَابِ ٣٩﴾ ئەوانەی کە ڕێبازی کوفریان گرتۆتە بەر کردەوەکانیان وەك تراویلکەو سەرابێك وایە لە بیابانێکدا بریسکە بداتەوە کەسێکی تینوو وا بزانێت ئاوە (بەتاڵوکە بۆی بچێت)، هەتا کاتێك گەیشتە لای دەبینێت هیچ نییە، ئەوسا (کاتێك بەخۆی دەزانێت ژیانی کۆتایەو قیامەت بەرپا بووە) خوایش ئامادەیە لەلایدا بە گوێرەی کردەوەی موحاسەبەی دەکات و لێی دەپرسێتەوە، خوایش بە خێرایی لێ پرسینەوە ئەنجام دەدات.

﴿أَوۡ كَظُلُمَٰتٖ فِي بَحۡرٖ لُّجِّيّٖ يَغۡشَىٰهُ مَوۡجٞ مِّن فَوۡقِهِۦ مَوۡجٞ مِّن فَوۡقِهِۦ سَحَابٞۚ ظُلُمَٰتُۢ بَعۡضُهَا فَوۡقَ بَعۡضٍ إِذَآ أَخۡرَجَ يَدَهُۥ لَمۡ يَكَدۡ يَرَىٰهَاۗ وَمَن

١٦- حدث القرآن العظيم/ أ. عبدالوهاب عبدالرزاق الراوي/ ل: ٣٥٨.

لَّمْ يَجْعَلِ ٱللَّهُ لَهُۥ نُورًا فَمَا لَهُۥ مِن نُّورٍ﴿٤٠﴾ [النور] یاخود (کردەوەیان) وەك چەندەها تاریکایی وایە کە لەناو دەریایەکی قوڵدا شەپۆل لەسەر شەپۆل بدات بەسەریدا، لە سەروشیەوە هەورێکی تاریك دایگرتبێت، تاریکاییەکان چین چین لەسەریەك نیشتبن، کاتێك کە دەستی دەربهێنێت خەریکە دەستی خۆی نەبینێت (لەبەر تاریکی) بێگومان ئەوەی خوا نووری پێ نەبەخشێت، هەرگیز نووری دەست ناکەوێت

لێرەدا قورئان ئاماژە دەکات دەریا و زەریا قوڵەکان (بحر لجي) تاریکین، شەپۆلی ناوەو دەرەوەیان هەیە.

(د. مهدي محمد علي) دەنووسێ: (سەر ڕووی دەریا و ئوقیانوس لە شێوەی کۆمەڵێ شەپۆلی شێواودا دەردەکەوێ هەرچەندە گەردەلول و با هێوربن و شەپۆلەکان بە ئاڕاستەی جیاوازدا دەڕۆن)[17]

بەپێی دەریازانی نوێ لە قوڵایی (٢٠٠٩م دا بە تەواوی ڕەنگەکانی شەبەنگی خۆر بزردەبن: (سوور، پرتەقاڵی، زەرد، شین، سەوز، ....).

سەرەتا ڕەنگی سوور، ئەوجا پرتەقاڵی. پاشان سەرد، دوایی شین لە قوڵایی (٢٠٠)م دا ون دەبێت، دوایی بە تەواوی دەبێتە تاریکستان)[18]

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجْنَا بِهِۦ ثَمَرَٰتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَٰنُهَا ۚ وَمِنَ ٱلْجِبَالِ جُدَدٌۢ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَٰنُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ﴿٢٧﴾﴾

١٧- جغرافية البحار وا لمحيطات/ د. مهدي محمد علي / ل: ١٤١.

١٨ - موسوعة الاعجازالعلمي/ احمدجاد/ ل: ٥٥ سەیربکە.

[فاطر] ئایا نابینی کە خوا لە ئاسمانەوە باران دەبارێنێ، وە بەو بارانە جۆرەها بەروبومی جیاوازمان دەرهێنا کە (ڕەنگیان، قەبارەیان، تامیان، بۆنیان، شێوەیان، شوێنیان، وەرزیان) جیاوازە.. (هەروەها) کەژو کێوەکانمان بە زنجیرە کێشاوە، هەیانە چین و هێڵ و نەخشی سپی و سوورەو ئەوانیش ڕەنگیان جیاوازە، هەشیانە ڕەشێکی تاریك و تۆخە..

بەپێی زانستی جیۆلۆجی نوێ جیاوازی ڕەنگی چیاکان و تاوێرەکان و کانزاکان بەپێی ئۆکسیدبوونیان دەگۆڕێ و ئاویش پەیوەندی بەو ئۆکسیدبوونەوە هەیە.[١٩]

کاتێ هەور دروست دەبێ پلەی گەرمی هەوا سارد دەبێتەوە لەناو خۆدا بە دوو مەرج: یەکەم هەوا بڕێکی تەواوی هەڵمی تێدابێ و ناوکی چڕ بوونەوەی بە تەواوی تێدابێت.

پێکهاتەکانی هەور و باران و بەفر و تەرزە دەگرێتەوە، کە بە هەڵمی ئاوی سەرزەوی دروست بوون، کاتێ قەبارەی هەور گەورە دەبێ جووڵەی شاوڵی هەوایی بۆ سەرەوە هەڵی بگرێ، بۆیە لەناو هەوردا دەبارن، بارین دوا

﴿لَهُۥ مُعَقِّبَٰتٌ مِّنۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهِۦ يَحۡفَظُونَهُۥ مِنۡ أَمۡرِ ٱللَّهِۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوۡمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمۡۗ وَإِذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِقَوۡمٖ سُوٓءٗا فَلَا مَرَدَّ لَهُۥۚ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَالٍ ١١﴾ بۆ خوا هەیە فریشتەی بێ

١٩- الموسوعة الذهبية/ د. احمد مصطفى متولي/ ل: ١٦٧ سەیربکە.

شومار کە بە نۆرە بەدوای یەکدا دێن تا چاودێری ئادەمیزاد بکەن لە بەرو پشت و لە هەموو لایەکەوە بیپارێزن بە فەرمانی خوا، بێگومان خوا بارودۆخی هیچ قەوم و گەلێك ناگۆڕێت (لە خۆشیەوە بۆ ناخۆشی، یان لە زەلیلیەوە بۆ سەربەرزی، یان لە گرانییەوە بۆ هەرزانی) هەتا ئەوان ئەوەی بە خۆیان دەکرێت نەیگۆڕن و نەیکەن، کاتێکیش خوا بیەوێت بەڵایەك بەسەر هەر میللەتێکدا بهێنێت (لە دەرئەنجامی سەرکەشی و یاخی بوونیان)، ئەوە هیچ هێزێك ناتوانێت بەری بگرێت، هیچ کەسیش ناتوانێت جگە لە خوا فریایان بکەوێت و ڕزگاریان بکات.

﴿هُوَ ٱلَّذِى يُرِيكُمُ ٱلْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنشِئُ ٱلسَّحَابَ ٱلثِّقَالَ﴿١٢﴾﴾ [الرعد] خوا ئەو زاتەیە کە هەورە بروسکەتان نیشان دەدات، هاوڕێ لەگەڵ ترسدا (بەهۆی ڕووناکی بەهێزو دەنگی سامناکی، کە دەوریان هەیە لە بەپێز کردنی خاکی زەوی و تەقاندنەوەی تۆوەکاندا) هەروەها ئومێد و هیوا بەخشیشە (بە ساڵێکی پڕ بەرەکەت)، هەر ئەو زاتە هەوری قورس و سەنگین و ئاودار بەدی دەهێنێت.

لێرەدا قورئان ئاماژە دەکات (زەوی، خۆر، مانگ) هەموو هەسارە و ئەستێرەکان دەخولێتەوە.

(نیل دیگراس تایسون) دەنووسێ: (بۆ هەزاران ساڵ مرۆڤ بڕوای وابوو ئەستێرەکان وەستاون،لای گریگەکان حەوت هەسارە گەڕۆکەکان جووڵاون: (عەتارد، زوهرە، مەریخ، موشتەری، زوحەل، خۆر، مانگ)[20]

﴿وَحُشِرَ لِسُلَيْمَٰنَ جُنُودُهُۥ مِنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ وَٱلطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾ [النمل]

هەرچی سەربازو لەشکری سولەیمان هەبوو لە پەری و ئادەمیزاد و باڵندەکان کۆکرانەوەو نمایشیان کرد بە ڕێزو بە ڕیکوپێکی.

﴿وَهُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ كُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ [الأنبياء] هەر ئەو زاتەیە کە شەوو ڕۆژی بەدیهێناوە، خۆرو مانگیشی (دروستکردووە) هەریەکەیان لە خولگەیەکدا دەسوڕێنەوە (زەوی بە دەوری خۆرداو مانگیش بە دەوری زەویدا).

﴿يَٰمَعْشَرَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ إِنِ ٱسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا۟ مِنْ أَقْطَارِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ فَٱنفُذُوا۟ لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَٰنٍ﴾ [الرحمن] ئەی گرۆی پەری و ئادەمیزاد ئەگەر دەتوانن بە بەشەکانی ئاسمانەکان و زەویدا بسوڕێنەوە، ئەو کارە ئەنجام بدەن، دڵنیاش بن کە ئەو کارە بەهۆی دەسگای ماددی و توانای مەعنەویەوە نەبێت ئەنجام بدرێت.

٢٠- عن هذا الكون الفسيح/ ل: ٤٤-٤٥.

لێرەدا قورئان هەواڵ دەدات داهاتوو مرۆڤ هێزی کێشکردنی زەوی دەبەزێنێ و دەڕواتە دەرەوەی زەوی.

ئەم هەواڵەش لە گەشتەکانی (ئەبولو)دا ژمارە (١١-١٧) لە نێوان ساڵی (١٩٦٩- ١٩٧٢) هاتە دی، کە مرۆڤ توانی بڕواتە ئاسمان و لەسەر مانگ بنیشێتەوە، وەک گەورەترین دەستکەوتی تەکنەلۆجی لەو چاخەدا.[٢١]

﴿ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ وَمِنَ ٱلْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ ٱلْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَىْءٍ عِلْمًۢا ﴿١٢﴾﴾ [الطلاق] خوا ئەو زاتەیە کە حەوت چین ئاسمانی دروستکردووەو زەویشی دروست کردووە بە وێنەی ئەوان، ئەم قورئانە، ئەم فەرمانانە بە نێوان ئەو هەموو ئاسمانانەدا دێتە خوارەوە، تا چاك بزانن کە خوا دەسەڵاتی بە سەر هەموو شتێکدا هەیە، بێگومان زانستی و زانیاری خوا هەموو شتێکی گرتۆتەوە.

لێرەدا قورئان ئاماژە دەکاتِ بەرگە هەوای زەوی، کە ئاسمانێکن بۆ زەوی حەوت چینە، و لە ڕووی جیۆلۆجیشەوە زەوی لە حەوت چین پێک دێت.

حەوت بەرگە هەواکان چینی: (تو بۆسفیر، دوو چینی سترا تۆسفیر، میزۆ سفیر، تۆ بۆ سفیر ئایۆنسفیر، ئیکسۆسفیر)[٢٢]

-.-.-.

حەوت چینەکانی زەوی: (کرۆکی زەوی، بازنەی دەوری کرۆکەکە، بەرگی خوارەوە (الوشاح السفلی)، بەرگی ناوەڕاست (الوشاح الاوسط)، بەرگی دەرەکی (الوشاح الاعلی)، بەرگی خوارەوەی تاوێری، بەرگی سەرەوەی تاوێری)[٢٣]

﴿وَتَرَى ٱلْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ ٱلسَّحَابِ ۚ صُنْعَ ٱللَّهِ ٱلَّذِيٓ أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ۚ إِنَّهُۥ خَبِيرٌۢ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾﴾ [النمل] تۆ کێوەکان وا دەبینیت کە وەستاون و بێ جوڵەن، لە کاتێکدا کە ئەوانیش وەکو هەور لە جووڵەدان (چونکە زەوی بەخێرایی هەزار کیلۆمەتر لە سەعاتێکدا بەدەوری خۆیدا دەسوڕێتەوە، هەروەها لەسەرەتای بەڕابوونی قیامەتدا کێوەکان وەکو خوری شیکراوە دەبرێن بە ئاسماندا و چاڵ و چۆڵی زەوییان پێ پڕ دەکرێتەوە)، ئەمەیە دەستکردی ئەو خوایەی کە هەموو شتێکی بەوپەڕی ڕێکوپێکی دروستکردووە، ئەو زاتە زۆر ئاگایە بەو کارو کردەوانەی کە ئەنجامی دەدەن.

لێرەدا قورئان ئاماژەدەکات چیاکان وەکو پەڵە هەورەکان لە جووڵەدان، وەستانیان لەبەر چاوی ئێمە فێڵی چاوە.

کۆپەرنیکۆس ساڵی (١٥٤٣) ڕایگەیاند؛ زەوی بە هەموو تەنەکانی دەجوڵێتەوە، دوایی نیوتن و گالیلۆ پشتڕاستیان کردەوە، بینرا لەیەك کاتژمێر (١٠٠٠) میل دەبڕێت.

٢٣- هەمان سەرچاوە/ ل: ٢٣١- ٢٣٢/ سەیریکە.

دیسان زەوی جگە لە خولانەوەی خولانەوەی تەوەرەیی، خولانەوەی خولگەیی هەیە، زەوی بە خێرایی (٦٧٠٠٠) میل لە کاتژمێرێکدا بەدەوری خۆردا دەسوڕێتەوە.[٢٤]

﴿مَثَلُ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوۡلِيَآءَ كَمَثَلِ ٱلۡعَنكَبُوتِ ٱتَّخَذَتۡ بَيۡتًاۖ وَإِنَّ أَوۡهَنَ ٱلۡبُيُوتِ لَبَيۡتُ ٱلۡعَنكَبُوتِۚ لَوۡ كَانُواْ يَعۡلَمُونَ ۝٤١﴾ [العنكبوت] نمونەی ئەوانەی جگە لە خوای گەورە، کەسانێکی تر دەکەنە پشتیوانی خۆیان، وەك نمونەی جاڵجاڵۆکەیەك وایە کە ماڵێکی بۆخۆی سازکردبێت بەڕاستی لاوازترینی هەموو ماڵەکان، ماڵی جاڵجاڵۆکەیە ئەگەر سەرنجیان بدایە و تێبگەیشتنایە (چونکە ماڵی جاڵجاڵۆکە نە بناغە و نە دیواری هەیە، نە سەرو دەرگا و پەنجەرە، نە دەتوانێت بەرگەی با و باران و ڕوداوەکان بگرێت مێیەکەش نێرەکە لە ناو دەبات دوای جووت بوون، پاشان بێچووەکانیش دایکیان لە ناو دەبەن)

لێرەدا قورئان دەری دەخات هەرچەندە تەونی جاڵجاڵۆکە ڕایەڵەکانی زۆر قایمە، بەڵام لە ڕووی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لاوازترین ماڵە، تا مێیە نێرەکەی دەخوات و بێچووەکان دایکیان دەخۆن دوورە لە سۆز و خۆشەویستی خێزان، دیسان دەری دەخات ئەوەی تەونی جاڵجاڵۆکە دروست دەکات مێیەکانن و ئەوان ڕاگری ماڵەکەیانن.[٢٥]

-.-.-.

﴿وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِن فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلسَّائِلِينَ﴾ [فصلت] لەسەر ڕووکاری زەوی کێوەکانی دامەزراندووە (کە کار دەکەنە سەر ئاوو هەوا، دیمەنی جوان دەسازێنن، لەنگەری دەگرن، ڕووبەری فراوانتر دەکەن...هتد)، بەرەکەتی زۆری تیا دابینکردووە (وەك نەوت و جۆرەها کانزا، سەرەڕای جیهانی ڕووەك و...هتد)، وە هەموو ڕزق و ڕۆزییەکانی تیادا بڕیارداوە لەماوەی چوار ڕۆژدا (قەبارەو ڕەنگ و تام و بۆن و وەرزو شوێنی هەر میوەو دەغڵ و دانێك، هەروەها گیانداران و باڵندەکانیش) تا نیازو داخوازییەکانی (ئادەمیزاد) جێ بەجێ بکات.

لێرەدا قورئان دەری دەخات چیاکان و تاوێرەکان لەنگەر و هاوسەنگی زەوی ڕادەگرن.

(د. منصور محمد حسب النبي) دەنووسێ: لێرەدا قورئان بەر لە زانستی جیۆلۆجیا دەری دەخات چیاکان لە ژێرەوە بە قوڵاییەکی زیاتر لە بەرزایی لە ناخی زەوی دا خۆیان وەکو مێخ دا کوتاوە، تا ڕێگە نەدەن توێکڵی زەوی لێک بترازێت.[٢٦]

﴿بَلْ مَتَّعْنَا هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۗ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ﴾ [الأنبياء] (تێمە بە پەلە لە دنیا تۆڵە ناسێنین) بەڵکو ئەوانەو باوانیان لە نازو نیعمەتی دنیا

٢٦- الايات الكونية في ضوء العلم الحديث/ د. منصور محمد حسب النبي/ ل: ٨٨.

بەهرەوەر دەکەین، هەتا لە تەمەن درێژیش (بەهرەوەرمان کردوون)، ئایا ئەوانە نابینن کە ویستی ئێمە دەوری هەیە لەسەر زەویدا، لابەلاکانی کەم دەکەینەوەو دەسەڵاتیان لێ زەوت دەکەین، (کاتێ ئوممەتی ئیسلام شایستە دەبێ، خوای باڵادەست دەسەڵاتی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا ناهێڵێت) ئایا مەگەر ئەو (بێ باوەڕانە) سەرکەوتوون (یان ئێمە؟).

لێرەدا قورئان ئاماژەدەکات، لە ڕابردوودا قەبارەی زەوی گەورەتر بووە و کەمتر بۆتەوە.

بەپێی زانستی نوێ قەبارەی ڕابردووی زەوی (١٠٠) هەندەی قەبارەی ئێستا زەوی بووە و زیاتر لە ملیۆن و سێسەد و پەنجا کیلۆ مەتر سێ جا بووە، بەڵام وردە وردە چۆتەوە ناویەک تاوەکو هاوسەنگی وەربگرێ لە دووری لە خۆرەوە و پەیوەندی لەگەڵ ئەودا لە سوڕانەوە و هێزی کێشکردن دا و بە کەڵکی ژیان بێت.[٢٧]

قورئان بەگشتی ئیعجازە، بەڵام ئەم چەند ئایەتەی سەرەوەم هەڵبژاردووە بۆ خوێنەر.

هەموو دۆزینەوەیەك و لێکۆڵینەوەیەکی زانستی پێویستی بە ئامێری زیرەك و پێشکەوتوو هەیە وەك تلسکیۆپ، میکرۆسکۆپ، کەشتییە ئاسمانیەکان و دەریاییەکان...هتد.

-.-.-.

لەوانەیە خوێنەر بپرسێت ئەو ئایەتانەی کە باسکران، ڕاستە هەموویان ئیعجازن، بەڵام چۆن دەتوانین بڵێین کە سورەتی یوسف ئیعجازە؟

ڕاستە چیرۆکێکی جوانە،بەڵام چۆن ئیعجازی تێدا بەرجەستە دەبێت؟

لەوەڵامدا دەڵێین:

جوانی هەر پیشەیەك لای خاوەن پیشەکان دەردەکەوێت، هەر کاڵایەك بەوەستاکەیدا دەناسرێتەوە (والله مثل الأعلى).

گەورەیی قورئان لەوەدایە کە باسەکانی پێکهاتەی ژیان هەمووی تێدا بەرجەستە دەبێت، بەوپەڕی تێروتەسەلی، خوای پەروەردگار بەدڵنیاییەوە پێیان ڕادەگەیەنێت هەموو شتێکم بۆ بەیان کردوون لە قورئاندا، بەڵام مرۆڤ حەزی بە دەمەدەمێیە.

﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ لِلنَّاسِ مِن كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَكَانَ ٱلْإِنسَٰنُ أَكْثَرَ شَىْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾﴾ [الكهف] بێگومان ئێمە لەم قورئانەدا لەهەموو جۆرە نموونەیەکمان هێناوەتەوە بۆ خەڵکی (تا پەندو ئامۆژگاری لێ وەرگرن) کەچی ئینسان لەهەموو شتێك زیاتر موجادەلە دەکات و لەشت دەکۆڵێتەوە.

ناکرێت خەڵکی تەنها وا بزانێت ئیعجازی زانستی قورئان لە فیزیادایە، یاخود لە زانستی پزیشکی، گەردوونی دایە، نەخێر قورئان لەهەموو بوارەکاندا ئەوەی کە پێویست و بنەڕەتییە داویەتییە مرۆڤەکان، ئەوی دیکەشی وەکو قاڵ بوونەوە و ڕۆچوون لەبوارەکاندا داویەتییە دەست مێشك و ئەقڵی مرۆڤەکان.

زۆر بوار هەیە تەنها خەڵکی تایبەتمەند دەتوانن جوانی و ئیعجاز و لایەنە هونەریەکانی تێدا ببینن.

نمونەی سورەتی یوسفمان وەرگرتووە، هەرچەندە هەموو گێڕانەوە و بەدواداچوونە قورئانییەکان ئیعجازە، دەبێت خوێنەر لەوە باش تێبگات کە لەم پەرتوکە تەفسیر یاخود گێڕانەوەی ڕووداوەکانی قورئان نییە، بەڵکو لێکۆڵینەوە و شیتەڵ کردنی توخمەکانی ئیعجازە لە قورئاندا بەگشتی و بەتایبەتیش لەسەر ڕووداو و گێڕانەوە و بەدواداچوونەکانی قورئان کەوەك مێژوو یاداشت کراون لە ڕێگایی وەحییەوە بۆ پێغەمبەری ئازیز (صلی الله علیه وسلم).

پێویستە ڕوونکردنەوەیەك لێرەدا بدەین پاشان دەچینەوە ناو باسەکەمان.

لەم لێکۆڵینەوەیەدا نامەوێت بە خەڵکی ڕابگەیەنم کە وشەی چیرۆك بەکارهێنانی حەرامە، یاخود تاوانە!

بەڵکو نووسەر گەورەتر لەو ڕووداوە مێژووییەکان دەڕوانێت، بە بەدواداچوون ناوی ناوە. ئەگەر خەڵکی یان نووسەرانی تر ناوی بنێن چیرۆك ئەوەندە کێشەیەکی ئاڵۆز و گرنگ نییە، بەڵام باشترە وشەکان پڕ بە پێست و واتای خۆی بەکار بهێنرێت.

دەگەڕێمەوە ناو قوڵایی لێکۆڵینەوەکەو دێمەوە سەرباسی ژیان و ڕووداو بەدواداچوونەکانی سورەتی یوسف -علیه السلام-.

سەرەتا دەبێت لەوە تێبگەین کەلە شاری مەککەدا نە یەهودی نە نەسرانی تێدا نەژیاوە.

بەو پێیە ئەوان خۆیان بەئەهلی کیتاب دەزانی واتا خاوەن پەرتوکی ئاسمانی عەرەبی قورەیش بە موشریك و بت پەرست دەزانی تەنانەت خاکی مەککەیان بە شوێنێکی شوم و نەفرەت لێکراو تەماشا دەکرد.

لێرەوە سەرەتای موعجیزە دەردەکەوێت، عەرەبی قورەیش بەهیچ شێوەیەك ئاشانا نەبوون بە مێژووی یەهود و نەسارا، یان مێژووی ژیانی پێغەمبەران و بەدواداچوونی گەلانی ڕابردوو لە شاری مەککەدا بزربوو، هۆکاری ئەوەشبوو کە کۆمەڵێك لە یەهودی تەنها بەقورئان خوێندنی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) و گوێ لێبوونیان موسوڵمان بوون.

ڕاستەخۆ لەوە تێگەیشتن کە ئەم زانیاری و بەدواداچوون و ڕووداوە مێژووییانە لە توانایی قورەیش و تەنانەت یەهودیەکانیشدا نییە.

یوسف لەئاینی یەهود دا بە زیناکار ناوی دەبەن، پەنا بەخوا درۆی دروستکراوی خۆیانە، تەنانەت تەورات هەڵبەستراوە و خۆیان دەستکارییان کردووە و نووسیویانەتەوە.

بۆیە گێڕانەوەی ئەو ڕووداوانە لەشاری مەککە بۆخۆی هەمووی موعجیزەیە، چونکە کەس نەیدەتوانی دیاری بکات و بڵێت محمد -صلى الله عليه وسلم- لەو سەرچاوەیەوە وەریگرتووە، هەموو ئەو ڕووداوو بەدواداچوونە مێژووییانە عەرەب نەیزانیووە.

خوایگەورە ئاماژەی بەوە داوە و دەفەرمووێت:

﴿تِلْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْغَيْبِ نُوحِيهَآ إِلَيْكَ ۖ مَا كُنتَ تَعْلَمُهَآ أَنتَ وَلَا قَوْمُكَ مِن قَبْلِ هَٰذَا ۖ فَٱصْبِرْ ۖ إِنَّ ٱلْعَٰقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [هود] ئەم باسانە بۆمان کردی لە هەواڵە نادیارەکانە، نە تۆ دەتزانی و نە هۆزو نەتەوەکەشت پێش ئەم باسەی ئێمە، خۆگرو بە ئارامبە پاشەڕۆژ بۆ خواناسان و پارێزکارانە.

تەماشای جوانی ئەم سورەتە و ئیعجاز و دیمەن و پێکهاتەکانی بۆ ژیان کە لە دووتوێی نزیکەی ١٧ لاپەڕەی قورئان دا باسی ئەو مێژژو ڕووداوانە کراوە.

پێکهاتەی ژیان:

ئەدەب: لەو سورەتەدا ڕچاوی ئەدەبیاتی گێڕانەوە کراوە بەهەر سێ تەخمەکەی کەلە بەشەکانی داهاتوودا بەشێکی بۆ تەرخان دەکەین، بریتییە لە سێ توخمی سەرەکی (کەسایەتی، ڕوداوو و گفتوگۆ).

هونەری سینەما: جوانترین دیمەن لە گێڕانەوەی ڕووداو و بەسەرهاتەکاندا بەرجەستە دەبێت لە قورئان دا، هەموو جۆرە (کۆلێکشنەکان) لە دیمەنی بەندە، باوك، برا، عشق، خەون،کۆیلەیی، پادشا، گەدا، پیاو و ژن، ئاینی یەکتاپەرستی...هتد تێدا بەرجەستە دەبێت، هەر وشەیەك دەبێتە سیناریۆیەکی سینەمایی، لەدابەزینی ئەو وەحییە بۆ پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-.

سینەما لە ساڵی ١٩٢٠ هاتۆتە وڵاتی ئێران و بەدوایدا وڵاتی میسر، سەرەتای سینەمای ئەم دوو وڵاتە بە دەستپێکی فیلمی یوسف دەست

پێدەکات کە تا ئەم ساتە وەختەش بەردەوامن لە نوێکردنەوەی سیناریۆکانی بۆ فیلم و دراما لە دەرهێنانی قورئانی پیرۆز کە کەلامی خوای پەروەردگارە.

خێزان: بەرجەستە بوونی گرنگی خێزان، دادپەروەری، خۆشەویستی لە نێوان منالەکاندا بۆ ئەوەی ڕق و کینە دروست نەبێت، پێکەوە ژیانی هەموو براکان و دانەبڕانیان لە یەکتری و جیاوازی نەکردن لە نێوانیان ئەگەرچی لە چەند دایکێکی جیاوازیش بن.

سۆز و میهرەبانی بوك، خۆشەویستی براو لێبوردەیی، بوونی ڕق و کینە لەنێوان برای باوك و دایکیدا، برەودان بە ژیانی خێزان و کۆبوونەوەی هەموو کوڕ و کچ و باوك و دایك لە جێگایەکدا و نزیك لەیەکتر...هتد.

یاری و وەرزش: یەکێك لە سیمای پێغەمبەران و کوڕانی پێغەمبەران یاری کردن و وەرزش کردنە، بۆئەوەی بەهەموو قۆناغەکانی تەمەنیان و ژیانیان تێپەڕن و تەجروبەی بکەن، فێری ئەوەمان دەکەن کە گرێی دەروونی بۆ کەساییەتیەکان دروست نەبێت لە منداڵییەوە...هتد.

خەوبینین: ئاگادار کردنەوەی خوایە و چ بۆ پێغەمبەران کە دەبێتە وەحی و ڕاستییە، بۆ مرۆڤەکانیش بەگشتی دەبێتە پەیام و ئاگادار کردنەوەیان لە ڕووداوەکان و بواری باش و خراپی ژیانیان، کە ئەمەش ڕەحمەتی خوایە بۆ بەندەکانی.

کۆیلەکردن: ڕاستە یوسف -علیه السلام- فرۆشراو کرایە کۆیلە، بەڵام ئەو پەیامەمان پێدەگات کە ئێستا خەڵکی بەخۆشحاڵییەوە خۆی دەفرۆشێت و دەبێتە بە کۆیلەی پارەو حیزب و دەسەڵات...هتد.

ئاگاداری منداڵ لەلایەن دایك و باوکەوە: ناکرێت دایك و باوك گوێ نەدەن بەژیانی ئاسایشی منداڵەکانیان و وەکو کوردەواری دەڵێت بەرەڵڵایی کۆڵان و جادەی بکەن.

تێکەڵاوی نامەحرەم: دەبێتە هۆکاری کاری خراپە و زینا و چاوبڕکێ بەهەردوو توخمی پیاو و ژنەوە، ئەگەرچی یوسف لە منداڵییەوە خێزانی عزیز کە ناسراوە بە زولەیخا خۆی پەروەردەی کرد، بەڵام شەهوەتی جوڵاو وویستی خیانەت لە عزیز بکات، خوای گەورە یوسفی پاراست...هتد.

دەوڵەمەندی و پارەی زۆر: پیاو و ژن سەرەڕۆ دەکات، پێویستە پێوەری خواناسی هەبێت، ئەگەرنا بەرەو زیادەڕۆیی دەڕوات لەکاتی زۆری سەروەت و سامان چ بۆ پیاو وە چی بۆ ئافرەت.

عشق و چاوبڕکێ لەناو کۆمەڵگادا: کوشتن و لەناوبردنی هەموو بەها جوانەکانی ناو کۆمەڵگایەو ئەگەر خیانەت و چاوبڕکێ زۆر بوو ئەوا کۆمەڵگا بەرەو هەڵدێر دەڕوات و خێزان هەڵدەوەشێتەوە و متمانە نامێنێت و خۆ وویستی لەناو خێزان و کۆمەڵگاشدا پەرەدەسێنێت. بێجگە نەخۆشییە ترسناکەکانی وەکو ئایدز و سوفلیس و...هتد.

خۆڕاگری و ئارامگرتن لەبەرانبەر شەهوەتەکاندا: بەتایبەتی لاوەکان بەچەکی خواناسی و بیروباوەڕی پاك و بەندایەتی کردن.

نەترسان لەسزای مرۆڤەکان: دوای تاوان و کاری حەرام بکەون لەبەرانبەریدا نەکردنی تاوانەکە، ئەگەرچی سزاکەشی قورس بێت و دابڕان بێت.

هەست کردن بەوکەسانەی کە بەزوڵم زیندانی دەکرێن: هاوکاری کردنی مەزڵوم و ئاگاداربوون لەماڵ و منداڵەکانیان و یارمەتی دانی زیندانیان و لەبیرنەکردنیان کاتێك ئازاد دەبێت.

بانگەواز بۆ دینی خوای گەورە: لە هەموو کات و جێگایەکدا بڵاوکردنەوەی یەکتاپەرستی و ترسان لە خوای باڵادەست.

باسکردنی زوڵم و زۆر و ئەو تاوانانەی بەرانبەر بە مرۆڤ ئەنجام دەدرێت، گرتنە بەری هەموو هۆکارەکان بۆ سەلماندنی پاك و ڕاستگۆیی.

داننان بەتاوان و پەشیمان بوونەوە لەتاوان و زوڵم کردن: هۆکاری دەرچوونە لەناڕەحەتی و خوای گەورەش زیاتر هیدایەتی ئەو کەسانە دەدات کە تەوبە و دان بەتاوانەکانیان دا دەنێن و مافەکانی خەڵکی دەگەڕێننەوە، ئەگەرچی سەرەتاش بۆ خاوەنەکەی قورسە، بەڵام لەدوای هەموو ناڕەحەتییەك بەدڵنیاییەوە خۆشی و شادییە.

هەوڵدان بۆ بەرپاکردنی شەرعی خوای پەروەردگار: مادام مرۆڤ خوای پەروەردگار کردویەتییە جێنشین و خەلیفە دەبێت هەمیشە لەهەوڵی چاکسازی حوکمی خوای گەورەدا بێت.

مرۆڤی خواناس هەمیشە دەبێت خاوەنی پرۆژە بێت، ئەگەر مرۆڤی یەکتاپەرست و خواناس خاوەنی پرۆژە نەبێت هەرگیز ناتوانێت بچێتە ناو جومگەکانی شەریعەت و بیچەسپێنێت، چونکە خەڵکی بەگشتی بەدوای نان و ئەمان دا دەگەڕێت، بۆیە گرنگە مرۆڤی خواناس هەمیشە خاوەن پرۆژەی ئابوری و چاکسازی بێت.

تەنزیان لە سیاسەت و کردن و چونە ناو دەسەڵات: ئەگەرچی لەسەرەتادا خاوەنی هێزو دەسەڵات نەبیت، بەڵام دەتوانیت بچیتە ناو جومگەکانی دەسەڵات بەهۆکاری پرۆژە خزمەتگوزارییەکانتەوە و بوون سەلماندنی خۆت وەك حکومەتی ئیتیلافی...هتد.

نەهێشتنی سود وەرگرتن بەناوی ئایینەوە: وەکو ئەوەی خەڵکانێك بەناوی دینەوە بینە مشەخۆر بەسەر ژیانی خەڵکی و وەکو زەرو مافی خەڵکی بخۆن، چەکی دەستییان یاری کردن بێت بە ئایین، تەنها ئەوان خۆیان بەخاوەن ئایین بزانن، چونکە ئایین مافی هەموو کەسێکە. وەکو پێشتر لە کلیسا و مەعبەدەکان دا، پیاوانی ئاینی دروست بوون و ئەم بیرۆکە گەندەڵەیان دروست کرد، هەرگیز نەهێڵن ئایین ببێتە پیشە چونکە ئایین بیروباوەڕە بۆ هەمووان.

لەکاتی دەسەڵاتدا بەزەیی و لێبوردەیی نیشان بدرێت: بەڵام نەبێتە هۆکاری ئەوەی کە پاشاگەردانی دروست ببێت و بەهۆکاری گروپ و کۆمەڵ و عەشیرەتی بەهێز و توانا مافی خەڵکی تر پێشێل بکەن، مرۆڤی خاوەن دەسەڵات دەبێت خاوەن بەزەیی بێت.

لەدەشتەکی بوونی بەنی ئیسرائیل و گەرۆکییان بەرەو نیشتەجێ بوون و شارستانیەت و شارنشینی، گرنگی دان بە جێگیرکردنی خەڵکی لەشار و شارۆچکە و دێهاتەکاندا، واتا نەهیشتنی گەڕۆکی و قەرەج بوون.

سود وەرگرتن لە تواناکانی خەڵکی و لەسەروەت و سامانی وولات و گەڕاندنەوەی بەرهەمەکانیان بۆ خۆیان، ئاسان کردنی باج و خەرج لەسەر هاوڵاتییان بەتایبەت لەکاتی گرانی و قات و قڕیدا.

سکاڵاو نزاو پاڕانەوە تەنها بۆلای خوای پەروەردگار ببرێت: وەکو چۆن یەعقوب فەرمووی سکاڵا و خەمەکانم ئەبەم بۆلای خوای پەروەردگار، لەناو عەرەبدا ووتەیەك هەیە کە دەڵێت: سکاڵا بۆ بێجگە لای خوای گەورە ببرێت زەلیلییە.

مەئیوسی و دەستەئەژنۆ دانیشتن و بێهیوا بوون لە پیشەی مرۆڤی بێ باوەڕ و کافرە: بۆیە مرۆڤ هەرگیز نابێت بێ هیوا بێت، وا بزانێت هەموو دەرگاکانی لەسەر داخراوە.

وازهێنان لە تۆڵەسەندنەوە ئەگەرچی لە تاوانیشدا بێت، بەخشین و لێبوردەیی لەبەرخاتری خوای پەروەردگار نەگەڕان بەدوایی خاڵی لاوازی بەرانبەردا...

ڕێزگرتنی دایك و باوك لەهەر پلەو پۆست و مەقامێکدا بێت، هەروەکو چۆن یوسف دایك و باوکی بەرزکردەوە بۆ جێگاکەی خۆی کە لێی دابنیشێت و باڵی بەزەیی و سۆزی بۆ دایك و باوك ڕابخەیت.

بیری مردن و لەپێش چاوگرتنی مردنی هەمیشە هەبێت: هەروەکو چۆن یوسف داوای لەپەروەردگاری کرد کە دوای نیعمەتەکانی لە دەسەڵات و سەروەت و شادبوونەوە بە کەسوکار، داوای کرد لە خوای گەورە ڕۆحی بکێشێت و لەگەڵ پێغەمبەران دا بێت لە قیامەتدا.

لەڕاستی دا دەکرێت چەندین خاڵ و پێکهاتەی دیکەی ژیان لەو گێڕانەوە و بەدواداچونە وەربگرین، بەڵام ئەوەندە کافییە لێرەدا.

لێوردبونەوەیەك و شیکارییەك بۆ توخمەکان

ڕووداو و هەواڵ و بەدواداچونەکانی قورئان

پێشتر ئاماژەمان بەوەدا کە بەدواداچوونە قورئانیەکان (القصص القرآنية) نیشاندانی ئەو ڕوداو و هەواڵانەیە کە لە مێژوودا ڕوویان داوە، قورئان بۆی گێڕاوینەتەوە و بۆتە بەڵگەی جێگیر لە دۆسیەی مێژوودا ڕاستگۆترین سەرچاوەی قورئانە لە گێڕانەوەی ڕەوشو مێژووی گەلانی ڕابوردوو.

بەدواداچوونە قورئانیەکان بە ڕاستگۆترین سەرچاوە و بەڵگەنامەی مێژووی هەژمار دەکرێت، بەهەموو شێوەیەك مرۆڤ دەتوانێت پشتی پێببەستێت، چونکە (حەقیقەتی موطڵەقە).

گومان لەوەدا نییە کە ڕووداو و بەدواداچوونەکانی قورئان پێچەوانەی ئەو چیرۆك و ڕۆمانە ئەدەبییانەیە کە هیچ پابەندیەکی مەبدەئی و ڕاستگۆیی تێدابەکار نەهێنراوە، بەڵکو بەو پێیەی کە چیرۆکە و یاخود تۆڤێلێکە یانیش ڕۆمانە.

گرنگی و جوانی ئەدەبی لەڕۆچونی خەیاڵیدا خۆی دەبینێتەوە، گەرچی بەشێك لەگێڕانەوەی ڕاستی تێدا بێت، بەڵام ئاسمانی فەنتازیا و خەیاڵ و دروستکردنی ڕووداو خۆی دەبینێتەوە.

کەواتە چیرۆك و ڕۆمان...هتد لەبەر ئەوەی پابەند نابێت بەڕاستییەوە و خەیاڵ ڕەنگەکانی دەکێشێت، هەوڵ ئەدات هەست و سۆز و بیری خەڵکی بەلای خۆیدا ڕابکێشێت، چونکە بەگشتی لەژیانی خەڵکیدا ڕووی نەداوە یان زۆر دەگمەنە.

ئەوەی لێرەدا دەمانەوێت بەخەڵکی ڕابگەیەنین ئەوەیە کە قورئان دوورە لە ڕێگای خەیاڵ و فەنتازیا، هیچ بەشێکی یاخود لایەنێکی تەنانەت بچوکترین حاڵەت خەیاڵ و فەنتازیا تێیدا کاری نەکردووە، لەگەڵ ئەوەشدا کە هەموو توخمەکانی چیرۆك و ڕۆمانی تێدا بەدی دەکرێت، دوورە لە خەیاڵ.

سەرنج ڕاکێشان و قسەکردنە لەگەڵ ناخدا هەرجارە و سودێك دەبینیت لێی لەکاتی خوێندنەوەیدا.

هەموو ڕۆمانێك یاخود چیرۆکێك مرۆڤ دەتوانێت دووجار بیخوێنێتەوە ئەگەر زۆر سەرنج ڕاکێش بێت، خەڵکی تا چوار جار چیرۆکێك بخوێنێتەوە، بەڵام قورئان لەگەڵ ژیانی مرۆڤی موسوڵماندایە، هەزاران جار دەیخوێنێتەوە هەرجارەو بەشێوەیەك لێی سودمەند دەبێت، ئاستەمە ئەوکەسەی کە خوێنەری قورئانە هەمیشە بەدڵ بیخوێنێتەوەو لێی تێبگات سود و بابەتی نوێی تێدا دەرنەهێنێت ولایەنێکی ژیانی بۆشی نەکاتەوە.

لەگەڵ ئەوەی بەدواداچوونە قورئانییەکان واقیعە و دوورە لە هەموو میکیاجێك یان جوانکاریی ئەدەبی، بەڵکو خۆی لەخۆیدا جوانە و بەرزە، چونکە کەلامی خوای پەروەردگارە، بەئایەت نەخشێنراوە چاك و جوان و پاکە و لەچاك چاکترە، لەبەرز بەرزترە، لەجوان جوانترە لەبەر ئەوەی کەلامی خوای پەروەردگارە.

کەلامی خوای پەروەدگاریش هەروا شتیکی سادە و سانا نییە، یان وەکو موعتەزیلە دەڵێت مەخلوقە، حاشا بەڵکو کەلامی خوایەو لەو پێناسە و وەسفانە زیاتر هیچتر هەڵناگرێت، بەسە بۆ تێگەیشتنی خەڵکی خاوەن ئەقڵ و بیروهۆش لەوە تێبگات کە خوای گەورە دروستکاری هەموو شتێکە بەکەلامی، واتا کە فەرمووی (کن فیکون) ڕووئەدات، ئیتر مرۆڤ چۆن بە سادە و مەخلوق تەماشای دەکات، بەڵکو خۆڵ لەچاوکردنی مرۆڤەکان و سەرلێشێوایەتی ئەگەر بڵێت مەخلوقە.

قورئان لەکاتی گێڕانەوەی بەدواداچوونەکان و مێژووی گەلاندا هەروا بەچاوی سادە و ساکار تەماشای ناکات و تەنها ڕاستیە مێژوویەکان بگێڕێتەوە، بەڵکو هەموو توخمەکانی مێژوو و بەدواداچوونەکان گەورە دەکات کە هیچ توانای مرۆڤ نییە ئەو کارە ئەنجام بدات.

گرنگی ڕووداو بەدواداچوونەکانی قورئان لەوەدایە خاوەن پێناسە و تایبەتمەندی خۆیەتی، ئەو ڕووداوانە کە تێیدا ڕوویداوە پێچەوانەی ڕووداوەکانی ناو هەموو چیرۆك و ڕۆمانێکە، لەبەدواداچوونە قورئانیەکاندا هەمیشە وێنەیەکی زیندووت پێ دەبەخشێت لەنێوانی خێر و شەڕ، ڕووناکی

و تاریکی، ئیمان و شیرك، هیدایەت و ڕێنمونی و سەرلێشیواوی، لەگەڵ ئەوەشدا قورئان هەموو ئەو مێژوو و گێڕانەوانەی ناوناوە بەدواداچوون (القصص).

خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ ٱلْقَصَصِ بِمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ وَإِن كُنتَ مِن قَبْلِهِۦ لَمِنَ ٱلْغَٰفِلِينَ﴿٣﴾﴾ [یوسف] ئێمە چاکترین چیرۆك و بەسەرهاتت بۆ دەگێڕینەوە (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم) لە ڕێگەی (وەحی)و نیگامانەوە، لەشێوەی ئەم قورئانەدا، هەرچەندە تۆ پێش ئەم باسە لەم بەسەرهاتە بێ ئاگا بووی.

یان دەفەرموێت: ﴿إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلْقَصَصُ ٱلْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ﴿٦٢﴾﴾ [آل عمران] بەڕاستی هەر ئەمەیە بەسەرهاتی ڕاست و دروست (دەربارەی عیسا و دایکی)، هیچ خوایەك نییە جگە لە (الله)، بێگومان ئەو (الله)یە هەر خۆی باڵادەست و دانایە.

بەدواداچوونە قورئانییەکان هەموو توخمەکانی گێڕانەوە و هەواڵ و مێژووی تێدایە کە بریتیە لە سێ توخم: (کەسایەتی، ڕووداوەکان، گفتوگۆ)

توخمی یەکەم: کەسایەتی

کەسایەتیەکانی ناو بەدواداچوونە قورئانیەکان هەمەچەشنەیە وە هەموو دروستکراوەکان لەخۆ دەگرێت لە:

* ژنان
* پیاوان
* باڵندەکان
* خشۆکەکان
* فریشتەکان
* جنۆکە
* ئاژەڵانی چوارپێ
* منداڵ
* دیمەن و ڕووداوە سروشتییەکان

ئەمانەی سەرەوە ئاماژەمان پێدان هەریەکەیان جۆری تری لێدەبێتەوە لەکاتی گێڕانەوەکانیاندا هەندێکات کەسایەتیەکان جوانتر نیشان دەدرێت

کە پاڵەوانە و کەسایەتی سەرەکی بەدواداچوونەکەیە یاخود هەندێك لەو کەسایەتیانە لاوەکین وتەنها ئاماژەیان پێ دەکرێت.

لێرەدا کەباس لە کەسایەتی دەکرێت گرنگ نییە پیاوە یاخود ژن یان گیاندارە، بەڵکو مەبەست کێ پاڵەوانی بەدواداچوونەکەیە...هتد، بۆ نمونە یەکەم کەسایەتی پیاو وەردەگرین.

کەسایەتی پیاو:

* پیاوان زۆرن کەلە قورئاندا باسکراون و کەسایەتییان نیشاندراوە هۆکاری زۆربوونیشیان لەبەر ئەوەی زیاتر ئەوان هەڵساون بە ڕووداوەکان لەوانە: پێغەمبەران -علیهما السلام- (ئادەم، نوح، هود، صالح، ابراهیم، اسماعیل، إسحاق، شعیب، لوط، موسی، زکریا، یحي، أیوب، عسی، محمد - علیهما السلام-... زۆری تر).

لە کەسایەتی پیاوان لە چاك و لەخراپ وەکو (مەلیك، وەزیر، فیرعەون، هامان، ئازەر، عوزێر، کوڕەکەی نوح، هاوڕێکانی یوسف لە زیندان، براکانی یوسف.. زۆری تر لە قورئاندا باسکراون).

قورئان نەهاتووە لەسەر ئەو کەسایەتیانەی باسی کردوون بۆمان باس بکات لە ڕەنگی چاو و پێست یان هێزو بازوویان، باڵا و جوانییان باس بکات، لەگەڵ ئەوەشدا بۆ هەندێکیان سیماو سیفات و وەسفی کردوون وەکو دیمەنێك لەبەرچاوی مرۆڤەکاندا بە زیندووی ببینرێن.

لەوانە پێغەمبەر موسی -علیه السلام- (وَٱحۡلُلۡ عُقۡدَةً مِّن لِّسَانِي) ڕاستەوخۆ دێتە بەرچاوت کە توانای دەربڕین و قسەکردنی بەتەواوەتی نەبووە، بەڵکو زمانی فس بووە، تەنانەت لە قسەکەی فیرعەوندا جوانتر هەستی پێدەکەین کە لێی تێناگات و دەڵێت: وَلَا يَكَادُ يُبِينُ

لەوەسفی طالوت-دا یەکسەر هەست بەوە دەکەین کە لاشە جوان و بەهێز و خاوەن توانا بووە لەبوارەکانی ستراتیژی سەربازیدا.

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَقَالَ لَهُمۡ نَبِيُّهُمۡ إِنَّ ٱللَّهَ قَدۡ بَعَثَ لَكُمۡ طَالُوتَ مَلِكٗاۚ قَالُوٓاْ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ ٱلۡمُلۡكُ عَلَيۡنَا وَنَحۡنُ أَحَقُّ بِٱلۡمُلۡكِ مِنۡهُ وَلَمۡ يُؤۡتَ سَعَةٗ مِّنَ ٱلۡمَالِۚ قَالَ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصۡطَفَىٰهُ عَلَيۡكُمۡ وَزَادَهُۥ بَسۡطَةٗ فِي ٱلۡعِلۡمِ وَٱلۡجِسۡمِۖ وَٱللَّهُ يُؤۡتِي مُلۡكَهُۥ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٞ ٢٤٧﴾ [البقرة] ئەوجا پێغەمبەرەکەیان (بەوانەی کە ئامادەی جەنگ بوون) گوتی: ئەوە ئیتر بڕیاری داوە کە طالوت پاشاو سەرکردەتان بێت، کەچی (هەندێکیان) گوتیان: چۆن ئەو ببێتە پاشاو سەرکردە بەسەرمانەوە، ئێمە شایستە ترین، ئەو ماڵ و سامانێکی زۆری نییە! (جولەکە هەمیشە ماڵ و سامان دەکەنە پێوەر).

(پێغەمبەرەکە لە وەڵامیان دا) وتی: بەڕاستی خوا لە ناو ئێوەدا (طالوت)ی هەڵبژاردووەو پەسەندی کردووە، وە زانست و زانیاری زۆرو لاشەیەکی بەهێزو گەورەشی داوەتێ، وە خوا پاشایەتی دەبەخشێت بە هەرکەس کە بیەوێت و (شایستە بێت) وە خوا فراوانگیرو زانایە.

یاخود پێغەمبەر داود -علیه وسلام- لەبەرچاو بگرین، هەست بەوە دەکەین کە پادشا و سەرکردەیەکی بەهێزو بەتواناوە بووە، خاوەنی هەبێت و حەشەم و خەدەم بووە.

یان دیمەنی درێژی ڕیشی هارون و گریانی یعقوب و خەفەتی یوسف و صبری ئەیوب و...هتد.

یاخود زۆرجار باسی سیفاتی کەسایەتیەکان ناکرێت، بەڵکو باس لەگرنگی ڕووداوەکە دەکرێت، تەنانەت ناوی کەسایەتیەکانیش نابرێت، بەڵکو ئەوەی گرنگە ئاگادارکردنەوە یان لەناوچوون خراپەکاریان و پەرستنی بت و طاغوتەکانیان، زۆرێك لە بەدواداچوونی قورئان (نیشاندانی ڕووداوەکە بەگرنگتر دەزانرێت تا کەسایەتیەکان).

نمونە:

﴿وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحَآقَّةُ ۝٣﴾ جا تۆ چووزانی ئەی پێغەمبەر ئەی ئادەمیزاد، ئەو ڕۆژە چییەو چۆنەو چ تەنگانەیەکە

﴿كَذَّبَتۡ ثَمُودُ وَعَادُۢ بِٱلۡقَارِعَةِ ۝١﴾ (ثمود) قەومی (صالح)، (عاد) قەومی (هود) بڕوایان بە ڕۆژی قیامەت نەبوو، بە درۆیان دەخستەوە

﴿فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهۡلِكُواْ بِٱلطَّاغِيَةِ ۝٥﴾ (ثمود)مان بە دەنگێکی سامناکی گەورەی تۆقێنەر لەناو برد

﴿وَأَمَّا عَادٞ فَأُهۡلِكُواْ بِرِيحٖ صَرۡصَرٍ عَاتِيَةٖ ۝٦﴾ (عاد)یش بە ڕەشەبایەکی ساردی بەهێزی وێرانکەر لەناوبران

﴿سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَٰنِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى ٱلْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ۝٧﴾ حەوت شەو و هەشت ڕۆژ هەڵی کردە سەریان، بەردەوام و بەهێز دەتبینی (ئەگەر لەوێ بویتایە) ئەو خەڵکە هەموو لاڵ و پاڵ لێی دەکەووتن هەروەك قەدی دارخورمای بۆش، چۆن بەئاسانیی دەکەوێت و شەق دەبات.

﴿فَهَلْ تَرَىٰ لَهُم مِّنۢ بَاقِيَةٍ ۝٨﴾ [الحاقة] ئایا دەبینی کەسیان مابێت و کەسیان ڕزگاری بووبێ؟

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَىٰهُ لَآ أَبْرَحُ حَتَّىٰٓ أَبْلُغَ مَجْمَعَ ٱلْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِىَ حُقُبًا ۝٦٠﴾ (یادیان بێنە) کاتێ کە موسی بەهاوەڵی لاوی خۆی ووت: من کۆڵ نادەم و دەڕۆم، ئەگەر چەندەها ڕۆژم پێ بچێ تا دەگەمە ئەو شوێنەی کە دوو دەریاکە یەك دەگرن (تا دەگەمە ئەنجام) یاخود ماوەیەکی زۆر دەڕۆم و دەگەڕێم (خوای گەورە ویستویەتی موسی پێغەمبەر تێبگەیەنێ کە بەندەی هەیە لەبواری تردا شارەزان، لەبەرئەوە ڕێنموویی کردووە تا بگەڕێ بەشوێن ئەو جۆرە کەسانەداو لەوانیش سوود وەربگرێت).

﴿فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَٱتَّخَذَ سَبِيلَهُۥ فِى ٱلْبَحْرِ سَرَبًا ۝٦١﴾ کاتێ کە گەیشتنە ئەو شوێنەی کە دوو دەریاکە بەیەك دەگەن، ماسیەکەیان (کە لەگەڵ خۆیاندا هەڵیان گرتبوو وەك توێشووی سەفەر)، فەرامۆشیان کرد لەکاتێکدا (کە هەڵبەزیبووە) ڕێگەی ناو دەریای بۆ خۆی گرتبۆ بەر.

﴿فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَىٰهُ ءَاتِنَا غَدَآءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِن سَفَرِنَا هَٰذَا نَصَبًا﴾ کاتێ کە تێپەڕین (لەو شوێنەو، لە جێگەیەکی تر لایاندا) حەزرەتی موسی بەهاوەڵەکەی ووت: ئادەی خواردنەکەمان بۆ بێنە، چونکە بەڕاستی لەم سەفەرەماندا زۆر هیلاك و ماندوو بووین.

﴿قَالَ أَرَءَيْتَ إِذْ أَوَيْنَآ إِلَى ٱلصَّخْرَةِ فَإِنِّى نَسِيتُ ٱلْحُوتَ وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ إِلَّا ٱلشَّيْطَٰنُ أَنْ أَذْكُرَهُۥ ۚ وَٱتَّخَذَ سَبِيلَهُۥ فِى ٱلْبَحْرِ عَجَبًا﴾ لاوەکە وتی: ئەگەر لە بیرت بێت ئەو کاتەی کە چووینە سەر بەردە گەورەکە (بۆ حەوانەوە) من بیرم چوو باسی ماسیەکەت بۆ بکەم، هەر شەیتانیش لەبیری بردمەوە، بۆت بگێڕمەوە، لەڕاستیدا ئەو ماسیە (زیندو بوەو) بەشێوەیەکی زۆر سەیر (هەڵبڵۆقی و) خۆی کرد بەناو دەریادا.

﴿قَالَ ذَٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ ۚ فَٱرْتَدَّا عَلَىٰٓ ءَاثَارِهِمَا قَصَصًا﴾ موسی وتی: هەر ئەوەبوو کە ئێمە دەمانویست (واتە: دەبوو ئا لەو شوێنەدا چاوەڕێ بوینایە) ئیتر بەناچاریی گەڕانەوە بۆ ئەو شوێنەی کە بەجێیان هێشتبوو.

﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَآ ءَاتَيْنَٰهُ رَحْمَةً مِّنْ عِندِنَا وَعَلَّمْنَٰهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا﴾ لەوێ بە بەندەیەك لە بەندەکانی ئێمە ئاشنا بوو کە لەڕەحمەتی تایبەتی خۆمان بەهرەوەرمان کردبوو، وە زانست و زانیاری تایبەتی خۆمانمان پێ بەخشیبوو.

﴿قَالَ لَهُۥ مُوسَىٰ هَلۡ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰٓ أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمۡتَ رُشۡدٗا﴾ موسی پێی ووت: ئایا (مۆڵەتم دەدەی) کە شوێنت بکەوم تا لەو زانست و زانیاریەی پێت بەخشراوە منیش بەهرەدار بکەیت.

﴿قَالَ إِنَّكَ لَن تَسۡتَطِيعَ مَعِيَ صَبۡرٗا﴾ (زاناکە) وتی: تۆ هەرگیز ناتوانیت لەگەڵ مندا خۆڕاگر بیت و (بێ دەنگ بی بەرانبەر کردارم)

﴿وَكَيۡفَ تَصۡبِرُ عَلَىٰ مَا لَمۡ تُحِطۡ بِهِۦ خُبۡرٗا﴾ جا چۆن خۆدەگری لەبەرانبەر شتێکەوە کە هەواڵت لێی نیەو (لەنهێنیەکەی بێ ئاگای)

﴿قَالَ سَتَجِدُنِيٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ صَابِرٗا وَلَآ أَعۡصِي لَكَ أَمۡرٗا﴾ موسی وتی: دەمبینی ئەگەر خوا ویستی لەسەر بێت خۆڕاگر دەبم و لەهیچ فەرمانێکت دەرناچم

﴿قَالَ فَإِنِ ٱتَّبَعۡتَنِي فَلَا تَسۡـَٔلۡنِي عَن شَيۡءٍ حَتَّىٰٓ أُحۡدِثَ لَكَ مِنۡهُ ذِكۡرٗا﴾ (زاناکە) وتی: ئەگەر شوێنم کەوتی پرسیارم لە هیچ شتێك لێ مەکە، (هەتا خۆم لە نهێنیەکەی ئاگادارت دەکەم

﴿فَٱنطَلَقَا حَتَّىٰٓ إِذَا رَكِبَا فِي ٱلسَّفِينَةِ خَرَقَهَاۖ قَالَ أَخَرَقۡتَهَا لِتُغۡرِقَ أَهۡلَهَا لَقَدۡ جِئۡتَ شَيۡـٔٗا إِمۡرٗا﴾ ئەوسا پێکەوە دەرچوون و سواری کەشتیەکە بوون، (زاناکە) دەستی کرد بە کونکردن و عەیبدار کردنی، موسی (خۆی بێ نەگیرا) وتی: باشە ئاخر ئەوە تۆ ئەم کەشتیە کون دەکەیت، دەتەوێ هەرچی سەرنشینەکانی هەیە نوقمی بکەیت، بەڕاستی کارێکی ناشایستە دەکەیت!!

﴿قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾ (زاناکە) وتی: نەم ووت: تۆ هەرگیز ناتوانی لەگەڵ مندا خۆڕاگر بیت!!

﴿قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا﴾ موسی وتی: لێم مەگرە چونکە مەرجەکەم فەرامۆش کرد، (وە فێربونی ئەم زانیاریەی کە دەمەوێ لە تۆوە فێربم) لەسەرم قورس و گران مەکە.

﴿فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُّكْرًا﴾ (دوایی دابەزینە سەر وشکانی) کەوتنە ڕێ هەتا گەیشتنە منالێك (زاناکە گرتی و) کوشتی، موسی وتی: سەیرە، ئەوە بۆچی کەسێکی بێ گوناهت کوشت بێ ئەوەی ئەو تاوانێکی وای کردبێ و (شایستەی کوشتن بێ) بەڕاستی کارێکی ناپەسەندو ناڕەوات ئەنجام داوە!!

﴿قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾ (زاناکە) وتی: پێم نەگوتیت کە تۆ هەرگیز ناتوانی لەگەڵ مندا ئارام بگریت و دان بە خۆتا بگریت.

﴿قَالَ إِن سَأَلْتُكَ عَن شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي ۖ قَدْ بَلَغْتَ مِن لَّدُنِّي عُذْرًا﴾ (موسی) وتی: ئەگەر دوای ئەمە پرسیاری هەر شتێکی ترم لێکردی (و ڕەخنەم لێ گرتیت) هاوڕێیەتیم مەکە، چونکە بەڕای من مافی خۆتەو لەلایەن منەوە لێ بوراویت.

﴿فَٱنطَلَقَا حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَيَآ أَهۡلَ قَرۡيَةٍ ٱسۡتَطۡعَمَآ أَهۡلَهَا فَأَبَوۡاْ أَن يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارٗا يُرِيدُ أَن يَنقَضَّ فَأَقَامَهُۥۖ قَالَ لَوۡ شِئۡتَ لَتَّخَذۡتَ عَلَيۡهِ أَجۡرٗا ٧٧﴾ ئەوسا ئیتر دەرچوون و ڕۆیشتن تا گەیشتنە ناو خەڵکی ئاواییەك (برسیان بوو) داوای خۆراکیان لە خەڵکەکە کرد، کەچی دەستیان نا بەڕوویانەوەو میوانداریان لێنەکردن، ئەوسا لەناو ئاوایدا دیوارێکیان بەدی کرد دەیویست بڕوخێ، بەڵام زاناکە هەڵی چنیەوەو چاکی کردەوە، (موسی) وتی: ئەگەر بتویستایە کرێیەکت بەرانبەر ئەم کارە وەردەگرت (ئێمەشت پێ تێر دەکرد).

﴿قَالَ هَٰذَا فِرَاقُ بَيۡنِي وَبَيۡنِكَۚ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأۡوِيلِ مَا لَمۡ تَسۡتَطِع عَّلَيۡهِ صَبۡرًا ٧٨﴾ (زاناکە) وتی: ئیتر ئالێرە بە دواوە کاتی جیابوونەوەی من و تۆیە، من ئێستا تۆ ئاگادار دەکەم لە حیکمەتی ئەو شتانەی کە نەتدەتوانی خۆت بگری لەبەرامبەریانەوە.

﴿أَمَّا ٱلسَّفِينَةُ فَكَانَتۡ لِمَسَٰكِينَ يَعۡمَلُونَ فِي ٱلۡبَحۡرِ فَأَرَدتُّ أَنۡ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَآءَهُم مَّلِكٞ يَأۡخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصۡبٗا ٧٩﴾ (یەکەم) ئەو کەشتیەی (کە عەیبدارم کرد، خاوەنی) چەند هەژارێکە لە دەریادا کاردەکەن، جا بۆیە ویستم عەیبداری بکەم چونکە لە پشتیانەوە پاشایەك هەبوو کە هەموو کەشتیەکی (چاك و ڕێکوپێکی) داگیر دەکرد.

﴿وَأَمَّا ٱلۡغُلَٰمُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤۡمِنَيۡنِ فَخَشِينَآ أَن يُرۡهِقَهُمَا طُغۡيَٰنٗا وَكُفۡرٗا ٨٠﴾ منداڵەکەش (کە کوشتم) دایك و باوکێکی ئیمانداری هەبوو،

ترساین لەوەی کە بە سەرکەشی و بێدینی و خوانەناسی هیلاك و ماندوویان بکات (چونکە هەر لە ئێستاوە سەرکەشی و لاساری پێوە دیارە).

﴿فَأَرَدْنَآ أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَوٰةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا﴾ (بەو کارەمان) ویستمان کە پەروەردگاریان (لە جیاتی ئەو) پاکترو چاکتریان پێ ببەخشێ وە لە منداڵێکی خاوەن بەزەیی و میهرەبان بەهرەوەریان بکات (کوژراوەکەش بەهەشتیی بێت).

﴿وَأَمَّا ٱلْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَٰمَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِى ٱلْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُۥ كَنزٌ لَّهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَٰلِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَن يَبْلُغَآ أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنزَهُمَا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ وَمَا فَعَلْتُهُۥ عَنْ أَمْرِى ۚ ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا﴾ دیوارەکەش (کە چاکم کردەوە، دیواری ماڵی) دوو منداڵی هەتیوی شارۆچکەکە بوو، لەژێری دا گەنجینەیەکی (زێڕ و زیو) هەبوو (کە باوکیان بۆی شاردبوونەوە، ئەگەر گوێیان پێ نەدایە، باران و لافاو دەریدەخست و ئەو خەڵکە ڕەزیلەی کە میوانداریان لێ نەکردین، دەستیان دەکەوت)، باوکی ئەو دوو منالەش خواناس و چاك بوو، پەروەردگارت ویستی کاتێ گەنجینەکەیان دەست کەوێت کە گەورەو بەهێز بن، ئەوسا دەریبێنن، ئەمەش وەکو ڕەحمەتێکی تایبەتی لەلایەن پەروەردگارتەوە (لەبەر خاتری باوکیان)، (دڵنیاش بە) کە هەموو ئەو کارانەم لەخۆوە نەکردووە، ئیتر ئەوەبوو ڕازو نهێنی ئەو شتانەی کە خۆت بۆ نەدەگیرا کاتێ ئەنجامم دەدا.

﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَن ذِى ٱلْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَأَتْلُوا۟ عَلَيْكُم مِّنْهُ ذِكْرًا﴾ دەربارەی (ذی القرنین)یش پرسیارت لێ دەکەن، پێیان بڵێ: گۆشەیەك لە بەسەرهاتی ئەوتان بۆ باس دەکەم.

﴿إِنَّا مَكَّنَّا لَهُۥ فِى ٱلْأَرْضِ وَءَاتَيْنَٰهُ مِن كُلِّ شَىْءٍ سَبَبًا﴾ ئێمە تواناو دەسەڵاتمان لە زەویدا پێ بەخشیبوو، بۆ هەر شتێکیش هۆکارەکەیان بۆ ڕەخساندبوو.

﴿فَأَتْبَعَ سَبَبًا﴾ ئەویش کەڵکی (تەواوی) لە هۆکارەکان وەردەگرت.

﴿حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ ٱلشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِندَهَا قَوْمًا ۗ قُلْنَا يَٰذَا ٱلْقَرْنَيْنِ إِمَّآ أَن تُعَذِّبَ وَإِمَّآ أَن تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا﴾ (خۆی و لەشکرەکەی) کەوتە ڕێ تا ناوچەکانی خۆرئاوا، (وادەهاتە بەرچاو) کە لە گۆمێکی قوڕاودا خۆر، ئاوادەبێت لەو ناوەدا ڕێی کەوت لە قەومێکی (خوانەناس و بێدین)، ئێمەش پێیان ووت: ئەی (ذا القرنین) یا ئەوەیە بە سزا لەناویان دەبەیت (ئەگەر لەسەر کوفرو تاوانیان بەردەوام بوون) وە یا چاکەیان لەگەڵدا دەکەیت (ئەگەر شوێنێکی ئیمان و چاکە کەووتن).

﴿قَالَ أَمَّا مَن ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُۥ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِۦ فَيُعَذِّبُهُۥ عَذَابًا نُّكْرًا﴾ (ذوالقرنین) وتی: ئەوەی سەتمکار بێت ئێمە سزای دەدەین لەوەودوایش کە گەڕایەوە بۆلای پەروەردگاری سزایەکی زۆر سەخت و گرانی دەدات.

﴿وَأَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَهُۥ جَزَآءً ٱلْحُسْنَىٰ ۖ وَسَنَقُولُ لَهُۥ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾﴾ بەڵام ئەوەی ئیمان و باوەڕ بێنێ و کارو کردەوەی چاکە ئەنجام بدات پاداشتی چاك بۆ ئەوە، فەرمانی ئاسان و کاری سووکی دەدەین بەسەردا.

﴿ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾﴾ لەوەودوا کەڵکی تەواوی لە هۆکارەکان وەرگرت و بەشوێنیاندا گەڕا.

﴿حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ ٱلشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَل لَّهُم مِّن دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾﴾ هەتا گەیشتە ناوچەی خۆرهەڵاتی (دوور) بینی خۆر هەڵدێ لەسەر قەومێك کە پەناگایەکیان نیە تا لە تینی خۆیان بپارێزن.

﴿كَذَٰلِكَ ۖ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾﴾ هەر بەو شێوەیە ڕەفتاری کرد، کە لەگەڵ خەڵکی خۆرئاوادا کردی، بێگومان ئێمە بەتەواویی ئاگاداربووین لەو کاروکردەوانەی کە ئەنجامی دەدا.

﴿ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾﴾ لەوەودوا دەستبەرداری هۆکارەکان نەبوو، بەشوێنیاندا گەڕا.

﴿حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ ٱلسَّدَّيْنِ وَجَدَ مِن دُونِهِمَا قَوْمًا لَّا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾﴾ هەتا گەیشتە نێوان هەردوو بەربەستەکە، کە لە نێوانیاندا قەومێك هەیە کە لە هیچ قسەیەك تێناگەن (مەگەر زۆر بە دەگمەن).

﴿قَالُواْ يَٰذَا ٱلْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰٓ أَن تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾﴾ کاتێ کە دەسەڵاتی ذوالقرنین-یان بینی وتیان: ئەی (ذوالقرنین) بەڕاستی یەئجوج و مەئجوج خراپە و تاوانکارن لە زەویدا، ئایا خەرجییەك و پارەیەکت بۆ کۆبکەینەوە، تا بەربەستێك لەنێوان ئێمەو ئەواندا دروستبکەیت؟

﴿قَالَ مَا مَكَّنِّى فِيهِ رَبِّى خَيْرٌ فَأَعِينُونِى بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾﴾ (ذوالقرنین) وتی: ئەو دەسەڵات و زانیاری و شتانەی پەروەردگارم پێی بەخشیووم چاکترە بۆ من (لە پارەو سامان) ئێوە بەهێزی بازو یارمەتیم بدەن تا بەربەستێکی بەهێز لە نێوان ئێوەو ئەواندا دروست بکەم.

﴿ءَاتُونِى زُبَرَ ٱلْحَدِيدِ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ ٱلصَّدَفَيْنِ قَالَ ٱنفُخُوا۟ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا جَعَلَهُۥ نَارًا قَالَ ءَاتُونِىٓ أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾﴾ پارچە ئاسنم بۆ بێنن و (کەڵەکەی بکەن) هەتا ئەمبەرو ئەوبەری هەردوو کێوەکەی پڕ کرد، ئەوجا فەرمانی دا بە (موشەدەمە) فوو بکەن لەو ئاگرەی کە لە ژێریدا کۆکرابۆوە، هەتا هەمووی وەك ئاگری لێهات، (ئەوجا ذوالقرینین) وتی: ئادەی مس بێنن تا بیکەم بەسەریدا (مس لەگەڵ ئاسندا تێکەڵ بکرێ پێکهاتەیەکی بەهێزی لێ دروست دەبێت).

﴿فَمَا ٱسْطَٰعُوٓا۟ أَن يَظْهَرُوهُ وَمَا ٱسْتَطَٰعُوا۟ لَهُۥ نَقْبًا ﴿٩٧﴾﴾ ئەوسا ئیتر (یەئجوج و مەئجوج) نە توانیان سەربکەون، نە توانیان کونا دەری بکەن.

﴿قَالَ هَٰذَا رَحْمَةٌ مِّن رَّبِّي ۖ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُۥ دَكَّاءَ ۖ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿٩٨﴾﴾ (ئینجا ذوالقرنین) وتی: (دروسکردنی) ئەم (بەربەستە) ڕەحمەتێك بوو لەلایەن پەروەردگارمەوە، هەرکاتێ پەروەردگارم بڕیاری تێکدانی بدات، وردوخاشی دەکات، بێگومان بەڵێنی پەروەردگارم حەقیقەت و ڕاستەقینەیە.

﴿وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ ۖ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾﴾ لەو ڕۆژە بەدواوە وازمان لێهێنان تا (وەکو) شەپۆل بەناو یەکدا بێن، یاخود وازمان لێهێنان بۆ ئەو ڕۆژەی (کە بەربەستەکە دەشکێت و بە پەلە) وەکو لێشاو دێنە دەرێ و شەپۆل دەدەن بەناویەکدا (کە یەکێکە لە نیشانەکانی کۆتای دنیا)، لەوەودوا فوو دەکرێت بە (صوور)دا، هەر هەموو خەڵکی بەتەواوی کۆدەکەینەوە (بۆ موحاسەبەو لێپرسینەوە).

﴿وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِّلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾﴾ [الكهف] ئیتر ئەو ڕۆژە دۆزەخ نیشانی کافران دەدەین و (هەمووشیانی تیا کۆدەکەینەوە). الكهف

یاخود نمونەی

﴿فَانقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾﴾ ئا بەوشێوەیە ئایەت و فەرمانەکان ڕوونەدەکەینەوە (تالێی ورد بینەوە) و بۆ ئەوەی بگەڕێنەوە (بۆ سەر ڕاستە شەقامی ئیمان و خواناسین).

﴿إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ يُخَوِّفُ أَوۡلِيَآءَهُۥ فَلَا تَخَافُوهُمۡ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ﴿١٧٥﴾﴾ [آل عمران] ئەی محمد (صلی الله علیه وسلم) هەواڵی ئەو کەسەیان بەسەردا بخوێنەرەوە کە فەرمانەکانی خۆمانمان پێبەخشی بوو، کەچی ئەویش خۆی لێ داماڵی و خۆی لێ دوورە پەرێز گرت، ئەوسا ئیتر شەیتان شوێنی کەوت و دایەپێش و چووە ڕیزی سەر لێشێواوانەوە.

یاخود لە سورەتی البقرة دا دەفەرموێت:

﴿أَوۡ كَٱلَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرۡيَةٖ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحۡيِۦ هَٰذِهِ ٱللَّهُ بَعۡدَ مَوۡتِهَاۖ فَأَمَاتَهُ ٱللَّهُ مِاْئَةَ عَامٖ ثُمَّ بَعَثَهُۥۖ قَالَ كَمۡ لَبِثۡتَۖ قَالَ لَبِثۡتُ يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٖۖ قَالَ بَل لَّبِثۡتَ مِاْئَةَ عَامٖ فَٱنظُرۡ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمۡ يَتَسَنَّهۡۖ وَٱنظُرۡ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجۡعَلَكَ ءَايَةٗ لِّلنَّاسِۖ وَٱنظُرۡ إِلَى ٱلۡعِظَامِ كَيۡفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكۡسُوهَا لَحۡمٗاۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥ قَالَ أَعۡلَمُ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ﴿٢٥٩﴾﴾ [البقرة] یاخود باسی (عوزەیر پێغەمبەر) بکە ئەو کەسەی کە تێپەڕی بەلای شارۆچکەیەکدا کە هەموو خانوەکانی تەپی بوون، لەبەر خۆیەوە وتی: ئاخۆ چۆن خوای گەورە ئەم شارۆچکەیە ئاوەدان دەکاتەوە، خوای گەورە سەد ساڵ مراندی و ئەوسا زیندووی کردەوە، فەرمووی: چەندت پێ چووە (بە مردویی)؟. (عوزەیر) وتی: ڕۆژێك یا کەمتر لە ڕۆژێك، (خوا) فەرمووی: بەڵکو ئەوە سەد ساڵت پێ چووە، تەماشای خواردن و خواردنەوەکەت بکە نەگۆڕاوەو تێك نەچووە (لەو ماوە درێژەدا)، تەماشای گوێ درێژەکەشت بکە، ئێمە بەم بەسەرهاتە دەمانەوێت بتکەینە (معجزة) بۆ خەڵکی، سەرنجی ئێسکەکانی (گوێدرێژەکەی بدە) کە چۆن بەیەکەوەی

دەبەستین و بەگۆشت دایدەپۆشین، کاتێ بۆی ڕوون بوەوەو بۆی دەرکەوت وتی: چاك دەزانم و دڵنیام کە خوا دەسەڵاتی بەسەر هەموو شتێکدا هەیە.

پوختەی باس

کەسایەتیەکانی ناو ڕووداو و بەدواداچوونەکانی قورئان ئیمتیازیان لەگەڵ ڕووداوە مێژووییەکاندایە، واتا خودی خۆیان مەبەست نین، ئەوەی کە گرنگە و مەبەستە ڕووداوەکانە. ئامانج لە گێڕانەوەی هەواڵ و بەدواداچوونەکانە، ئامۆژگاری و چاکسازی گەلان و خەڵکییە و پرۆژەکان، لەم گێڕانەوانەدا مەبەست بەرز ڕاگرتنی کەسایەتییەکان و ناوهێنانیان نییە، زۆرجار نمونەی خضر کە پێغەمبەرێکی ئولولعەزم شوێنێ کەوتووە و لە قورئاندا تەنها بە عەبد ناوی هاتووە و ئاماژەی بۆ ناوەکەی کراوە، چونکە ناوەکەی پێویست نییە. ڕووداوەکە جێگای سەرنج و پەند و ئامۆژگارییە.

قورئان کە ناوی کەساییەتیەکانی بردووە، جۆری ئەو کەسایەتییانە بەشدارن لە ململانێکاندا، پێویستە ناویان بهێنرێت، چونکە نمونەی کەسایەتی سایکۆلۆژی و مرۆڤەکانی ترن. ئەزموون دەبەخشن بە خەڵکی لەبوارەکانی شەڕ و خراپە و چاکەدا.

کەواتە مادام باسی کەسایەتی پیاوانمان کرد، دەبێت باسی کەسایەتی ئافرەتیش بکەین.

کەسایەتی ئافرەت:

کەسایەتی ئافرەت نمونەکان زۆرن وەك (مریم، ئاسیا، یوکابد...هتد).

قورئان تەنها ناوی خاتوو مەریەمی دایکی پێغەمبەر عیسی -علیه السلام-ی هێناوە بەناوی خۆیْ، ئەوانی تر پێویستی نەکردووە ناویان ببرێت، یاخود وەك ئاماژەمان پێداوە ڕووکاوەکانی گرنگە نەك کەسایەتیەکان.

یاخود شارەکان لە جێگای تردا هاتووە هیچ ڕای جیاوازی لەسەر نەبووە تا قورئان ڕاستی بکاتەوە، نمونەی ناوەکان یان لە فەرمودەدا هاتووە، یاخود لە تەورات و ئینجیل، یان مێژوودا.

مانای وانییە کە ناویان نەهاتووە لە قورئاندا گرنگ نەبوون، نەخێر، بەڵکو کەسایەتیەکی وەکو دایکی مرۆڤایەتی خاتوو حەواء ناوی نەهاتووە کە یەکەم ئافرەت بووە بە جێنشین لەسەرزەوی لەگەڵ هاوسەر و پێغەمبەرەکەیدا.

ناوی زۆربەیان بەناوی پێغەمبەرەکانەوە هاتووە وەکو: (ژنەکەی نوح، ژنەکەی لوط، خێزانی ئیبراهیم، خێزانی عیمران، ژنەکەی عزیز، خێزانی فیرعەون، مەلیکەی سەبەء، دوو کچەکەی شێخەکەی مەدیەن...هتد).

بۆ نمونە باسکردنی خاتوو مەریەم دایکی عیسی -علیه السلام- بەهۆکاری ئەوەی میحوەری سەرەکییە، دەبێت ناوی بهێنرێت، بۆ ئەوەی بزانرێت کە عیسی کوڕی خوا نییە، بەڵکو بەندە و پێغەمبەری خوای گەورەیە.

زۆریك لە ناوی پیاوان بەناوی خۆیانەوە لە ڕووداو و بەدواداچوونەکان هاتووە، هۆکارەکەی ململانێی نێوان چاکە و خراپە بووە. یاخود هەڵگری پەیام و پێغەمبەر بوون. لەململانێی نێوانی حەق و باتڵدا بوون و زیاتر پێداکێشان هەبووە لە نێوان پیاواندا، بەڵام ئافرەت چونکە لایەنی سۆز و عاطیفە زاڵە بەسەریاندا، نەبوونەتە بەشێك لە ملاملانێکان، مەگەر دەگمەن.

وەکو

خاتوو مەریەم دایکی عیسی -علیه السلام- لە قورئان ناوی هاتووە.

خاتوو یوکابد دایکی موسی -علیه السلام- لە سونەت و تەورات ناوی هاتووە.

خاتوو بەلقیس خێزانی سولەیمان -علیه السلام- لە مێژوودا ناوی هاتووە.

خاتوو ئاسیا خێزانی فیرعەون لە سونەتدا ناوی هاتووە.

هاجەرە خاتوون و سارە خاتوون خێزانەکانی ئیبراهیم -علیه السلام- لە سونەت و مێژوودا ناویان هاتووە.

خاتوو زولەیخا خێزانی یوسف -علیه السلام- لە مێژوودا ناوی هاتووە.

زۆری تر کە ناویان لە جێگاکانی تر هاتووە بێجگە قورئان.

کەسایەتی منداڵ لە قورئاندا:

نمونەی عیسی و قسەکردنی کاتێك تازە لەدایك بوبوو، یاخود موسی و ڕووداوی خستنە ناو ئاوی ڕووباری نیل بە تابوتەکەیەوە و هەڵگرتنەوەی لەلایەن بنەماڵەی فیرعەونەوە.

کەسایەتی منداڵەکانی لوقمان و شاهیدی منداڵە شیرەخۆرەکە بۆ یوسف و خودی منداڵی یوسف، هەروەها منداڵەکەی یارانی ئوخدود... هتد.

هەندێکیان کارەکتەری سەرەکین لە ڕووداوەکاندا، هەندێکیشاین لاوەکی.

نمونەی سەرەکی یەحیا و مەریەم-ە، چونکە مەریەم بۆ ئازادی بەنی ئیسرائیل لەدایك بووە، هەروەها یەحیا بەهەمان شێوە. ئەو زەمەن و کاتەی ئەوان تێیدا لەدایك بوون خاکی قودس داگیر کرابوو لەلایەن ڕۆمەوە بەنی ئیسرائیل بۆ ڕزگار بونی خاکەکەیان چاوەڕێی فریاد ڕەسیان دەکرد.

بێجگە لەو هەموو ئەحکام و یاسای میراتە لەسەر منداڵ و ئاگادار بوونی منداڵی بێباوك و بەرگری کردن لە منداڵی کچ کە زینەبەچاڵ دەکران، پاشان یاسای شیردان بەمنداڵ و چۆنێتی بەخێوکردنی...هتد.

کەسایەتی باڵندەکان:

بەهەمان شێوە کارەکتەرێکی گرنگ بوون لە بەدواداچوونە قورئانەیەکان، خوای گەورە هەندێکیانی بە پاڵەوانی ڕووداوەکان باسکردووە وەکو باڵندەی ئەبابیل و هودهود، قەلەڕەش.

هەندێکیشیان لاوەکین تەنها بۆ دیمەن و پەند لێ وەرگرتنی زیاتر لە دروستکراوەکانی بۆتە بەشێك لە کەسایەتیەکانی ناو هەواڵ و ڕووداوەکان.

نمونەی هودهود وەردەگرین:

خوای پەروەردگار لە سورەتی الأنفال دا دەفەرموێت:

﴿إِن تَسْتَفْتِحُواْ فَقَدْ جَآءَكُمُ ٱلْفَتْحُ وَإِن تَنتَهُواْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِن تَعُودُواْ نَعُدْ وَلَن تُغْنِيَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْـًٔا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾﴾ ئیانداران ئەگەر ئێوە داوای یارمەتی و سەرکەووتن دەکەن ئەوە بەڕاستی سەرکەووتنتان بۆ هات و ئەگەر وازبهێنن لە سەرپێچی فەرمانەکانی پێغەمبەر ئەوە چاکترە بۆتان، خۆ ئەگەر بگەڕێنەوە بۆ سەرپێچی کردن، ئێمەش دەگەڕێینەوە بۆ شکست پێتانداتان، ئەوکاتە دەستەو تاقمتان هەرگیز هیچ سوودێکتان پێناگەیەنێت هەرچەند زۆریش بێت (ژمارەتان) چونکە لە ڕاستیشدا هەمیشە خوا لەگەڵ ئیاندارانی دامەزراو و لێبڕاودایە.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَوَلَّوْاْ عَنْهُ وَأَنتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، فەرمانبەرداری خواو

پێغەمبەرەکەی بن و لە بەرنامەی ئەوزاتە پشت هەڵمەکەن، لەکاتێکدا ئێوە تێدەگەن و دەبیسن.

﴿وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ قَالُوا۟ سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ﴾ وەك ئەو کەسانەش مەبن (بەسەر زارەکی) دەیانووت: تێگەیشتین و بیستمان، گوێڕایەڵین، لەکاتێکدا ئەوان نابیستن و تێناگەن (چونکە دڵ و مێشکی خۆیان داخستووە).

﴿إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ ٱللَّهِ ٱلصُّمُّ ٱلْبُكْمُ ٱلَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ﴾ بەڕاستی خراپترین زیندەوەران لای خوا ئەو کەسانەن کە کەڕن (حەق نابیستن) و لاڵن (حەق بێژ نین)، ئەوانەی کە ژیر نابن (بیرو هۆشیان ناخەنەکارو تێنافکرن و بیرو مێشکیان قفڵ داوە).

﴿وَلَوْ عَلِمَ ٱللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ ۖ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا۟ وَّهُم مُّعْرِضُونَ﴾ خۆ ئەگەر خوا خێری تیادا بەدی بکردنایە، ئەوە وای لێدەکردن کە حەق و ڕاستی ببیستن، خۆ ئەگەر حەقیشیان پێ ببیستنایە (کە ئامادەنین بۆ وەرگرتنی) ئەوە هەر پشت لە بەرنامەی خوا دەکەن لەکاتێکدا ئەوان هەمیشە نەیارن.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱسْتَجِيبُوا۟ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَقَلْبِهِۦ وَأَنَّهُۥٓ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، بەدەم بانگەوازی خواو پێغەمبەرەوە بچن کاتێك بانگتان دەکات بۆ بەرنامە و ڕێبازێك کە دەتان ژیەنێتەوە و ژیان بەخشە،

چاك بزانن بەڕاستی خوا (زۆر بەئاسانی) دەتوانێت دەسەڵاتی بکەوێتە تێوان ئادەمیزاد و (ئاواتەکانی) دڵیەوە (بەگۆڕینیان)، (بیرتان نەچێت) بەڕاستی هەر بۆ لای ئەویش کۆدەکرێنەوە.

﴿وَٱتَّقُواْ فِتۡنَةٗ لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمۡ خَآصَّةٗۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ٢٥﴾ هەروەها خۆتان بپارێزن لە بەڵایەك تووشی ئەوانەتان نابێت بەتایبەت کە ستەمیان کردوە (بەڵکو هەمووان دەگرێتەوە)، بشزانن کە بەڕاستی خوا تۆڵەی زۆر بە زەبرە.

﴿وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ أَنتُمۡ قَلِيلٞ مُّسۡتَضۡعَفُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ ٱلنَّاسُ فَـَٔاوَىٰكُمۡ وَأَيَّدَكُم بِنَصۡرِهِۦ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ٢٦﴾ یادی ئەوکاتە بکەنەوە کە ئێوە زۆر کەم و لاوازکراوو بێ هێزبوون لەزەویدا، دەترسان کە خەڵکی بتانڕفێنن (بتانکوژن یان ئازارتان بدەن) جا خوای باڵادەست جێ و ڕێی بۆ سازکردن و بەهێزی کردن بەسەرکەووتن و یارمەتی خۆی و لە ڕزق و ڕۆزیی و نازو نیعمەتە پاکەکان بەهرەوەری کردن بۆ ئەوەی سوپاسگوزاری بکەن. (ئەمەش مژدەیەکی بەردەوامە و پشت بەخوا بەم زووانە دێتەوە دی).

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَخُونُواْ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ وَتَخُونُوٓاْ أَمَٰنَٰتِكُمۡ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ٢٧﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە: خیانەت مەکەن لە خواو لە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) (بەوەی کەم تەرخەمیتان لە فەرمانبەرداریاندا)، هەروەها خیانەتیش مەکەن لە ئەمانەت و سپاردەکانتان کە پێتان دەسپێردرێت، لەکاتێکدا کە ئێوە دەزانن (ئەو کارەتان خیانەتە).

﴿وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَأَوۡلَٰدُكُمۡ فِتۡنَةٞ وَأَنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجۡرٌ عَظِيمٞ ٢٨﴾ هەروەها بزانن بەڕاستی ماڵ و سامان و منداڵتان بۆ تاقیکردنەوەیە، بەڕاستی خوای میهرەبانیش پاداشتی زۆرو بێ سنووری لە لایە (بۆ ئەو کەسانەی کە نایەڵن ماڵ و سامان و منداڵیان ببێتە کۆسپ لە ڕێگەی جیهاد و هەوڵ و خەبات و کۆششیاندا).

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَتَّقُواْ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّكُمۡ فُرۡقَانٗا وَيُكَفِّرۡ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ٢٩﴾ ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە: ئەگەر تەقوای خوا بکەن و پارێزکاری بکەن، ئەوە خوا بەرچاو ڕۆشنییەکی تەواوتان بۆ فەراهەم دەهێنێت (کە بتوانن حەق و ناحەقی بەئاسانی لەیەك پێ جیابکەنەوە) هەروەها هەڵەو گوناهەکانیشتان دادەپۆشێت و لێتان خۆش دەبێت، (چونکە)خوا خاوەنی فەزڵ و ڕێزی گەورەو بێ سنوورە.

لێرەدا هودهود کارەکتەری سەرەکییە وەکو ڕێنێشاندەر و مورشیدێك کاردەکات. سەری سوڕماوە لە پەرستشی ئەو گەلە کە خۆر دەپەرستن و شەیتان سەری لێشێواندوون و کارە قیزەونەکانی بۆ جوان کردوون.

یاخود دیمەنی سەرەکی پۆلە باڵندەیەك بەناوی ئەبابیل چۆن سوپایەکی بەهێزی پڕ چەك و بەتوانا لەناو دەبەن، ئەم سەربازە خواییانە بەگشتی کارەکتەری سەرەکی و پاڵەوانی ڕووداو بەدواداچوونەکانن.

وەکو لە سورەتی الفیل دا هاتووە:

﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

﴿أَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصۡحَٰبِ ٱلۡفِيلِ ۝١﴾ ئایا نەتبینی (ئەی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم) پەروەردگارت چی کرد بە خاوەن فیلەکان؟

﴿أَلَمۡ يَجۡعَلۡ كَيۡدَهُمۡ فِي تَضۡلِيلٖ ۝٢﴾ ئایا سەری لێ نەشێواندن و پیلان و نەخشەکانیانی پووچ نەکردەوە؟!

﴿وَأَرۡسَلَ عَلَيۡهِمۡ طَيۡرًا أَبَابِيلَ ۝٣﴾ وە پۆل پۆل باڵندەی نەنارده سەریان؟!

﴿تَرۡمِيهِم بِحِجَارَةٖ مِّن سِجِّيلٖ ۝٤﴾ تا بە بەردی سەنگ گڵ، بەرد بارانیان بکەن.

﴿فَجَعَلَهُمۡ كَعَصۡفٖ مَّأۡكُولِۭ ۝٥﴾ سەرەنجام وەکو پوش و پەڵاش و گژوگیای خوراوی لێ کردن، (ئەم بەسەرهاتە لە ژیاننامەی پێغەمبەری مەزندا لە نووسینی مامۆستا عبدالعزیز پاڕەزانی دا هەیە).

پاشان دیمەنی قەلەڕەش کە قابیل هابیلی برای دەکوژێت نازانێت چی بکات تاکو قەلەڕەشەکە ڕێگای نیشان دەدات.

خوای گەورە باسی ئەم ڕووداوەمان لە سورەتی المائدة دا بۆ دەکات و دەفەرموێت:

﴿فَبَعَثَ ٱللَّهُ غُرَابٗا يَبۡحَثُ فِي ٱلۡأَرۡضِ لِيُرِيَهُۥ كَيۡفَ يُوَٰرِي سَوۡءَةَ أَخِيهِۚ قَالَ يَٰوَيۡلَتَىٰٓ أَعَجَزۡتُ أَنۡ أَكُونَ مِثۡلَ هَٰذَا ٱلۡغُرَابِ فَأُوَٰرِيَ سَوۡءَةَ أَخِيۖ فَأَصۡبَحَ مِنَ ٱلنَّٰدِمِينَ ۝٣١﴾ (لەوەدوا گیری خوارد بەدەست تەرمەکەیەوە،

چونکە وادیارە هابیلی شەهید یەکەم کەسە کە بکوژرێت و بمرێت بۆیە)، خوای میهرەبان قەلەڕەشێکی ناردو چاڵێکی لە زەویدا هەڵکەند (بۆ قەلەڕەشێکی تری مردارەوە بوو) تا نیشانی بدات چۆن لاشەی براکەی بشارێتەوە، (ئەوجا کە ئەوەی دی) وتی: هاوار لە من، من نەمتوانی وەکو ئەو قەلەڕەشە بکەم و بەقەدەر ئەوم لێ نەهات تا لاشەی براکەم ئەسپەردە بکەم، ئیتر بۆ هەمیشە چووە ڕیزی پەشیمانانەوە.

کەسایەتی خشۆکە و حەشەرات (مار و مێروو) ئەم جۆرە لە کارەکتەر وپاڵەوانانەی لەهەواڵی مێژوویی ڕووداوەکاندا هاتوون لە بەدواداچوونەکاندا بۆمان باسکراوە جێگای تێڕامانە زیاتر لە کارەکتەرە گیاندارەکانی تر.

نمونە: مێروولە تەنانەت سورەتێکی بەناوە ناو نراوە ئەگەرچی باسی هەواڵەکە کورتە، بەڵام ئیعجازی قورئانە و ئاماژەم پێداوە لە بەشەکانی پێشوتردا، هەروەها خوای گەورە کە سورەتێکی بەناوەوە ناوناوە بۆ تێڕامانی مرۆڤەکانە بەهێزترین خشۆك لەبواری کۆمەڵایەتیدا لە سیستەم و ڕێکخستندا مێروولە پاش هەنگە کە بەهەمانشێوە کاراکتەرە و سورەتی بەناوەوە کراوە، پێچەوانەی ئەو دوانە جاڵجاڵۆکەیە کەتوانای پێکەوە ژیانی نیەو تەنها خۆی دەژی لە تەونەکەیدا.

﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ عِلْمًا ۖ وَقَالَا ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى فَضَّلَنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾﴾ بێگومان ئێمە بە داودو سولەیمان زانیاری و

زانستمان بەخشی، هەردووکیان وتیان: سوپاس و ستایش بۆ ئەو خوایەی کە ڕێزی ئێمەی داوە بەسەر زۆرێك لە بەندە ئیماندارەکانیدا.

﴿وَوَرِثَ سُلَيْمَٰنُ دَاوُۥدَ ۖ وَقَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ عُلِّمْنَا مَنطِقَ ٱلطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَىْءٍ ۖ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلْفَضْلُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٦﴾﴾ سولەیمان جێنشینی داودی باوکی بوو، (ڕۆژێکی) وتی: ئەی خەڵکینە ئێمە فێری زمانی باڵندە کراوین، وە لەهوموو شتێکمان پێدراوە، بەڕاستی فەزڵ و ڕێزێکی ئاشکرایە (لەلایەن خواوە پێمان بەخشراوە).

﴿وَحُشِرَ لِسُلَيْمَٰنَ جُنُودُهُۥ مِنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ وَٱلطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾﴾ هەرچی سەربازو لەشکری سولەیمان هەبوو لە پەری و ئادەمیزاد و باڵندەکان کۆکرانەوەو نمایشیان کرد بە ڕێزو بە ڕیکوپێکیی.

﴿حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَوْا۟ عَلَىٰ وَادِ ٱلنَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّمْلُ ٱدْخُلُوا۟ مَسَٰكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَٰنُ وَجُنُودُهُۥ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾﴾ هەتا گەیشتنە دۆڵی مێروولە، مێروولە مێچکەیەك (هاواری کردو) وتی: ئەهای مێروولەینە بچنە ماڵ و کون و کەلەبەرەکانتانەوە نەوەکو سولەیمان و سەربازانی پێشێلتان بکەن و هەستتان پێنەکەن.

﴿فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِىٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَىَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَٰلِحًا تَرْضَىٰهُ وَأَدْخِلْنِى بِرَحْمَتِكَ فِى عِبَادِكَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩﴾﴾ [النمل] سولەیمان (کە گوێی لە هاواری مێروولەکە بوو) زەردەخەنە گرتی و پێکەنی بە هاوارو قسەکەی وتی: پەروەردگارا

یارمەتیم بدە تا سوپاسگوزاری نازو نیعمەتەکانت بم کە بەسەر من و دایك و باوکما ڕژاندووتە، هەروەها کۆمەکیم بکە تا کارو کردەوەی چاکە ئەنجام بدەم کە تۆ پێی ڕاییبیت، وە بە ڕەحمەت و میهرەبانیی خۆت بمخەرە ڕیزی بەندە چاکەکانتەوە.

﴿وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى ٱلنَّحْلِ أَنِ ٱتَّخِذِى مِنَ ٱلْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ ٱلشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ﴿٦٨﴾﴾ پەروەردگاری تۆ (ئەی ئینسان) نیگاو ئیلهامی کردووە بۆ هەنگ کە جێگە بۆ خۆی ساز بکا لەکون و کەلێنێکی چیاکاندا، هەروەها لە کەلەبەری درەختەکان و لەو شوێنانەش کە ئادەمیزاد بۆی ئامادە دەکات.

﴿ثُمَّ كُلِى مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ فَٱسْلُكِى سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ۚ يَخْرُجُ مِنۢ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَٰنُهُۥ فِيهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴿٦٩﴾﴾ [النحل] لەوەدوا (فێرمان کردووە کە) لە هەموو بەروبووم و (شیلەی گوڵان و شتی بەسوود) بخوات، پێیان ڕاگەیاندووە، ئەو نەخشانەی کە پەروەردگارت بۆی کێشاوی بە ملکەچییەوە ئەنجامی بدە، (لە دروست کردنی شانەو مژینی شیلەو دروستکردنی هەنگوین و پوورەدان بە دەوری شاژنداو بەخێوکردنی گەراکان ...هتد)، جا لەناو سکی ئەو هەنگانەوە شلەیەکی ڕەنگ جیاواز دێتە دەرەوە کە شیفایە بۆ (زۆر نەخۆشی) بۆ خەڵکی (سەرەڕای تام و مەزەی خۆشی)، بەڕاستی ئالەمەشدا بەڵگەو نیشانەی بەهێز هەیە بۆ کەسانێ کە بیربکەنەوە (سەرنج بدەن لە هەنگ و شانەکانی لە فڕێن و هاتوچۆی، لە هەنگوین و تام و بۆن و ڕەنگی، لە...، لە....هتد).

﴿مَثَلُ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوۡلِيَآءَ كَمَثَلِ ٱلۡعَنكَبُوتِ ٱتَّخَذَتۡ بَيۡتًاۖ وَإِنَّ أَوۡهَنَ ٱلۡبُيُوتِ لَبَيۡتُ ٱلۡعَنكَبُوتِۚ لَوۡ كَانُواْ يَعۡلَمُونَ ۝٤١﴾ نمونەی ئەوانەی جگە لە خوای گەورە، کەسانێکی تر دەکەنە پشتیوانی خۆیان، وەك نمونەی جاڵجاڵۆکەیەك وایە کە ماڵێکی بۆخۆی سازکردبێت بەڕاستی لاوازترینی هەموو ماڵەکان، ماڵی جاڵجاڵۆکەیە ئەگەر سەرنجیان بدایە و تێبگەیشتنایە (چونکە ماڵی جاڵجاڵۆکە نە بناغە و نە دیواری هەیە، نە سەرو دەرگا و پەنجەرە، نە دەتوانێت بەرگەی با و باران و ڕوداوەکان بگرێت مێیەکەش نێرەکە لە ناو دەبات دوای جووت بوون، پاشان بێچوەکانیش دایکیان لە ناو دەبەن)!!

﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ مَا يَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ مِن شَيۡءٖۚ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ۝٤٢﴾ بێگومان خوا خۆی چاکدەزانێت ئەوەی ئەو خەڵکە هاناو هاواری بۆ دەبەن لە جیاتی ئەو، چەندە بێ دەسەڵاتن، چونکە هەر خۆی خاوەن دەسەڵاتە و زۆریش دانایە (لەو بوارەی کە بۆ تاقیکردنەوەی خەڵکی ڕەخساندویەتی).

﴿وَتِلۡكَ ٱلۡأَمۡثَٰلُ نَضۡرِبُهَا لِلنَّاسِۖ وَمَا يَعۡقِلُهَآ إِلَّا ٱلۡعَٰلِمُونَ ۝٤٣﴾ [العنكبوت] ئا ئەم نمونانە ئێمە دەیهێنینەوە بۆ خەڵکی، تەنها زانا و شارەزاکان تێی دەگەن و تێ دەفکرن.

هەروەها باسی مار و مێش و مێشولە کراوە، کە هەموویان کاراکتەری لاوەکین.

کەسایەتی ئاژەڵەکان و گیاندارە چوارپێکان:

ئەگەرچی ناویان هاتووە لەڕووداوەکاندا، بەڵام تاڕادەیەکی زۆر کاراکتەری لاوەکین. نمونەی سەگەکەی یارانی ئەشکەوت گوێدرێژەکەی عوزێر، ئەوەی کە کاراکتەری سەرەکییە تەنها ووشترەکەی گەلانی صالح - علیه السلام- ئەوانی تر کە ناویان هاتووە لاوەکین.

وەکو (فیل، ئەسپ، مانگا، بزن، مەڕ، گورگ، گوێدرێژ..هتد).

ئەوەش لەبیر نەکەین کە ماسی و بوونی کەسایەتی لاوەکی هەبووە لە هەواڵە قورئانییەکان.

دیمەنی کەسایەتی بێگیانەکان:

نمونەی گۆچان و عەصاکەی موسی -علیه السلام- چونکە کاراکتەری سەرەکییە لەبەرانبەر ساحیرەکانی فیرعەوندا، هەروەها ئەو دارەی کە خوای گەورە موسی لێوە بانگ کرد، یاخود کێوی طور بەربوونەوەی شاخ بەسەر بەنی ئیسرائیل.

ئەو دارەی کە حەرام کرا لە ئادەم و حەوا، ئەو ئەشکەوتەی بووە مەنزڵگای یارانی ئەشکەوت و شاخ و پاراستنی نوح بەناوی جودی، یان عەرشی بەلقیس مەلیکی سەبەء...هتد.

کەسایەتی فریشتەکان (مەلائیکە):

خوای گەورە کەسایەتی فریشتەکانی بە شێوەیەکی گشتی وەکو بیروباوەڕ باس کردووە، بەڵام لە هەواڵ و بەدواداچوون و مێژوودا خوای گەورە بۆمان باس دەکات، ئەوانەی کە کاراکتەری سەرەکی ناو باسەکانن.

جبریل، میکائیل یان مایکال، فریشتەی ڕۆح کێشان عزرائیل، رقیب و عتید هەردوو فریشتەکەی سەرشان، یان هاروت و ماروت.

دیمەنی جبریل لەکاتی هێنانی هەواڵی عیسی بۆ خاتوو مەریەم:

سورەتی مەریەمدا خوای گەورە پێمان دەفەرموێت:

﴿وَٱذۡكُرۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ مَرۡيَمَ إِذِ ٱنتَبَذَتۡ مِنۡ أَهۡلِهَا مَكَانٗا شَرۡقِيّٗا ١٦﴾ (ئەی پێغەمبەر) لەکتێبی (قورئاندا) باسی بەسەرهاتی مەریەم یاد بکە، کاتێ کە کەنارگیری کرد لە کەسوکاری، شوێنێکی لە ڕۆژهەڵاتی (بیت المقدس) هەڵبژارد (بۆ خواپەرستی).

﴿فَٱتَّخَذَتۡ مِن دُونِهِمۡ حِجَابٗا فَأَرۡسَلۡنَآ إِلَيۡهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرٗا سَوِيّٗا ١٧﴾ لەنێوان خۆی و ئەواندا پەردەیەکی ڕایەڵ کرد (تا دوور لە خەڵکی بەسۆزەوە خواپەرستی بکات). ئێمەش جوبرەئیلی فریشتەمان نارد بۆلای، وەکو بەشەرێکی تەواو (خۆی خستە بەرچاوی).

﴿قَالَتْ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِٱلرَّحْمَٰنِ مِنكَ إِن كُنتَ تَقِيًّا﴾ (مەریەم) وتی: من پەنا دەگرم بە خوای میهرەبان ئەگەر تۆ کەسێکی بەتەقواو لەخوا ترس نەبیت.

﴿قَالَ إِنَّمَآ أَنَا۠ رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَٰمًا زَكِيًّا﴾ (جوبرەئیل) وتی: (مەترسە) من نێردراوی پەروەردگاری تۆم، تا منالێکی خاوێنت پێ ببەخشم.

﴿قَالَتْ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَٰمٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا﴾ (مەریەم) وتی: من چۆن منالم دەبێت هیچ بەشەرێك توخونم نەکەوتووەو داوێن پیسیش نیم.

﴿قَالَ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُۥٓ ءَايَةً لِّلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِّنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا﴾ [مریم] (جوبرەئیل) وتی: ئەو قسانە ڕاست و دروستن (بەڵام) پەروەردگارت دەفەرموێت: ئەو کارە لای من ئاسانە (کە بەبێ باوك ئەو منالە بهێنمە کایەوە)، تا بیکەمە نیشانەو (معجزة)یەك بۆ خەڵکی، هەروەها ڕەحمەتێکی تایبەتیش بێت لەلایەن ئێمەوە، ئیتر ئەو کارە ئەنجامدراوەو بڕیاری لەسەر دراوە.

﴿وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ كِتَٰبَ ٱللَّهِ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ کاتێك کە پێغەمبەرێکیان لەلایەن خواوە بۆ هات (مەبەست حەزرەتی محمد صلی الله علیه وسلم) لەگەڵ ئەوەشدا کە (تەورات) پشتگیری لەو ڕاستیە دەکات، دەستەیەك لە خاوەن کتێبەکان (جووەکان) کتێبی خۆیان خستە

پشت گوێ و خۆیان لێ گێل کرد، هەروەك هەواڵی وا نەزانن و (نەیان بیستبێ).

﴿وَٱتَّبَعُواْ مَا تَتْلُواْ ٱلشَّيَٰطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَٰنَۖ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَٰنُ وَلَٰكِنَّ ٱلشَّيَٰطِينَ كَفَرُواْ يُعَلِّمُونَ ٱلنَّاسَ ٱلسِّحْرَ وَمَآ أُنزِلَ عَلَى ٱلْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَٰرُوتَ وَمَٰرُوتَۚ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَآ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْۖ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِۦ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَزَوْجِهِۦۚ وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِۦ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِۚ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْۚ وَلَقَدْ عَلِمُواْ لَمَنِ ٱشْتَرَىٰهُ مَا لَهُۥ فِي ٱلْأٓخِرَةِ مِنْ خَلَٰقٍۚ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْاْ بِهِۦٓ أَنفُسَهُمْۚ لَوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ١٠٢﴾ [البقرة] هەندێ لەو (جولەکانە) شوێنی ئەوە کەووتن، کە شەیتانەکان دەیانخوێندەوە دەربارەی دەسەڵات و حکومەتی سولەیمان، (ئاشکرایە) کە هرگیز سولەیمان کافر نەبووە، بەڵکو شەیتانەکان کافر بوون و خەلکیان فێری سیحرو جادوو دەکرد، هەروەها مەردومیان فێری ئەوە کرد کە بۆ هاروت و ماروت (کە دوو فریشتە بوون) لە بابل (دابەزێنرابوون بۆ تێگەیاندنی خەڵکی لە سیحرو جادوو)، ئەوانیش کەسیان فێری هیچ شتێك نەدەکرد تا پێیان نەوتایە: ئەم کارەی ئێمە بۆ تاقی کردنەوەیەو خۆت کافر مەکە. (کەچی هەندێك هەر کۆڵیان نەداو) لەو فریشتانەوە شتی وا فێر دەبوون کە ژن و مێردی پێ لەیەك جودا بکەن، (هەرچەندە) ئەو جادوگەرانە ناتوانن هیچ زەرەرێك بە کەس بگەیەنن، مەگەر ویستی خوای لەسەر بێ، ئەو خەڵکە سەرگەردانە هەمیشە فێری شتێك دەبن کە زیانیان لە دەداو سودی نییە بۆیان، بێگومان

دەشزانن ئەوەی کاڵای وا بکڕێ و شتی وا فێربێ لەو دونیا هیچ بەهرەیەکی دەست ناکەوێت، (بەڕاستی) ئەو شتەی ئەوان خۆیان پێ فرۆشتووەو کەوتونەتە داویەوە شتێکی زۆر ناپەسەندە ئەگەر بزانن و تێبگەن.

کەسایەتی جنۆکە:

پەروەردگار بەگشتی جنۆکەی بۆ کردین بە سورەتی بەناوەوە نراوە ئەم کۆمەڵە کە دروستکراوی خوای پەروەردگارن و وەکو مرۆڤ ئازادن لە هەڵبژاردن دا و هاوشێوەی فریشتەنین کە تەنها لە بەندایەتی دابن، بەڵکو ئەوانیش وەکو مرۆڤ باش و خراپییان هەیە و هەر لە کافر و دیندار و بێ دین و فاسق و صاڵح..هتد.

لەناویاندا بەدی دەکرێت کەسایەتی لاوەکییان زۆرە لە قورئاندا بەناوی گەلەکانیانەوە هاتوون بۆ نمونە (جان و مەرجان و مارد و عفریت و شیطان..هتد).

بەڵام کەسایەتی سەرەکی لە قورئاندا ئیبلیس-ە و نمونەی باس و هەواڵەکان زۆرە

چەند دیمەنێك لە سورەتی (ص):

﴿فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى فَقَعُوا۟ لَهُۥ سَٰجِدِينَ﴾ جا کاتێك دروستم کرد و لەو گیان و ڕۆحەی کە من خاوەنی ئەوم، فووم

پێداکردو گیان و ژیانم پێبەخشی ئێوەی فریشتە هەمووتان سووژدەی (ڕێزو تەقدیری بەفەرمانی من) بۆ بەرن

﴿فَسَجَدَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ﴿٧٣﴾﴾ هەموو فریشتەکان فەرمانی خوایان بەجێ هێنا و سووژدەیان برد

﴿إِلَّآ إِبْلِيسَ ٱسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ﴿٧٤﴾﴾ جگە لە ئیبلیس نەبێت کە لەو کاتەدا لەناو فریشتەکاندا بوو فووی کردە خۆی و خۆی بەگەورە زانی و خۆی خستە ڕیزی کافرانەوە.

﴿قَالَ يَٰٓإِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ ۖ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ ٱلْعَالِينَ﴿٧٥﴾﴾ خوا فەرمووی: ئەی ئیبلیس ئەوە چی نەیهێشت و نایەڵێت سووژدە بەریت بۆ ئەو کەسەی کە بە دوو دەستی قودرەتی خۆم دروستم کردووە؟! ئایا خۆتت بەگەورە زانی یان هەر لە زووەوە خۆت لا بەرزو گەورەیە.

﴿قَالَ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُۥ مِن طِينٍ﴿٧٦﴾﴾ شەیتان وتی: من لەو چاکترو بەنرختر و پیرۆزترم، چونکە تۆ منت لە ئاگر دروست کردووە و ئەوت لە قوڕ بەدیهێناوە.

﴿قَالَ فَٱخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ﴿٧٧﴾﴾ خوا فەرمووی: مادەم وایە دەرچۆ لە بەهەشت و بەجێی بهێڵە چونکە تۆ ئیتر ڕەجم کراوو دوور خراویتەوە لە ڕەحمەتی من.

﴿وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِيٓ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلدِّينِ﴿٧٨﴾﴾ بەڕاستی لەعنەت و نەفرینی منت لەسەرە تا ڕۆژی قیامەت (چونکە تۆ فەرمانی منت جێبەجێ نەکرد)

﴿قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِيٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴿٧٩﴾﴾ شەیتان وتی: پەروەردگارا دەی کەواتە مۆڵەتم بدە تا ئەو ڕۆژەی کە نەوەکانی ئادەم زیندوو دەکرێنەوە.

﴿قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنظَرِينَ﴿٨٠﴾﴾ خوا فەرمووی: باشە تۆ لە مۆڵەت دراوانیت...

﴿إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْوَقْتِ ٱلْمَعْلُومِ﴿٨١﴾﴾ تا ڕۆژو کاتی دیاریکراو.

﴿قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ﴿٨٢﴾﴾ ئینجا شەیتان وتی: سوێند بەدەسەڵاتی بێ سنوورت شەرت بێت هەر هەموویان گومڕاو سەرگەردان بکەم.

﴿إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ ٱلْمُخْلَصِينَ﴿٨٣﴾﴾ جگە لە بەندە و عەبدە دڵسۆزەکانت کە هەڵبژارەدەی خۆتن (دەسەڵاتی ئەوانم نییە).

﴿قَالَ فَٱلْحَقُّ وَٱلْحَقَّ أَقُولُ﴿٨٤﴾﴾ پەروەردگار فەرمووی: من خۆم حەق و ڕاستیم و هەر حەق و ڕاستیش دەڵێم.

﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ﴿٨٥﴾﴾ [ص] سوێند بەزاتی خۆم دەبێت دۆزەخ پڕ بکەم لە تۆو لە هەموو ئەوانەی کە شوێنی تۆ دەکەون.

چەند ئایەتێك لە سورەتی الجن و سورەتی النمل کە جنۆکەکان کار دەکات بۆ سولەیمان -علیه السلام-.

﴿قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ ٱسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَقَالُوٓاْ إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا۝١﴾ [الجن] (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم پێیان) بڵێ: وەحی و نیگام پێ ڕاگەیەنراوە کە دەستەیەك لە پەریان گوێیان گرتووە بۆ (خوێندنەوەی قورئان، وە کە تەواو بووە) وتوویانە: ئێمە گوێمان لە قورئانێکی سەرسوڕهێنەر و (کاریگەر گرت).

یان لەسورەتی النمل دا دەفەرموێت:

﴿قَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُاْ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَن يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ۝٣٨﴾ (سولەیمان زانی هەڕەشەکەی کاریگەر دەبێت بۆیە ڕوو بەئەندامانی حکومەتەکەی) وتی: ئەی خەڵکینە کامتان دەتوانێت تەختی شاژنە بەلقیس-م بۆ بێنێ پێش ئەوەی بێن بۆ لام و تەسلیم بین.

﴿قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ ٱلْجِنِّ أَنَا۠ ءَاتِيكَ بِهِۦ قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ ۖ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ۝٣٩﴾ دێوێك لە پەریەکان وتی: من بۆت دەهێنم پێش ئەوەی (دەوام) تەواو ببێت و لەجێی خۆت هەستی، وە من بۆئەو کارە خۆم بە بەهێزو ئەمین دەزانم.

﴿قَالَ ٱلَّذِي عِندَهُۥ عِلْمٌ مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ أَنَا۠ ءَاتِيكَ بِهِۦ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ فَلَمَّا رَءَاهُ مُسْتَقِرًّا عِندَهُۥ قَالَ هَٰذَا مِن فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِيٓ ءَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ ۖ وَمَن شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي

غَنِيٌّ كَرِيمٌ﴿٤٠﴾ [النمل] (بەڵام یەکێ لە پیاوچاکان) کە زانست و زانیاری لە (نهێنییەکانی) کتێبی تەورات هەبوو وتی: من بۆت دەهێنم بە چاوتروکاندنێك (دەستی کرد بە نزاو پاڕانەوەو داوای لە خوا کرد)، کاتێ کە (سولەیمان) بینی تەختی پاشایەتی لەلایدا دانراوە وتی: ئەمە لە فەزڵ و بەخششەکانی پەروەردگارمەوە تاقیم دەکاتەوە.. ئایا سوپاسگوزار دەبم یان ناشکورو بەدنمەك، جا ئەوەی سوپاسگوزار بێت ئەوە سوپاسگوزارە بۆ خۆی، ئەوەی سوپاس ناپەرێزە، ئەوە (بابزانێت) کە پەروەردگارم دەوڵەمەندو بێ نیازەو خاوەنی بەخششە (بە هەموان).

دیمەنی ڕووداوە سروشتییەکان، باسکردنی جوانی دیمەنەکان لە قورئاندا:

نەم توانی ناوی بنێم کەسایەتی، بەڵام دەبێت لەم بەشەدا ئاماژە بە دیمەنە سروشتییەکانی قورئان بدەم لە هەواڵ و بەدواداچوونەکان نمونەی ڕەشەبا و بەردباران و ڕۆچوونی زەوی و زەمین لەرزە...هتد.

چونکە ئەمانەش بەشێکی سەرەکین لە ڕووداوەکان کە خۆیان ناویان ڕووداوە لە ڕاستیدا، کارەکتەری سەرەکییان هەیە لە ژیانی پێغەمبەران دا.

نمونەی: قەومی نوح، هود، صاڵح، لوط، شعیب و...هتد.

خوای پەروەردگار لە سورەتی الأعراف دا دەربارەی قەومی نوح -علیه السلام- بۆمان باس دەکات و دەفەرموێت:

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِۦ فَقَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾﴾ سوێند بە خوا بەڕاستی ئێمە - نوح - مان ڕەوانە کرد بۆ سەر قەومەکەی، جا ئەویش پێی ووتن: ئەی گەل و هۆزم ئێوە هەر خوا بپەرستن، چونکە جگە لەو زاتە خوایەکی ترتان نییە، بەڕاستی من دەترسم لەڕۆژێکی گەورەدا تووشی بەڵاو سزایەکی زۆر سەخت ببن.

﴿قَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٦٠﴾﴾ دەستەی دەسەڵاتداری قەومەکەی وتیان: بەڕاستی ئێمە تۆ لەنێو گومڕاییەکی ئاشکرادا دەبینین!!

﴿قَالَ يَٰقَوْمِ لَيْسَ بِى ضَلَٰلَةٌ وَلَٰكِنِّى رَسُولٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٦١﴾﴾ نوح وتی: ئەی قەوم و هۆزم من هیچ گومڕاییەکم نییە، بەڵکو من پێغەمبەرێکم و لە لایەن پەروەردگاری جیهانیانەوە ڕەوانەکراوم...

﴿أُبَلِّغُكُمْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّى وَأَنصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾﴾ پەیامەکانی پەروەردگارمتان پێ ڕادەگەیەنم، من دڵسۆزیتان لەگەڵ دەکەم، ئەوەی من دەیزانم دەربارەی گەورەیی و باڵادەستی خوا، ئێوە نایزانن...

﴿أَوَعَجِبْتُمْ أَن جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا۟ وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾﴾ ئایا ئێوە سەرسام بوون لەهاتنی بەرنامە و یادخەرەوەیەك لەلایەن پەروەردگارتانەوە بۆ سەر پیاوێکی (ڕاستگۆ) لە

خۆتان؟ تا بێدارتان بکاتەوەو دینداری و خواناسی بکەن، بۆ ئەوەی سەرئەنجام ڕەحمتان پێ بکرێت.

﴿فَكَذَّبُوهُ فَأَنجَيْنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ فِى ٱلْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا عَمِينَ﴿٦٤﴾﴾ (دوای ٩٥٠ ساڵ هەوڵ و کۆشش) هەر بەرنامەکەیان بە درۆزانی و بڕوایان پێ نەکرد، جا ئێمەش خۆی و ئەو ئیماندارانەی لەگەڵیدا بوون لە کەشتیەکەدا ڕزگارمان کردن و ئەوانەی بڕوایان نەهێنا بەئایەت و فەرمانەکانمان نوقمی زریانەکەمان کردن، چونکە بەڕاستی ئەوان گەلێکی کوێرو نابینا بوون (لە ئاستی ڕاستیەکاندا).

هەروەها دەربارەی قەومی هود بۆمان دەگێڕێتەوە و دەفەرموێت:

﴿۞وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ﴿٦٥﴾﴾ بۆ قەومی (عاد)یش (هود)ی برایانمان نارد (هەروەکو نوح) وتی: ئەی گەل و عەشیرەتم هەر خوا بپەرستن چونکە جگە لەو زاتە خوایەکی ترتان نییە، ئایا ئەوە لە خوا ناترسن؟!

﴿قَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِى سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ﴿٦٦﴾﴾ ئەو دەسەڵاتدارانەی کە بێ بڕوا بوون لە قەومەکەی وتیان: بەڕاستی ئێمە تۆ لە نێو نەفامیدا دەبینین

(تۆ ناگۆڕێیت و پێش ناکەویت) و بەڕاستی ئێمە وادەزانین تۆ یەکێکیت لە درۆزنەکان.

﴿قَالَ يَٰقَوۡمِ لَيۡسَ بِي سَفَاهَةٞ وَلَٰكِنِّي رَسُولٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ﴾ (هود) فەرمووی: ئەی قەوم و عەشیرەتم من هیچ گێلی و نەفامیەکم پێوە نییە، بەڵکو من فرستادەیەکم لەلایەن پەروەردگاری هەموو جیهانیانەوە...

﴿أُبَلِّغُكُمۡ رِسَٰلَٰتِ رَبِّي وَأَنَا۠ لَكُمۡ نَاصِحٌ أَمِينٌ﴾ پەیامەکانی پەروەردگاری خۆمتان پێ ڕادەگەیەنم و من بۆ ئێوە دڵسۆزو ئەمینم.

﴿أَوَعَجِبۡتُمۡ أَن جَآءَكُمۡ ذِكۡرٞ مِّن رَّبِّكُمۡ عَلَىٰ رَجُلٖ مِّنكُمۡ لِيُنذِرَكُمۡۚ وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ جَعَلَكُمۡ خُلَفَآءَ مِنۢ بَعۡدِ قَوۡمِ نُوحٖ وَزَادَكُمۡ فِي ٱلۡخَلۡقِ بَصۡطَةٗۖ فَٱذۡكُرُوٓاْ ءَالَآءَ ٱللَّهِ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ﴾ ئایا ئێوە سەرسام بوون لە هاتنی بەرنامە و یادخەرەوەیەك لەلایەن پەروەردگارتانەوە بۆ سەر پیاوێکی (ڕاستگۆ) لە خۆتان؟ تا بێدارتان بکاتەوە، جا یادی ئەو کاتە بکەنەوە کە خوا ئێوەی کردە جێنشین لە دوای قەومی نوح، لە ڕووی جەستەوە زیاد لەوان گەورە و تێرو تەواو بەدیهێنان کەواتە یادی نازو نیعمەتەکانی خوا بکەن بۆ ئەوەی سەرفراز بن.

﴿قَالُوٓاْ أَجِئۡتَنَا لِنَعۡبُدَ ٱللَّهَ وَحۡدَهُۥ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَا فَأۡتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ﴾ (کەچی قەومی نالەبار لە وەڵامیدا) وتیان: ئایا تۆ هاتویتە لامان بۆ ئەوەی تەنها خوا بپەرستین و واز لەو پەرستراوانە بهێنین (کە ساڵەهایە) باو و باپیرانمان دەیانپەرستن؟! (بە گاڵتە و بێ باوەڕیەوە وتیان): کەوابوو ئەگەر تۆ لە ڕاستگۆیانیت ئەو بەڵێنانەی کە پێمان دەدەیت بۆمان پێش بهێنە!!

﴿قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتُجَٰدِلُونَنِي فِيٓ أَسْمَآءٍ سَمَّيْتُمُوهَآ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّا نَزَّلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَٰنٍ فَٱنتَظِرُوٓاْ إِنِّي مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴿٧١﴾﴾ هود فەرمووی: ئیتر ئەوە بەڵاو ناخۆشی و خەشمی خوا کەوتە سەرتان، ئایا ئەوە ڕاستە ئێوە موجادەلەو دەمە دەمێم لەگەڵ دەکەن لەسەر کۆمەڵێك بت و پەیکەر کە خۆتان و باوو باپیرانتان ناوتان ناون؟ بێگومان هیچ پەیوەندیەکیان بە خواوە نییە، هیچ بەڵگەیەك لەلایەن خواوە دانەبەزیوە کە ئەوانە بچوکترین کاریان بەدەست بێت، ئێوە چاوەڕێی بن، منیش لەگەڵتاندا لە چاوەڕوانانم.

﴿فَأَنجَيْنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَمَا كَانُواْ مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾﴾ ئینجا (دوای دابەزینی خەشمی خوایی) هودو ئەو ئیماندارانەی لەگەڵی بوون، بەڕەحمەتێکی تایبەتی خۆمان، ڕزگارمان کردن، ئەوانەش کە ئایەت و هەڕەشەکانی ئێمەیان بەدرۆ دەزانی دوابڕاومان کردن و ئەوانەش باوەڕدار نەبوون بە مژدەکانمان.

هەر لە سورەتی الأعراف دا دەربارەی قەومی سالح بۆمان باس دەکات و دەفەرمووێت:

﴿وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ قَدْ جَآءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمْ ءَايَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِيٓ أَرْضِ ٱللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾﴾ بۆ سەر قەومی (ثمود)یش (صالح)ی برایانمان نارد (ئەویش پێی ووتن):

ئەی گەلەکەم خوا بپەرستن چونکە جگە لەو خوایەکی ترتان نییە، ئەوەتا بەڕاستی موعجیزەی ئاشکراتان لەلایەن پەروەردگارتانەوە بۆ هاتووە، ئەمە وشترێکە لەلایەن خواوە بەتایبەت بۆ ئێوەی بەدیهێناوە (لەسەر داخوازیی خۆتان) کە موعجیزەیەکی ئاشکرایە، وازی لێ بهێنن با بلەوەڕێت لە زەوی خواداو دەست درێژی مەکەنە سەرو ئازاری مەدەن (چونکە هەر ئازارتاندا) سزاو بەڵایەکی بەئێش و ئازار داوێن گیرتان دەبێت.

﴿وَٱذْكُرُوٓاْ إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنۢ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ ٱلْجِبَالَ بُيُوتًا ۖ فَٱذْكُرُوٓاْ ءَالَآءَ ٱللَّهِ وَلَا تَعْثَوْاْ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾﴾ یادی ئەو کاتەش بکەنەوە کە خوا ئێوەی کردە جێنشین لە دوای قەومی عاد، ژیانی لەسەر زەویدا بۆ ئاسان کردن، لە دەشتەکاندا ـکۆشك و تەلار دروست دەکەن، لە شاخ و کێوەکانیشدا ژوور دادەتاشن، کەواتە یادی نازو نیعمەتەکانی خوا بکەن و تۆوی خراپە و فەسادو گوناه لەسەر زەویدا مەچێنن.

یاخود دەربارەی قەومی لوط -علیه السلام- بەم شێوەیە بۆمان باس دەکات:

﴿وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾﴾ یادی (لوط پێغەمبەریش) بکە کاتێك بە قەومەکەی ووت: چۆن ئێوە گوناهو تاوانێکی وا دەکەن کە تا ئێستا هیچ کەس پێش ئێوە لە جیهاندا گوناهو تاوانی وای نەکردوە؟!

﴿إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ﴿٨١﴾﴾ چونکە بەڕاستی ئێوە ئارەزووی (جنسی) خۆتان لەگەڵ پیاواندا ئەنجام دەدەن لەباتی ژنانی هاوسەرتان، نەخێر ئێوە قەومێکی ناپوخت و سنوور بەزێن و زیادەڕەون.

﴿وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ﴿٨٢﴾﴾ وەڵامی قەومە نالەبارەکەی تەنها ئەوەبوو کە وتیان: ئەوانە شار بەدەرکەن، چونکە ئەوانە کەسانێکن خۆیان پاك ڕادەگرن (داوێن پاکن و وەك ئێمە ناکەن)!!

﴿فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ﴿٨٣﴾﴾ ئێمەش لوط و خانەوادەکەیان ڕزگار کرد، جگە لە هاوسەرەکەی، چونکە ئەویش لەو کەسانە بوو کە تیاچوون (لەبەر ئەوەی باوەڕی بە لوط پێغەمبەر نەبوو).

﴿وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُجْرِمِينَ﴿٨٤﴾﴾ ئەوسا (بەردمان) بەسەردا باراندن، جا تەماشا بکەو سەرنج بدەو پەند وەرگرەو بزانە، سەرئەنجامی تاوانباران وبێ ڕەوشتان چۆن بوو.

خوای پەروەردگار لە سورەتی الأعراف دا دەربارەی قەومی شعیب بەم شێوەیە بۆمان باس دەکات و دەفەرموێت:

﴿وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۗ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ ۖ قَدْ جَآءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ فَأَوْفُوا۟ ٱلْكَيْلَ وَٱلْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا۟ ٱلنَّاسَ أَشْيَآءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَٰحِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ

لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴿٨٥﴾ بۆ هۆزی مەدیەنیش (شعیب)ی برایانمان نارد، ئەویش پێی ووتن: ئەی قەوم و هۆزو گەلم تەنها خوا بپەرستن، چونکە جگە لەو زاتە خوایەکی ترتان نییە، ئەوەتە بەڕاستی بەڵگەو نیشانەی ڕوونتان لەلایەن پەروەردگارتانەوە بۆ هاتووە، کەوابوو لە کێشانە و پێوانەدا (فێڵ و تەڵەکە مەکەن) و مافی خۆی بدەنێ، شتی خەڵکی سووك مەکەن و بێ نرخ تەماشای مەکەن، تۆوی فەساد و تاوانباری و گوناه لە زەویدا مەچێنن دوای چاکساز بوونی، ئەوانە چاکترە بۆتان ئەگەر ئێوە باوەڕدارن

﴿وَلَا تَقْعُدُواْ بِكُلِّ صِرَٰطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِهِۦ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ وَٱذْكُرُوٓاْ إِذْ كُنتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ ۖ وَٱنظُرُواْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ﴿٨٦﴾﴾ هەروەها لەسەر هیچ ڕێگەیەك دامەنیشن هەڕەشە لە خەڵکی بکەن و ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوە بەخوا قەدەغەیان بکەن لەگرتنی ڕێبازی خواو بتانەوێت ڕێبازی خوا بەلاری و لەوێری پیشان بدرێت و پیادە بکەن، یادی ئەو کاتەش بکەن کە کەم و لاواز بوون، ئینجا خوا زۆرو بەهێزی کردن، تەماشا بکەن و سەرنج بدەن و بزانن چۆن بوو سەرئەنجامی ئەوانەی چێنەری تۆوی خراپەن.

﴿وَإِن كَانَ طَآئِفَةٌ مِّنكُمْ ءَامَنُواْ بِٱلَّذِىٓ أُرْسِلْتُ بِهِۦ وَطَآئِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُواْ فَٱصْبِرُواْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ ٱللَّهُ بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ خَيْرُ ٱلْحَٰكِمِينَ﴿٨٧﴾﴾ خۆ ئەگەر دەستەیەك لە ئێوە باوەڕی هێنابێت بەو بەرنامەیەی کە پێی ڕەوانە کراوم و ئەگەر دەستەیەکیش باوەڕیان نەهێنا بوو، ئەوە خۆتان بگرن و چاوەڕێ بن

هەتا خوا خۆی داوەری دەکات لە نێوانماندا و هەر ئەو زاتە خۆی چاکترینی دادوەرانە.

﴿۞قَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لَنُخْرِجَنَّكَ يَٰشُعَيْبُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَكَ مِن قَرْيَتِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا ۚ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَٰرِهِينَ ﴿٨٨﴾﴾ دەستەی دەسەڵاتداران، ئەوانەی لووت بەرزیان کرد لە قەومەکەی وتیان: ئەی شوعەیب سوێند بە خوا خۆت و ئەوانەی باوەڕیان هێناوە لە گەڵتدا لە شارەکەماندا دەرتان دەکەین، یان بە ئارەزووی خۆتان بگەڕێنەوە نێو ئاینەکەمان، ئیماندارانیش وتیان: ئایا ئەگەر حەزیشی لێ نەکەین بەدڵیشمان نەبێت؟!

﴿قَدِ ٱفْتَرَيْنَا عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِى مِلَّتِكُم بَعْدَ إِذْ نَجَّىٰنَا ٱللَّهُ مِنْهَا ۚ وَمَا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّعُودَ فِيهَآ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّنَا ۚ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ۚ عَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا ٱفْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِٱلْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْفَٰتِحِينَ ﴿٨٩﴾﴾ بەڕاستی ئێمە درۆمان بەناوی خواوە هەڵبەستووە، ئەگەر پەشیمان ببینەوە و بگەڕێینەوە ناو ئاینەکەی ئێوە، دوای ئەوەی کە خوا لە دەست (ئەو خورافاتە) ڕزگاری کردین، ئێمە بۆمان نییە بگەڕێینەوە بۆ ناو ئاینی ئێوە مەگەر ویستی خوای پەروەردگارمانی لەسەر بێت، زانست و زانیاری پەروەردگارمان فراوانەو هەموو شتێکی گرتۆتەوە، هەر بەخوا پشت و پەنامان بەستووە، پەروەردگارا خۆت داوەری بکە لەسەر بنچینەی حەق وڕاستی لەنێوان ئێمە و قەوم و گەلماندا، چونکە تۆ چاکترینی دادوەرانی.

﴿وَقَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لَئِنِ ٱتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَٰسِرُونَ﴿٩٠﴾﴾ دەستەی دەسەڵاتداران لە گەلی شوعەیب ئەوانەی کە بێ باوەڕ بوون وتیان: سوێند بە خوا ئەگەر ئێوە شوێنی شوعەیب بکەون، بەڕاستی ئەو کاتە ئێوە لە زەرەرمەندانن.

﴿فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ﴿٩١﴾﴾ ئینجا یەکسەر بوومەلەرزەیەك و دەنگێکی سامناك گرتنی و پێچانییەوە و دوابەدوای ئەوە هەموو لە ماڵەکانیاندا بە چۆکدا هاتن و هێزی ئەژنۆیان شکاو تیاچوون.

﴿ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا۟ فِيهَا ۚ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ شُعَيْبًا كَانُوا۟ هُمُ ٱلْخَٰسِرِينَ﴿٩٢﴾﴾ ئەوانەی کە بەرنامەی شوعەیب-یان بەدرۆزانی و باوەڕیان پێی نەبوو (لەناو بران) هەروەك لەو ناوەدا نەبووین و نەژیابن وابوو، ئەوانەی کە شوعەیبیان بەدرۆزانی و باوەڕیان پێی نەبوو تەنها ئەوان زەرەرمەند و ماڵوێران بوون.

﴿فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَٰقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّى وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۖ فَكَيْفَ ءَاسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَٰفِرِينَ﴿٩٣﴾﴾ جا شوعەیب پێغەمبەر، پشتی لێهەڵکردن و وتی: ئەی قەوم و عەشیرەتم سوێند بە خوا بەڕاستی پەیامەکانی پەروەردگارم بەچاکی پێڕاگەیاندن و دڵسۆزیم لەگەڵ کردن، ئیتر من چۆن خەم بخۆم بۆ قەومێك کە بێ باوەڕن.

فیرعەون و غەرقبوونی هامان و ڕۆچوون بە زەویدا.

یاخود ئاگری ئیبراهیم، قات و قڕی لەسەردەمی یوسف..هتد.

تووخمی دووەم (ڕووداوەکان)

لێرەدا مەبەست لە ڕووداوەکان، ئەو ڕووداو و پێداکێشان و ململانێیانەیە لە نێوانی بەدواداچوونەکان کە خوای پەروەردگار بۆمان دەگێڕنەوە و پڕیەتی لە بەند و عیبرەت و ئامۆژگاری و ئەزموون.

ڕووداوەکان زیاتر لە سێ ڕەهەندی ژیان و پێکهاتەی سیستەمە کۆمەڵایەتیەکاندا خۆی دەبینێتەوە، ئەگەرچی دیاردە و بواری تردا تێدەپەڕێت کەلە داهاتوودا ڕوونی دەکەینەوە.

ئەو سێ لایەن و ڕەهەندە بریتییە لە: بواری سیاسی، کۆمەڵایەتی و فیکری.

یەکەم: بواری سیاسی و ڕووداوە سیاسییەکان

گومان لەوەدا نییە کە هەموو پێغەمبەران -علیهما السلام سیاسەتیان کردووە، بەڵام دەشێ جۆری سیاسەت کردنی هەریەکەیان بەگوێرەی کات و زەمەن و ڕەوشەکەیان جیاوازی هەبێت، گۆڕانکاریە سیاسییەکان واقعی جێگا و ناوچەکە دیاری کردووە، بۆ نمونە:

لەوڵاتی میسردا لە سیستەم و دەسەڵاتی فیرعەون دا بەنی ئیسرائیل وەکو هاوڵاتی ژمارە دوو تەماشا کراون، هەروەك چۆن لە ئیستادا هاوڵاتییە ڕەش پێستەکان لە ڕۆژئاوا بە پلە دوو هەژمار دەکرێن، بەهەرحاڵ سیاسەتی موسی سیاسەتی ئۆپۆزسیۆن بوو لە ڕووداوەکاندا، دەیویست ئەو زوڵم و زۆرەی لەسەر گەلی ئیسرائیلە چاکسازی تێدا بکات یاخود هەموو ئەو ووڵاتە جێبهێڵن.

بە پێچەوانەوە سیاسەتی نوح و شوعەیب سیاسەتێکی ئیسلاح و تەڵەب بوو لە ناو گەلەکانیاندا.

لە ڕووداو و بەدواداچوونەکان دەردەکەوێت سیاسەتی داوود و سولەیمان سیاسەتێکی ئیمپراتۆریانە بووە، هەوڵی فراوانکردنی قەڵەم ڕەوەکەی داوە.

بەڵام سیاسەتی یوسف پێکهێنانی حکومەتی ئیتیلافی بووە.

سیاسەتی عیسی، یەحیا، زەکەریا و بنەماڵەی عیمران سیاسەتێکی شۆڕشگێڕانە بووە و دژی دەسەڵاتی ڕۆم و جاشایەتی پیاوانی ئاینی یەهود.

بەگشتی ئەوە چەند دیمەنێك بوو لە دیمەنی ڕووداوە و بەدواداچوونەکانی قورئان لە بواری سیاسیدا کە دەتوانین چەندین نمونەی تر وەربگرین وەکو یارانی ئەشکەوت و ذولقەرنەین و طالوت و جالوت.. هتد.

دووەم: بواری کۆمەڵایەتی و ڕووداوە کۆمەڵایەتیەکان

لەم ڕووداوانەدا دیارە لە لایەنە کۆمەڵایەتیەکان بە ڕوونی بەرجەستە دەبێت، نمونەی پێغەمبەر لوط -علیه السلام- کە لە هەوڵی گەندەڵێ و خراپەکاری گەلەکەی بوو لەبواری نێربازی کە دیاردەیەکی ناشرین و شاز و کوشندەیە.

یاخود لە بەدواداچوونی قورئانی سەربڕینی مانگاکەی بەنی ئیسرائیل کە پیسکەیی و ڕەزیلی و چەنەبازی ئەو کۆمەڵگایە دەردەخات.

یان دیاردەی کارکردنی ئافرەت لە ژووداو و بەدواداچوونەکاندا کە هەردوو کچی پیاوە پیرەکەی مەدیەن شوان بوون، هەروەها لەگەڵ کارکردنیاندا لە دەرەوە، بەڵام خاوەنی شەرم و حەیا و ئەدەب بوون، دوور بوون لە خۆبادان و نازکردن و قسەی زۆر و تێکەڵ بوون بە پیاوان.

دیاردەیەکی تری کۆمەڵایەتی کە بەداخەوە لە زۆرێك لە جێگاکاندا لەم دیاردەیە بوونی هەیە ئەویش خیانەتی هاوسەر و هاوژین وەکو لە خێزانی عزیزی میسر بەدی کراوە، هەروەها بە ئاشکرا باسکردنی دیاردەی سێکس لەناو ئافرەتانی میسردا..هتد.

زۆرێکی تر لە بوارە کۆمەڵایەتیەکاندا بوونیان هەیە لە هەواڵ و بەدواداچوونە قورئانیەکان نمونەی (جیابوونەوە و طلاق، ئیظهار و چاودێری نەکردنی هەژاران و خۆویستی و درۆ و...هتد).

لێرەدا پێویستە ئاماژە بەوە بدەین کە زۆرجار ڕووداوەکان دەبنە سەرەکی و کەسایەتیەکان لاوەکی دەبن وە بەپێچەوانەوە لە بواری کەسایەتیەکاندا ئاماژەمان پێدا ڕووداوەکان لاوەکی دەبن و کەسایەتیەکان سەرەکی نیشان دەدرێن.

سێیەم: بوارە فیکرییەکان (بیروباوەڕ)

بەگشتی هەموو پێغەمبەران -علیهما السلام- بۆ ڕاست کردنەوەی بیروباوەڕی گەلان هاتوون، بەڵام لەهەندێکیاندا زیاتر سەرەکییە و زیاتر تۆخ کراوەتەوە، نمونەی پێغەمبەر ئیبراهیم -علیه السلام-

لە ڕووداوی شکانی بتەکان و پاشان بینینی ئەستێرە و مانگ و ڕۆژ کە خەڵکی ئەو ناوچەیە ئەوانەیان بە خوا دەزانی لێرەدا بەڕوونی دەردەکەوێت کە کێشەکان هەمووی بواری فیکریەو پێغەمبەر ئیبراهیم -علیه السلام- دەیویست فێری یەکتاپەرستیان بکات، ئەوان هاوبەش دانەربوون بۆ خوای پەروەردگار، لەگفتوگۆی نێوان باوکی و حەزرەتی ئیبراهیم دا، بەجوانی هەست پێ دەکرێت.

یاخود گەل و هۆزی پێغەمبەر صاڵح کە گەلەکەیان ناسراوە بە ثمود، یان پێغەمبەر هود -علیه السلام- گەل و هۆزەکەی ناسراوە بە عاد، لێرەدا هەردوو هۆزەکە کێشەی فیکرییان هەبوو.

هەروەها هارون و کێشەی بیروباوەڕێ هەبوو لەگەڵ گەلی بەنی ئیسرائیل، بەتایبەتی لەگەڵ سامری.

هەرچەندە بەنی ئیسرائیل هەر لەسەرەتاوە کێشەی فیکرییان هەبوو لەگەڵ پێغەمبەر موسی -علیه السلام-.

لەدوای ئەم ڕووداوانە کە تووخمی دووەم بوون لە بەدواداچوونەکانی قورئان دەچینە ناو باسێکی نوێ ئەویش توخمی گفتوگۆیە.

توخمی سێیەم: گفتوگۆ (الحوار)

ئیماندار لەکاتی خوێندنەوەی قورئاندا بە ئاشکرا هەست بە دیمەن و وێنەی بەرجەستەی کەسایەتییەکان دەکات لەکاتی گفتوگۆیاندا، تەنانەت هەست بە گۆڕانکاری شێوەی دەموچاویان لەگەڵ جوڵەی لەشیان دەکەیت، بێجگە لەوەی وشەی گفتوگۆ لەکاتیٰ ڕووبەڕووبونەوەیاندا لەگەڵ کەسایەتیەکان بەگوێرەی باس و خواسەکان بەرجەستە دەبێت. نمونەی توندوتیژی و گۆڕینی وێستگە گرنگەکان و هێمنی و کاتی سۆزداری و گفتوگۆی فیکری و ڕووبەڕوبوونەوە. بەڵگەو گفتوگۆی باوك و منداڵ، ژن لەگەڵ هاوسەرەکەی، زاڵم لەگەڵ مەزڵوم، کوڕو باوك، کچ و باوك، دایك و منداڵ، قسەکردن بۆ گەل و هۆز..هتد.

گومان لەوەدا نییە کەهەموو حیوارەکان موعجیزەن، نەك لەبەر ئەوەی قسەی خاوەنەکانیەتی،نا-بەڵکو گێڕانەوەی خوای پەروەردگار کردویەتییە موعجیزە و ئیعجاز.

نمونەی ئایەتی ٢٠-٢١ لە سورەتی یوسف دا دەفەرموێت:

﴿وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا۟ فِيهِ مِنَ ٱلزَّهِدِينَ﴾
سەرئەنجام (بردیان) و فرۆشتیان لەبازاڕی کۆیلە فرۆشەکاندا لە میسر بە

نرخێکی هەرزان، چەند درهەمێکی کەم، لە فرۆشتنیدا هیچ گرنگییان پێ نەدا، چونکە پشتیان پێوەی نەئێشابوو.

﴿وَقَالَ ٱلَّذِى ٱشْتَرَىٰهُ مِن مِّصْرَ لِٱمْرَأَتِهِۦٓ أَكْرِمِى مَثْوَىٰهُ عَسَىٰٓ أَن يَنفَعَنَآ أَوْ نَتَّخِذَهُۥ وَلَدًا ۚ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُۥ مِن تَأْوِيلِ ٱلْأَحَادِيثِ ۚ وَٱللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰٓ أَمْرِهِۦ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾﴾ [یوسف] ئەوەی کە یوسفی کڕی، بەخێزانەکەی ووت: ڕێزی ئەم لاوە بگرەو شوێن و جێگەی بۆ ئامادە بکە، بەڵکو سوودمان پێ بگەیەنێ یان بیکەینە کوڕی خۆمان، ئا بەم شێوەیە جێگەمان خۆش کرد بۆ یوسف لەم دنیادا وە فەرمانەکانی خۆیا بەڵام زۆربەی خەڵکی بەمە نازانن.

لەکاتێکدا تەنها ئەم دوو ئایەتە دەخوێنیتەوە هەست دەکەیت دووری نێوان جێگاکان، زەمەن و کاتی ڕۆشتنی یوسف بۆ میسر و فرۆشتنی و پاشان کڕینی لەلایەن عەزیزی میسر و بەخشینی بە خێزانەکەی مەودایەکی زۆر دوورە، لەگەڵیدا خوێنەری قورئان هەمو ئەو دیمەنانە لەبەرچاوی وەکو فیلمێکی سینەمایی جوڵە دەکات و هەست بە جوانی بەلاغە و پاشان بە موعجیزەی کەلامی خوای گەورە لە گێڕانەوەی بەدواداچوونەکاندا.

یان نمونەی موسی کە دەگاتە مەدیەن دەبینێت دوو ئافرەت لەدوورەوە وەستاون و تێکەڵ بە پیاوەکان نابن.

ئەم ڕووداوە لە سورەتی القصص دا خوای گەورە بۆمان دەگێڕێتەوە و دەفەرموێت:

﴿وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ ٱلنَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِن دُونِهِمُ ٱمْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ ۖ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا ۖ قَالَتَا لَا نَسْقِى حَتَّىٰ يُصْدِرَ ٱلرِّعَآءُ ۖ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾﴾ [القصص] کاتێك گەیشتە ئاوەکەی مەدیەن خەڵکێکی بینی ماڵاتەکانیان ئاودەدا، لەولاشەوە دوو ئافرەتی بینی کە بەخۆیان و مەڕەکانیانەوە دوورە پەرێز وەستا بوون، بۆیە لێیان چووە پێشەوە و پرسی و وتی: ئەوە ئێوە بۆچی لێرە وەستاون؟ کێشەتان چیە وا دوورەپەرێزن؟ ئافرەتەکان وتیان: ئێمە ناتوانین ماڵاتەکەمان ئاوبدەین، هەتا شوانەکان نەڕۆن و چۆڵی نەکەن، باوکیشمان پیرەمێردێکی بەساڵا چووە.

ئەگەر تەماشای ئەم دەقە قورئانییە بکەیت لەچەند دێڕێکدا مەودا و کات و ڕووداوێك و گێڕانەوەی کچەکان، تا دەگاتە پیری باوکیانی تێدا بەرجەستە بووە.

یاخود دیمەنی گفتوگۆ و دیبەیتی نێوان پێغەمبەر ئیبراهیم -علیه السلام- و نەمرود کە خوای گەورە ئەم گفتوگۆیەمان لە سورەتی البقرة دا بۆ دەگێڕیتەوە و دەفەرموێت:

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِى حَآجَّ إِبْرَٰهِـۧمَ فِى رَبِّهِۦٓ أَنْ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ٱلْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّىَ ٱلَّذِى يُحْىِۦ وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا۠ أُحْىِۦ وَأُمِيتُ ۖ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَأْتِى بِٱلشَّمْسِ مِنَ ٱلْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ ٱلْمَغْرِبِ فَبُهِتَ ٱلَّذِى كَفَرَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٥٨﴾﴾ [البقرة] ئایا نابینی (دیمەنی گفتوگۆی حەزرەتی ئیبراهیم لەگەڵ نەمرودا دەخاتە بەرچاو) ئەو کەسەی کە خوا پاشایەتی پێ بەخشیبوو، کەچی دەمە دەمێی دەکرد لەگەڵ ئیبراهیم دا

لەسەر (ئیمان و باوەڕی) بەپەروەردگاری، (دیارە کە بەهەواو فیزەوە پرسیویەتی لە حەزرەتی ئیبراهیم کە پەروەردگاری تۆ کێیە؟) ئەویش لەوەڵامدا وتویەتی: پەروەردگاری من ئەو زاتەیە کە ژیان دەبەخشیت و دەشمرێنێت! (نەمرود لە وەڵامی دا) وتی: جا منیش دەژێنم و دەمرێنم، (فەرمانی دا هەندێك بکوژن لە نەیارانی گوایە ئەوە دەیان مرێنێت، هەندێکیش ناکوژێت ئەوە دەیان ژێنێت!!)، ئەوسا ئیبراهیم وتی: دەی باشە خوا خۆر لە خۆرهەڵاتەوە هەڵدێنێت، دە تۆ لە خۆر ئاواوە هەڵی بێنە، ئەوسا ئیتر ئەو (ستەمکارە) ڕەنگی پەڕی و وەڵامی نەما، بێگومان خوا هیدایەتی قەومی زاڵم و ستەمکار نادات.

لەنێوانی پادشاو حەزرەتی ئیبراهیم دا کە دیبەیتەکە ڕوویدا، پێغەمبەر ئیبراهیم -علیه السلام- نەیهێشت بکەوێتە دەمەدەمێ و شتی لاوەکی، ڕاستەوخۆ بەهێنانی ئارگۆمێنت توانی دەمی پادشا دابخات، ئەم حیوارە جوانترین و بەهێزترین موعجیزەی تێدابەدی دەکەیت، لەکاتێکدا ئیبراهیم دەیتوانی بڵێت تۆ توانای مراندنی کەست نییە، بەو پێیەی منت خستە ناو ئاگر و نەسوتاوم ئەوەتا قسەت لەگەڵ دەکەم، ئیبراهیم تەنها وویستی لە هێنانەوەی ئارگۆمێنتی کەونی و ئاسمانی دەمکوتی بکات.

هەروەها لە هێنانەوەی وشەی هیوادار لە ڕاستیدا هەست لە وشەکان دەکرێت وشەکان قسە دەکەن، ڕاستە نووسینی وشەکان بۆ خۆی وێنەی وشەکە نیشان ئەدات، بەڵام لەگەڵ ئەو وێنەی نووسینی وشە وجودی جوڵەی وێنەی وشەکە کات و ڕەوش و وەستان و جوڵە.. هتد، هەست پێدەکرێت.

بۆ نمونە:

وشەی (هَمْسًا) لە سورەتی طه ئایەتی (١٠٨) بەهۆکاری ئەو وشەیە دیمەنی قیامەت لەنێوان هەژارو دەوڵەمەند، یان وەزیر و مەلیك، خەڵکی سادە، ژن و پیاو هەموو شان بەشانی یەك وەستاوون کەس توانای قسەکردنی نییە، مەگەر جاروبار جوڵانی لێو کە مرۆڤەکان نازانن چارەنووسیان چییە.

یاخود دیمەنی وەلیدی کوڕی موغیرە لە کاتێکدا کە قورئان باسی دەکات کە چۆن بیری کردۆتەوە، تەنانەت بەهۆکاری وشەی قورئان و حیوارەکەی هەست بە گۆڕینی دەموچاو و چۆنیەتی بیرکردنەوەی دەکەیت، ئەمەش ئەوپەڕی جوانی حیوار و بەلاغەتی قورئان نیشان دەدات.

لە سورەتی (المدثر) بەم شێوازە پەروەردگار بۆمان دەگێڕێتەوە:

﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾﴾ وازم لێ بێنە بۆ ئەو کەسەی کە بە تەنهایی بەدیم هێناو (هیچی نەبوو، کە وەلیدی کوڕی موغەیرەیە).

﴿وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ﴿١٢﴾﴾ (لەوەودوا) ماڵ و سامانی زۆرو زەبەندم پێبەخشی.

﴿وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾﴾ چەندەها کوڕو نەوەش کە هەمیشە ئامادەن لە نزیکیدا.

﴿وَمَهَّدتُّ لَهُ تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾﴾ وە لە هەموو کەل و پەل و نازو نیعمەتێك بەهرەوەرم کرد.

﴿ثُمَّ يَطۡمَعُ أَنۡ أَزِيدَ۝١٥﴾ کەچی (ئەوەندە) تەماعکارە هەر حەز لە زیاتر و زۆرتر دەکات و (چاوی تێر نابێت).

﴿كَلَّآۖ إِنَّهُۥ كَانَ لِأٓيَٰتِنَا عَنِيدٗا۝١٦﴾ نەخێر، (ئەو زەلامە، بە هیچ شتێك تێر ناخوات و ملکەچ نابێت)، ئەو هەر سەرکەش و عەنید و سەرسەختە.

﴿سَأُرۡهِقُهُۥ صَعُودٗا۝١٧﴾ من ئەو (زەلامە) بەهۆی ڕەدوونانەوە (بەناو بەرزایی و کێوەکانی دۆزەخدا) ماندوو هیلاك دەکەم.

﴿إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ۝١٨﴾ بەڕاستی ئەو بیری کردەوەو (پەیامەکەی) هەڵسەنگاند (بەڵام بەهەڵە).

﴿فَقُتِلَ كَيۡفَ قَدَّرَ۝١٩﴾ بە کوشت چێ و سەرەونگوون بێت، ئەوە چۆن هەڵسەنگاندنێك بوو.

﴿ثُمَّ قُتِلَ كَيۡفَ قَدَّرَ۝٢٠﴾ پاشان هەر بە کوشت بچێت (بۆ خۆی و) هەڵسەنگاندنێك کە کردی (بۆ قورئان).

﴿ثُمَّ نَظَرَ۝٢١﴾ ئینجا بیری لێ کردەوەو وورد بوەوە تەماشای دەورو بەری کرد.

﴿ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ۝٢٢﴾ ئینجا ناو چاوی هێنایەوە یەك (وەك یەکێك بە قوڵی بیر بکاتەوە) ڕوخساری خۆی ناشرین کرد.

﴿ثُمَّ أَدۡبَرَ وَٱسۡتَكۡبَرَ۝٢٣﴾ پاشان ڕووی وەرگێڕاو خۆی بە زل زانی.

﴿فَقَالَ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ﴾ (وە بە هەموو عەقڵیەوە وتی)!! ئەم (قورئانە) جادووەو لەکەسی ترەوە وەرگیراوە..!!

﴿إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ ٱلْبَشَرِ﴾ [المدثر] ئەمە هەر قسەی بەشەرو خەڵکە؟!

گفتوگۆی نێوان خوای پەروەردگار و شەیتان، هەست بە تەکەبور و لوت بەرزی شەیتان دەکەیت تێیدا، بەڵام لەگەڵیشیدا هەست بە ترسنۆکی و جەبانی لە گفتوگۆی شەیتان و بەخیلی و خۆشەویستی تێدا بەدی دەکرێت.

لە سورەتی الأعراف دا خوای پەروەردگار بەم شێوازە بۆمان دەگێڕێتەوە:

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَٰكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَٰكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ لَمْ يَكُن مِّنَ ٱلسَّٰجِدِينَ﴾ سوێند بەخوا بەڕاستی ئێمە (باوە گەورەی) ئێوەمان دروست کردو نەخش و نیگاری ڕواڵەت و ڕوخساری ئێوەمان کێشا، پاشان ووتمان بە فریشتەکان: ئادەی سوجدە بەرن بۆ ئادەم (سوجدەی ڕێزو بەفەرمانی خوا) جا هەموو فریشتەکان سوجدەیان برد جگە لە ئیبلیس (کە فەرمانی خوای شکاندو) لە سوجدەبەران نەبوو.

﴿قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ۖ قَالَ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِى مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُۥ مِن طِينٍ﴾ خوا فەرمووی: باشە، چی بەرگری کردیت ئەی ئیبلیس کە سوجدە نەبەیت کاتێك فەرمانم پێدایت؟ شەیتان وتی: من لەو چاکترم، (چونکە) تۆ منت لە ئاگر دروست کردوە و ئەوت لە قوڕ دروستکردووە.

﴿قَالَ فَٱهۡبِطۡ مِنۡهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَن تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَٱخۡرُجۡ إِنَّكَ مِنَ ٱلصَّٰغِرِينَ ١٣﴾ خوا فەرمووی: دەی کەواتە دابەزە و لە بەهەشت یان لە ئاسماندا یان لە پلەو پایەی بەندایەتی، چونکە تۆ بۆت نییە لەوێدا فیز بکەیت و خۆت بەگەورە دابنێیت، جا تا زووە دەرچۆ، چونکە بەڕاستی تۆ لە ڕیسواو بچوك و بێ نرخەکانیت.

﴿قَالَ أَنظِرۡنِيٓ إِلَىٰ يَوۡمِ يُبۡعَثُونَ ١٤﴾ شەیتان وتی: داواکارم کە مۆڵەتم بدەیت تا ئەو ڕۆژەی کە هەموو نەوەی ئادەم زیندوو دەکرێنەوە.

﴿قَالَ إِنَّكَ مِنَ ٱلۡمُنظَرِينَ ١٥﴾ خوا فەرمووی: بەڕاستی تۆ لە مۆڵەت دراوانیت.

﴿قَالَ فَبِمَآ أَغۡوَيۡتَنِي لَأَقۡعُدَنَّ لَهُمۡ صِرَٰطَكَ ٱلۡمُسۡتَقِيمَ ١٦﴾ شەیتان وتی: بەهۆی ئەوەی کە تۆ منت گومڕاو سەرگەردان کرد، ئەوە سوێند بێت منیش لە ڕێگە ڕاستەکەتدا بۆیان دادەنیشم (لایان بدەم).

﴿ثُمَّ لَأٓتِيَنَّهُم مِّنۢ بَيۡنِ أَيۡدِيهِمۡ وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ وَعَنۡ أَيۡمَٰنِهِمۡ وَعَن شَمَآئِلِهِمۡۖ وَلَا تَجِدُ أَكۡثَرَهُمۡ شَٰكِرِينَ ١٧﴾ پاشان سوێند بەخوا لە بەردەمیانەوە، لە پشتیانەوە، لە لای ڕاستیانەوە، لە لای چەپیانەوە، بۆیان دێم و (دنیایان لاخۆشەویست دەکەم و گومانیان دەربارەی قیامەت لادزوست دەکەم) و دەستت ناکەوێت زۆربەیان سوپاسگوزار بن.

﴿قَالَ ٱخۡرُجۡ مِنۡهَا مَذۡءُومٗا مَّدۡحُورٗاۖ لَّمَن تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكُمۡ أَجۡمَعِينَ ١٨﴾ خوا فەرمووی: لە بەهەشت دەرچۆرە دەرەوە

بەسەرشۆڕی و ڕیسوایی و دەرکراوی، سوێند بە خوا ئەو کەسەی شوێنت کەوت لەوان، ئەوە بێگومان دۆزەخ پڕ دەکەم لە ئێوە هەموو.

پاشان حیواری پەروەردگار لەگەڵ ئادەم و حەوا و شەیتان، لەم گفتوگۆیەدا هەست بەوە دەکەیت کە ئادەم پاکە و دوورە لە فرتوفێڵ، شەیتان فێڵاوی و درۆزن و پاشان پەشیمانی و زەلیلی بۆ پەروەردگار لەلایەن ئادەم و حەواوە.

ئەم گفتوگۆیەش لە سورەتی الأعراف دا خوای گەورە بەم شێوەیە بۆمان باس دەکات:

﴿وَيَٰٓـَٔادَمُ ٱسۡكُنۡ أَنتَ وَزَوۡجُكَ ٱلۡجَنَّةَ فَكُلَا مِنۡ حَيۡثُ شِئۡتُمَا وَلَا تَقۡرَبَا هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ١٩﴾ (تۆش) ئەی ئادەم، خۆت و هاوسەرەکەت لەبەهەشتدا نیشتەجێ بن، جا لە هەر کوێ ئارەزووتان لێ بوو (خواردەمەنی و میوەیە) بخۆن، (بەڵام) نزیکی ئەم درەختە مەکەون (درەختێکی تایبەتی بەردارەبوو، بۆ تاقی کردنەوەیان خوای گەورە بڕیاریدا کە هەر نزیکی نەکەون، چ جای لە بەرو بوومی بخۆن) ئەو کاتە دەچنە ڕیزی ستەمکارانەوە.

﴿فَوَسۡوَسَ لَهُمَا ٱلشَّيۡطَٰنُ لِيُبۡدِيَ لَهُمَا مَا وُۥرِيَ عَنۡهُمَا مِن سَوۡءَٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَىٰكُمَا رَبُّكُمَا عَنۡ هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةِ إِلَّآ أَن تَكُونَا مَلَكَيۡنِ أَوۡ تَكُونَا مِنَ ٱلۡخَٰلِدِينَ ٢٠﴾ شەیتان (ئەو سنوورەی بۆ ئادەم و حەوا بەفرسەت زانی) و ئینجا کەوتە فڕێدانی وەسوەسەو خەتەرە و خەیاڵ بۆ ناو

دڵ و دەروونیان تا ئەو عەیب و عارەیان دەربخات کە شاراوە بوو لێیان (دوایی خۆی ئاشکرای کرد) و پێی ووتن: پەروەردگارتان ئەم درەختەی لێ قەدەغە نەکردوون تەنها لەبەر ئەوەیە نەوەکو ببنە فریشتە، یاخود بۆ ئەوەیە نەوەکو لە نەمران بن.

﴿وَقَاسَمَهُمَآ إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ ٱلنَّٰصِحِينَ﴿٢١﴾﴾ (ئەوسا شەیتان زانی دەترسن و دوودڵن) سوێندی بۆ خواردن کە من بەڕاستی لە ئامۆژگارانم بۆ ئێوەو دڵسۆزتانم!!

﴿فَدَلَّىٰهُمَا بِغُرُورٍ ۚ فَلَمَّا ذَاقَا ٱلشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ ٱلْجَنَّةِ ۖ وَنَادَىٰهُمَا رَبُّهُمَآ أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا ٱلشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَآ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ﴿٢٢﴾﴾ ئیتر شەیتان بەفێڵ و پیلان فریوی دان (بەرەولای درەختەکەی بردن) جاکاتێك تامی بەرو بوومی درەختەکەیان چەشت، هەرچی عەیب و عاریان هەیە کەوتە دەرەوە، (ناچار بەپەلە) دەستیاندایە گەڵای درەختەکانی بەهەشت عەیب و عاری خۆیان پێ دائەپۆشی و پەروەردگاریان بانگی کردن و فەرمووی: ئایا من قەدەغەی ئەو درەختەم لێنەکردن و پێم نەووتن، کە بەڕاستی شەیتان بۆ ئێوە دوژمنێکی ئاشکرایە؟!

﴿قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ﴿٢٣﴾﴾ (ئەوسا ئیتر هەردووکیان هەستیان بەهەڵەی خۆیان کردو وتیان: پەروەردگارا ئێمە ستەممان لە خۆمان کرد، خۆ ئەگەر لێمان خۆش

نەبیت و بەزەییت پێیاندا نەیەتەوە، ئەوە بەڕاستی ئێمە سوێند بە خوا لە خەسارەتمەند و زەرەرمەندانین.

﴿قَالَ ٱهْبِطُواْ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي ٱلْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٍ﴾ خوای گەورە فەرمووی: ئیتر دابەزن هەندێکتان دوژمنی هەندێکتانن (شەیتان و دارو دەستەی دوژمنی ئێوەن و نەوەی ئادەمیش بەهۆی پیلانی شەیتانەوە دوژمنایەتی یەکتر دەکەن)، بۆتان هەیە لە زەویدا نیشتەجێ بوون و هۆی ڕابواردن و ژیان تا ماوەیەك.

﴿قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ﴾ خوا فەرمووی (پێیان): هەر لە زەویدا دەژین و لەوێش دەمرن و (تێکەڵ بەخاکی دەبن، لە کاتی دیاری کراویشدا) هەر لە ناخیەوە دەهێنرێنە دەرەوە (بۆ لێپرسینەوە).

﴿يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَٰرِي سَوْءَٰتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ذَٰلِكَ مِنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ﴾ [الأعراف] ئەی نەوەی ئادەم، ئێمە بەڕاستی پۆشاکی لەبارمان بۆ فەراهەم هێناون، عەورەت و ئەوەی پێتان ناخۆشە دەربکەوێت دای ئەپۆشێت، هەروەها جل و بەرگی جوانیش کە خۆتانی پێ بڕازێننەوە (بەڵام بیرتان نەچێت) کە پۆشاکی تەقواو خواناسی چاکتر و خێردارتر و بەفەڕترە، ئەو پۆشاکە (ماددی و مەعنەویانە) لە نیشانە و بەڵگەکانی خوای گەورەن بۆ ئەوەی یاداوەری وەربگرن و (یادی بەهەشت بکەن).

پێکهاتە سەرەکییەکانی ئیعجازی قورئان

گومان لەوەدا نییە کە قورئانی پیرۆز هەموٚوی ئیعجازە، بەڵام هەمیشە خەڵکی بەدوای بەرجەستە بوونی موعجیزەکەدا دەگەڕێن. بەشێك لە خەڵکی وادەزانێت موعجیزەی قورئان لەوەدایە کە زانایەك یاخود پرۆفیسۆرێك تیۆری نوێ دادەهێنێت، پێشتر لە قورئاندا بوونی هەبووە.

ڕاستە قورئان زۆرێك لەو جۆرە ئیعجازانە (موعجیزەی تێدا بەرجەستە بوو) لە بەشەکانی سەرەتادا ئاماژەمان پێداوە کە بۆچی قورئان ئیعجازە.

هەمیشە خەڵکانێك ئەوەیان لەبەرچاو گرتووە تیۆرێکی (ستیفن هاوکینگ) یان (کیث مۆر) یان هەر زانا و فەیلەسوفێکی تر، بەڵام لە ڕاستیدا پێم وایە ئەو موعجیزە و ئیعجازانە تاڕادەیەکی زۆر لاوەکین تەنها بۆ سەرنج ڕاکێشان خوای گەورە نازلی کردووە بۆ پێغەمبەرەکانی دەنا ئیعجاز و موعجیزەی سەرەکی لە قورئاندا لە چوار بەشی سەرەکیدا خۆی دەبینێتەوە، کە لە ئێستاو داهاتوودا تەنانەت ڕابووردوشدا مرۆڤ توانای شارەزا بوون و پەی پێبردنی نەبووە. بە بۆچوونی من موعجیزە و ئیعجاز نەك تیۆرێکی یاسایی کەوونی کە مرۆڤێك یان هەر زانایەکی تر پەی پێبردووە لە قورئاندا باسکراوە.

گرنگە کە ئیعجاز و موعجیزە هەمیشە ڕێگا ببڕێت لەگەڵ سەدە و ساڵ و مانگ و ڕۆژدا و لەگەڵ جیل و ڕەوەند دوای ڕەوەند.

کەواتە ئەو چوار پێکهاتە سەرەکییەی ئیعجازی قورئان چییە؟

یەکەم: وەڵامی پرسیارەکانی بوون (وجود) ئەطۆلۆژیا

دووەم: بزووتنەوەی گۆرانکاری لەناو تاك و کۆمەڵگا و دەسەڵات.

سێیەم: دامەزراندنی یاسا و ڕێسا و فیکری سیاسی و ئیدارە و ڕێکخستن کە قورئان ناوی ناوە (شریعەت)

چوارەم: ئەو زمانەی کە قورئانی بۆ پێغەمبەر محمد ﷺ هاتووە (عەرەبی).

تەماشا کردنی ئەم چوار خاڵە زۆرێك لە خەڵکی کورد و تەنانەت گەلەکانی تر بەلاوەکی تەماشایان کردووە، تەنها ئیعجازە گەردوونی و تەندروستی و جیۆلۆجی و کۆسمۆلۆجی و... هتد بە ئیعجاز تەماشا کراوە لەکاتێکدا ئەوانە سەرەکی نین.

پێکهاتەی یەکەم: بوون (وجوود- ئەنطۆلۆژیا)

ئەم گەردوونەی ئێمە کە تێیدا دەژین و تا ئێستا ئەوەی زانایان پەییان پێبردووە پڕیەتی لە نهێنی و کۆد، کەچی فەیلەسوف و بیرمەند و زانا و خاوەن بیروهۆشەکان لە دێر زەمانەوە بە شوێنیدا دەگەڕێن، دەیانەوێت وەڵامی ئەو نهێنیانە بدەنەوە.

ئەویش پرسیارە وجوودیەکانە، ئەو پرسیارانە زۆرن سەرەکی ترینیان ئاماژە پێدەکەم لەوانە:

یەکەم: بۆچی لێرەم لەسەر ئەم زەوییە دەژیم؟

دووەم: بۆ پرسم پێ نەکراوە کە هاتووم؟

سێیەم: بۆ من خاوەن هەڵبژاردە نیم بۆ ژیانم؟ واتا حەزم دەکرد خۆم نەتەوەکەم هەڵبژێرم.

چوارەم: بۆ کوێ دەچم دوای مردنم؟

پێنجەم: مردن چییە؟

شەشەم: ئەی دوای مردن چی ڕوودەدات؟

حەوتەم: خوا کێیە، چۆنە؟

هەشتەم: کێ من و گەردوون و ئەم بوونەی دروست کردووە؟

نۆیەم: کێ خوای دروست کردووە؟

دەیەم: بۆ دەبێت یەك خوا هەبێت، کێ دەڵێت ڕاستە؟

یانزەیەم: ئاین چییە؟

دوانزەیەم: کێ خوای دروست کردووە؟

سیانزەیەم: کێ دەڵێت یەك خوا هەیە، بۆ فرە خوایی نییە؟

چواردەیەم: جەهەنەم چییە؟

پانزەیەم: بەهەشت چییە؟

شانزەیەم: مەلائیکەت کێن؟

حەڤدەیەم: ڕاستە جنۆکە هەیە، مەخولقاتی تر بونیان هەیە؟

هەژدەیەم: ڕۆح چییە؟

نۆزدەیەم: خودی ژیان چییە؟

بیستەم: بۆ ئێستا پێغەمبەر نایەت؟

بیست و یەك: ئیمان چییە؟

بیست و دوو: بۆ ئیسلام ڕاستە و ئایینەکانی تر هەڵەن؟

بیست و سێ: بۆ ئەبێت بەندایەتی بکەم، کە خوا پیویستی نییە؟

بیست و چوار: بۆ لەسەر زەوی دادپەروەری نییە؟

بیست و پێنج: ئەم گەردوونە چۆن دروست بووە؟

بیست و شەش: قەزاو قەدەر چییە؟

بیست و حەوت: من لەناو چاوم هەموو شتێك نوسراوە؟

بیست و هەشت: ئایا من موخەیەرم یان موسەیەرم؟

بیست و نۆ: نەخۆشی و لەناوچوونی مرۆڤەکان بەهۆکارە سروشتییەکان بۆ؟

سی: شەیتان کێیە و بۆچی دەبێت هەبێت؟

سی و یەك: ئەگەر کەسێك کافر بێت و ٧٠ ساڵ بژی بۆ دەبێت بۆ هەتا هەتایە لەناو ئاگردا بژی؟

سی و دوو: ئایا خوای پەروەردگار دەتوانت خوایەکی تر وەکو خۆی دروست بکات؟

تا ئەم ساتەش کە زانست لەوپەڕی پێشکەووتندایە لە هەموو بوارەکانی ژیاندا، بەڵام نەیتوانییوە وەڵامی ئەو پرسیارانە بداتەوە، چونکە زانست کۆنکرێتیەو موجەڕەدە واتا (١+١=٢) ئەم زانستە ناگۆڕێت، چونکە کۆنکرێتییە و سەلمێنراوە، من تا سەدان ساڵ تەکلیف بکەم لە ژمارە ١+١ پێی بڵێم بێزەحمەت بکەرە ٤ هەرگیز ڕوونادات، بەڵکو یان شێتییە یان گەوجێتی و گێلی لەخوار جەهلیشەوە.

زۆرجار لە زانست بەهێزتر هەیە کە زانست توانای وەڵام دانەوەی نییە بۆ نمونە ئەگەر ووتمان (١ سێو + ١ پرتەقاڵ = پرتەقاڵ و سێوێك) ناکرێت بڵێین کە دەکاتە دوو سێو یان دوو پرتەقاڵ، بەڵکو وەکو خۆیان دەمێننەوە"

بەڵام لە زانستی موجەرەد دا گومان لەوەدا نییە هەندێکجار نەزانست و نە فیکریش توانای وەڵامدانەوەی پرسیارەکانی نییە، بۆنمونە ئەگەر کۆڵییانەوە لەوەی کە سێو ناوی سێوە، یان پرتەقاڵ ناوی پرتەقاڵە، بۆ ئەبێ هێمای (+) یان (=) دابنرێت، پرسیار لەو هاوکێشە سادانەوە دەست پێ دەکات لە (بۆ، بۆچی، لەبەرچی، چۆن، کوا، لەکوێدا...هتد) ئەم پرسیارانە دەبێت زانستێکی تر وەڵامیان بداتەوە ئەویش ناوی فەلسەفەیە.

فەلسەفە دەتوانێت وەڵامی پرسیارەکانی بۆچی تا دەگاتە چەندایەتی بداتەوە لەسەر بنەمای گریمان و مەعریفە، ئەگەر بگەڕێینەوە ناو باسە سەرەکیەکەی خۆمان.

زۆرجار پرسیاری لابەلا دێتە ناو باسە سەرەکیەکان پێویستە لەگەڵیدا هەنگاو بنێین.

ئەوەی کە فەلسەفەش ناتوانێت وەڵامی بداتەوە، لە فەلسەفە گەورەتر وەڵامی بۆ دەستەبەر کردووە، ئاینی ئیسلامە.[٢٨]

-.-.-.

کورت و پوخت: هیچ جێگایەك یان هیچ زۆرە زانستێکی مرۆیی و ئەزموونی و ئەدەبی.. هتد ناتوانێت وەڵامی ئەو پرسیارانە بداتەوە بێجگە ئاینی پیرۆزی ئیسلام کە قورئان سەرچاوەکەیەتی، لێرەوە بۆمان دەردەکەوێت و ڕوون دەبێتەوە کە پێکهاتە ئیعجازە قورئانیەکان بەشی یەکەمی وەڵامی پرسیارە وجوودیەکانە.

لێرەدا ئەم بەشە بەکۆتا دێت، بەڵام جێگای ئاماژەیە کەوا هەرچی فەیلەسوف و زاناو بیرمەندەکانە بەدوای وەڵامی ئەم پرسیارانەوەیە، هەندێکیان بونەتە ئیماندار، هەندێکی تریشیان بونەتە مولحید.

ئیمانداره‌کانیان وەکو ئەرستۆ تالیس، ئەبی کۆری یۆنانی، کانت، رینە دیکارت.. هتد

مولحیدەکانیان وەکو: داروین، مارکس، ئەنجلس و ستراوس، پول دەیڤیس، ئەنطۆنیۆ فلو، نیچە، سارتەر و سێڤ دی بۆرفوار...هتد.

ئەو کەسە ڕۆشنبیرو خاوەن هزرانەش کە شوێن ئەم پرسیارانە کەوتوون وەڵامیان لە ئیسلام دەست کەوتووە، ئەوا براوە و سەربەرزی دنیاو قیامەتن، ئەوانەشی کە وەڵامەکانیان لە ئیسلام وەرنەگرتووە شوێن داروینزم و ماویەت

-.-.-.

و سودفە و ڕێکەوت و سروشت کەوتوون سەرلێشێواو سەرگەردانی هەردوو دنیان و هەمیشە لە گومان و ترس و دڵەڕاوکێیەتیادا دەژین.

بۆیە خەڵکی ئاقڵ و خاوەن فیکر و ژیری دەیەوێت بزانێت بۆچی هاتووە و بۆکوێ دەڕوات و کاری چییە و کێ پێی سپاردووە، خەڵکی تەمەڵ و دوور لە بەرپرسیارێتی دەڵێت من هەروا دروست بووم بێ ئیش و کارم.

کەواتە لەکۆتایی ئەم بەشەدا دەڵێین هیچ زانستێکی مرۆیی دەست کرد ناتوانێت وەڵامی ئەم پرسیارانە بداتەوە، بێجگە لە ئیسلام، وە هۆکاری ئەوەشە قورئان موعجیزە و ئیعجازە .

پێکهاتەی دووەم: بزووتنەوەی گۆڕانکاری

ئەم ئیعجازە جێگای تێرامانی خەڵکی خاوەن فیکر و هزر و ژیرییە لەبەر ئەوەی لەماوەی ٢٣ ساڵ تەمەنی ئیسلام سەدو سیانزە هەزار کەس لەسەر دەستی پێغەمبەر موسوڵمان بوون یان دەڵێت لەکاتی حەجی ماڵئاوایی سەد و بیست و چوار هەزار کەس ئامادەی حەجی ماڵئاوایی بوون لەگەڵ پێغەمبەرﷺ.

ئەگەر بە چاوی ماددی و شیکاری دیالێکتیکی ماركسی و تەفسیری ماددی بۆ مێژوو، ئەو زەمەن و ساڵە ئاستەمە ئەوەندە خەڵکی لە باوك و دایکی بت پەرستی و موشریك و ئاینی ترەوە، بەو ماوە کورتە ئایینەکەی بگۆڕێت بۆ ئاینی ئیسلام.

لە ڕاستیدا هیچ کەس ناتوانێت تەفسیری بکات تەنها خودی ئیسلام و قورئان و سونەتەکەی نەبێت کە بە هەموو پێوەرێك موعجیزەیە.

ئاستەمە مرۆڤێکی نەخوێندەوار لەناو گەلێکی جاهیل و سەرەتایی دا گۆڕانکارییەکی خێرا بکات و بیکاتە خاوەن شارستانییەت و پاشان دوو ئیمپراتۆریەتی گەورەی دنیا کە هەردووکیان.خاوەنی ملیۆنەها سووپا بوون بیخاتە ژێر ڕکێفی خۆی و چۆك دابدەن لە بەردەمیدا، مەنهەجەکەشی ئەم

قورئانە بووە کە لە بەردەستی ئیمەدایە و ئیستاش بوونی گۆڕانکارییەکەی هەست پێدەکەین.

بۆ ئەوەی وێنایەك لەو کۆمەڵگایە بخەینە بەر دیدی خوێنەر و بزانێت گۆڕانکاری لەوپەڕی دواکەوتووی و کۆلیلایەتیدا کە خۆیان خوایان لەبەرد و خۆر و قوڕ و خورما دروست دەکرد، کچیان زیندە بەچاڵ دەکرد، بەندە و کەنیزەك لە بازاڕەکاندا دەفرۆشران، بەهێز لاوازی دەچەوساندەوە بەهەموو پێوەرێك یاسای دارستان فەرمانڕەوایی دەکرد لەو پەڕەی هەمەجیەتدا دەژیان، قورئان هات هەمووی گۆڕی و هیچ شارستانیەتێکی خاوەن ناوبانگ ئەوەندەی ئیسلام فەروانڕەوایی نەکردووە.

سۆمەر، ئەکەد و ئاشور بەهەرسێکیان نزیکەی ٦٠٠ ساڵ فەرمانڕەواییان کردووە.

ڕۆم وەکو خۆیان دەڵێن ١٠٠٠ ساڵ فەرمانڕەوایی کردووە، بەڵام ڕاست نییە، ناگاتە ٧٠٠ ساڵ.

فیرعەونەکان ٣٠٠-٤٠٠ ساڵ فەرمانڕەوایی کردووە.

تەتار و مەغۆل ٨٠-١٠٠ ساڵ خاوەن دەسەڵات بووە.

صەلیبییەکان ٤٠٠-٥٠٠ ساڵ حوکمڕان بوون.

ئیستیعمار ١٠٠-١٥٠ ساڵ دەڵاستدار بووە.

ئیسلام ١٣٠٠ ساڵ خاوەن فەرمانڕەوایی جیهان بووە تا ئەم ساتەوەختە (سعودیە، ئەفغانستان) بەئاشکرا دەوڵەت و دەسەڵاتی ئیسلامییە، بێجگە

لەوەی ٤٧ دەوڵەت و دەستوریان ئیسلامی و دیموکراتییە، ٣ دەوڵەتی زلهێزی دونیا دەسەڵاتی عەلمانییە، بەڵام لەململانێی گۆڕانکاری عەلمانی بۆ ئیسلام (تورکیا، مالیزیا و ئەندەنووسیا).

نوسەر و فەیلەسوفی جیهانی ئەمریکی-یابانی فرانسیسکۆ فۆکۆیاما لەدوای ئەوەی وتی کۆتایی مێژووە کە بینی لە عێراق و ئەفغانستان و وڵاتانی تر ئیسلام شۆڕش دەکات خێرا پەشیمان بوویەوە.

گلنەر فەیلەسوفی جیهانی ئینگلیز-هیندی دەڵێت: تاکە هێزێك کە خۆی گرتبێت بەرانبەر سەرمایەداری و لیبراڵی و دیموکراسی تەنها ئیسلامە.

فەیلەسوفی ئەمەریکی هامتن تۆنگ دەڵێت لە ئێستادا دانی بەوەدا نا کە جیهان لە ململانێی نێوان شارستانیەتەکاندایە لەسەربنەمای فەلسەفەکەی بیرمەندی کۆشکی سپی دەڵێت هاوکاری خوار هێڵی ئیستیوا نەکەین و ئایدزیان بۆ بنێرین تا لەناوەدەچن (مەبەستی ئیسلام و موسوڵمانانە و شارستانیتیەکەیانە) لە کتێبی (شارستانیەتی ڕۆم، بەربەرە نوێکان) نووسەرەکەی ناوی کریستۆفەر هوڤان-ە کە کتێبەکەی بە زمانەکانی (عەرەبی، فەرەنسی و ئەڵمانی) وەرگێڕدراوە.

کەواتە لێرەوە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت ئیسلام هەمیشە لە نوێ بوونەوە دایە، لەناو ناچێت خۆ ئەگەر لەناوچوو ئەوە دڵنیابن ڕۆژی قیامەتە.

نامەوێت لەباسەکەی خۆم دەربچم و فیکر و سیاسەت خەریکە تەنگم پێ هەڵدەچنێت، بەڵام دەگەڕێمەوە ناو باسەکەم کە جۆری دووەمی ئیجازی قورئانە و بزووتنەوەی گۆڕانکارییە.

نزیکەی ٤٠ ساڵ بەر لە نووسینی ئەم کتێبەم کەسێك بەناوی (ئەدیکسۆن هاملتۆن) بەڕەگەز سویدی خاوەن ڕەگەزنامەی ئەمەریکی زانستێکی نوێی داهێنا بەناوی (برمجة اللغوية العصبية).

بەکورتی و پوختی ئەم زانستە باسی ئەوە دەکات کە چۆن بتوانین ئەوەی کەلە مێشکی خەڵکیدایە فڕێی بدەینە دەرەوە و بیر و هزری نوێ لە جێگای دابنێین.

لە ئێستادا ئەم زانستە لەبواری پزیشکی و سایکۆلۆجی و ڕێکخستنی ڕێکخراویدا بەکار دەهێنرێت.

بەڵام کاتێك پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هات هەر بەو زانستە توانی ئەوەی لە مێشکی عەرەبدا هەیە کە جەهالەتە بگۆڕێت بۆ شارستانیەت.

ئەوەی کە فرە خواییە بیکاتە یەکتاپەرستی یاسای هەمەجی و دەستدرێژی و دارستانی کردە یاسای دادپەروەری و شەریعەت و قورئان، لەماوەیەکی کورتدا بەدوایدا ئەم گۆڕانکارییە بەردەوامی بوو تا ئەم ساتە وەختە کە تێیدا دەژین.

ئەوەی شوێن پێ و شوێنکەوتەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بوبێت وەکو ئەو وویستی گۆڕانکاری کرد، شوێنکەوتوانیش سەرکەوتوو بوون.

نمونەی (خیلافەتی ڕاشدین، بەشیك لە خیلافەتی ئەمەوی، بەشێك لە خیلافەتی عەباسی، ئەندەلوس، موڕابطین، موەحدین، ئەیوبی، سەلاجقە، مەمالك عوسمانی، سەنووسی و ..هتد).

لە کاتێکدا ئەو خەڵکە موسوڵمان دەبوون کە دایك و باوکیان موشریك بوون و لەسەر بەرنامەی شریك و بێباوەڕی پەروەردەیان کردبوون، ڕاهاتبوون لەسەر ئەو ژیان و باوەڕەی دایك و باوکیان، گرنگی گۆڕانکارییەکە ئەوەبوو کە عەقڵیەتی ئەو خەڵکەی لە موشریکییەوە گۆڕی بۆ یەکتاپەرستی.

لەوانەیە خوێنەر بپرسێت زانیان ئیعجاز لە گۆڕانکاریدا هەیە، بەڵام ئەو ئەجندا و ئالیەت و هۆکارانە کامانەن لە ئیعجازی گۆڕانکاری تاك و کۆمەڵگا و دەسەڵاتی تێدا بەرجەستە بوو!

لەوەڵامدا دەڵێم:

ئەو موعجیزەیە لە پێغەمبەرەوە دەست پێ دەکات، بۆ هەرکەسێك جێگا هەنگاوەکانی هەڵبگرێت بەسێ خاڵ پێغەمبەری خوا ئەو بزووتنەوە گۆڕانکارییە گەورەیەی ئەنجامدا کە لە قورئاندا بوونی هەیە.

یەکەم: ڕێکخستنی نێوان خەڵك و خوای پەروەدگار

دووەم: ڕێك خستنی نێوان خەڵك و خەڵك یان مرۆڤ و مرۆڤ.

سێیەم: ڕێکخستنی نێوان مرۆڤ و مادە و ژینگە.

لەبەر ئەوەی لە پەرتوکی (ڕێڕەوێك بۆ خوناسین) بەتەواوەتی ئەو سێ خاڵە شی کراوەتەوە، بۆیە بەباشی دەزانم لێرەدا تەنها ئاماژەیەکی کورتی پێ بدەم.

خاڵی یەکەم: بریتییە لە بیروباوەڕ و عەقیدەی ئیسلامی دوور لە شیرك و ڕازی بوون بە حاکمەیەتی خوای پەروەردگار.

خاڵی دووەم: برایەتی نێوان موسوڵمان و تێگەیشتن لە چەمکی ئومەت و پێکەوە ژیان لەگەڵ خەڵکانی دەرەوەی نەتەوە و باوەڕ بوون بە جیهانگیری ئیسلامی.

خاڵی سێیەم: تێگەیشتن لە چەمکی حکومەت و دەسەڵات و یاسا و بنەماکانی ئیسلام و جیاکردنەوەی کۆمەڵگا و گروپی ئیسلامی لە کارکردنیدا لەگەڵ کاتی دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی، تێگەیشتن لە گوتاری سیاسی ئیسلامی و فیکری سیاسی ئیسلامی، چاکە کردن لەگەڵ ئاینەکانی تردا، ئاوەدانکردنەوەی خاکەکان و پاراستنی حەقی گیاندار و بێگیان.

ئەوەی کە ئاماژەم پێداوە هەموو لە قورئان و سونەتدا بەرجەستە دەبێت، بەتایبەت لەژیاننامەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بەڕوونی دیارە و قۆناغەکانی مەککە و مەدینە بۆمان ئاشکرا دەکات کە لە مەککە کاری پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) زۆر قورس بووە، چونکە سەرەتایی کارکردن بوو هەروەها دروستکردنی جەماعەت و موسوڵمان بوون، کارکردن لەسەر ڕیکخستن و برایەتی موسوڵمانان دەکرد تا هیجرەتی بۆ مەدینە، بەتەواوەتی کاری لەسەر کرد تا کۆتایی جەنگی خەندەق. دوای ئەوە رسول الله دەستی کرد بە بونیادنانی شارستانیەت ئەم بزووتنەوە گۆڕانکارییە بەردەوام بوو تا موسوڵمانان بە بانگەواز و ئەم گۆڕانکارییە بە قورئان توانیان لە هەموو بوارەکاندا پێشبکەون.

لە زانستی پزیشکی، ئەندازیاری، فیزیا، کیمیا، ماتماتیك، گەردوون ناسی، تەکنەلۆجیای سەردەمی خۆی وە هەزاران داهێنانی تر.

گۆڕانکارییەکە تەنها بە قورئان کرا وە پێکهاتەی دووەم ئیعجازی قورئانە.

پێکهاتەی سێیەم (شەریعەت)

گرنگی ئیعجازی ئەم پێکهاتەیە لە جێگاو شوێنەکەیدا بەدی ئەکرێت، واتا لە جێگایەك هاتووە کە هیچ فەیلەسوفێك و بیرمەند و خاوەن دەسەڵات و قەڵەمڕەوی بەرفراوانی تێدا نەبووە، تەنانەت خاوەن شارستانیەت و خاوەنی شار و شارۆچکە و تەنانەت هیچ قەڵا و پرد و بیناو شوێنەوارێکیان نەبووە کە جێگای سەرنج بێت، دەوارنشین و خانوو ماڵی سادەیان هەبووە زۆر سەرەتایی ژیاون.

دیارە لێرەدا مەبەست لە قورەیش و شاری مەککەیە. ڕاستە ناونراوە بە شار، بەڵام لەو زەمەنەدا تەنها کەعبە کۆی کردوونەتەوە لەگەڵ بازاڕی زولمجا لە نزیك عەرەفات و موزدەلیفە.

تەنانەت دەوروو پشتیان وەکو طائف و مەدینە بێجگە یەهود، عەرەب خاوەنی قەڵا و قەڵەمڕەو نەبوون، بەڵکو هۆکاری زۆری خەڵکەکەی توانیویانە دەسەڵاتیان هەبێت بەسەر شاری مەدینەش دا. بەگشتی لەناو عەرەبدا هیچ یاساو ڕێسایەك نەبووە، هیچ پابەندیەك بەیاسا و دانانی یاسا بوونی نەبووە، کەواتە لێرەوە دەردەکەوێت وەکو ڕۆم، یۆنان، فارس ، میسر و عێراق...هتد نەبوون تا ئەزموونیان لەدانانی یاسا و ڕێسادا هەبێت.

ئیسلام هات لەگەڵ موعجیزەی گۆڕانکاریەکەی موعجیزەیەکی تری بەدوای خۆیدا هێنا ئەویش شەریعەت بوو.

کەواتە شەریعەت چییە و چۆن موعجیزە و ئیعجازە؟

شەریعەت لە زمانەوانی عەرەبیدا بەواتای سەرەتا و دەستپێك دێت، لەناو عەرەبدا ئەگەر کەسێك دەست بکات بە قسەکردن دەڵێت (شرعة فلان بأکلم) واتا فلان کەس دەستی بە قسەکردن کرد.

زاراوەیش واتا یاسا و ڕێسا و قانون

لەئیسلامدا قورئان بەگشتی واتا یاساو ڕێساکانی خوا و پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم).

لێرەدا پرسیارێك خۆی نیشان ئەدات و دەڵێت: ئایا یاسای دەست بڕینی دز کوێی موعجیزە و ئیعجازە؟

یاخود ڕەجمی داوێن پیس کوێی ئیعجاز و موعجیزەیە؟

بۆیە بەو دوو پرسیارە دەستمان پێکرد، چونکە بە پشتیوانی خوای گەورە دەمەوێت دەرگای وەسوەسەی شەیتان لەمێشکی خوێنەر دابخەم.

سەرەتا دەبێت ئەوە بزانرێت کە ئیسلام سیستەمە، ڕاستە ئایینە، بەڵام بۆ مرۆڤ هاتووە. هەمو وسیستەمە کۆمەڵایەتیەکانی لەخۆگرتووە. لە سیاسەت، ئابووری، سەربازی، کۆمەڵایەتی، پەروەردەی، ستراتیژی....هتد.

ئیسلام پاکێجێکی سەربەخۆیە نە ئیشتراکیە، نە لیبراڵیە وە نە دیکتاتۆریەو نە دیموکراتیشە.

نە مۆبۆکراتی و پاشایەتییە، هیچکام لەمانەو جۆرەکانی تریش نییە. بەڵکو ئیسلامەو سەربەخۆیە.

کێشەکە لەوەدایە خەڵکی بە چاوی ئەو سیستەمانەوە تەماشای ئیسلام دەکات، بەڵام لە ڕاستیدا ئەوە نەك هەڵەیە بەڵکو کوفرە بەچاوی سیستەمی دەستکردی مرۆڤ تەماشای ئیسلام بکرێت.

ووتمان کەوا ئیسلام پاکێجێکی تایبەتی بە خۆیەتی و خاوەن سیستەمە، دەبێت ئاوا تەماشای یاسا و ڕێساکانی بکەین. نەك لەچاوی سیستەمی دیموکراسی و سەرمایەدارییەوە پێوەر لەسەر ئیسلام بکەین.

لە سیستەم و یاسای ئیسلامدا زیندان نییە، تەنها ٥٠-٦٠ ڕۆژ دەتوانرێت کەسێك زیندانی بکرێت، تا بەدواداچوون بۆ کێشە و تاوانەکەی دەکرێت ئەگەر لەو ماوەیەدا تەواو نەبوو ئەوا بۆی نوێ دەکرێتەوە بە گوێرەی فەرمانی دادوەر یان قاضی.

پاشان ئەگەر زانرا و دزی کردووە پێویستی ژیانی نەبووە واتا هەرکەسێکی دزە، بۆ نان یان بۆخاتری موحتاجی دزی نەکردووە وەکو بەشێك لە بەرپرسە عەلمانییە کوردەکان چۆن خاوەن سەروەت و سامانن بەڵام خەریکی دزینی نەوت و سەروەت و سامانی میللەتن، ئەوا ئیسلام بریاری دەست بڕینی دز ئەدات و لەدوای سزاکەی دەچێتەوە ناو ماڵ و منداڵی خۆی.

موعجیزەی شەریعەت لێرەوە دەردەکەوێت، ئەو کەسەی کە تاوانەکەی کردووە لە ئیسلامدا خۆی دەبێت سزاکە بچێژێت نەك کەسوکارەکەشی،

کەی ئەوە دادپەروەرییە، من لە زیندانداا بم دەبێت منداڵەکانم بێ ناز بن، خێزانم لەوپەری ناڕەحەتیدا بێت، دایك و باوك خەفەت بخۆن. ئەوە تەنها لە سیستەمی عەلمانی و مافی مرۆڤ دەوەشێتەوە، ئیسلام یاسای بۆ مرۆڤ داناوە دەزانێت چی پێویستە.

زۆرجار لە گفتوگۆکانماندا لەگەڵ عەلمانی و مولحیدەکاندا باسی دەست بڕینی دزمان کردووە هەموو دیفاعییان لە دز کردووە، ئێستا دەزانم کە هەموویان دزن.

هیوام وایە خەڵکی تەنها چاوی لە بڕینی دەستەکە نەبێت، بەڵکو بەچاوی سیستەمەکە بە گشتی تەماشای بکات.

بێجگە لەوەی کە ئیسلام نایەوێت خەڵکی بخاتە بەردەم قصاص، بەڵکو هەوڵ دەدات تاوانی خەڵکی بشارێتەوە و بە ئامۆژگاری و خواناسی چارەسی بکات.

نمونەی داوێن پیسی و خیانەتی هاوسەری، ئەگەر بە چاوی سیستەمە عەلمانییەکان و ئەورووپییەکان تەماشای یاساکانیان بکەین هەست دەکرێت ئەو بەرەڵلاییە جێگای قبوڵکردن نییە لەناو کۆمەڵگای موسوڵماناندا.

سەرکێشی ئەو بەرەڵلای و داوێن پیسی و خراپەکارییە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی لەسەرەتاوە یاسایەك نەبووە کە ئەو خەڵکە بپارێزێت لە داوێن پیسی، بۆیە ئێستا پیاو پیاو مارە دەکات و ژنیش ژن. تەنانەت ئاژەڵ و مرۆڤ هاوسەرگیری دەکەن. ئەوە ئەنجامی نەبوونی ئەو ئیعجازە یاسا قورئانییە کە ئێستا بوونی نییە لەناوکۆمەڵگاکەماندا و بەئاشکرا ئاڵای هاوڕەگەزبازی

هەڵدەکرێت و دەڵێن ئاساییە و ئازادییە، هەروەك چۆن ئەوەی بەرگری لە دز بکات خۆشی دزە، لەناو ئەم داوێن پیسیانەشدا هەروایە.

باسی ئەوەمان کرد کە گرنگە تەماشای جێگا و شوێنی ئیسلام بکەین کە لەکوێ و لەناو چ کۆمەڵگایەك هاتووە.

ئەوەی جێگای تێڕامانە لە یاسا گشتییەکان شتێك نییە کە ئیسلام باسی نەکردبێت و ڕێگاو یاسای بۆ دانەنابێت، لەکاتێکدا تا ساڵەکانی ١٩٦٠ زایین لە ڕۆژئاوا یاسای تەڵاق بوونی نەبووە و لەم دواییانەدا جارنامەی مافی مرۆڤ یاسایەکی بۆ ڕێکخست و دایان نا.

ئیسلام وورد و درشتی یاساکانی باری کەسایەتی ڕوونکردۆتەوە لەناو کۆمەڵگای دواکەوتووی قورەیش. خوای گەورە کە ئەو یاسایانەی بۆ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) نارد ئامازەیە بۆ ئەوەیە کە پێیان دەڵێت کە دەستی مرۆڤی تێدا نییە، چونکە مرۆڤ ئەقڵی بەو هەموو ووردەکاری و یاسا و شەریعەتە ناشکێت.

بۆ نمونە: لەیاساکانی باری کەسایەتی لە ئیسلامدا کە نزیکەی ١٠٨ دەوڵەت لە جیهاندا یاساکانی باری کەسایەتی لە ئیسلامدا پیادە دەکەن بێ کەموکورتی.

هەر لە عێراق و هەرێمی کوردستان و ڕۆژهەڵات تا ئەندەنووسیا بەلای ڕۆژئاوا و مۆریتانیا تا باکور، ئەلبانیا و مەقەدۆنیا و تورکیا و سینگاڵ...هتد.

گرنگی ئەو ئیعجازە لە قورئان دا بەوە دەست پێ دەکات لە (یەلئونەوە بۆ ئیظهار بۆ طلاق بۆ خولع).

تەنها لە بەشی تەڵاقدا بێجگە ووردەکارییەکان چۆنێتی تەڵاقی ڕجعی و مەکتوب و شەفەوی، بیدعی و...هتد.

لەبوارەکانی نیکاح و مارەیی ووردەکاری میحوەری وەلی ئەمر و مەرجەکانی.

یاساکانی میرات، ئەوەندە گرنگە ئەو یاسایانە کە زانستی جەبر و بیرکاری و تەنانەت دامەزراندنی ژمارە (سفر) هەمووی ئیسلام داهێنەریانە، لە سەرەتاوە جابری کوڕی حەیان زانستی جەبری دامەزراندووە کە کراو بەناوی خەواریزمییەوە، کە ژمارە سفر و هاوکێشەکانی دامەزراند لەگەڵ باسی کەرتکردن و...هتد تەنها لەبەر چەسپاندن و پاراستنی مافەکان و یاساکی میرات.

یاساکانی شیردان بە منداڵ، یاساکانی کڕین و فرۆشتن، یاسای شاهیدیدان، یاساکانی کاتب عدل، یاسای قەرز و ڕەهن، پێشەکی و ڕیبا و سوو سەلەم و یاساکانی جەنگ و ئاشتی، یاساکانی عەبد و کەنیزەك و هەمو وجۆرە تاوانەکان یاسای بۆ دانراوە وەکو کوشتن، دزی، خیانەت، داوێن پیسی، جاسوسی، ڕاوکردن بە هەموو جۆرەکانییەوە، یاساکانی سەربڕینی ئاژەڵ و ...هتد.

بێجگە دامەزراندنی (تعزیر و عقوبە و قصاص و حەد).

بۆنمونە سورەتی البقرة ٥٠ لاپەڕەیە کە ئیین ڕەجەبی حەنبەلی ٣٠٠٠ ئەحکامی تێدا دەرهێناوە کە خاوەنی کتێبی موغنییە، تە نها لە ئایەتەکانی ٢٨٢-٢٨٤

واتا تەنها ٣ ئایەت کە ئیبن عوقەیلی کە خاوەنی کتێبی مەوسوعەی فیقهیە ٤٠٠ ئەحکامی تێدا دەرهێناوە، کە ئەحکام گەورەترە لە بڕگەی یاسایی و دەشێ بەشی تری لێجیابکرێتەوە.

ئە وکتێبەی لەسەردەمی عەباسیەکاندا نووسیووە کە ١٠٠٠ بەرگە و تێستا لە کتێبخانەی گشتی بەرلین پارێزراوە.

پاشان کتێبە فیقهیەکانی تر کە بەهەزارەها یاسا و ڕێسا و ئەحکام لە قورئاندا هەڵێنجراون.

بێجگە لەوەی کە زانستی ئوصولی فیقهی بۆ دامەزراوە لەلایەن ئیمامی شافیعییەوە کە یەکەم کەسە توانیویەتی زانستی دەستور بنوسێت، ئەویش لە قورئان و سونەتەوە وەرگیراوە.

لەهەمووی گرنگتر دامەزراندنی مەزهەبە! مەزهەب بۆ کار ئاسانی خیلافەت دامەزراوە بۆ ئەوەی بە یاساکان کاربکرێت.

ئیمامی مالیك کتێبی موطأی بۆ مەهدی و جەعفەر عەباسی نووسیوە.

شافعی و حەنەفی لەسەردەمی هارونە ڕەشید دا ئەو یاسا و ئەحکامانەیان بۆ دەوڵەت و ڕەعییەت داناوە.

بێجگە ئیمامەکانی تر لەسەردەمی ئیبن تەیمییە و ئیبنو قەیم کتێبی یاسای شەرعییان دامەزراند کە هەموو باس لە یاسا و ئیدارەو ڕێکخستنی دەزگاکانی خیلافەتە.

بێجگە زانستی مەقاصیدی شەریعە کە بۆ پاراستنی (دین و نەقڵ و ... و نەفس..هتد).

کورت و پوخت ئەوە ئیعجازە کە تا ئەم ساتە وەختەش زانا و یاساناسەکان ئەحکام و بڕگەی یاسایی لە قورئان دەردەهێنن، هیچ ئەکادیمەکی یاسایی نییە لە وولاتی موسوڵماناندا کە بێجگە لە وڵاتی موسوڵمانان (کتێبی مدخل دراسات قانون الاسلامیە) نەخوێنرێت لە هەموو زانکۆکان، تەنانەت پەرلەمانەکانیش ناتوانن ئینکاری وجودی ئەو یاسایانە بکەن ئەگەرچی بیر و فیکری عەلمانی و ئیلحاد زاڵ بێت بەسەریاندا.

بەم پاوپێوەندە بۆمان دەرکەوت کە قورئان پێکهاتەیەکی سەرەکی ئیعجازەکەی یاساکانیەتی.

بێجگە دەست نیشان کردنی مافەکانی مرۆڤ لە پیاو و ژن و منداڵ، تەنانەت دەست نیشانکردنی مافەکانی ئاژەڵ و ژینگە کە هەمووی لە فیکری سیاسی ئیسلامی و گوتاری سیاسی ئیسلامیدا باس کراوە. لێرەدا سەرنجی خوێنەر ڕادەکێشم بۆ ماستەرنامەکەم لەژێر ناونیشانی (گوتاری سیاسی ئیسلامی لە نێوان ئەمڕۆ و ڕابردوودا).

پێکهاتەی کۆتایی ئیعجازی زمانەوانی

لێرەدا تەنها قورئان خۆی ئیعجازەکە دەردەخات بە عەرەب دەڵێت، ئەڵبەت مەبەست کەلامی خوای پەروەردگارە لە سورەتی الإسراء ئایەتی ٨٨ دەفەرموێت:

﴿قُل لَّئِنِ ٱجْتَمَعَتِ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأْتُوا۟ بِمِثْلِ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِۦ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾﴾ [الإسراء] (پێیان) بڵێ: ئەگەر هەموو ئادەمیزادو پەریەکان کۆببنەوەو (هەوڵی بەردەوام بدەن تا) قورئانێکی وەکوو ئەمە دانێن و بیهێننە (مەیدان) هەرگیز ناتوانن کارێکی وا بکەن، وە ناتوانن ببنە پشتگیرو یارمەتیدەری یەکتر.

ڕۆژێك لە ڕۆژان عەرەب بیریان لەوە نەکردەوە هەموو کۆببنەوە هاوشێوەی ئەم قورئانە بنوسن، تەنانەت (ئیملاقەکانیشیان) وەکو (أمیه بن ابي الصلت) یەکێك بوو لە شاعیرە گەورەکانی عەرەب و شیعرەکانی بە کەعبەدا هەڵدەواسران کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) و قورئانی دابەگوێی عەرەبدا ئەو لەداخا سەری خۆی هەڵگرت و لەوڵاتی عەرەب دا نەما و دەڵێن لە حەبەشە مردووە. کە بەهێزترین شاعیری ئەو سەردەمە بووە.

لەدوای ئەوەی کە قورئان تەحەداکەی بۆ عەرەب گەورەتر کرد پێشتر داوای نووسینی وەکو قورئانی لێدەکردن بە جنۆکە و مرۆڤەکانەوە، چونکە

ئەگەر عەرەب شاعیری زۆر بەهێزیان تێدا هەڵبکەوتایە وەکو (إمروء قیس و أمیه بن ابي الصلت) دەیانووت جنۆکە وەحییان بۆ دەکات، خوای گەورەش لە سورەتی الشعراء لە کۆتاییدا ئاماژەی بە قسەی عەرەب داوە بۆیە نمونەی جنۆکە و عەرەب دەهێنێتەوە کە ئەو دوو مەخلوقە ئاقڵن، بەڵام بە دڵنیاییەوە لەتوانایاندا نییە وەکو قورئان بنوسن.

پاشان خوای گەورە فەرمووی وەکو هەموو قورئان مەنوسن، بەڵکو تەنها ١٠ سورەت بنوسن کە لە سورەتی هود ئایەتی ١٣ دەفەرمووێت:

﴿أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا۟ بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِۦ مُفْتَرَيَٰتٍ وَٱدْعُوا۟ مَنِ ٱسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٣﴾﴾ [هود] (بێ باوەڕان) دەڵێن: (ئەم قورئانە) خۆی هەڵێ بەستووە، پێیان بڵێ: دە ئێوەش دە سورەت وێنەی ئەم قورئانە بێنن وە هەرکەس لە خوای گەورە بەدەر، دەتوانن بانگی بکەن (بۆ هاوکاریتان پەنای بۆ بەرن) ئەگەر ڕاست دەکەن.

عەرەب نەك دە سورەت بەڵکو نەیانتوانی بەهەموو زاناکانی زمانەوانی و شاعیرەکانیانەوە یەك ئایەتیش بنوسن.

بوڵکو هاتن تەنها ٣٠ وشە بدۆزنەوە لە قورئاندا و بڵێن ئەم ووشانە عەرەبی نین و زمانی عەجەمین، بۆیە عەجەم ئەم قورئانەی نووسیووە.

وشەکانیش بریتی بوون لە (قسورة، کبار، عجاب..هتد).

چوونە خزمەتی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) تەحەدایان کرد کە ئەو ووشانە عەرەبی نین، پێغەمبەری خواش فەرمووی کێ زاناترین کەسە لە زمانەوانیدا لەناو قورەیشدا؟

لەوەڵامدا کافرەکانی قورەیش وتیان (قوس کوڕی صاعیدە) ئەو کەسە پیرە و شارەزاترین کەسە لە زمانی عەرەبیدا.

پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی بانگی بکەن با لەو پرسیار بکەین، کە هات شێخێکی پیر و بەساڵا چوو بوو. پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) سێ جار پێی فەرموو هەڵسە دابنیشە.

ئەویش لەوەڵامدا وتی: (یا قسورة العرب، أنا رجل کبار، کم مرة قلت لي اجل و أقوم. إن امرك للعجاب).

قورەیش دەمی داخست و نەیانتوانی وەڵامی وشەیەك بدەنەوە.

پێغەمبەری خوا کە هاتە شاری مەدینە لەو شارەدا پێکهاتەکانی یەکجار زۆر بوون (عەرەب، یەهود، ئەعرابی، سریالیەکان) لە شاری مەدینەدا تەحەداکە زۆر گەورەتر بوو.

لە سورەتی البقرة دا ئایەتی ٢٣ خوای گەورە دەفەرمووێت:

﴿وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ [البقرة] ئەگەر ئێوە لە دوو دڵیدان و گومانتان لەم (قورئانە پیرۆزە) هەیە کە دامان بەزاندووە بۆ بەندەی خۆمان محمد (صلی الله علیه وسلم) ئەگەر بۆتان

دەکرێت ئێوەش هەوڵ بدەن سوورەتێکی وەك ئەو بهێنن، هاوپەیمان و هاوکارەکانیشتان جگە لە خوا (بۆ ئەو مەبەستە) بانگ بکەن ئەگەر ئێوە ڕاست دەکەن.

تەنها داوای یەك سورەتیان لێ دەکات ئەگەرچی ئەوەندە، عەرەب نەك نەیانتوانی کاری وابکەن، بەڵکو هەموو گەردوون ملکەچ و گوێڕایەڵی قورئان بوون.

دەیانزانی محمد (صلی الله علیه وسلم) مرۆڤێکی ئاساییە و خۆیان ئیعتیرافیان بەوە کردبوو، دانیان بەوەدا نابوو کە محمد نە شاعیرە نە کاهینە و نە شێتە و نە ساحیریشە.

بەڵام لەتاو جوانی وشەکانی قورئان دەسەوسان بوون و نەیانتوانی بڵێن محمد خۆی ساحیرە، بەڵکو وتیان کۆمەڵێك وشە و قسە و باسی هێناوە کە سیحرە و ژن و مێرد و کەسوکار و براو باوك و خەڵکی لە عەشیرەتەکەی دەکات.

ئەڵبەت ئەمەش قسەی ولیدی کوڕی مغیرە بوو لە دارنەدوەدا کە هیچ تواناو قسەیەکیان نەما ئەمە کۆتا قسەیان بوو.

عەرەب بە موشریك و مسوڵمانیانەوە نەیان دەتوانی گوێی بۆ نەگرن، تەنانەت موشریکەکان بە دزی یەکترییەوە دەڕۆشتن گوێیان لە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەگرت کە قورئانی دەخوێند.

بەڵکو بە ئاشکرا لەگەڵیدا سوجدەیان دەبرد کە ئەو سوجدەی دەبرد، کە جوانی وشە و بەلاغەت و بەیان و دەربڕینیان گوێ لێ دەبوو دەنگی

مۆسیقی وشەکان وای لێ دەکردن کە موشریکەکان لە کاتی خوێندنی سورەتی النجم لەگەڵ پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) سوجدەیان برد.

لەدوای هاتنی پێغەمبەرایەتی ئیتر عەرەب توانی چەندین زانست دابمەزرێنێت لەسەر بنەمای زمانەوانی قورئان وەکو زانستەکانی (نەحو، صرف، إعراب، بەلاغە، بەیان، منطوق، تەجوید)

بێجگە نووسینی دەیەها (موعجەم و قاموس) کە ابن المنظور قاموسی (اللسان العرب)ی دانا کە بریتیە لە ٤ ملیۆن وشە، بناغەکەی قورئانە.لە ئێستادا لە ئیمارات خەریکی دانانی قاموسێکن کە ١١ ملیۆن وشەیان تێدا کۆکردۆتەوە و تا ئێستاش پرۆژەکە بەردەوامە.

لەوانەیە خوێنەر بپرسێت ئەی لە ئێستادا قورئان لەڕووی زمانەوانیەوە هەر موعجیزەیە و دەتوانین بڵێین کە ئیعجازەکەی بەردەوامە؟

لەوەڵامدا دەڵێین بەدڵنیاییەوە بەڵێ، چونکە عەرەب لە کۆندا خاوەنی زمانپاراوی و پڕترین زمانە لە جیهاندا نەیانتوانی هاوشێوەی قورئان بنوسن، لە ئێستادا عەرەب لەزەمەنی عەجەمیدا دەژی، وڵاتێکی عەرەبی ناو بەرن کە بە زمانی عەرەبی قسە بکەن و بنوسن! عەرەب بە دوای وشەدا دەگەڕێن کە دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی قورەیش. لێرەوە زانیان کە پێکهاتەی قورئان تا ئەم ساتە و هاتنی قیامەت بە دڵنیاییەوە لە توانای مرۆڤدا نییە بینوسن و بیهێنێت، ئەویش چوار پێکهاتە بوو کە باسمان کردن.

یەکەم: پرسیارە ووجودیەکان.

دووەم: بزووتنەوەی گۆڕانکاری.

سێیەم: تەشریع و شەرعیەت.

چوارەم: زمان و زمانەوانی.

قورئان هەمووی بە دواداچوونە

واتا قورئان هەمووی (قصص) بەدواداچوون و هەواڵگێڕانەوەیە، هەروەك پێشتر ئاماژەمان پێدا کەوا لە وشەی چیرۆك و حیکایەت دوورە، ئەمەش مانای وانییە کە ئەو دوو وشەیەی بۆ بەکار هێنرا کوفر بێت و تاوان بێت، بەڵکو لێکۆڵینەوەکەمان لەسەر دوو بنەمایە (القصص، الاعجاز).

قورئان پێکهاتووە لە پێنج بەش لە گێڕانەوە و بەدواداچوون

یەکەم: ژیانی پێغەمبەران بە گشتی

دووەم: ژیانی پیاو چاکان و پیاو خراپان

سێیەم: ژیانی پێغەمبەر و هاوەڵان بە گشتی

چوارەم: هەواڵی قیامەت و هاتنی ڕۆژی قیامەت و دیمەنەکانی.

پێنجەم: هەواڵی دروستکراوەکانی تر وەکو (فریشتە، جنۆکە و گیاندارەکان بە مرڤیشەوە).

هەموو ئەم پێکهاتانە مێژووە بۆ ئێمە، مێژوو واتا گێڕانەوە لەوانەیە خوێنەر بپرسێت ئاخر هەندێك لە هەواڵەکان لە داهاتوودا ڕووئەدەن چۆن ناوی بێین مێژوو؟

لەوەڵامدا دەڵێین:

نیسبەتەن بۆ ئێمەی مرۆڤ کە قورئان بۆمان باس دەکات دەبێتە مێژوو، چونکە هەواڵی داوە کە کات، شوێن لای خوای گەورە بوونی نییە. ئەوە ئێمەی مرۆڤین کە کات و شوێن دیاری دەکەین، لای خوای گەورە داهاتوو و ڕابردوو وەك یەکە.

ئەو ئەوەڵ و ئاخرە و سەرەتا و کۆتایی نییە.

قابضی کات و باسطی زەمەن و جێگایە، ئەوەی کە ڕوویداوە و ڕووئەدات خوای پەروەردگار زانیویەتی و دەیزانێت زۆرجار لەگەڵ مرۆڤەکان بە ڕابردوو ئاخافتنی کردووە زۆرجاریش بە داهاتوو. ئەوەمان فێر دەکات کە زەمەن لای خوای پەروەردگار بوونی نییە، بەڵکو هەموو مەخلوقی خوان سبحان تعالی، ئەوە کات نییە دەڕوات، بەڵکو ئەوە ئێمەین دەڕۆین و تەواو دەبین و دەمرین، کات و جێگا هەموو لەجێگای خۆیدایە.

ئاماژەمان بەوەدا کە قورئان هەمووی بەدوادا چوونە واتا (قصص) بە بەڵگەی قورئان خۆی کە خوای پەروەردگار لە سورەتی الأنعام ئایەتی ١٣٠دا بەڕوونی بە جنۆکە دەڵێت کە ئەم قورئانە بەدواداچوونە و بۆ پێغەمبەرەکانمان گێڕاوەتەوە:

﴿يَٰمَعۡشَرَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ أَلَمۡ يَأۡتِكُمۡ رُسُلٞ مِّنكُمۡ يَقُصُّونَ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِي وَيُنذِرُونَكُمۡ لِقَآءَ يَوۡمِكُمۡ هَٰذَاۚ قَالُواْ شَهِدۡنَا عَلَىٰٓ أَنفُسِنَاۖ وَغَرَّتۡهُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا وَشَهِدُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ أَنَّهُمۡ كَانُواْ كَٰفِرِينَ ١٣٠﴾ [الأنعام] (لەڕۆژی قیامەتدا خوا دەفەرموێت): ئەی دەستەی پەری و ئینسان، ئایا پێغەمبەرانتان بۆ ڕەوانە نەکرا لە خۆتان کە ئایەتەکانی من و ڕووداوەکان بخەنە بەرچاوتان و ئاگادارتان بکەن لەوەی کە ئەم ڕۆژەتان بۆ پێش دێت؟! (هەموو بەیەك دەنگ) دەڵێن: ڕاستە، ئێمە خۆمان دەدەین (بەڵام ئەوانە کاتی خۆی) ژیانی دنیا سەری لێ شێواندبوون، وە شایەتیان لە سەرخۆیان دا کە کاتی خۆی کافرو بێ باوەڕ بوون.

هەروەها لەهەمان سورەتدا و لە ئایەتی ٥٧دا ئاماژەی داوە بەوەی کە تەنانەت حوکم و یاساکانی هەر بەدواداچون هەژمار دەکرێت:

﴿قُلۡ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّي وَكَذَّبۡتُم بِهِۦۚ مَا عِندِي مَا تَسۡتَعۡجِلُونَ بِهِۦٓۚ إِنِ ٱلۡحُكۡمُ إِلَّا لِلَّهِۖ يَقُصُّ ٱلۡحَقَّۖ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلۡفَٰصِلِينَ ٥٧﴾ [الأنعام] پێیان بڵێ: من زۆر دڵنیام بە بەڵگەوە پەروەردگارم (دەناسم و دەیپەرستم) کەچی (پێم سەیرە) ئێوە باوەڕتان پێی نییە، ئەوەی ئێوە پەلەتانە بۆتان پێش بێت بەدەست من نییەو لای من نییە، حوکم و فەرمانڕەوایی (هەموو شت) بەدەست خوایە، ئەو زاتە ڕاستی و حەقیقەتەکان دەخاتەڕوو، چاکترین جیاکەرەوەشە (لە نێوان حەق و باتڵدا).

بەهەمان شێوە لە سورەتی الأعراف ئایەتی ٧ و ٣٥ دا ئاماژەی پێدراوە کە دەفەرموێت:

﴿فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِم بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ۝٧﴾ ئینجا سوێند بێت بە خوا بەڕاستی هەموو بەسەرهاتەکان لەسەر بنچینەی زانیاری و ئاگاداری تەواو دەخەینە ڕوو و دەیڵێینەوە بۆیان، ئێمە بێ ئاگا نەبووین لە هەڵس و کەوتیان.

﴿يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِي فَمَنِ ٱتَّقَىٰ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ۝٣٥﴾ [الأعراف] ئەی نەوەی ئادەم، ئەگەر پێغەمبەرانتان لە خۆتان بۆ هات کە ئایەت و فەرمانەکانی منیان بەسەردا دەخوێننەوە، جا ئەو کەسەی بە تەقواو لە خوا ترس بێت ئەوە ترسیان لەسەر نییە و دڵگران و غەمبار نابن.

کەواتە قورئان هەمووی بەدواداچوونە، بەڵام لە چوارچێوەی ئەو پێنج خاڵەی ئاماژەمان پێداوە.

پێویستە تێگەیشتن لە قورئانی پیرۆز پاشان لە ژیان و سونەتی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) تێبگەین دەنا ئاستەمە تێگەیشتن لە قورئان. چونکە قورئان لە سەر ژیانی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هاتووە، ژیانی ئەو پێغەمبەرە هۆکاری دابەزینی ئایەتەکانیەتی.

گوزەرێك بەناو جۆرەکانی بەدواداچوون لە قورئان دا

زۆرێك لە سەرچاوەکان گرنگییان نەداوە بە جۆرەکان و بەدواداچوونەکان دابەش نەکردووە، بەڵکو هەر بە چیرۆکی قورئانی ناویانبردووە.

لەم لێکۆڵینەوەیەدا هەوڵ ئەدەین کەوا بەدواداچوونەکان دابەش بکەین بەسەر پێنج بەشی سەرەکیدا وە بەبیرو بۆچوونی نووسەر ئەو پێنج بەندە پێکهاتەی ئیمان و ئیسلامە.

یەکەم: بەدواداچوون لەسەر ژیانی پێغەمبەران

دووەم: بەدواداچوون لەسەر ژیان و کاروباری پیاوچاکان، پیاوخراپان، کەسایەتی گرنگ لە قورئاندا کە نەزانراوە پێغەمبەرن وەکو لوقمان، طالوت، هەروەها کەسایەتی وەکو مەریەم و خێزانی ال عیمران...هتد.

سێیەم: ژیانی پێغەمبەری ئازیز (صلی الله علیه وسلم) لە قورئاندا و بەخشینی ئەزموون بە ئومەتەکەی.

چوارەم: بەدواداچوون بۆ دیمەنەکانی قیامەت و نیشانەکانی و...هتد.

پێنجەم: پەیوەندی نێوان فریشتە و جنۆکە لەگەڵ گیاندارەکاندا بە مرۆڤەوە.

هەڵبەت نەموویست جۆرێکی تر زیاد بکەم، بەڵام لە کۆتاییدا خۆم بڕوام پێ نەبوو کە دابەش بکرێت، ئەویش قەزا و قەدەر بوو.

جۆری یەکەم: ژیانی پێغەمبەران

ئەم جۆرە لە بەدواداچوون و هەواڵی خوای گەورەیە بۆمان دەگێڕێتەوە لە قورئانەکەیدا کاری سەرەکیی و گرنگییان ڕێکخستنی پەیوەندی بەخوای پەروەردگارەوە، ناساندنی خوای پەروەردگار بەمرۆڤەکان بەوەی کە خوای موتەعال دەیەوێت.

خەڵکانێکی زۆر بەناوی فەیلەسوف و بەناو بیرمەند و تەنانەت زۆرجار خۆناساندنیان بە پیاوچاکان و ئەولییای خوایی. کە بەئارەزوو و بیری خۆیان خواو ئاینییان بۆ خەڵکی دروست کردووە، وەکو ئەو ملیۆنەها پەرستراوەی لە هیندستان و وڵاتانی تردا هەیە.

پێغەمبەران بە گشتی لە قورئاندا بۆ ئەوە هاتوون کە ململانێی کوفر و ئیمان بکەن، ئەگەر چی کوفر و خراپەکاری و خوانەناسی زۆر بێت لە کۆتاییدا پێغەمبەران سەرکەوتوو بوون لەو ململانێیەدا، خوای پەروەردگار لە سورەتی الإسراء ئایەتی ٨١ دا دەفەرموێت:

﴿وَقُلْ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَزَهَقَ ٱلْبَٰطِلُ ۚ إِنَّ ٱلْبَٰطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾﴾ [الإسراء]

هەروەها بڵێ: تازە ئیتر حەق و ڕاستی هاتووە و بەرپا بووە، وە بەتاڵ و

ناحەقی، پووچ و تەفرو تووڕنا بووە، چونکە بەڕاستی ناحەق و بەتاڵ هەر نیاچووەو هەر بەسەر چووەو بەزیووە.

هەمیشە شوێنکەوتوانی شەیتان و تاغوتەکان وویستویانە بە فووی دەمیان نوری خوای گەورە بکوژێننەوە، خوای پەروەردگار لە سورەتی التوبة ئایەتی ٣٢ دەفەرموویت:

﴿يُرِيدُونَ أَن يُطْفِـُٔواْ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَيَأْبَى ٱللَّهُ إِلَّآ أَن يُتِمَّ نُورَهُۥ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَٰفِرُونَ﴿٣٢﴾﴾ [التوبة] (ئەوانە بەو بیروباوەڕە پووچانەیانەوە دەیانەوێت نوورو ئاینی خوا بەقاڵەی دەمیان بکوژێننەوە و خامۆشی بکەن (بەڵام خەیاڵیان خاوە) خوا ناهێڵێت ئاواتیان بێتە دی و هیچ شتێکی تری ناوێت جگە لەوە نەبێت ئاین و نووری خۆی سەربخات و نووری خۆی تەواو بکات و دەری بخات، هەرچەندە کافرو بێ باوەڕان پێی سەغڵەت و دڵتەنگ بن.

کەواتە بەگشتی پێغەمبەران هاتوون بۆ بڵاوکردنەوەی یەکتاپەرستی لەسەر زەویدا و ناساندنی ململانێی کوفر و ئیمان و نزیك بوونەوە لەخواوە و ڕێکخستنی پەیوەندی نێوان پەروەردگار و مرۆڤەکان بەگشتی.

پێغەمبەران زۆرن لە فەرموودەیەکدا هاتووە کە ١٢٤ هەزار پێغەمبەر هاتوون (سەلامی خوا لەهەموویان بێت) بۆ هەموو گەل و نەتەوەیەك خوای گەورە پێغەمبەرێکی ناردووە، لێرەدا نامانەوێت باسی ژیانی پێغەمبەران بکەین، بەڵکو کاری ئێمە لەم بەشەدا تەنها ناساندنی جۆرەکانی بەدواداچوونە قورئانییەکانە.

تەنها نمونەیەك لە ژیانی پێغەمبەرێك وەردەگرین بۆ پاڵپشتی باسەکە ئەویش ژیانی نوح (علیه السلام)

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

﴿إِنَّآ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦٓ أَنۡ أَنذِرۡ قَوۡمَكَ مِن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ۝١﴾ ئێمە (نوح)مان ڕەوانە کرد بۆ سەر قەومەکەی و (فەرمانمان پێدا) کە قەومەکەت بێدار بکەرەوە پێش ئەوەی سزایەکی بە ئێش یەخەیان پێ بگرێت.

﴿قَالَ يَٰقَوۡمِ إِنِّي لَكُمۡ نَذِيرٞ مُّبِينٌ ۝٢﴾ ئەویش وتی: ئەی قەوم و هۆزو گەلم من بێداز کەرەوەیەکی ئاشکرام بۆتان.

﴿أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ۝٣﴾ (داواتان لێدەکەم)کە: هەر خوا بپەرستن و لە خەشم و قینی، خۆتان بپارێزن و فەرمانبەرداری منیش بن.

﴿يَغۡفِرۡ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمۡ وَيُؤَخِّرۡكُمۡ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّىۚ إِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُۚ لَوۡ كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ۝٤﴾ (ئەو کاتە خوا) لە گوناهەکانتان خۆش دەبێت، وە دەتانهێڵێتەوە بۆ کاتێکی دیاری کراو، بێگومان ئەوکاتەی خوا دیاری کردووە هات، بە هیچ شێوەیەك دواناکەوێت ئەگەر بزانن و (تێبگەن).

﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوۡتُ قَوۡمِي لَيۡلٗا وَنَهَارٗا ۝٥﴾ (دوای سەدەها ساڵ بانگەواز سکاڵای کردو) وتی: پەروەردگارا من بە شەو و بەڕۆژ بانگی گەلەکەمم کرد (بۆ یەکخواناسی و پارێزکاری).

﴿فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِىٓ إِلَّا فِرَارًا ۝٦﴾ کەچی بانگەوازی من (سوودی نەبوو) هەتا دەهات زیاتر لێم دووردەکەووتنەوەو تەرە دەبوون.

﴿وَإِنِّى كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوٓا۟ أَصَٰبِعَهُمْ فِىٓ ءَاذَانِهِمْ وَٱسْتَغْشَوْا۟ ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا۟ وَٱسْتَكْبَرُوا۟ ٱسْتِكْبَارًا ۝٧﴾ هەرکاتێك بانگم دەکردن تا لێیان خۆش ببیت، پەنجەیان دەخستە گوێچکەیانەوە (تا نەیبیسن)، جلەکانیان بەسەر خۆیانادا دەدا (تا نەم بینن)، زۆر گەرم بوون (لەسەر بێدینی) بە تەواوی خۆیان بە زل دەزانی و فیزیان دەکرد.

﴿ثُمَّ إِنِّى دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ۝٨﴾ پاشان من بە ئاشکرا بانگم کردن و (وتارم بۆ دان).

﴿ثُمَّ إِنِّىٓ أَعْلَنتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ۝٩﴾ ئینجا من بەڕوونی و بێ پەردە (هەموو شتم بۆ باس کردن، هەندێ جاریش) بەنهێنی قسەم بۆ دەکردن (بۆ تاکە تاکەو خێزانەکانیان).

﴿فَقُلْتُ ٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ إِنَّهُۥ كَانَ غَفَّارًا ۝١٠﴾ بەردەوام پێم دەووتن: ئێوە داوای لێخۆشبوون لە پەروەردگارتان بکەن چونکە ئەو زاتێکی زۆر لێ خۆشبووە.

﴿يُرْسِلِ ٱلسَّمَآءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا ۝١١﴾ (ئەو کاتە) بارانتان بە لێزمە و خوڕەم بۆ دەبارێنێت...

﴿وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَٰلٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّٰتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَٰرًا﴾ ماڵ و سامان و نەوەتان پێ دەبەخشێت، هاوڕێ لەگەڵ باخ و باخاتدا، ڕوبارو چەم و جۆگەتان بۆ بەدی دێنێت.

﴿مَّا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا﴾ ئەوە بۆچی ئێوە قەدری خوا نازانن، بۆ ڕێزی بۆ دانانێن.

﴿وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا﴾ خۆ (ئێوە پێشتر نەبوون) هەر خوا خۆی بە چەند قۆناغدا ئێوەی تێپەڕان و دروستیکردن.

﴿أَلَمْ تَرَوْا۟ كَيْفَ خَلَقَ ٱللَّهُ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا﴾ ئایا ئەوە نابینن کە چۆن خوا حەوت چین ئاسمانی دروستکردووە؟

﴿وَجَعَلَ ٱلْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ ٱلشَّمْسَ سِرَاجًا﴾ مانگی کردۆتە هۆی ڕووناکی و خۆریشی داگیرساندووە.

﴿وَٱللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ نَبَاتًا﴾ هەر خوا خۆی لە خاکی زەوی ئێوەی بەدی هێناوەو پێی گەیاندون.

﴿ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا﴾ پاشان (دەتان مرێنێت و دەتانخاتەوە ناوی (هەرکاتیش بیەوێت) دەرتاندەهێنێتەوە.

﴿وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ بِسَاطًا﴾ هەر ئەو خوایە زەوی بۆ ڕاخستوون (چۆنتان بوێت و بۆچیتان بوێت بە دەستانەوە دێت).

﴿لِّتَسْلُكُواْ مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا﴾ تا (بە ئارەزووی خۆتان) پیایدا بگەڕێن و (لە خێرو خێراتی خۆتان بەهرەوەر بکەن).

﴿قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَٱتَّبَعُواْ مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُۥ وَوَلَدُهُۥٓ إِلَّا خَسَارًا﴾ (سەرئەنجام، نوح نائومێد بوو بۆیە) وتی: پەروەردگارا بەڕاستی ئەمانە یاخی بوون لێم، شوێنی ئەو کەسانە کەوتوون کە ماڵ و نەوەکانیان جگە لە زەرەر (هیچ سودێکی تریان نەبوو) بۆیان.

﴿وَمَكَرُواْ مَكْرًا كُبَّارًا﴾ (خوانەناسان) پیلانی گەورەو نەخشەی (سامناکیان) داڕشت.

﴿وَقَالُواْ لَا تَذَرُنَّ ءَالِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا﴾ وتیان: خەڵکینە نەکەن واز لە خواکانتان بێنن!!، نەکەن واز لە (ود و سواع و، یەغوث و، یەعوق و نەسر) بێنن.

﴿وَقَدْ أَضَلُّواْ كَثِيرًا وَلَا تَزِدِ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا ضَلَٰلًا﴾ بێگومان (ئەو بێ دینانە) زۆر کەسیان گومڕا کرد، (خوایە، تۆش) ستەمکاران زیاتر سەرلێشێواو و گومڕا بکە.

﴿مِّمَّا خَطِيٓـَٰٔتِهِمْ أُغْرِقُواْ فَأُدْخِلُواْ نَارًا فَلَمْ يَجِدُواْ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ أَنصَارًا﴾ جا لە سەر ئەنجامی گوناهو تاوانیدا (هۆزی نالەبار) نوقم کران (لە زریانەکەدا) پاشان خرانە ناو ئاگرەوە.

﴿وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى ٱلْأَرْضِ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾﴾ ئینجا نوح وتی: پەروەردگارا دەیاری کافران لەسەر زەویدا مەهێڵەو تۆویان ببڕە.

﴿إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا۟ عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوٓا۟ إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾﴾ چونکە ئەگەر تۆ وازیان لێبێنیت هەرچی بەندەکانی تۆیە گومڕای دەکەن و، هەرچیشیان دەبێت (لەنەوەی تازە) هەر تاوانبارو بێ دین و خوانەناس دەبێت.

﴿رَّبِّ ٱغْفِرْ لِى وَلِوَٰلِدَىَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِىَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ وَلَا تَزِدِ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾﴾ [نوح] پەروەردگارا لە خۆم و دایك و باوکم و ئەوانە خۆش ببە کە دێنە ماڵم و بە ئیمان و باوەڕەوە، هەروەها لە سەرجەم ئیمانداران پیاوو ئیماندارانی ئافرەت خۆش ببە، ستەمکارانیش با هەر لە تیاچوو زەرەرمەندان بن.

ئەگەر تەماشای ژیانی ئەم پێغەمبەرە بەڕێزە بکەین ماوەیەکی زۆر بانگەوازی گەلەکەی کرد، بەڵام ئەوان هەر بەدوای شرك و بت پەرستیەوە بوون، لە کۆتاییدا خوای گەورە پێغەمبەرەکەی سەرخست.

جۆری دووەم: خەڵکانی چاك و خراپ لە بەدواداچوونەکان دا

نمونەی کەسایەتیە باشەکان لە قورئاندا زۆرن وەکو (مریم، دایکی موسی، خێزانی فیرعەون، خێزانی عیمران، خوشکەکەی موسی زەینەب، دوو ئافرەتەکەی مەدیەن، خێزانەکانی ئیبراهیم، خێزانی ئەیوب، خێزانی زەکەریا...هتد، لە خراپەکانیش هەر زۆرن لە کەسایەتی ئافرەتە خراپەکان (خێزانی نوح، لوط، خێزانی عزیز..هتد).

لە کەسایەتیە ناودارەکانی پیاوان (لوقمان، طالوت، باوکی دوو کچەکەی مەدیەن، هابیل، ذوالقرنین، هاوەڵانی ئوخدود، یارانی ئەشکەوت...هتد)

کەسایەتیە خراپەکان لە پیاوان زۆرن لەوانە (فیرعەون، هامان، قاروون، بەلعانی کوڕی باعورا، جالوت، نەمرود..هتد).

ئەم نمونانەی کەباسمان کرد هەمیشە لە ململانێدا بوون باشەکانیان کە ڕێ و شوێنی پێغەمبەرانیان گرتووە، لێرەدا حیکمەتەکانی زۆر گەورە دەردەکەوێت، مادام پێغەمبەران لەمرۆڤن و مرۆڤە خراپەکان دژایەتی پێغەمبەرانیان کردووە، مرۆڤە ئاساییەکانی تر کە خاوەنی پلەی پێغەمبەرایەتی نین دەتوانن شوێن پێی پێغەمبەران هەڵبگرن، چونکە لە کۆتاییدا هەموویان مرۆڤن، ئەوەی کە پلەی پێغەمبەرایەتی دەبەخشێت،

تەنها وەحییە و وەحییەکەش نافەوتێت بەردەوام لەناو مرۆڤەکاندایە، خەڵکی دەتوانێت بەوەحی پێغەمبەران کاربکات وەکو سونەتی پێغەمبەری خواو قورئانەکەی کە لەبەردەست ئێمەی مرۆڤدایە.

نمونەیەك لە پیاوە باشەکان و نمونەیەك لە پیاو خراپەکان لە بەدواداچوونە قورئانییەکان

لوقمان-باشەکان

فیرعەون-خراپەکان

جۆری سێیەم: ژیانی پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) هاوەڵانی و دوژمنانی

ڕاستە قورئان هەمووی لەسەر ژیانی پێغەمبەری خوا دابەزیووە، هەندێکیان بەهۆکاری ڕووداوێك ئایەتەکان دابەزیووە، هەندێکی تر لە ئایەتەکان بەبێ هۆکار دابەزیوون.

کەواتە لێرەدا دەبێت هەموو موسوڵمانێکی خاوەن بیرو ڕۆشنبیری ئیسلامی ئەوە باش بزانێت، تێگەیشتن لە ژیانی پێغەمبەر محمد (صلی الله علیه وسلم) واتا تێگەیشتن لە قورئان وە بە پێچەوانەشەوە.

هەروەها لە سەرژیانی هاوەڵانیش دابەزیووە (ژیانی ئەبوبەکر صدیق، عمر، علی، عثمان، زید کوڕی حارث، عایشە، حفصە، بیلال حبشی...هتد).

لەسەر دوژمنانی (ابوجهل، ولید کوڕی مغیرە، ئوبەی کوڕی خەڵەف، عوتبە..هتد)، کە ئەمانە پیاوانی قورەیش و خاوەن دەسەڵات و سەرۆك عەشیرەتەکان بوون دژایەتی پێغەمبەری خوایان دەکرد.

لەسەرەتاوە قورئان بە بەڵگەی ئەقڵی مەلموس لەشاری مەککە دا وەڵام ئەداتەوە وەکو سورەتەکانی هود، الأعراف، الإسراء...هتد لە شاری مەدینەدا باسی چۆنیەتی جەنگەکان و ئەحکامەکانی حەج و ڕەمەزان و یاساکانی

حوکمڕانی و باری کەسێتی کە لە سورەتەکانی البقرة، الأنفال، طلاق، النساء..هتد.

لە جەنگی بەدردا کاتێك کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) سوپای موسوڵمانان ڕێ دەخات و هەرکەسە و کارو ئەرکی خۆی بۆ دیاری دەکات، دەگەڕێتەوە ناو خێمەکەی خۆی و لە خوای گەورە دەپاڕێتەوە کە سەرکەوتوویان بکات، دەفەرموێت:

اللهم ان تهلك هذة العصابة اليو لا تعبد

واتا: ئەی خوای گەورە ئەگەر ئەم کۆمەڵە بەدەستی ئەو کافرانە بفەوتێن جارێکی تر تۆ ناپەرستڕێی.

هەروەها کتێك لە جەنگی ئوحود دا موسوڵمانان لە کێوەکە هاتنە خوارەوە و بە قسەی پێغەمبەری خوایان نەکرد و خۆشەویستی ژیان و شتومەك کەوتە دڵیانەوە

خوای گەورەش ئەم ئایەتانەی سورەتی ئەنفالی دابەزاند کە دەفەرموێت:

﴿يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْأَنفَالِ ۖ قُلِ ٱلْأَنفَالُ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَصْلِحُوا۟ ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۖ وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ۝١﴾ ئەی محمد(صلى الله عليه وسلم) پرسیارت لێ دەکەن دەربارەی دەسکەوتەکان، تۆ بڵێ: هەموو دەسکەوتەکان هی خواو پێغەمبەرن (هەر ئەوان بۆیان هەیە بڕیاری چۆنیەتی دابەش کردنی بدەن)، کەواتە لە خوا بترسن و چاکسازی

نیوانی خۆتان بکەن (مەیەڵن لەسەر تەماعی دنیا نیوانتان بشێوێت) و فەرمانبەرداری خوا و پێغەمبەرەکەی بن، ئەگەر ئێوە ئیماندارن.

﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۝٢﴾ بێگومان ئیمانداران ڕاستەقینە تەنها ئەوانەن: (یەکەم) کە کاتێك ناوی خوا برا، ئەوە دڵەکانیان دەترسێت و دەهەژێت، (دووهەم) کاتێکیش ئایەت و فەرمانەکانی ئێمەیان بەسەردا بخوێنرێتەوە، ئەوە ئیمان و باوەڕیان زیاد دەکات، (سێهەم) (لە هەموو کارو بارێکیشیاندا) هەر پشت بە پەروەردگاری خۆیان دەبەستن...

﴿ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ۝٣﴾ (چوارەم) ئەوانەن کە نوێژەکانیان بەچاکی ئەنجام دەدەن، (پێنجەم) هەندێك لەو ڕزق و ڕۆزیەی پێیانداون، دەبەخشن و سەرفی دەکەن...

﴿أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَّهُمْ دَرَجَٰتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝٤﴾ ئا ئەوانە هەر خۆیان ئیماندارانی ڕاستەقینەن، چەندەها پلەوپایەی بەرزیان بۆ هەیە لای پەروەردگاریان و لێخۆش بوون و ڕزق و ڕۆزی هەمیشەیی لەگەڵ ڕێزدا.

﴿كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ بِٱلْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ۝٥﴾ (شێوەی دابەش کردنی دەسکەوتەکانی غەزای بەدر هەندێ موسڵمان پێی دڵگران بوون) وەك چۆن پەروەردگارت بە حەق و ڕاستی لە نێو

ماڵەکەت دەری هێنایت لەکاتێکدا بەڕاستی کۆمەڵێك لە بڕواداران پێی دڵگران بوون.

﴿يُجَٰدِلُونَكَ فِي ٱلۡحَقِّ بَعۡدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى ٱلۡمَوۡتِ وَهُمۡ يَنظُرُونَ ۝٦﴾ ئەو کۆمەڵە ئیماندارە موجادەلەت لەگەڵ دەکەن لە شتی ڕاست و دروستدا، دوای ڕوون بونەوەی (جەنگیان پێ ناخۆشە) وە بدرێنە بەر بۆ مردن لەکاتێکدا بەچاوی خۆیان هۆکاری مەرگ ببینن.

﴿وَإِذۡ يَعِدُكُمُ ٱللَّهُ إِحۡدَى ٱلطَّآئِفَتَيۡنِ أَنَّهَا لَكُمۡ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيۡرَ ذَاتِ ٱلشَّوۡكَةِ تَكُونُ لَكُمۡ وَيُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُحِقَّ ٱلۡحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَيَقۡطَعَ دَابِرَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ۝٧﴾ یادی ئەو کاتە بکەنەوە خوا بەڵێنی پێدابوون کە یەکێك لەو دوو دەستەیە بەڕاستی بۆ ئێوە دەبێت (یان کاروانەکە یان سەرکەوتن بەسەر لەشکرەکەدا) ئێوەش بەڕاستی ئاواتە خوازن و حەز دەکەن کاروانە بێ چەك و ئاسانەکە بۆ ئێوە بێت، خوایش دەیەوێت حەق و ڕاستی بەفەرمانەکانی خۆی بچەسپێنێت و کافرانیش بنەبڕ بکات و ڕیشەکەنیان بکات...

﴿لِيُحِقَّ ٱلۡحَقَّ وَيُبۡطِلَ ٱلۡبَٰطِلَ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُجۡرِمُونَ ۝٨﴾ بۆ ئەوەی حەق و ڕاستی بچەسپێنێت و بەتاڵ و ناحەقیش پووچ بکاتەوە و لەناوی ببات، هەرچەندە تاوانبارو تاوانکاران پێیان ناخۆشە.

﴿إِذۡ تَسۡتَغِيثُونَ رَبَّكُمۡ فَٱسۡتَجَابَ لَكُمۡ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلۡفٍ مِّنَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ مُرۡدِفِينَ ۝٩﴾ یادی ئەوکاتە بکەنەوە کەلە پەروەردگارتان دەپاڕانەوە

و داوای یارمەتیتان لێ دەکرد، خوایش خێرا هات بە هاناتانەوە و فەرمووی بەڕاستی من بەهەزار فریشتەی تر یارمەتی و کۆمەکیتان دەکەم بەشوێن ئەوانی تردا.

﴿وَمَا جَعَلَهُ ٱللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِۦ قُلُوبُكُمْ ۚ وَمَا ٱلنَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٢٦﴾﴾ ئەم یارمەتیەش جگەلە مژدەیەکی خوایی شتێکی تر نەبوو، تا دڵەکانیشتان ئارام بگرێت و دڵنیابن بەو یارمەتیە، ئەگینا سەرکەوتن تەنها لە لایەن خواوە نەبێت نییە، چونکە بەڕاستی هەر خوا خۆی باڵادەست و دانایە.

﴿إِذْ يُغَشِّيكُمُ ٱلنُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِۦ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ ٱلشَّيْطَٰنِ وَلِيَرْبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ ٱلْأَقْدَامَ ﴿١١﴾﴾ ئەو مژدە و ئارامی دڵە کاتێك بوو کە خوای گەورە بەوەنەوز دایگرتن، بۆ ئەوەی هێمنیەك بێت بۆتان لەلایەن خۆیەوە و ئاوێکیشی لە ئاسمانەوە بەسەرتاندا باراند بۆ ئەوەی خاوێنتان بکاتەوە پێی و پۆخڵی شەیتانتان لێ دوور بخاتەوە (تا لە ڕووی جەستە و دڵ و دەروونەوە خاوێن بن)و دڵەکانتان بەهێزو دامەزراو بکات و بیانبەستێت بە خواوە و بەو ئاوە پێیەکانیشتان جێگیرو قایم بکات.

﴿إِذْ يُوحِى رَبُّكَ إِلَى ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ أَنِّى مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا۟ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ سَأُلْقِى فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلرُّعْبَ فَٱضْرِبُوا۟ فَوْقَ ٱلْأَعْنَاقِ وَٱضْرِبُوا۟ مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾﴾ ئەی محمد(صلى الله عليه وسلم) یادی ئەوە بکەرەوە کاتێك

پەروەردگارت وەحی و نیگای دەکرد بۆ فریشتەکان کە: بەڕاستی من یارو یاوەرتانم، کەوابوو ئێوەش دڵی ئیمانداران پابەندو دامەزراو بکەن، لەمەودوا منیش ترس و بیم دەخەمە دڵی ئەوانەی کە بێ باوەڕ بوون، دە ئێوەش لە سەرووی گەردنی ناپاکان بدەن و دەست بوەشێنن لە هەموو سەرپەنجەکانیان (تا کافرەکان شمشێریان پێ نەگیرێت).

﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَآقُّواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥۚ وَمَن يُشَاقِقِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿١٣﴾﴾ ئەوە لەبەر ئەوە بوو چونکە بەڕاستی ئەوان دژایەتی و سەرپێچی خواو پێغەمبەرەکەیان کرد، هەر کەسیش دژایەتی و سەرپێچی خواو پێغەمبەرەکەی بکات، ئەوە بەڕاستی خوا تۆڵەسێنەرێکی بەزەبرە.

﴿ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٤﴾﴾ ئەوەتە (تۆڵەی خواتان) جا ئێوەش بچێژن و بێگومان سزای ئاگری دۆزەخ هەمیشە هەر بۆ بێ باوەڕانە.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ ٱلْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾﴾ ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە کاتێك بەرەنگاری ئەوانە بوونەوە کە بێ باوەڕ بوون لەکاتی لەشکرکێشیدا ئەوە پشتیان تێمەکەن و ڕامەکەن...

﴿وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُۥٓ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَآءَ بِغَضَبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأْوَىٰهُ جَهَنَّمُۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٦﴾﴾ هەرکەس لەو ڕۆژەدا ڕابکاتە دواوە و پشتیان تێبکات ئەوە بەڕاستی لەگەڵ خەشم و قینی

خوادا گەڕاوەتەوە و سەرئەنجام جێ و ڕێگەی دۆزەخە کە ناخۆشترین جێگە و سەرئەنجامە مەگەر مەبەستی بەکارهێنانی هونەری جەنگ بێت یاخود مەبەستی شوێن گۆڕین و جێ گۆڕین و جێ گۆڕکێ بێت بۆ لای دەستەیەکی تر.

﴿فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِيَ ٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَآءً حَسَنًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾﴾ کەوابوو ئەی ئیمانداران: وەنەبێت ئێوە کافرانتان کوشتبێت، بەڵکو خوا کوشتنی و لەناوی بردوون، تۆش ئەی محمد(صلى الله عليه وسلم) کاتێك مشتێك خۆڵت ڕوو بەکافران فڕێدا ئەو کارە تەنها تۆ نەتکرد، بەڵکو خوا فڕێیداو (خۆڵی کردە چاوی کافرانەوە)، تا ئیمانداران تاقی بکاتەوە بە تاقی کردنەوەیەکی چاك، چونکە بەڕاستی خوا بیسەری (دوعاو نزایانە)، زاناشە (بەنیەتی دڵیان).

﴿ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٨﴾﴾ ئەو سەرکەوتن و پشتیوانیە بۆ ئێوەی ئیماندارە، دڵنیاش بن کە خوا ڕیسواکەری پیلانی بێ باوەڕانە.

﴿إِن تَسْتَفْتِحُوا۟ فَقَدْ جَآءَكُمُ ٱلْفَتْحُ ۖ وَإِن تَنتَهُوا۟ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَعُودُوا۟ نَعُدْ وَلَن تُغْنِىَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْـًٔا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾﴾ ئیمانداران ئەگەر ئێوە داوای یارمەتی و سەرکەوتن دەکەن ئەوە بەڕاستی سەرکەوتنتان بۆ هات و ئەگەر وازبهێنن لە سەرپێچی فەرمانەکانی پێغەمبەر ئەوە چاکترە بۆتان، خۆ ئەگەر بگەڕێنەوە بۆ سەرپێچی

کردن، ئیمەش دەگەڕێینەوە بۆ شکست پێتانداتان، ئەوکاتە دەستەو تاقمتان هەرگیز هیچ سوودێکتان پێناگەیەنێت هەرچەند زۆریش بێت (ژمارەتان) چونکە لە ڕاستیشدا هەمیشە خوا لەگەڵ ئیماندارانی دامەزراو و لێبڕاودایە.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَوَلَّوۡاْ عَنۡهُ وَأَنتُمۡ تَسۡمَعُونَ ٢٠﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، فەرمانبەرداری خواو پێغەمبەرەکەی بن و لە بەرنامەی ئەوزاتە پشت هەڵمەکەن، لەکاتێکدا ئێوە تێدەگەن و دەبیسن.

﴿وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ قَالُواْ سَمِعۡنَا وَهُمۡ لَا يَسۡمَعُونَ ٢١﴾ وەك ئەو کەسانەش مەبن (بەسەر زارەکی) دەیانوت: تێگەیشتین و بیستمان، گوێڕایەڵین، لەکاتێکدا ئەوان نابیستن و تێناگەن (چونکە دڵ و مێشکی خۆیان داخستووە).

﴿۞إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ ٱللَّهِ ٱلصُّمُّ ٱلۡبُكۡمُ ٱلَّذِينَ لَا يَعۡقِلُونَ ٢٢﴾ بەڕاستی خراپترین زیندەوەران لای خوا ئەو کەسانەن کە کەڕن (حەق نابیستن) و لاڵن (حەق بێژ نین)، ئەوانەی کە ژیر نابن (بیرو هۆشیان ناخەنەکارو تێنافکرن و بیرو مێشکیان قفڵ داوە).

﴿وَلَوۡ عَلِمَ ٱللَّهُ فِيهِمۡ خَيۡرٗا لَّأَسۡمَعَهُمۡۖ وَلَوۡ أَسۡمَعَهُمۡ لَتَوَلَّواْ وَّهُم مُّعۡرِضُونَ ٢٣﴾ خۆ ئەگەر خوا خێری تیادا بەدی بکردنایە، ئەوە وای لێدەکردن کە حەق و ڕاستی ببیستن، خۆ ئەگەر حەقیشیان پێ ببیستنایە (کە

ئامادەنین بۆ وەرگرتنی) ئەوە هەر پشت لە بەرنامەی خوا دەکەن لەکاتێکدا ئەوان هەمیشە نەیارن.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسۡتَجِيبُواْ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمۡ لِمَا يُحۡيِيكُمۡۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيۡنَ ٱلۡمَرۡءِ وَقَلۡبِهِۦ وَأَنَّهُۥٓ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ٢٤﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، بەدەم بانگەوازی خواو پێغەمبەرەوە بچن کاتێك بانگتان دەکات بۆ بەرنامە و ڕێبازێك کە دەتانژێنێتەوە و ژیان بەخشە، چاك بزانن بەڕاستی خوا (زۆر بەئاسانی) دەتوانێت دەسەڵاتی بکەوێتە نێوان ئادەمیزاد و (ئاواتەکانی) دڵیەوە (بەگۆڕینیان)، (بیرتان نەچێت) بەڕاستی هەر بۆ لای ئەویش کۆدەکرێنەوە.

﴿وَٱتَّقُواْ فِتۡنَةٗ لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمۡ خَآصَّةٗۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ٢٥﴾ هەروەها خۆتان بپارێزن لە بەڵایەك تووشی ئەوانەتان نابێت بەتایبەت کە ستەمیان کردوە (بەڵکو هەمووان دەگرێتەوە)، بشزانن کە بەڕاستی خوا تۆڵەی زۆر بە زەبرە.

﴿وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ أَنتُمۡ قَلِيلٞ مُّسۡتَضۡعَفُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ ٱلنَّاسُ فَـَٔاوَىٰكُمۡ وَأَيَّدَكُم بِنَصۡرِهِۦ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ٢٦﴾ یادی ئەوکاتە بکەنەوە کە ئێوە زۆر کەم و لاوازکراوو بێ هێزبوون لەزەویدا، دەترسان کە خەڵکی بتانڕفێنن (بتانکوژن یان ئازارتان بدەن) جا خوای باڵادەست جێ و ڕێی بۆ سازکردن و بەهێزی کردن بەسەرکەوتن و یارمەتی خۆی و لە ڕزق و ڕۆزیی و نازو نیعمەتە

پاکەکان بەهرەوەری کردن بۆ ئەوەی سوپاسگوزاری بکەن. (ئەمەش مژدەیەکی بەردەوامە و پشت بەخوا بەم زووانە دێتەوە دی).

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَخُونُواْ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ وَتَخُونُوٓاْ أَمَٰنَٰتِكُمۡ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە: خیانەت مەکەن لە خواو لە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) (بەوەی کەم تەرخەمیتان لە فەرمانبەرداریاندا)، هەروەها خیانەتیش مەکەن لە ئەمانەت و سپاردەکانتان کە پێتان دەسپێردرێت، لەکاتێکدا کە تێوە دەزانن (ئەو کارەتان خیانەتە).

﴿وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَأَوۡلَٰدُكُمۡ فِتۡنَةٞ وَأَنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجۡرٌ عَظِيمٞ﴾ [الأنفال] هەروەها بزانن بەڕاستی ماڵ و سامان و منداڵتان بۆ تاقیکردنەوەیە، بەڕاستی خوای میهرەبانیش پاداشتی زۆرو بێ سنووری لە لایە (بۆ ئەو کەسانەی کە نایەڵن ماڵ و سامان و منداڵیان ببێتە کۆسپ لە ڕێگەی جیهاد و هەوڵ و خەبات و کۆششیاندا).

هەروەها لە سورەتی آل عمران دا دەفەرموێت:

﴿وَلَقَدۡ صَدَقَكُمُ ٱللَّهُ وَعۡدَهُۥٓ إِذۡ تَحُسُّونَهُم بِإِذۡنِهِۦۖ حَتَّىٰٓ إِذَا فَشِلۡتُمۡ وَتَنَٰزَعۡتُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِ وَعَصَيۡتُم مِّنۢ بَعۡدِ مَآ أَرَىٰكُم مَّا تُحِبُّونَۚ مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنۡيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلۡأٓخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمۡ عَنۡهُمۡ لِيَبۡتَلِيَكُمۡۖ وَلَقَدۡ عَفَا عَنكُمۡۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضۡلٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ بێگومان خوا بەڵێنی خۆی بۆ تێوە بەڕاستی بردە سەر (لەسەرەتای جەنگی ئوحود)دا، هەر بە مۆڵەت و یارمەتی ئەو (دوژمنانەتان) بەگیر هێناو تێکتان شکاندن، هەتا ئەو

کاتەی کە ساردی ڕووی تێکردن و بوو بە کێشەتان لەسەر هەندێك شت، و یاخی بوون (لە فەرمانی پێغەمبەرو صلی الله علیه وسلم سەنگەرتان چۆڵ کرد) دوای ئەوەی کە هەندێ شتی نیشان دان کە حەزتان لێ دەکرد، هەتانە دنیای دەوێت و هەتانە قیامەتی مەبەستە، لەوەودوا دەستی ئێوەی کۆتا کرد (لە دوژمنان) تا تاقیتان بکاتەوە، بێگومان لەوەودوا خوا چاوپۆشی لێکردن و لێتان خۆش بوو، وە خوا فەزڵ و ڕێزی هەیە بۆ ئیمانداران.

﴿إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُۥنَ عَلَىٰٓ أَحَدٍ وَٱلرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِىٓ أُخْرَىٰكُمْ فَأَثَٰبَكُمْ غَمًّۢا بِغَمٍّ لِّكَيْلَا تَحْزَنُوا۟ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَآ أَصَٰبَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾﴾ ئیتر ئەوە بوو کە (بەگیرهاتن و کشانەوەو) هەڵدەگەڕان (بەکێوی ئوحود)دا، ئاوڕتان لەکەس نەدەدایەوە پێغەمبەریش لەدواوە بانگی دەکردن: (ئەی بەندەکانی خوا بگەڕێنەوە، لەوەودوا چونکە ئێوە) خەم و خەفەتتان کردە دڵی پێغەمبەرەوە (بە نافەرمانیتان، خوای گەورەش) خەم و پەژارەی کردە دڵی ئێوەوە (بە دەنگ و باسی شەهید بوونی پێغەمبەرو بریندار کردنی) تاوکو خەفەت نەخۆن بۆ ئەوەی کە لە دەستتان چوەو وە ئەوەش کە توشتان بووە (دیارە کە هاوەڵان پێغەمبەریان لە خۆیان و لەهەموو شت لا خۆشەویستر بووە) بێگومان خوا ئاگادارە لەو کارو کردەوانەی کە ئەنجامی دەدەن.

﴿ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنۢ بَعْدِ ٱلْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَىٰ طَآئِفَةً مِّنكُمْ ۖ وَطَآئِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ ظَنَّ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ ۖ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ ٱلْأَمْرِ مِن شَىْءٍ ۗ قُلْ إِنَّ ٱلْأَمْرَ كُلَّهُۥ لِلَّهِ ۗ يُخْفُونَ فِىٓ

أَنفُسِهِم مَّا لَا يُبْدُونَ لَكَ ۖ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ ٱلْأَمْرِ شَىْءٌ مَّا قُتِلْنَا هَٰهُنَا ۗ قُل لَّوْ كُنتُمْ فِى بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ ٱلَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقَتْلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ ۖ وَلِيَبْتَلِىَ ٱللَّهُ مَا فِى صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِى قُلُوبِكُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ﴿١٥٤﴾ پاشان، دوای ئەو غەم و پەژارەیە ئارامیی و هێمنی و وەنەوزێکی بۆ پێش هێنان بوو، گومانی ناحەقیان دەبرد بەخوای گەورە، گومانی نەفامانەیان هەبوو، دەیانووت: باشە هیچ کارێك، هیچ شتێك بەدەستی ئێمەیە؟! پێیان بڵێ: بێگومان هەموو شتێك بەدەست خوایە ئەوانە هەندێك شت دەشارنەوە لە دەروونی خۆیاندا و بۆ تۆی دەرناخەن، هەروەها دەڵێن: ئەگەر ئێمە شتێکمان بەدەست بوایە (بە قسەی ئێمەیان بکردایە) ئا لێرەدا نەدەکوژراین!

پێیان بڵێ: ئەگەر لەماڵی خۆتانا بونایە، ئەوانەی کە بڕیارە بکوژرانایە، دەبوایە هەر وایان بەسەربهاتایە و لە شوێنی کوژرانیان دا ڕاکشانایە. (بێگومان خوا ئەم شتانەتان بەسەر دێنێ) تا دەرونتان تاقی بکاتەوە، وە چی لە دڵەکانتانا هەیە ڕوونی بکاتەوەو حەقیقەتی دەربخا، (چونکە ئەو) خوایە زانایە بەوەی کە لە سینەکاندا حەشار دراوە.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَلَّوْا۟ مِنكُمْ يَوْمَ ٱلْتَقَى ٱلْجَمْعَانِ إِنَّمَا ٱسْتَزَلَّهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا۟ ۖ وَلَقَدْ عَفَا ٱللَّهُ عَنْهُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ﴿١٥٥﴾﴾ بێگومان ئەوانەی پشتیان هەڵکرد (لە غەزای ئوحود)دا، ئەو ڕۆژەی هەردوو دەستەی (ئیمان و کوفر) بەرەنگاری یەك بوون، ئەوانە شەیتان توشی هەڵەی کرد

بەهۆی هەندێك گوناهەوە کە ئەنجامیان دابوو، بێگومان خوا لێیان خۆش بوو چونکە بەڕاستی خوا لێ خۆشبوو و بەئارامە.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَقَالُواْ لِإِخۡوَٰنِهِمۡ إِذَا ضَرَبُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ أَوۡ كَانُواْ غُزّٗى لَّوۡ كَانُواْ عِندَنَا مَا مَاتُواْ وَمَا قُتِلُواْ لِيَجۡعَلَ ٱللَّهُ ذَٰلِكَ حَسۡرَةٗ فِي قُلُوبِهِمۡۗ وَٱللَّهُ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ١٥٦﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە وەکو ئەوانە مەبن کە کافر بوون، کاتی سەفەر بە سەر زەویدا، یاخود کاتی جەنگ، بە برایانی (هاوبیریان) دەووت: ئەگەر لای ئێمە بونایە نە دەمردن، نە دەکوژران!! بۆ ئەوەی خوا ئەوە بکاتە خەفەت و ناخۆشی لە دڵیاندا (خۆ هەر) خوا ژیان بەخشە و مرێنەرە، وە خوا بینایە بەو کارو کردەوانەی کە ئەنجامی دەدەن.

﴿وَلَئِن قُتِلۡتُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوۡ مُتُّمۡ لَمَغۡفِرَةٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَحۡمَةٌ خَيۡرٞ مِّمَّا يَجۡمَعُونَ ١٥٧﴾ خۆ ئەگەر بکوژرێن لە پێناوی خوادا یاخود بمرن، لێخۆش بوون لەلایەن خواوە هاوڕێ لەگەڵ ڕەحمەت دا چاکترە لەوەی کە خەڵکی کۆی دەکەنەوە.

﴿وَلَئِن مُّتُّمۡ أَوۡ قُتِلۡتُمۡ لَإِلَى ٱللَّهِ تُحۡشَرُونَ ١٥٨﴾ خۆ ئەگەر بمرن یا بکوژرێن هەر بۆلای دەگەڕێنەوە. (ژیانی دنیا کورت و کۆتایە).

﴿فَبِمَا رَحۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمۡۖ وَلَوۡ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلۡقَلۡبِ لَٱنفَضُّواْ مِنۡ حَوۡلِكَۖ فَٱعۡفُ عَنۡهُمۡ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ وَشَاوِرۡهُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِۖ فَإِذَا عَزَمۡتَ فَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَوَكِّلِينَ ١٥٩﴾ (ئەی محمد صلی الله علیه

وسلم) بەهۆی ڕەحمەتی خواوەیە تۆ نەرم و هێمنی لەگەڵ ئەواندا، خۆ ئەگەر توڕەو دڵڕەق بویتایە، هەموو لە دەورت بڵاوەیان دەکرد، کەواتە چاوپۆشیان لێ بکەو لێیان ببورەو داوای لێخۆشبونیان بۆ بکە، لە کارو پێشهاتا پرس و ڕایان پێ بکە، (دوای مەشوەرەت و پرس و ڕا) ئەگەر بڕیارت دا (کارێك ئەنجام بدەی، ئەنجامی بدەو) پشت بەخوا ببەستە چونکە بەڕاستی خوا ئەوانەی خۆش دەوێت کە پشتی پێ دەبەستن.

﴿إِن يَنصُرْكُمُ ٱللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۖ وَإِن يَخْذُلْكُمْ فَمَن ذَا ٱلَّذِى يَنصُرُكُم مِّنۢ بَعْدِهِۦ ۗ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾﴾ ئەگەر خوا سەرکەوتنتان پێ ببەخشێت کەس ناتوانێت سەرکەوێت بەسەرتان دا، خۆ ئەگەر شکستان پێ بێنێت، کێ هەیە دوای ئەو کۆمەکتان بکاو یارمەتیتان بدات، دە با ئەوانەی ئیماندارن هەر پشت بە خوا ببەستن.

﴿وَمَا كَانَ لِنَبِىٍّ أَن يَغُلَّ ۚ وَمَن يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾﴾ (هەندێك گومانیان برد کە پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم لە دابەشکردنی دەسکەوتدا نادادیی دەدات) بێگومان بۆ هیچ پێغەمبەرێك نەبووە کە نادادیی و ناحەقی بکات، وە هەر کەس ناحەقیی و نادادیی بکات لە ڕۆژی قیامەتدا نادادیی کەی یەخەی پێ دەگرێت و بەکۆڵیەوەیەتی (لە پێش چاوی خەڵك) لەوەودوا پاداشتی هەر کەسێك بە گوێرەی کردەوەکانی دەدرێتەوەو ستەمیان لێ ناکرێت.

﴿أَفَمَنِ ٱتَّبَعَ رِضْوَٰنَ ٱللَّهِ كَمَنۢ بَآءَ بِسَخَطٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأْوَىٰهُ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾﴾ [آل عمران] ئایا ئەو کەسەی (بە پەرستن و

چاکەکاری) شوێنی ڕەزامەندی خوا کەوتبێت، وەکو ئەو کەسە وایە (کە بەهۆی گوناهو تاوانەوە) شایستەی خەشم و قینی خوا بێت؟ شوێنی ئەو جۆرە کەسانە دۆزەخە کە ناخۆشترین و ناسۆرترین سەرئەنجامە.

ڕووداوی ئیفك

کاتێك دەڵێن گومان یاخود شبهە واتا بەرامبەرەکەت بخەیتە گومانەوە لە کارێك یان ڕوداوێك کە ئەسڵی ڕوداوەکە وانەبێت یان شێوێنرابێت ، ڕوداوی ئیفکیش وەك باقی گومانەکانی دی مولحید و بێدینەکان دەیکەنە گومان لەسەر ئیسلامی مەزن و دەیانەوێت شێواندن لەباسەکەدا بکەن.

پێویستە بچینەوە بەو مێژووەدا هەتاوەکو گومان و ناڕاستی دژە ئیسلام بزانین لەو مەسەلە کاتی ڕوودانی ئەو ڕووداوە دەگەڕێتەوە بۆ کاتی (غزوة بني المصطلق)، پێویستە ئەوە بزانین کە رسول الله ﷺ لەکاتی ڕۆیشتنی بۆ هەرجەنگێك یەکێك لە خێزانەکانی لەگەڵ خۆی دەبرد بە کردنی قورعە لەنێوانیاندا و بۆ ئەم غزوة دایکمان عائیشە -ڕەزای خوای لێبێت- ناوی دەرچوو هەتا لەگەڵ رسول الله ﷺ بچێت بۆ(غزوة بني المصطلق لە ٢ شەعبانی ساڵی ٦ کۆچیدا، هەندێك دەڵێن پێنجی کۆچی)...

سەرەتای ڕووداوەکە دەگەڕێتەوە بۆ دوای کۆتای هاتنی جەنگ کە بە هەڵهاتنی بني المصطلق کۆتایی هات، دوابەدوای هەڵاتنی بني المصطلق قافڵەی رسول الله ﷺ لە جێگایەك لادەدەن بۆ پشوودان ئەو پێداویستییەکانی کە ئەندامانی قافڵەکە و هێز و سوپاکە پێویستیانە، لەکاتی

وەستانی کاروانی هێزەکەدا دایکمان عائیشە -ڕەزای خوای لێبێت- لە کەژاوەکەی دادەبەزێت کە بەسەر هوشترەوە بووە، پێویستی بە حاجات یان بەدەستاو دەبێت و بەهۆی زۆری قافڵەکەوە دایکمان عائیشە -ڕەزای خوای لەسەر بێت- دوور دەکەوێتەوە لە قافڵەکە دوای گەڕانەوەی بۆ نێو کەژاوەکەی دایکمان عائیشە دەبینێت ئەوملوانکەیەی کە خوشکەکەی بۆی دروست کردووە بەسنگیەوە نەماوە و لێی کەوتووە و دیارنەماوە، هەر بەو هۆیە بە هەمان ڕێگادا دەگەڕێتەوە کە لێوەی ڕۆیشتبو بۆ جێگای یەکەم جاری هەتاکو ئەو ملوانکە بدۆزێتەوە، بەڵام دایکمان عائیشە بە جێدەمێنێت لە قافڵەکە بەهۆی ئەوەی ئەوانەی قافڵەکەیان هەڵگرتبوو هەر وایان زانیبوو دایکمان عائیشە لەنێو کەژاوەکەدایە، چونکە یەکەم جار بینیبوویان کە گەڕاوەتەوە.. ئافرەتان بەسروشتی خۆیان کێشیان کەمترە لەپیاوان بەگشتی دایکمان عائیشە لە وکەسانە بووە کە کێشی کەم بووە، وەك کوردەواری دەڵێت برتکلە بووە.

هەر بەو هۆیە کەژاوە دەکەوێتە ڕێو هەستیان نەکردووە کە خاتو عائشەی تێدانیە دوابەدوای ڕۆیشتنی قافڵەکەو جێهێشتنی، دایکمان عائیشە هەر لە شوێنی خۆی ماوە هەتا ماندوبوو و خەوی لێکەوت پێویستە لێرەدا شتێك بزانین کە رسول الله ﷺ لە هەموو غزوة یەکدا لە پێش قافڵەکە دادەنا بۆ ئاگادارکردنەوە لە پێشهاتەکان و کەمینی سەرێگا بە هەمان شێوە لە پاشتی قافڵەکە و کاروانی هێزەکەیەوە کەسی دادەنا بۆ هەڵ گرتنەوەی ئەوکەلو پەلانەی کە لە قاڵەکە بەجێما وە ئەو صحابیەی کە لەو غەزوة دا

کرابووە مؤخرە واتا کۆتاتی سوپا کەسێك بووە بەناوی -صفوان بن المعطل- ڕەزامەندی خوای لێبێت.

دوای گەیشتنی صفوان بە شوێنی وەستانی قافڵەکە دەبینێت دایکمان عائیشە بەجێماوە و هەر لەگەڵ بینینی دایکمان عائیشە صفوان دەڵێت (إنا لله و إنا إليه راجعون) و بەدایکمان عائیشە دەڵێت: کە سواری وشترەکەی ئەو بێت و تا دەگەنەوە نێو مەدینە و ئەم ڕووداوە زۆر شتێکی ئاسایی دەبێت لەلای خەڵکی مەدینە ئەسڵەن ئەگەر نییەتیان خراپ بوایەو کاری خراپیان کردبا نعذبااللە قەت پێکەوە نەدەگەڕانەوە بەوشێوە سادەیە.

بەهۆی ئەم باسەوە مقۆمقۆ لەنێومزگەوتی رسول الله ﷺ دروست دەبێت لەنێوان اوس وخەزرەج بەڵام رسول الله ﷺ زۆر بەدانایانە ئەو شەڕو دەمەقاڵەیە دادەمرکێنێتەوەو ناهێڵێت شەڕ بکەوێتە نێوانیان ئوسیدی کوڕی حوضیرو سعدی کوڕی عبادە.

خوای گەورە لە سورەتی النور دا دەربارەی ئەم ڕووداوە و سەلماندنی داوێن پاکی دایکمان عائشە ئەم چەند ئایەتەی دابەزاند و دەفەرموێت:

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ جَآءُو بِٱلْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ۚ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم ۖ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ لِكُلِّ ٱمْرِيٍٕ مِّنْهُم مَّا ٱكْتَسَبَ مِنَ ٱلْإِثْمِ ۚ وَٱلَّذِى تَوَلَّىٰ كِبْرَهُۥ مِنْهُمْ لَهُۥ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾﴾ (لێرەوە قورئان دەربارەی ئەو بوختانە دەدوێت کە بۆ حەزرەتی عائیشە لە لایەن دوو ڕووەکانەوە هەڵبەسترا، هەندێك لە ئیماندارانیش بێ لێکدانەوەو تێفکران دەیانوتەوە). بێگومان ئەوانەی بوختانەکەیان هەڵبەست دەستەیەك بوون لە خۆتان (یاخود وا خۆیان نیشان

دەدا کە لە خۆتانن) وامەزانن کە ئەو بوختانە شەڕو خراپ بوو بۆتان، بەڵکو خێر بوو بۆتان (تا ئیمانداران لە دووڕووەکان جیا بێتەوە، ئیماندارانی دڵپاك وریا ببنەوە)، بێگومان تاوانی هەرکەس لەو بوختانچیانە لە گەردنی خۆیدایەتی، ئەو کەسەش سەرۆك و گەورەو هەڵبەستی بوختانەکەیە، سزایەکی سەخت و گەورە بۆی ئامادەیە.

﴿لَّوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا۟ هَٰذَآ إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿١٢﴾﴾ دەبوا هەر کە ئەو بوختانەتان بیست ئیمانداران لە پیاوان و لە ئافرەتان گومانی چاکیان بە خۆیان ببوایەو دڵنیا بوونایە لە پاکی خۆیان و بیانوتایە ئەمە بوختانێکی ئاشکرایەو (کاری ناڕەوای وا لە دایکی موسوڵمانان و لە هاوەڵانی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم ناوەشێتەوە).

﴿لَّوْلَا جَآءُو عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ ۚ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا۟ بِٱلشُّهَدَآءِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ عِندَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْكَٰذِبُونَ ﴿١٣﴾﴾ دەبوا بوختانچیەکان چوار شایەتیان بۆ سەلماندنی بوختانەکەیان بهێنایە، کاتێك چوار شایەتیان نە هێنا، ئەوە ئیتر دیارە ئەوانە لای خوایش لە ڕیزی درۆزنەکاندان.

﴿وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِى مَآ أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾﴾ خۆ ئەگەر فەزڵ و بەزەیی خواو بەخشندەییەکەی نەبوایە لە سەرتان لە دنیاو قیامەتتدا، بەهۆی ئەو تاوانەتانەوە سزایەکی زۆر گەورەو سەختتان تووش دەبوو، بەهۆی ڕۆچوونتان لەو دەنگ و باسەدا.

﴿إِذْ تَلَقَّوْنَهُۥ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُم مَّا لَيْسَ لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُۥ هَيِّنًا وَهُوَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾﴾ ئەوە بۆ هەر دەماو دەم قسە لە زمانی یەکتر وەردەگرن (بێ لێکدانەوە)، کاتێك بە زارتان شتێك دەڵێن کە هیچ ئاگاییتان دەربارەی نییە، ئێوە وادەزانن ئەو بوختانە شتێکی سادەو ئاسانە؟ لە کاتێکدا ئەوە لای خوا زۆر گەورەو ناقۆلایە.

﴿وَلَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُم مَّا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّتَكَلَّمَ بِهَٰذَا سُبْحَٰنَكَ هَٰذَا بُهْتَٰنٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾﴾ دەبوا کاتێك گوێتان لەو بوختانە بوو، بتانووتایە: ئێمە بۆمان نییە قسەی وا بکەین، پاکی و بێگەردی بۆ خوا، ئاخر ئەمە بوختانێکی زۆر گەورەو ناقۆلایە (کەی ئەوە لە دایکی ئیمانداران دەوەشێتەوە).

﴿يَعِظُكُمُ ٱللَّهُ أَن تَعُودُوا۟ لِمِثْلِهِۦٓ أَبَدًا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾﴾ [النور] خوا ئامۆژگاریتان دەکات، کە نەکەن هەرگیز شتی ئاوا دووبارە بکەنەوە ئەگەر ئێوە ئیماندارن.

هەروەها دەربارەی تەبەنی و هاوەڵی بەڕێز زید کوڕی حارثة خوای گەورە لە سورەتی دەفەرموێت:

لەباسی ئیسراء و میعراجدا خوای گەورە لە سورەتەکانی الإسراء و النجم خوای گەورە بۆمان دەگێڕێتەوە و دەفەرموێت:

﴿سُبْحَٰنَ ٱلَّذِىٓ أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِۦ لَيْلًا مِّنَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ إِلَى ٱلْمَسْجِدِ ٱلْأَقْصَا ٱلَّذِى بَٰرَكْنَا حَوْلَهُۥ لِنُرِيَهُۥ مِنْ ءَايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١﴾﴾ [الإسراء] پاکیی و بێگەردیی و ستایش بۆ ئەو زاتەی کە شەوڕەویی کرد بە

بەندەی خۆی (محمد صلی الله علیه وسلم) لە مزگەوتی (حرام) (کەعبەی پیرۆزەوە) بۆ مزگەوتی (اقصی) لە (بیت المقدس) کە دەوروبەریان پیرۆزو پڕ بەرەکەت کردووە، تا هەندێ نیشانەو بەڵگەی (دەسەڵاتداریی و توانایی) خۆمانی نیشان بدەین، بەڕاستی ئەو زاتە زۆر بیسەرو بینایە.

﴿وَهُوَ بِٱلْأُفُقِ ٱلْأَعْلَىٰ ۝٧﴾ وە ئەو فریشتەیە لە ئاسۆی بڵندەوە سەری هەڵدابوو، ئاسۆی پڕکردبوو.

﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۝٨﴾ لەوەودوا تا دەهات نزیك دەبۆوەو هاتە خوارەوە بۆ لای (پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم).

﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۝٩﴾ (ئەوەندە لێی نزیك بۆوە) نێوانیان بەقەدەر دووکەوان یا کەمتریش بوو.

﴿فَأَوْحَىٰٓ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَآ أَوْحَىٰ ۝١٠﴾ (ئینجا خوا لە ڕێگەی ئەوەوە) نیگای کرد بۆ بەندەی خۆی ئەوەی کە نیگای کرد.

﴿مَا كَذَبَ ٱلْفُؤَادُ مَا رَأَىٰٓ ۝١١﴾ ئەوسا ئەوەی کە بەچاوی سەری بینی، لەناخ و دەروونیەوە بڕوای پێی هەبوو، ناخ و دەروونی ڕاستییەکانی بەدرۆ نەدەخستەوە.

﴿أَفَتُمَٰرُونَهُۥ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ۝١٢﴾ ئایا (ڕاستە؟) کە ئێوە (مجادلە)ی لەگەڵدا دەکەن لەسەر شتێك کە ئەو دڵنیایە لە دیتنی.

﴿وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾﴾ جارێکی تریش لە دابزینێکی تردا (جوبرەئیلی) بینیوە (کاتێك کە هاتووە بیبات بۆ شەوڕەوی و بڵندبوونەوە بۆ (اسراء ومعراج).

﴿عِندَ سِدْرَةِ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴿١٤﴾﴾ لەو شەوەدا هەتا (سدرة المنتهى) کە شوێنێکی تایبەتییە (لە خزمەت پێغەمبەردا بوو).

﴿عِندَهَا جَنَّةُ ٱلْمَأْوَىٰٓ ﴿١٥﴾﴾ لەوێدا بەهەشتی (مأوی) هەیە بە واتای لانەو جێگەی حەوانەوە.

﴿إِذْ يَغْشَى ٱلسِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾﴾ جا ئیتر ئەوەی کە بە (سدرة)دا تێدەپەڕێت (مەگەر هەر خوا خۆی بزانێت کێن و چین و کاریان چییە..).

﴿مَا زَاغَ ٱلْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ﴿١٧﴾﴾ (جا بینینی ئەو بەدیهێنراوانە لەو شەوەدا) وەنەبێت چاو بەست بوبێت یان لە سنووری هەستەکان دەرچوبێت.

﴿لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ ءَايَٰتِ رَبِّهِ ٱلْكُبْرَىٰٓ ﴿١٨﴾﴾ [النجم] بەڵکو (پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم) لەوشەوەدا لە بەڵگەو نیشانەو (معجزة) گەورەکانی پەروەردگاری بینیووە، بەچاوی سەری، بە هەموو هەستی..

جۆری چوارەم: هەواڵی قیامەت و دیمەنەکانی

بەشێکی گرنگی پێکهاتەی جۆرەکانی بەدواداچوونە، چونکە ئەم هەواڵ و بەدواداچوونانە غەیبیە و لەداهاتوودا ڕووئەدات، لە ڕووی موعجیزەشەوە تاکە کتێبە لە دنیادا باسی ڕووداوی داهاتوو بکات و نیشانەکانی باس بکات.

تەنانەت دیمەنەکان دەخاتە بەرچاو لە ڕۆژی زیندوکردنەوە، پرد و پەڕینەوەی بەسەر جەهەنەمدا و یاساکانی دۆزەخ بە گشتی چۆنیەتی ژیان لەناو جیهانی دۆزەخدا..هتد.

هەروەها چۆنیەتی ژیان لە بەهەشتی خواییدا کێن ئەوانەی کە دەچنە بەهەشت خولردن و ژیان و کەرەستەو پێداویستیەکان و ئاو و ڕووبار و خواردنەکان و...هتد.

ڕۆژی حیساب بە هاتنی خوای پەروەردگار و فریشتەکان و شەفاعەتی پێغەمبەران و فریشتەکان دانانی میزان و هەروەها ئەعراف دیمەنە ترسناك و لەرزینەکانی و پاشان دیمەنە جوان و دڵفڕێنەکانی.

باسی ژیانی قەبر و بەرزەخ و لێپرسینەوەی فریشتەکان.

پاشان تێکچوونی سیستەمی گەردوونی و لەناوچوونی هەموو مەخلوق و نەمانیان، سەرلەنوێ دروستکردن و زیندووکردنەوەیان و چونە حاڵەتی قیامەت و حەشر و نەشر.

چەند نمونەیەك لە ئایەتەکان

خوای گەورە لە سورەتی الحاقة دەفەرموێت:

﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

﴿ٱلۡحَآقَّةُ ۝١﴾ یەکێکە لە ناوەکانی ڕۆژی قیامەت ئەوە دەگەیەنێت کە لەو ڕۆژەدا خوای گەورە حەق و ڕاستی بەتەواویی دەچەسپێنێت.

﴿مَا ٱلۡحَآقَّةُ ۝٢﴾ ئەوجا پرسیار دەکاو زیاتر گرنگی ئەو ڕۆژە دەخاتە بەرچاو.

﴿وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحَآقَّةُ ۝٣﴾ جا تۆ چووزانی ئەی پێغەمبەر ئەی ئادەمیزاد، ئەو ڕۆژە چییەو چۆنەو چ تەنگانەیەکە.

﴿كَذَّبَتۡ ثَمُودُ وَعَادُۢ بِٱلۡقَارِعَةِ ۝٤﴾ (ثمود) قەومی (صالح)، (عاد) قەومی (هود) بڕوایان بە ڕۆژی قیامەت نەبوو، بە درۆیان دەخستەوە.

﴿فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهۡلِكُواْ بِٱلطَّاغِيَةِ ۝٥﴾ (ثمود)مان بە دەنگێکی سامناکی گەورەی توقێنەر لەناو برد.

﴿وَأَمَّا عَادٞ فَأُهۡلِكُواْ بِرِيحٖ صَرۡصَرٍ عَاتِيَةٖ ۝٦﴾ (عاد)یش بە ڕەشەبایەکی ساردی بەهێزی وێرانکەر لەناوبران.

﴿سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَٰنِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى ٱلْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ۝٧﴾ حەوت شەو و هەشت ڕۆژ هەڵی کردە سەریان، بەردەوام و بەهێز دەتبینی (ئەگەر لەوێ بویتایە) ئەو خەڵکە هەموو لاڵ و پاڵ لێی دەکەوتن هەروەك قەدی دارخورمای بۆش، چۆن بەئاسانیی دەکەوێت و شەق دەبات.

﴿فَهَلْ تَرَىٰ لَهُم مِّنۢ بَاقِيَةٍ ۝٨﴾ ئایا دەبینی کەسیان مابێت و کەسیان ڕزگاری بووبێ؟!

﴿وَجَآءَ فِرْعَوْنُ وَمَن قَبْلَهُۥ وَٱلْمُؤْتَفِكَٰتُ بِٱلْخَاطِئَةِ ۝٩﴾ فیرعەون و ئەوانەی پێش ئەویش لە ڕەوشت نزمەکانی قەومی (لوط) تاوانی زۆریان ئەنجامدا.

﴿فَعَصَوْا۟ رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَّابِيَةً ۝١٠﴾ هەریەکێك لەوانە سەرپێچی و سەرکەشییان نواند بەرانبەر پێغەمبەری پەروەردگاریان، خوایش زۆر بە تووندی لەناوی بردن.

﴿إِنَّا لَمَّا طَغَا ٱلْمَآءُ حَمَلْنَٰكُمْ فِى ٱلْجَارِيَةِ ۝١١﴾ ئێمە کاتێك کە ئاو لە سنور دەرچوو (لە کاتی تۆفانەکەی نوح دا) ئێوەمان لە کەشتیدا هەڵگرت.

﴿لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَآ أُذُنٌ وَٰعِيَةٌ ۝١٢﴾ تا بیکەنە یادگاری و بێدار کەرەوە بۆ ئەوانەی کە خاوەنی دەزگای بیستنی هوشیارن.

﴿فَإِذَا نُفِخَ فِى ٱلصُّورِ نَفْخَةٌ وَٰحِدَةٌ ۝١٣﴾ جا هەرکاتێك یەکجار فووکرا بە (صور)دا...

﴿وَحُمِلَتِ ٱلْأَرْضُ وَٱلْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَٰحِدَةً ﴿١٤﴾﴾ زەوی و کێوەکان هەڵگیران و یەك کەڕەت دران بەیەکدا.

﴿فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ ٱلْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾﴾ ئەو ڕۆژە ئیتر (قیامەت) بەرپا دەبێت.

﴿وَٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَهِىَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾﴾ ئاسمان هەمووی شەق و پەق دەبێت و لێکدەترازێ و شل و شۆڵ دەبێت.

﴿وَٱلْمَلَكُ عَلَىٰٓ أَرْجَآئِهَا ۚ وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَٰنِيَةٌ ﴿١٧﴾﴾ فریشتەکان لە گۆشەو کەناری (جیهانی نوێ)دا ئامادەدەبن، وە تەختی فەرمانڕەوایەتی پەروەردگارت ئەو ڕۆژە لەلایەن هەشت فریشتەی تایبەتیەوە، یا هەشت (دەستە فریشتە) بەسەر سەریانەوە هەڵگیراوەو ڕاوەستاوە.

﴿يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾﴾ ئەو ڕۆژە ئیتر دەبرێن بۆ بەردەم (دادگای حەق)، هیچ شتێك لە نهێنی و شاراوەکانتان شاراوە نییە.

﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِىَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَيَقُولُ هَآؤُمُ ٱقْرَءُوا۟ كِتَٰبِيَهْ ﴿١٩﴾﴾ جا ئەوەی نامەی کردەوەکانی درایە دەستی ڕاستی، (بە دڵخۆشیەکی بێ سنوورەوە بە هاوەڵ و ناسیاوانی) دەڵێت: ها ئەوەتا نامەی کردەوەکانم بخوێننەوە و تەماشای بکەن.

﴿إِنِّى ظَنَنتُ أَنِّى مُلَٰقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾﴾ من کاتی خۆی دڵنیا بووم و (دەمزانی) کە بەم لێپرسینەوە دەکەم!!

﴿فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾﴾ ئیتر ئەو (بەختەوەرە) لە ژیانێکی پڕ لە شادیی و کامەرانیدا دەژی کە زۆر پێی ڕازییە.

﴿فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾﴾ لە بەهەشتی بەرزو بڵندا، (لە باخاتی سەر لوتکەی چیاو لاپاڵی شاخەکاندا لەناو کۆشك و تەلارەکاندا ژیان دەباتە سەر).

﴿قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾﴾ (میوەهاتی زۆر بە درەختەکانیەوە) شۆڕبۆتەوەو لێکردنەوەی ئاسانەو لەدەست ڕەس دایە.

﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾﴾ (ئینجا پێیان دەوترێت:) بخۆن و بخۆنەوە نۆشتان بێت، بەهۆی دەستپێشکەریتان لە ڕۆژگاری ڕابردوودا.

﴿وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهْ ﴿٢٥﴾﴾ بەڵام ئەوەی نامەی کردەوەکانی دەدرێتە دەستی چەپی دەڵێت: خۆزگە نامەی کردەوەکانم هەر وەرنەگرتایە.

﴿وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾﴾ هەر نەمزانیایە لێپرسینەوەم چۆن دەبێت.

﴿يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾﴾ خۆزگە مردنەکەم یەکجاریی بوایەو (ئاوا زیندوو نەکرامایەتەوە).

﴿مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾﴾ ئەوەتە، ئەو ماڵ و سامانەی کە بووم، فریام ناکەوێت (بەڵکو تەماو تەفروتونا بوو).

﴿هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ ۝٢٩﴾ ئەو دەسەڵاتەی کە بووم لە دەستما نەماو لە دەستم چوو (دەزگاو، سەربازو، ئاسایش و پۆلیس...هتد نەما).

﴿خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ۝٣٠﴾ (ئەوسا ئیتر فەرمان دەدرێت) ئادەی بیگرن و کۆت و زنجیر لە دەست و قاچ و ملی بئاڵێنن.

﴿ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ۝٣١﴾ لەوەودوا بەرەو دۆزەخ ڕاپێچی بکەن و بیبەن و بیخەنە ناوی.

﴿ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ ۝٣٢﴾ پاشان بە زنجیرێکی حەفتا گەزی بیبەسنەوە (بە ستون و پایەکانی ناو دۆزەخەوە).

﴿إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ۝٣٣﴾ چونکە ئەمە کاتی خۆی ئیمان و باوەڕی بەخوای گەورە نەبوو (بەتەمای زیندووبوونەوەو لێپرسینەوە نەبوو).

﴿وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ۝٣٤﴾ هانی کەسی نەدەدا کە خواردن و خۆراك ببەخشن بە هەژارو بێنەواکان (هەر خەمی خۆی و دارودەستەی خۆی بوو).

﴿فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ۝٣٥﴾ ئەمڕۆ ئیتر ئالێرە هیچ پەناو پشتیوانێکی نییە.

﴿وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ۝٣٦﴾ خۆراکیشی جگە لە کیم و زوخاوی داچۆڕاو نییە.

﴿لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ۝٣٧﴾ کە، کەس نایخوات، جگە لە تاوانباران.

﴿فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ﴿٣٨﴾﴾ سوێندم بەو شتانەی کە دەبینن (بەچاو).

﴿وَمَا لَا تُبْصِرُونَ﴿٣٩﴾﴾ وە بەوەش کە نایبینن و (نادیارن).

﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ﴿٤٠﴾﴾ ئەم قورئانە لە زاری پێغەمبەرێکی بەڕێزەوە (پێتان ڕادەگەیەنرێت، یاخود لە ڕێگەی فرستادەیەکی بەڕێزەوە (پێتان دەگات) کە جوبرەئیلی فریشتەیە.

﴿وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ﴿٤١﴾﴾ (دڵنیا بن کە ئەم قورئانە) گوفتاری شاعیر نیە، ئەوە بۆ زۆر کەمتان باوەڕ دێنن؟! .

﴿وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ﴿٤٢﴾﴾ گوفتاری فاڵچی و زێوانیش نییە، ئەوە بۆ زۆر کەمتان یاداوەری وەردەگرن؟!

﴿تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴿٤٣﴾﴾ بەڵکو ئەم قورئانە لەلایەن پەروەردگاری جیهانەکانەوە ڕەوانەکراوە و نێردراوەتە خوارەوە.

﴿وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ﴿٤٤﴾﴾ ئەگەر (محمد صلى الله عليه وسلم) هەندێك قسەو گوفتار بدەم ئێمەوە هەڵدەبەستێت.

﴿لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ﴿٤٥﴾﴾ بەهێزو دەسەڵاتی خۆمان دەیگرین.

﴿ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ﴿٤٦﴾﴾ لەوەودوا ڕەگی دڵی دەپچڕێنین و (دەیمرێنین).

﴿فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ﴾ ئەوسا کەستان ناتوانن فریا کەون و لە دەستی ئێمە ڕزگاری بکەن.

﴿وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ﴾ بەڕاستی ئەم قورئانە یاداوەری و یادخستنەوەیە بۆ پارێزکاران و خواناسان.

﴿وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ﴾ ئێمە چاك دەزانین کە لە ئێوەدا کەسانێك هەن و پەیدا دەبن (ئەم قورئانە) بەدرۆ دەخەنەوە.

﴿وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (بەڵام لە ڕۆژی خۆیدا) ئەم قورئانە دەبێتە هۆی ئاهو ناڵەو پەشیمانییەکی بێ سنور بۆ بێ باوەڕان.

﴿وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ﴾ بەڕاستی ئەم قورئانە حەق و ڕاستەقینەیەکی دڵنیابەخشە (بە ئیمانداران).

﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾ دە تۆش (ئەی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم، ئەی ئیماندار) تەسبیحات و ستایشی پەروەردگاری مەزن و گەورەت بکە، ناوە پیرۆزەکانی با هەمیشە ویردی سەر زارت بێت.

جۆری کۆتایی: پەیوەندی فریشتە و جنۆکە و گیانداران بە مرۆڤەکانەوە

ئەم جۆرە لە بەدواداچوونەکان لە قورئاندا بوونی زۆرە، هەرلەباسی جوبریل و میکایل و مەلەکولەوت و ئیسرافیل، هاروت، ماروت، ... و رقیب...هتد.

لە جنۆکەکان (شیاطین، مارد، عفریت، مرجان، جان...هتد).

لەناوەکان (ئیبلیس، ئەو جنۆکانەی گوێیان لە پێغەمبەر بوو ، قەرینی مرۆڤەکان بە گشتی).

لە گیانداران (سەگەکەی هاوەڵانی ئەشکەوت، گوێدریژەکەی عوزێر، مانگاکەی بەنی ئیسرائیل، گوێرەکەکەی سامری و هودهود، مێروله و هەنگ و حوشتر...هتد).

پەیوەندیەکان لەگەڵ مرۆڤدا فریشتەکان بەگشتی لە خزمەت پەروەردگاریاندان و ئیدارەی ئەم گەردوونەیان پێ سپێردراوە کە مرۆڤ تێیدا سەنتەرە، پەیوەندییان بە مرۆڤەکانەوە، سەرەتا بە پێغەمبەر و پاشان بە کەسە چاك و خواناسەکانەوە.

جنۆکە پەیوەندیان بە مرۆڤەکانەوە ڕێگای یەکەمیان پەیوەندی ئاساییە، تەنها وەکو دوو دروستکراو بێ هیچ کارکردن بۆ یەکتری نییە لەدوای

دوعاکەی سولەیمان (علیه السلام)، ئەگەر پەیوەندی نێوان مرۆڤ و جنۆکە دروست بوو لە سەر بنەمای کارکردن ئەوا حەرامە و خاوەنەکەی واتا مرۆڤە کە دەبێتە ساحیر و جنۆکەی موسوڵمان ئەوکارە ناکەن، تەنها شەیتانەکان ئەو کارە ئەنجام ئەدەن.

پەیوەندی ئاژەڵەکانیش بەگشتی دیارن زۆربەیان بۆ خزمەتی مرۆڤەکانن، ئەوانی تریش بۆ خزمەتی ژینگە و پاراستنیەتی.

سودەکانی بە دواداچوونە قورئانیەکان

سودەکان زۆرن هیچ قەڵەم و پەڕاوێك ناتوانێت تەواوی سودەکان بنەخشێنێت و یاداشت بکات، بەڵام ئەقڵی مرۆڤ سنورداره. ئەم بەدواداچوونانەش هەموو هەواڵی پەروەردگاری باڵادەستە. ئیتر مەخلوقێکی لاوازی وەکو مرۆڤ چۆن دەتوانێت مافی خۆی بداتێ، بەتایبەت نوسەر لەم پەرتوکەدا دەستم داوەتە شتێکی زۆر قەبە کە تەنها دەمەوێت جوڵەیەك بکەم، بەڵکو جێگا دەست و پەنجەم دیار بێت و خوای گەورە لە قەبر و قیامەتمدا بیکاتە هۆکاری شەفاعەت و لێخۆشبوونم، بەتایبەت کە لەم زیندانی کافر و بێدینی و خاچ پەرستاندا نووسیوومە.

گومانی تیدانییە کە بەدواداچوونەکان هەموو ڕوناکی ڕێگای هیدایەت و نورە پڕیەتی لە حیکمەت و پەندو عیبرەت و ئامۆژگای هەربۆیە پەروەردگار فەرمانمان پێدەکات بە خوێندنەوە و باسکردنی. بۆ ئەوەی خەڵکی پێ بەئاگا بێت و ئەقڵ و مێشکیان پێفراوان بێت، خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴿١٧٦﴾﴾ [الأعراف]

خۆ ئەگەر بمانویستایە ئەوە بەو ئایەت و فەرمانانە بەرزمان دەکردەوە، بەڵام

ئەو خۆی چەسپان بەزەویەوە و (دەستی کرد بەدنیا پەرستی و) شوێنی ئارەزووی خۆی کەوت، جا نموونەی (ئەو جۆرە کەسانە) وەکو نموونەی سەگ وایە ئەگەر دەری بکەیت و پیایدا هەڵبشاخێیت هەناسە بڕکێیەتی (زمان دەردەکێشێت)، یاخود ئەگەر وازی لێ بهێنیت ئەوە هەر هەناسە بڕکێیەتی، ئەوە نموونەی ئەو کەسانەیە کە ئایەتەکانی ئێمەیان بەدرۆ زانیوە و بڕوایان پێی نەبووە، کەوابوو ئەم جۆرە بەسەرهاتانە بگێڕەرەوە بۆ ئەوەی (دابچڵەکێن و) بیربکەنەوە.

هەروەها لە سورەتی یوسف ئایەتی ١١١دا دەفەرموێت:

﴿لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ۗ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴿١١١﴾﴾ [یوسف] بەڕاستی لە سەرگوزەشتەو بەسەرهاتی پێغەمبەراندا پەندو ئامۆژگاری هەیە بۆ کەسانی ژیرو هۆشمەند، وە نەبێ قسەو باسی دەست هەڵبەست بێ، بەڵکو لەلایەن کتێبە پێشوەکانەوە (وەکو تەورات و ئینجیل) پەسەندکراوە، وە ڕوونکردنەوەی هەموو شتێکی تیا دیاریکراوە، وە هیدایەت و ڕێنموویی و ڕەحمەتە بۆ کەسانێ کە باوەڕ دەهێنن.

چۆن سودی نییە کە هەمووی بەدواداچوون و هەواڵ و ئەزموونی پیاوچاك و کۆمەڵگاو هەموو دیمەنی ڕاستی و دروستی پێغەمبەران و طاغوتەکانە، چارەنووسی هەموویان دیاری دەکات کە چییان لێ بەسەر دێت.

هەریەك لەو مێژوو هەواڵ و بەدواداچوونانە تێگەیشتن و پەند و ئامۆژگاری و مەدلولاتی تایبەتی خۆی هەیە، خوای پەروەردگار لە سورەتی هود ئایەتی ١٢٠دا دەفەرموێت:

﴿وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ [هود] هەموو ئەوانەی بۆمان گێڕایتەوە لە چیرۆك و هەواڵی پێغەمبەران، بۆ ئەوەیە کە دڵی تۆی پێ دابمەزرێنین و دڵنیات بکەین، دڵنیاش بە کە لەم سورەتەدا حەق و ڕاستیت بۆ هات و بۆت ڕوون کرایەوە، هەروەها ئامۆژگاری و بیرخستنەوەی باشی تیابوو بۆ ئیانداران.

سودی یەکەم: چۆنیەتی بنەمای بانگەواز و بۆ ئاینی ئیسلام و شەریعەتەکەی وە چۆنێتی جۆری بانگەوازەکان لەلایەن پێغەمبەرانەوە، سورەتی الأنبیاء ئایەتی ٢٥ دەفەرموێت:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ [الأنبیاء] ئێمە پێش تۆ هیچ پێغەمبەرێکمان ڕەوانە نەکردووە، کە وەحیمان بۆ نەناردبێت بەوەی کە هیچ خوایەك نییە جگە لە من، وە دەبێت (خەڵکی) هەر من بپەرستن.

سوودی دووەم: ڕاستگۆیی پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) و دڵنیابوون لە وەحییەکە ئەو پێغەمبەرە خۆی نەخوێندەوار بووە توانای نووسین و خوێندنەوەی نەزانیووە، تەنانەت نەچووەتە مەجلیسی ئەحبار و ڕوهبانەکان تاوەکو لەوانەوە فێربوبێت، بەڵکو ئەو هەواڵ و بەدواداچوونانە

ئەوەمان پێ دەڵێن کە محمد (صلى الله عليه وسلم) پێغەمبەری خوایە و ڕاستگۆ و حەقە.

﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴿٢﴾﴾ ئێمە ئەم ئایەتانەمان دابەزاندووە لە شێوەی قورئانێکی پاراودا بە زمانی عەرەبی بەڵکو لێی تێبگەن و ژیریتان بخەنە کار.

﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ﴿٣﴾﴾ [يوسف] ئێمە چاکترین چیرۆك و بەسەرهاتت بۆ دەگێڕینەوە (ئەی محمد صلى الله عليه وسلم) لە ڕێگەی (وحی)و نیگامانەوە، لەشێوەی ئەم قورئانەدا، هەرچەندە تۆ پێش ئەم باسە لەم بەسەرهاتە بێ ئاگا بووی.

پاشان خوای گەورە لە سورەتی الأعراف ئایەتی ٤٤دا دەفەرموێت:

﴿وَنَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴿٤٤﴾﴾ [الأعراف] (پاشان) نیشتەجێیانی بەهەشت بانگی نیشتەجێکانی دۆزەخیان کرد: بەڕاستی ئەو بەڵێنەی کە پەروەردگارمان پێی دابووین دەستمانکەوت و پێی بەخشین، ئایا ئێوەش ئەو بەڵێنەی کە پەروەدگارتان دابووی بەڕاستی دەستانکەوت؟! (لە وەڵامدا بەدڵ شکاوی و غەم و پەژارەیەکی زۆرەوە) وتیان: بەڵێ.. ئەوسا جارچیەك جارێدا لە نێوانیاندا و هاواری کرد: نەفرەتی خوا لە ستەمکاران بێت...

﴿تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ﴿١٤٩﴾﴾ [هود] ئەم باسانە بۆمان کردی لە هەواڵە نادیارەکانە، نە تۆ دەتزانی و نە هۆزو نەتەوەکەشت پێش ئەم باسەی ئێمە، خۆگرو بە ئارامبە پاشەڕۆژ بۆ خواناسان و پارێزکارانە.

کەواتە هەموو بەدواداچوونە قورئانیەکان دڵنیایی ئەوەمان پێ دەبەخشن کە محمد (صلى الله عليه وسلم) پێغەمبەر و ڕاستگۆیە.

سودی سێیەم: دڵدانەوەی پێغەمبەر و ئیمانداران بەگشتی ئەوەمان بیردەخاتەوە کە پێغەمبەران بەگشتی لە ئازار و ئەشکەنجە و ناڕەحەتیدا بوون کە چۆن بە درۆزن ناساندوویانن و لێدان و زیندانیان کردوون. ئەمەش دەبێتە هۆکاری بەهێزی بۆ مرۆڤەکان بەگشتی و دڵدانەوەیان و بەردەوامییان لەکارکردن و بانگەواز بۆ دینی خوای پەروەردگار.

﴿لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴿١١١﴾﴾ [یوسف] بەڕاستی لە سەرگوزەشتەو بەسەرهاتی پێغەمبەراندا پەندو ئامۆژگاری هەیە بۆ کەسانی ژیرو هۆشمەند، وە نەبێ قسەو باسی دەست هەڵبەست بێ، بەڵکو لەلایەن کتێبە پێشوەکانەوە (وەکو تەورات و ئینجیل) پەسەندکراوە، وە ڕوونکردنەوەی هەموو شتێکی تیا دیاریکراوە، وە هیدایەت و ڕێنموویی و ڕەحمەتە بۆ کەسانێ کە باوەڕ دەهێنن.

﴿وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَى مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّى أَتَاهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَإِ الْمُرْسَلِينَ﴿٣٤﴾﴾ [الأنعام] بێگومان دژایەتی پێش تۆش بەدرۆخراونەتەوە، لەبەرانبەر ئەو بەدرۆخستنەوەیەدا، ئەوان دانیان بەخۆدا گرت، هەرچەندە ئازارو ئەشکەنجەش دران، بەڵام سەرئەنجام لە سەرکەووتنی ئێمە بەهرەوەر بوون، وە بڕیار دادەی خوا هەرگیز ناگۆڕدرێت، (بە تاقیکردنەوەی پێغەمبەران و ئیانداران و سەرخستنیان) بێگومان هەواڵ و دەنگ و باسی پێغەمبەرانت پێ گەیشتووە.

سودی چوارەم: بەیانکردنی ئایین لە لە بەدواداچوونەکاندا کە هەموو پێغەمبەران یەك ئاینیان هەبووە ئەویش ناوی ئیسلام-ە، واتا لە ئادەمەوە تاکو خاتەم خاوەنی یەك ئایین بوون تەنها شەریعەتیان جیاواز بووە، هەموو بۆ ئەوە هاتوون کە بە تەنها کە بەتەنها خوا پەرستی بکەن و خەڵکی فێری یەکتاپەرستی بکەن وە بەهیچ شێوەیەك هاوبەش بۆ خوای پەروەردگار قەرار نەدەن. بەگشتی خاوەن یەك ئوممەت بوون و یەك خوایان هەیە.

﴿إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ﴿٩٢﴾﴾ [الأنبياء] بەڕاستی ئا ئەمەیە ئوممەت و هاوبیرو هاوڕێبازانی ئێوە، منیش پەروەردگارتانم، تەنها من بپەرستن.

سودی پێنجەم: ناسینی دوژمنەکانت بەهۆکاری بەدواداچوونە قورئانییەکان، سەرەتایان شەیتانە، ململانێکە لە ئادەمەوە تا ئەو ڕۆژەی کۆتایی بەژیانی دێت لەگەڵ زەویدا، ئەو مرۆڤانەی کە کۆنتراکتیان لەگەڵ

شەیتان هەیە لە طاغوت، موشریك، کافر، یەهود و نەسارا کە هەرگیز لە موسوڵمانان ڕازی نابن و هەمیشە لە جەنگدان لەگەڵیدا، هەروەها تێگەیشتنە لە گەورەترین ململانێ لە نێوان کوفر و ئیماندا.

﴿قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ﴿٨٢﴾﴾ ئینجا شەیتان وتی: سوێند بەدەسەڵاتی بێ سنوورت شەرت بێت هەر هەموویان گومڕاو سەرگەردان بکەم.

﴿إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ﴿٨٣﴾﴾ [ص] جگە لە بەندە و عەبدە دڵسۆزەکانت کە هەڵبژارەدەی خۆتن (دەسەڵاتی ئەوانم نییە).

﴿قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا﴿٦٢﴾﴾ (شەیتان بێ شەرمانە) وتی: ئا ئەمەیە کە لەمن ڕێزداترە؟! خۆ ئەگەر بمهێڵی تا ڕۆژی قیامەت شەرت بێ هەموو نەوەکانی گومڕاو سەرگەردان بکەم جگە لە کەمێکیان (کە دەسەڵاتم بەسەریاندا نییە).

﴿قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاؤُكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا﴿٦٣﴾﴾ (خوای گەورە) فەرمووی: بڕۆ ئەوەی شوێنی تۆ بکەوێت ئەوە دۆزەخ پاداشتی هەموانتانە، بێگومان پاداشتێکی مسۆگەرەو (جێگەی هەمووتانی تیا دەبێتەوە).

﴿وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدْهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا

غُرُورًا﴿٦١﴾ (خوای گەورە فەرمووی): بڕۆ (چیت لەدەست دێ درێغی مەکە) هەرکەس کە توانیت (لەو بەدبەختانە) بە بانگکردن و هاندانیان بۆ (تاوانکاریی پاڵیان پێوە بنێ)، بەهۆی لەشکری سوارەو پیادەی خۆتەوە هێرشیان بۆ بەرە، وە هاوبەشییان بکە لە ماڵ و سامان و منداڵ و نەوەیاندا، ئەوەندە بەڵێن و ئومێدیان بدەرێ و سەریان لێ بشێوێنە، بەڵام بەڵێن و هاندانی شەیتان جگە لە فریودان و فێڵکردن و ساختە شتێکی تر نییە.

﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلًا﴿٦٥﴾﴾ [الإسراء] بەڕاستی بەندەکانی من (ئەی شەیتانی نەفرین لێکراو) هیچ دەسەڵاتی تۆیان لەسەرە نابێت و هەوڵ و کۆششی تۆ کاریان تێناکات، وە پەروەردگاری تۆ (ئەی ئیماندار) بەسە بۆ پارێزگاریی و پاراستنت.

﴿بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴿١﴾﴾ [التوبة] ئەمە بەری بوونێکی گەورە و گرنگە لەلایەن خواو پێغەمبەرەکەیەوە بۆ ئەوانەی کە پەیمانتان لەگەڵدا بەستبوون لە هاوەڵگەران (واتە پسان و نەمانی ئەو پەیمانانەیە کە لەگەڵ هاوەڵگەراندا بەستراوە، چونکە ئەوان دەست پێشخەر بوون لە شکاندنی پەیمانەکەدا).

﴿لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى ذَلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ﴿٨٢﴾﴾ [المائدة] سوێند بەخوا دەبینیت و دەستت دەکەوێت سەرسەختتی خەڵك لە دوژمنایەتیدا بەرانبەر ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوە، جولەکەن و ئەوانەی هاوەڵیان بۆ خوا داناوە،

سوێند بێت دەیبینیت و دەستت دەکەوێت نزیکترینیان لە سۆزو خۆشەویستی بۆ ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوە ئەوانەن کە دەیانووت: بەڕاستی ئێمە نەصرانین ئەویش لەبەر ئەوەیە بەڕاستی هەنێك لەوان قەشەی دیندارن و هەندێکیشیان گۆشەگیر و کەسانی خواپەرستن و بێگومان ئەوان خۆیان بە گەورە دانانێن.

سودی شەشەم: وەرگرتنی ئەزموونی پێغەمبەران و پیاوچاکان و پاشان ناسین و تێگەیشتن خراپەکاران و تێگەیشتن لە قودرەت و توانای خوای پەروەردگار کە هەمیشە بەرگری لە ئیماندار دەکات، هەروەها ناسینی قودرەتی خوای لە موعجیزەی پێغەمبەران و کارەکانیان لە دەرەوەی توانای کەون و یاساکانی گەردوون و توانای مرۆڤدایە. بۆ نمونە ئادەم لە قوڕ و عیسا بەبێ باوك بەگشتی هەموو ئەو موعجیزانەی کە ڕوویانداوە نیشانەی هێز و دەسەڵاتی خوایە، نەك تەنها بۆ پێغەمبەران بەڵکو بۆ ئیمانداران بە گشتی وەکو یارانی ئەشکەوت و ذوالقرنین...هتد.

سودی حەوتەم: زانست و گەڕان بەدوای زانستدا، چونکە مێشك و ئەقڵ و بیرکردنەوەی مرۆڤ سنورداره. هەمیشە زیرەکتر لە تۆ پەیدا دەبێت کە توانای زیاتربێت، وەکو موسی و خضر یاخود ئیبراهیم کە داوای چۆنێتی زیندووکردنەوەی کرد لە خوای پەروەردگار، کەواتە بەدواداچوونەکان هانی مرۆڤ ئەدات بۆ وەرگرتنی زانست و زانیاری.

سودی هەشتەم: توانای ڕووبەڕووبونەوە لەگەڵ زاڵم و دەسەڵاتدار و ڕووبەڕووبوونەوەی یەهود و نەسارا و ئاینەکانی تر بەڵگەو بورهانی بەهێز و

چۆنیەتی ڕووبەڕووبوونەوەیان و ئاشکراکردنی شێوەی فێڵ و دروستکردنی پەرتوکە ئاسمانییەکان.

سودی نۆیەم: پەروەردەکردنی خەڵکی موسوڵمان بەتایبەتی لەسەر بنەمای بەدواداچوونە قورئانیەکان لە ئازایەتی و ئارامگرتن و دڵسۆزی و ڕاستگۆیی و خۆ ساغ کردنەوە بۆ بانگەواز بۆ دینی خوای پەروەردگار، دوورکەوتنەوە لە خراپەکاری و کاری چەوت و چەپەڵ و گوێنەدان بە لۆمەی لۆمەکاران.

سودی دەیەم: زیندووکردنەوەی ئیمان و گەشە پێکردنی ئیمان و خواناسی لە دڵ و دەروونداا بەباسەکانی قیامەت و ڕووداوەکانی ئیمان زیاد دەکات، بەدواداچوونە قورئانییەکان بەگشتی هۆکاری زیاد کرد و کەم دەکات. تەرغیب و تەرهیب لەباس و هەواڵە قورئانیەکاندا گەلێك زۆرە، ئەوەش هۆکاری سەرلەنوێ زیندووکردنەوە ئیمانە لە دڵ و دەروون و کارکردندا.

بەگشتی ئەم دە خاڵەم باسکرد لە سودەکانی گومانم نییە کە دەتوانرێت دەیەهای تری بۆ زیاد بکرێت.

ئیعجازی دووبارەکردنەوەی بەدواداچوونەکان لە قورئان دا

دیباچەیەکی پێویست

قورئان ئەگەر مرۆڤ بینووسیایە وەکو هەموو پەرتوکەکان لە جیهان دا هاوشێوەی یەك دەبوون، سەرەتایی دەبوو ناوەند و کۆتایی دەبوو.

قورئان سەرەتای کۆتاییە و کۆتاییەکەشی سەرەتایە، ناوەندی نییە!

شیعر نییە تا بەبەیت و بەند و چوارینە و خشتەك دەست پێبکات، بەڵکو قورئانە و بە ئایەت دەست پێدەکات.

پەخشان و نثر نییە تا ڕستەکانی تەواوکەری باسەکانی بن، قورئان سورەتە جیاوازە لەدەست نووسی مرۆڤ.

ناتوانرێت هاوشێوەی بۆ بدۆزرێتەوە بێجگە لەوەی هەمو ولەبەردەمیدا دان بەوەدا دەنێن کەلە توانای مرۆڤ بەدەرە، کەواتە خالقی مرۆڤەکان فەرمویەتی و مرۆڤەکان نووسیویانەتەوە و ڕەسمی وشەکانیان کردووە، بۆیە بۆتە پەرتووك و ناوراوە بە قورئان.

قورئان وەحدەتی بابەتی تێدایە، بەڵام خەڵکی خاوەن بیروهۆش هەستی پێدەکات، خەڵکی سادە وەکو کتێبی دوور لە یەکبوونی بابەتی دەبینێت، کەباس دەکرێت لەم پەرتووکەدا.

درێژەی باس

ئەو کەسەی کە شارەزای قورئان دەبێت دەزانێت یەك وشەی دووبارەی تێدانیە کە یەك واتا و مانای هەبێت.

بۆ نمونە لە سورەتی رحمن دا (١٣)جار خوای پەروەردگار دەفەرموێت:

﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴿١٣﴾﴾ [الرحمن] ڕاستە ئەم ئایەتە وەکو وشەکان دووبارەیە و لەیەك دەچن، بەڵام لەدوای هەر ئایەتێك مەدلول و واتای جیاوازی هەیە.

یاخود ئایەتی ٤٧ی سورەتی البقرة خوای گەورە دەفەرمووێت:

﴿يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ﴿١٧﴾﴾ [البقرة] ئەی نەوەی ئیسرائیل: یادی نازو نیعمەتەکانم بکەنەوە کە ڕشتومە بەسەرتاندا بێگومان من گرنگی زۆرم پێداون و نازونیعمەتی زۆرم پێبەخشیوون (لە خواردن و خواردنەوە لە موعجیزەی جۆراوجۆر، لە چارەسەرکردنی کێشەکانیان، ... هتد) من زیادە ڕێزی ئێوەم داوە بەسەر هەموو خەڵکیدا (ئەڵبەتە لەسەردەمی خۆیانداو ئەوانەی کە پابەندی ئاینی خوا بوون، بە تایبەتی پێغەمبەران و پیاوچاکان)....

لە ئایەتی ١٢٢ی هەمان سورەتدا ئەو ووشانە دووبارە بۆتەوە کە ئەمانە وەکو بڕگەیەکی قانونی نەگۆڕ دووبارە بوونەتەوە وەکو بیرخستنەوە.

یاخود دووبارە بوونەوەی وشەی (وعید) کە هەڕەشەیە بۆ خەڵکی درۆزن، کە کارەکەیان هەڵەیە و خوای گەورە مرۆڤ دەترسێنێت لەو خوو کارە بۆگەنە وەکو ئایەتەکانی (وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ)

زۆری تر هاوشێوەی ئەو ئایەتانە کە لە یەك چوون کە لەبەشێك تەرخان کراوە بۆ ئەو ئایەتانە لەم پەرتوکەدا.

کەواتە دەبێت ئێستا خوێنەر بپرسێت من تا ئێستا ئەنجامی ئیعجازەکەم دەست نەدەکەوت.

منیش وەکو نووسەر دەڵێم ڕاستە، بەڵام هەنگاو بە هەنگاو لەگەڵمدا هەنگاو بنێ بۆ گەیشتن بە ئیعجازەکە، بۆ نمونە باس وهەواڵ و

بەدواداچوونەکانی موسی وەردەگرین، چونکە زۆرترین جار لەدووبارە وەردەگرین چونکە زۆرترین جار دووبارەبۆتەوە لە قورئان دا.

دووبارە ئەم ووتەیە دووپات دەکەمەوە گرنگە بزانرێت سەرەتا قورئان لەناوکۆمەڵگای قورەیش لە مەککە دابەزیووە. ئەو جێگایە وشەی تیا فرۆشراوە، ئەگەر لە ئیدارە، فەلسەفە و هێزی سەربازیدا لاواز بوون، بەڵام لە زمانی عەرەبیدا لەوپەڕی لوتکەدا بوون، شیعرەکانیان بەپارە کڕین و فرۆشتیان پێوە دەکرا لەبەر جوانی و بەلاغەتی لەبازاڕی (ذولمجاز)دا.

کەسایەتیەکی عەرەب یاخود قورەیش نەیانتوانییوە بڵێن ئەم بەدواداچوونانە دووبارەیە، لە ئێستادا جێگای پێکەنین و گاڵتەجاڕییە کە دوژمنی ئەم ئیسلامە زمانی قورئانەکە نازانێت ڕەخنەی لێ دەگرێت. پاشان زەمەنەکە بۆ هەموو نەتەوەی عەرەب کە کات و زمانی عەجەمی زاڵە بەسەر سوڵتانی زمانی عەرەبیدا (ئیحقاح) دا ئاخر کە لە چۆنێتی، چەندێتی، شێوە، ئوسلوب و مێتۆدی قورئان نازانیت چۆن ڕەخنەی لێدەگریت.

ووردبنەوە لە موعجیزەی دووبارەبوونەوەی هەواڵ و بەدواداچوونەکانی موسی.

یەکەم جار لەناو عەرەبدا کەباسی موسی هاتووە لەگەڵ ئیبراهیم دا باسکراوە تەنها ناوی هاتووە، تەنها سەرنج ڕاکێشان عەرەب و جولەکە بۆ قورئان دەردەخات، پێشتر یەهود دەزانی کە موسی خاوەنی پەرتوکی ئاسمانییە، بەڵام خاوەنی دوو پەرتووك نییە بەڵکو تەنها تەوراتە، بەڵام قورئان ئاماژە

بە صحف ابراهیم و موسی دەکات.

لە سورەتی الاعلی دا و لە کۆتاییەکەیدا لە ئایەتی ١٩دا دەفەرمووێت:

﴿صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ﴾ [الأعلى] (لەوانە) کتێبە پیرۆزەکانی ئیبراهیم و موسی پێغەمبەر (سەلامی خوایان لێبێت).

لێرەدا عەرەب نەیدەویست یەهود لەگەڵیاندا بەشدار بن خۆیان بە جیاواز دەزانی لە یەهودەکان، بە پێچەوانەشەوە یەهود عەرەبیان بە بتپەرست دەزانی تێکەڵیان نەدەبوون! قورئان سەرنجی هەردوولای ڕاکێشا.

پاشان هەردوولا چاوەڕێی زانیاری زیاترن لەوبارەیەوە، لەناوە یەهود دا مقۆمقۆی ئەوەیان تێکەوت، موسیٰ خاوەنی صحفیش بووە.

هەردوولا چاوەڕوان بوون بۆ زیاتر لە هەواڵ و زانیاری لەو بارەیەوە خوێندنەوەی قورئان گەورەترین ڕاگەیاندنی موسوڵمان بوو.

ئایەتی دوای ئەو لە سورەتی النجم دابەزی دووەم جارە باسی موسیٰ دەکات و دیسان لەگەڵ ئیبراهیم.

لە ئەیاتەی ٣٦-٣٧ی سورەتی النجم دا خوای گەورە دەفەرمووێت:

﴿أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ﴾ ئاخۆ ئەوانە هەواڵی کتێبەکەی موسی (تەوراتیان) پێگەیشتبێت؟

﴿وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ﴾ [النجم] یا لە بەرنامەی ئیبراهیمی بەوەفا (ئاگادارن؟!)

ئەوەندی تر عەرەب و یەهود موشتاق بوون بۆ زانیاری زیاتر.

تەنانەت کە پێغەمبەری خوا لە کەعبەدا ئەم سورەتەی خوێندووە لە کۆتایەکەیدا سوجدەی تیلاوەی برد، هەموو موشریکەکانی قورەیش لەگەڵیدا سوجدەیان برد.

دیسان چاوەڕێین زانیاری زیاتر وەربگرن لە پڕ سورەتی الفجر دابەزی لە ئایەتەکانی ١٠-١٤ تەنها ئاماژەیەك دەکات، یەکەم جار بەناوی فیرعەون لەگەڵ عاد و ثمود بەڵام ناوی موسی تێدانییە.

﴿وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ﴿١٠﴾﴾ هەروەها نەتبینی فیرعەونی خاوەنی ئەهرامەکان، چ کۆشك و بینایەکی مەحکەمیان وەکو مێخ دادەکوتی بە زەویدا.

﴿الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ﴿١١﴾﴾ ئەوانەی کە هەموویان لە وڵات و شوێنەواریاندا ستەمیان بەرپا کردو خەڵکیان چەوسانەوە.

﴿فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ﴿١٢﴾﴾ خراپەو تاوان و گوناهی زۆریان ئەنجام دەدا.

﴿فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ﴿١٣﴾﴾ (دوای ماوەیەکی دیاریکراو) پەروەردگاری تۆ سزاو تۆڵەی کرد بە سەریانداو تەفرو تونای کردن.

﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ﴿١٤﴾﴾ بەڕاستی پەروەردگاری تۆ هەمیشەو بەردەوام ئامادەیە کە تۆڵە لە ستمەکاران بسێنێت.

دیسان یەهود جاسوس لەدوای جاسوس و وەفد لەدوای وەفد دەیاننارد بۆ مەککە بۆ هەواڵ و زانیاری، ئەم جارە وەکو جۆرێك لە ڕێکلام و إشتهار (والله مثل الأعلى) لە سورەتی بروج دا لە ئایەتی ١٧ و ١٨دا خوای گەورە زیاتر تامەزرۆیان دەکات و دەفەرموێت:

﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ﴿١٧﴾﴾ ئایا هەواڵی لەشکرو سوپاکانت پێ نەگەیشتووە؟ (ئەوانەی کە یاخی بوون لە پێغەمبەران و یەك خوا ناسی).

﴿فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ﴿١٨﴾﴾ [البروج] لەشکری فیرعەون و (ثمود) قەومی (صالح) پێغەمبەر (چیان لێ کردن و چیان بەسەر هێنان).

ئەم سورەتانە بەدوای یەکدا و دابەزین عەرەب و یەهود لەناوچەکەدا بە سەرنج و خۆ ئامادەکردن بۆ ڕەخنە و بەدرۆخستنەوەی محمد خۆیان ئامادە دەکرد، خوای گەورەش لەم چوار سورەتەدا باسێکی تەنها ڕیکلام ئاسایی باس کرد تەنها بۆ سەرنج ڕاکێشان .

تا ٣٨ سورەت دابەزی هیچ باسێکی موسی و بەنی ئیسرائیل و فیرعەون ووجودی نەبوو، لە سورەتی الأعراف دا کە پلەبەندی ٣٩یمین سورەتە دابەزیووە خوای گەورە لێرەدا درێژەیەك ئەدات بە ژیانی موسی لەگەڵ ژیانی بەنی ئیسرائیل و ململانێی لەگەڵ فیرعەون دا بەهاتنی پەیامی پێغەمبەرایەتی و بەدرۆ خستنەوەی خراپی و گەندەڵ و گەلی ئیسرائیل.

لە ئایەتی ١٠٢ دەست پێدەکات هەواڵ و بەدواداچوونەکان تا کۆتاییەکەی کە ئایەتی ١٧٠یە.

هەموو باسو هەواڵەکە دادەنێین بۆ ئەوەی خوێنەر زیاتر چاوکراوە بێت و بزانێت لەهەموو دووبارەکردنەوەی بەدواداچوونەکان بە دڵنیاییەوە جیاوازی هەیە.

﴿وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ﴿١٠٢﴾﴾ بەشی زۆری ئەو خەڵکە سەرگەردانەمان دەست نەکەوت کە پەیمان شکێن نەبن و بەڕاستی زۆربەی ئەوانەمان بەدەرچوو لە ئاینی خوا دەستکەوت.

﴿ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَظَلَمُوا بِهَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴿١٠٣﴾﴾ پاشان لە دوای ئەو (پێغەمبەرانەی کە باسکران) موسی-مان هاوڕێ لەگەڵ موعجیزەی جۆراو جۆردا بۆ سەر فیرعەون و دارو دەستەکەی ڕەوانەکرد، کەچی ستەمیان لەخۆیان کردو پێی بێ باوەڕ بوون، جا تەماشا بکە و ببینە بزانە چۆن بوو سەرئەنجامی ئەوانەی کە چێنەری تۆوی خراپە بوون.

﴿وَقَالَ مُوسَى يَا فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴿١٠٤﴾﴾ موسی وتی: ئەی فیرعەون چاك بزانە و دڵنیابە کە من ڕەوانە کراوو فرستادەم لەلایەن پەروەردگاری جیهانیانەوە...

﴿حَقِيقٌ عَلَى أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴿١٠٥﴾﴾ هەمیشە سوورم لەسەر ئەوەی هیچ شتێك نەڵێم بەناوی خواوە جگە لەوەی حەق و ڕاست نەبێت، بەڕاستی بەبەڵگەیەکی ڕوونەوە لەلایەن پەروەردگارەوە هاتووم بۆ لاتان: کەواتە (ئەی

فیرعەون) داواکارم نەوەی ئیسرائیل ئازاد بکەیت، با لەگەڵ مندا بن و (دەست مەهێنە ڕێگەیان).

﴿قَالَ إِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴿١٠٦﴾﴾ (فیرعەون بڕوای نەکرد) و وتی: ئەگەر بەڵگەیەکت هێناوە، دە بیخەرە ڕوو، ئەگەر تۆ لە ڕاستگۆیانیت.

﴿فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ﴿١٠٧﴾﴾ ئینجا موسی دارەساکەی فڕێداو دەستبەجێ بوو بەمارێکی گەورە و ئاشکرا.

﴿وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ﴿١٠٨﴾﴾ دەستیشی (خستە بن باڵی) ودەری هێنایەوە خێرابوو بە (کافوری) سپی و بریقەی دەدایەوە بۆ تەماشاکەران.

﴿قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ﴿١٠٩﴾﴾ هەندێك لە دەسەڵاتدارانی دارو دەستەی فیرعەون وتیان: بەڕاستی ئەمە جادووگەرێکی زۆر زانایە!!

﴿يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ﴿١١٠﴾﴾ (بەم شتانە) دەیەوێت لەوڵات و نیشتمانتان دەرتانپەڕێنێت، جا چ فەرمانێك دەدەن؟!

﴿قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ﴿١١١﴾﴾ وتیان: جارێ وازی لێبهێنە لەگەڵ براکەیدا و چەند پیاوێك بنێرە لە شارەکاندا تا هەموو جادووگەران کۆ بکەنەوە...

﴿يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ﴾ هەوڵ بدەن هەموو جادووگەرێکی زاناو شارەزات بۆ پەیدا بکەن.

﴿وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ﴾ (دوای چەند ڕۆژێك) جادووگەران هاتن بۆ لای فیرعەون وتیان: پاداشتێك، شاباشێکمان دەست دەکەوێت ئەگەر ئێمە (لەم ململانێیەدا) بردمانەوە؟!

﴿قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾ (فیرعەون) وتی: بەڵێ (ئەی چۆن) ئێوە لە نزیکان و بەڕێزان دەبن.

﴿قَالُوا يَا مُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ﴾ ئەوسا جادووگەران وتیان: ئەی موسی، یان ئەوەیە تۆ دەست بەکار دەبیت و دایدەبەزێنیت یان ئێمە دەستبەکار دەبین هەمیشە دایدەبەزێنین.

﴿قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرٍ عَظِيمٍ﴾ موسی وتی: دە ئێوە دەست بەکاربن و دایبەزێنن، جا کاتێك دایانبەزاند، جادوویان لە چاوی خەڵکی کردو ویستیان بیانترسێن و جادوویەکی زۆر گەورەیان پێش هێناو بەرپاکرد.

﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ﴾ ئێمەش نیگامان نارد بۆ موسی کە دارەساکەت فڕێ بدە، جا دەستبەجێ (هەر کە فڕێیدا) ئەو فڕو فێڵەی کە دەیانکرد هەمووی هەڵلووشی.

﴿فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ئەوسا ئیتر حەق چەسپاو دەرکەوت و پووچەڵیش بوەوە ئەوەی ئەوان دەیانکرد.

﴿فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ﴾ ئیتر لەو گۆڕەپانەدا (فیرعەون و دارودەستەکەی) شکستیان پێهێنراو بەسەر شۆڕیی و شەرمەزاری گەڕانەوە.

﴿وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ﴾ (کاتێك دڵنیابوون ئەوە موعجیزەیەو لەدەسەڵاتی ئادەمیزادا نییە) جادووگەران خران بەڕوودا سوجدەبەر بوون بۆ خوا.

﴿قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ جادووگەران وتیان: ئێمە باوەڕێکی پتەومان هێناوە بە پەروەردگاری جیهانیان...

﴿رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ﴾ کە پەروەردگاری موسی و هاروونە.

﴿قَالَ فِرْعَوْنُ آمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّ هَذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ فیرعەون وتی: ئایا باوەڕتان هێنا بە پەروەردگاری موسی و هاروون، پێش ئەوەی من مۆڵەت و ڕووخسەتتان بدەم؟! بەڕاستی دیارە کە ئەمە پیلانێکە سازتانداوە و گێڕاوتانە لە شارەکەدا تا خەڵکەکەی لێ دەربەدەر بکەن، جا لەمەولا دەزانن (چیتان بەسەر دەهێنم)...

﴿لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ﴾ سوێند بێت دەست و قاچەکانتان ڕاست و چەپ دەبڕم، پاشان سوێند بێت هەمووتان هەڵدەواسم و لە خاچتان دەدەم.

﴿قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ﴾ (جادووگەرانی ئەوسا کە ئیمانداران ئیستەن) وتیان: (ئیمە باکمان نییە) بەڕاستی ئیمە هەر بۆ لای پەروەردگارمان دەگەڕێینەوە...

﴿وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ﴾ تۆ هیچ بێزاریەکت لە ئیمە نییە جگە لەوە کە باوەڕمان بەبەڵگە و موعجیزەکانی پەروەردگارمان هێناوە، کاتێك بۆمان هات، (پاشان دەستی نزاو پاڕانەوەیان بەرز کردەوە و وتیان) پەروەردگارا خۆگری و ئارامیمان بەسەردا بڕێژەو بە موسوڵمانێتی بمانمرێنە.

﴿وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ﴾ هەندێك لە دەسەڵاتدارانی دارو دەستەی فیرعەون وتیان: ئایا (هەروا بەئاسانی) واز لە موسیو قەومەکەی دەهێنیت بۆ ئەوەی خراپە و تاوان بچێنن لەم زەویەداو واز لە خۆت و خواکانت بهێنن؟! فیرعەون وتی: (چۆن وازیان لێ دەهێنین) لەمەودوا بەزۆریی کوڕەکانیان دەکوژین، ئافرەتانیشیان بەزیندوویی دەهێڵینەوە (بۆ کەنیزەکی) و بەڕاستی ئیمە بەسەریاندا زاڵین و چاوبۆشیان لێناکەین.

﴿قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ موسی بەقەومەکەی ووت: داوای کۆمەکی و پشتیوانی لە خوا بکەن و دان بەخۆدا بگرن و ئارامگر بن،

بەڕاستی زەوی مولکی خوایەو دەیسپێرێت بەهەرکەس کە بیەوێت لە بەندەکانی، سەرئەنجامیش هەر بۆ پارێزکارانە.

﴿قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴿١٢٩﴾﴾ (قەومەکەی موسی دیارە زۆر لە ناخۆشیدا بوون) بۆیە وتیان: پێش ئەوەی تۆ بێیتە ناومان و دوای ئەوەش کە هاتوویت (بارودۆخی ئێمە نەگۆڕاوە) هەر ئازاردراو بووین، موسی وتی: ئومێد وایە پەروەردگارتان دوژمنەکەتان لەناو ببات و بتانکاتە جێنشین لە زەویدا، ئەوسا سەیرتان دەکات کە ئێوە چۆن کاردەکەن!!

﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ﴿١٣٠﴾﴾ سوێند بێت بەخوا بەڕاستی ئێمە شوێنکەوتوەکان و گەلی فیرعەونمان گیرۆدەی چەند ساڵێکی گرانی و نەهاتی و کەم بونەوەی ڕزق و ڕۆزیی و بەروبوومەکان کرد، بۆ ئەوەی ئەوان دابچڵەکێن و پەند وەرگرن و بیربکەنەوە.

﴿فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴿١٣١﴾﴾ جا ئەوانە کاتێك خێرو چاکەیەکیان بۆ بێت ئەوە دەڵێن: ئەمە حەقی خۆمانە و ئێمە شایستەین، خۆ ئەگەر ناخۆشیەکیان تووش بێت تۆباڵ و شوومیان دەدەنە پاڵ موسی و ئەوانەی لەگەڵیدا بوون، ئاگاداربن بەڕاستی

هەرچی ڕەشبینی و گەشبینیان هەیە هەمووی لەلایەن خواوەیە، بەڵام زۆربەیان ئەم ڕاستیانە تێ ناگەن و نایزانن.

﴿وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ﴾ (فیرعەون و دارو دەستەی) وتیان: هەر چیمان بۆ بهێنیت لە بەڵگەو موعجیزە تا چاوبەستمان لێبکەی پێی، ئەوە ئێمە هەر بڕوادارنین بە تۆ!!

﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ﴾ جا ئێمەش بەڵای لافاوو کولە و ئەسپێ و بۆقی جۆراو جۆرو خوێنمان نارده سەریان لە کاتێکدا ئەوانە چەندەها بەڵگەی ڕوون بوون (لەسەر تاوانباریان)، کەچی ئەوان هەر لووت بەرزیان کردو خۆیان بەزل و گەورەزانی، بەڕاستی قەومێکی تاوانبارو تاوانکار بوون.

﴿وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ جا کاتێکیش هەر بەڵایەك لەو بەڵایانە بەسەریاندا هات (پەنایان دەبرد بۆ موسی) و دەیانوت: ئەی موسی (فریامان بکەوە) لە پەروەردگارت بپاڕێرەوە بۆمان، بەو پەیمانەی کە خوا لای داناویت، سوێند بەخوا ئەگەر ئەم بەڵایانەمان لەسەر هەڵگری ئەوسا بێگومان باوەڕت پێ دەکەین و نەوەی ئیسرائیلیش ئازاد دەکەین و لەگەڵتا دەنێرین.

﴿فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ﴿١٣٥﴾﴾ جاکاتێك بەڵاکانمان لەسەر لادەبردن بۆ کاتێکی دیاریکراو کە ئەوان پێی دەگەیشتن، ئەوە خێرا پەیمانەکانیان دەشکاندو لە سنوور دەترازان و (دەچوونەوە دۆخی جاران).

﴿فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ﴿١٣٦﴾﴾ جا ئێمەش تۆڵەمان لێسەندن و نوقمی دەریامان کردن، چونکە ئەوان بڕوایان بە بەڵگە و موعجیزەکانی ئێمە نەبوو بە درۆیان دادەنا و، ئەوان لێی بێئاگا بوون.

﴿وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ﴿١٣٧﴾﴾ ئەوسا ئەو قەوم و گەلەی لاواز دەکران و دەچەوسێنرانەوە لە هەموو خۆرهەڵات و خۆرئاوای ئەو وڵاتەی کە فەڕو بەرەکەتمان بەسەردا ڕژاند بوو کردە جێنشین و بەڵێنی ڕاست و جوانی پەروەردگارت (ئەی محمد(صلى الله عليه وسلم) جێبەجێ بوو بۆ نەوەی ئیسرائیل بەهۆی ئەوەی کە ئارامیان لەسەرگرت، (کەواتە ئەگەر ئوممەتی تۆیش ئاوا خۆگربن بێگومان هەمان ئەنجام بەدەست دەهێنن)، هەرچیش فیرعەون و قەومەکەی دروستیان دەکردو ئەو کۆشك و تەلارسازیەی کە دەیانکرد، هەر هەموویان کاول و وێران کرد.

﴿وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ﴿١٣٨﴾﴾ لەوە لەوەودوا نەوەی ئیسرائیلمان لە دەریاکە پەڕاندەوە، دوای تاوێك ڕێیان کەوت لە خەڵکێك کە بەدەوری بتەکانیاندا دەخولانەوەو دەیانپەرستن، (دەستەیەکیان) وتیان: ئەی موسی خوایەکیش بۆ ئێمە ساز بکە وەکو ئەوانە چەند خوایەکیان هەیە!! موسی پێی ووتن: بەڕاستی ئێوە قەومێکن نەدەزانن و نەدەفامن.

﴿إِنَّ هَؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴿١٣٩﴾﴾ بێگومان ئائەوانە ئەوەی تێدا دەژین لەناوچووە و، پووچەڵە ئەوەی ئەوان دەیانکرد.

﴿قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ﴿١٤٠﴾﴾ موسی وتی: ئایا کەی ڕەوایە بێجگە لە خوا خوایەکی ترتان بۆ بخوازم، لەکاتێکدا کە ئەو زاتە لەناو خەڵکی ئەم جیهانەدا هەڵی بژاردوون و ڕێزی زیاتری لێناوون.

﴿وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُقَتِّلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ﴿١٤١﴾﴾ یادی ئەو کاتەش بکەن کە ڕزگارمان کردن لە دارو دەستەی فیرعەون کاتێك کە ناسۆرترین ئەشکەنجەیان دەدان، بەشێوەیەکی دڕندانە زۆرینەی کوڕەکانی ئێوەیان دەکوشت و ئافرەتەکانی ئێوەشیان دەهێشتەوە (بۆ کەنیزەکی)، لەوەشدا بەڵاو تاقیکردنەوەیەکی گەورە هەیە بۆتان لەلایەن پەروەردگارتانەوە (بۆچی زوو فەرامۆشتان کرد).

﴿وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ﴿١٤٢﴾﴾ بەڵێنی سی شەومان بە موسی دا (کە خواپەرستی تێدا بکات، تا ئامادە بێت بۆ وەرگرتنی تەورات) و بە دە شەوی تر ماوەکەمان تەواوکرد، ئینجا کاتی گفتوگۆی موسی لەگەڵ پەروەردگاریدا تەواو بوو کە گەیشتە چل شەو، موسی (پێش ڕۆیشتنی بۆ کێوی طور) بە هارونی برای وت: ئیتر تۆ لە جیاتی من بە لەناو قەوم و عەشرەتمدا دەوری چاکسازی ببینە و نەکەیت شوێن ڕێبازی ئەوانە بکەویت کە چێنەری تووی خراپەن.

﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ ۚ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَٰكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي ۚ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا ۚ فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ﴿١٤٣﴾﴾ جا کاتێك موسی هات بۆ کات و شوێنی دیاریکراومان و پەروەردگاریشی گفتوگۆی ڕاستەوخۆی لەگەڵدا ئەنجامدا (دیارە لە حاڵەتێکی ڕۆحی و دەروونی زۆر بەرزدا بووە، کەوتۆتە جیهانێکی زۆر سەیرو خۆشەوە کە قەڵەم ناتوانێت باسی بکات و زمان ناتوانێت وەسفی بکات، ئاخر ناحەقی نییە، پەروەردگاری ئەم بوونەوەرە گفتوگۆ لەگەڵ بەندەیەکی خۆیدا ئەنجام بدات، با پێغەمبەریش بێت، بۆیە لە خۆشیدا هاتە گفت و) وتی: (تو خوا، خوایە گیان، ئەی پەروەردگاری ئازیزم) خۆتم نیشان بدە تا تێر تەماشات بکەم، خوای گەورەش فەرمووی:

هەرگیز (لە دنیادا) نامبینیت (بۆ دڵنیاکردنی لەوەی کە بەرگەی تەجەلای زاتی پەروەردگار ناگرێت) پێی فەرموو: بەڵام (ئەگەر هەر حەز دەکەیت) سەیری ئەو چیایە بکە، جا ئەگەر مایەوە لە جێگەی خۆیدا ئەوا لەوەودوا تۆش من دەبینیت، جا کاتێك پەروەردگاری خۆی نیشانی کێوەکەداو تەجەلای کرد، کێوەکەی سووتاند و ورد و خاشی کرد، موسی-ش کەوت و لە هۆش خۆی چوو، ئینجا کاتێك هاتەوە هۆش خۆی (زانی داخوازیەکەی زۆر گەورە بووە) وتی: ستایش و بێگەردی و کەماڵ هەر سایشتەی تۆیە، من پەشیمانم لە داخوازیەکەم و گەڕامەوە بۆ لای تۆ و من یەکەم کەسم لە ئیمانداران.

﴿قَالَ يَا مُوسَى إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ﴿١٤٤﴾﴾ (خوای گەورە) فەرمووی: ئەی موسی بەڕاستی من تۆم هەڵبژاردوە لەناو خەڵکیدا بەهۆی پەیامەکانمەوە و گفتوگۆکردنیشم لەگەڵ تۆدا، جا هەرچیەکم پێبەخشیوویت بە توندو تۆڵی بیگرەو پەیڕەوی بکەو ڕای بگەیەنە و هەمیشە و بەردەوام لە سوپاسگوزاران بە.

﴿وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ﴿١٤٥﴾﴾ لە تابلۆکانی (تەوراتیشدا) لە هەموو بابەتێکمان بۆ تۆمار کردبوو، ئامۆژگاری تێرو تەواو (بۆ هەموو چالاکیەکانی ژیان)، هەروەها ڕوون کردنەوە بۆ هەموو شتێك و هەموو بابەتێك، کەوابوو ئەی موسی: بەتوندی بیانگرە و

پەیڕەویان بکەو فەرمان بە قەومەکەشت بدە: کە بەجوانترین شێوە وەریان بگرن و پەیڕەویان بکەن، لە ئایندەدا خانووبەرە و شوێنی تاوانبارو لە سنوور دەرچوانتان نیشان دەدەم (چۆن وێرانی دەکەین).

﴿سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ﴿١٤٦﴾﴾ ئەو کەسانەی کە بەناحەق فیز دەکەن لە زەویداو خۆیان بەگەورەتر دەنوێنن (لە خەڵکی)، لەمەودوا ڕووی دڵیان وەردەچەرخێنم لە تێگەیشتنی ئایەت و فەرمانەکانم، خۆ ئەوانە ئەگەر هەر بەڵگە و نیشانەیەك ببینن ئەوە باوەڕی پێناکەن، ئەگەر ڕێبازی بەرژەوەندی دنیاو قیامەت ببینن ئەوە نایگرنەبەر، خۆ ئەگەر ڕێبازی ئارەزوو پەرستی و گومڕایی ببینن، ئەوە دەیگرنە بەرو پەیڕەوی دەکەن، ئەوە لەبەر ئەوەیە چونکە بەڕاستی ئەوان بڕوایان بەئایەت و فەرمانەکانی ئێمە نەبوو لێیان بێئاگا بوون.

﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴿١٤٧﴾﴾ جا ئەوانەی کە ئایەت و فەرمانەکانی ئێمە و بە یەکگەیشنەوەیان لە دوارۆژدا بەدرۆزانی، ئەوانە هەموو کاروکردەوەکانیان پووچ و بێ نرخ و بێ سوود بوو، ئایا پاداشتی هیچ شتێکیان دەدرێتەوە جگە لەوەی کە دەیانکرد؟!

﴿وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ﴿١٤٨﴾﴾ جا لە دوای چوونی موسی (بۆ کێوی طور) قەومەکەی پەیکەری گوێرەکەیەکیان لە خشڵەکانیان دروست کرد، کە بۆڕەیەکی هەبوو!! ئایا ئەوان نەیانزانی کە ئەوە بەڕاستی قسەیان لەگەڵدا ناکات و ڕێنموویيان ناکات بۆ هیچ ڕێیەك، (سەیرە لەگەڵ ئەو هەموو کەم و کووڕیانەشدا) کردیان بەخوای خۆیان، ئەوانە ستەمکار بوون.

﴿وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴿١٤٩﴾﴾ کاتێکیش کە لە دەستیان چوو و پەشیمان بوونەوە و (ڕاستییان بۆ دەرکەوت و گوێرەکە بوو بە پەند لەبەر چاویان) زانیان و دڵنیا بوون کە بەڕاستی گومڕا بوون و وتیان: سوێند بە خوا ئەگەر پەروەردگارمان بەزەیی پیاماندا نەیەتەوە و لێمان خۆش نەبێت، ئەوە بەڕاستی لە زەرەرمەندانین.

﴿وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴿١٥٠﴾﴾ جا کاتێك موسی گەڕایەوە بۆ لای قەومەکەی (زانی بووی خەریکی گوێرەکە پەرستین) زۆر بەتوڕەیی و پەستی و غەمباریەوە وتی: بەڕاستی دوای ڕۆشتنی من جێنشینییەکی خراپی منتان کرد، ئەوە پەلەتان کرد لە وادەی پەروەردگارتاندا؟ (ئیتر لەداخی ئەو لادان

و سەرگەردانییە) تابلۆکانی (تەورات)ی فڕێداو پەلاماری قژی (هاروون)ی برای داو ڕای کێشا بۆ لای خۆی، (هاروون) وتی: کوڕی دایکم (خەتای من نەبوو، من زۆر هەوڵمدا بەڵام بێ سوود بوو) بە ڕاستی ئەو خەڵکە زۆریان بۆ هێنام و هێزیان لێسەندم، خەریك بوو بشمکوژن (کاکە گیان) کەوابوو دوژمنانم پێ شاد مەکە و لەگەڵ قەومی ستەمکاردا حسَابم بۆ مەکە.

﴿قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴿١٥١﴾﴾ (ئەوسا ئیتر موسی بەخۆیدا هاتەوە و) وتی: پەروەردگارا لە خۆم و براکەشم خۆش ببە و هەردووکمان بخەرە نێو ڕەحمەت و میهرەبانی خۆتەوە و تۆ لە هەموو کەس بەسۆزتر و میهرەبانتریت.

﴿إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ﴿١٥٢﴾﴾ بەڕاستی ئەوانەی کە گوێرەکەکەیان پەرست، لەئایندەدا لەلایەن پەروەردگاریانەوە خەشم و قینیان دەگاتێ و زەلیلی و خەجاڵەتییش بەشیان دەبێت لە ژیانی دنیادا، هەر بەو شێوەیەش پاداشتی ئەوانە دەدەینەوە کە درۆ بەدەم خواوە هەڵدەبەستن.

﴿وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴿١٥٣﴾﴾ ئەوانەش کە کردارە خراپەکانیان ئەنجامداوە و پاشان لە دوای کردارە خراپەکان تەوبەیان کردو پەشیمان بوونەوە و باوەڕێکی دامەزراویان هێنا، ئەوە بێگومان پەروەردگاری تۆ (ئەی

محمد(صلى الله عليه وسلم) لە دوای ئەنجامدانی ئەوکارانە لێخۆشبوو میهرەبانە.

﴿وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ﴿١٥٤﴾﴾ کاتێك تووڕەیی موسی هێور بۆوە، تابلۆکانی (تەورات)ی هەڵگرتەوە، کەلە توێیدا ڕێنموویی و ڕەحمەت و میهرەبانی تیادا دەدرەوشایەوە بۆ ئەوانەی کە لە پەروەردگاریان دەترسن و مەبەستیانە لێیان نەڕەنجێت.

﴿وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ﴿١٥٥﴾﴾ (دوای ماوەیەك) موسی حەفتا پیاوی لە قەومەکەی هەڵبژارد (تا پەشیمانی تەواو دەربڕن لەگوێرەکە پەرستی، لەکاتی دیاری کراودا بردنی بۆ لای کێوی طور) جا کاتێك تووشی بوومەلەرزەکە بوون و گرتنی، موسی وتی: پەروەردگارا خۆ ئەگەر بتویستایە پێشتر منیش و ئەوانیشت لەناو دەبرد، ئایا ئێمە لەناو دەبەیت بەهۆی ئەوەی کە ئەو نەفامانەمان کردویانە، ئەمە هیچ شتێك نییە تەنها تاقیکردنەوەیەکی زاتی تۆ نەبێت کە ئەوەی بتەوێت پێگومڕا دەکەیت، ئەوەش بتەوێت هیدایەتی دەدەیت، هەر تۆ پشت و پەنای ئێمەی، جا (داواکارین) لێیان خۆش ببیت و بەزەییت پیاماندا بێتەوە، تۆ چاکترینی چاوپۆشیکەرانی.

﴿وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ﴿١٥٦﴾﴾ داواکارین کە لە دنیادا چاکەمان بۆ پێش بهێنیت و لە قیامەتیشدا، ئێمە بەڕاستی ڕێنموویی کراوین بۆ لای زاتی تۆ، (خوای گەورە لە وەڵامیاندا) فەرمووی: سزاو تۆڵەم تووشی کەسێك دەکەم کە بمەوێت و (شایستە بێت)، ڕەحمەت و میهرەبانیم هەموو شتێکی گرتۆتەوە، جا لەمەودوا ئەو ڕەحمەت و میهرەبانییەم تۆمار دەکەم و بڕیار دەدەم بۆ ئەو کەسانەی کە تەقواو پارێزکاری دەکەن و زەکات دەدەن و ئەوانیش کە باوەڕی تەواو بەئایەت و فەرمانەکانی ئێمە دەهێنن...

﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴿١٥٧﴾﴾ ئەوانەی کە شوێنی ئەم (محمد(صلی الله علیه وسلم) پێغەمبەرە هەواڵدەرە نەخوێندەوارە دەکەون ئەوەی کە (گاورو جوو، ناوو نیشانیان) دەستیان دەکەوێت نووسراوە لای ئەوان لە تەورات و ئینجیلدا، فەرمانیان پێدەدات بەچاکەو قەدەغەی گوناهو خراپەیان لێدەکات و هەرچیەك پاکو چاکە بۆیان حەڵاڵ دەکات و هەرچی پیس و ناپوختە لێیان حەرام دەکات و ئەرکە قورس و سەنگینەکان لەسەرشانیان لادەبات،

ئەو کۆت و زنجیرانەش کە لەسەریان بوو لای دەبات (وەك خۆ کۆشتن لەکاتی تەویەدا... هتد)، جا ئەوانەی باوەڕیان پێ هێناوە و پشتیوانیان لێکردوە و پشتگیریان کردووە و شوێنی ئەو نوورە کەوتوون (کە قورئانە) و هاوڕێ لەگەڵیدا ڕەوانە کراوە، هەر ئەوانە سەرفرازو ڕزگارن.

﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴿١٥٨﴾﴾ ئەی محمد(صلى الله عليه وسلم) بڵێ: ئەی خەڵکینە بەڕاستی من پێغەمبەرو فرستادەی خوام بۆ ئێوە بەگشتی، ئەو خوایەی کە هەر بۆئەوە خاوەندارێتی ئاسمانەکان و زەوی، هیچ خوایەك نییە جگە لەو زاتە، دەژێنێت و دەمرێنێت، جا کەوابوو باوەڕی پتەو بهێنن بەو خوایەو بەپێغەمبەرەکەی، کە هەواڵدەرێکی نەخوێندەوارە، (تاهیچ کەس نەڵێت پیاوێکی خوێندەوار بووە و خۆی قورئانی داناوە) ئەو پێغەمبەرەی کە خۆی باوەڕ دەهێنێت بە خواو بە فەرموودەکانی، دە ئێوەش شوێنی بکەون، بۆ ئەوەی ئێوە ڕێنموویی وەرگرن.

﴿وَمِنْ قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ﴿١٥٩﴾﴾ لە قەومی موسی کەسانێك هەن (ژیرو هۆشمەندن و شوێنی حەق دەکەون و) ڕێنموویی خەڵك دەکەن و شارەزایان دەکەن بەحەق و ڕاستی، هەر بەو حەقە خەڵکی ڕاست دەکەنەوە (لە لادان و سەرکەشی).

﴿وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴿١٦٠﴾﴾ ئێمە نەوەی ئیسرائیلمان کرد بە دوانزە تیرەو تایەفە (دوای ئەوەی بەبیابانی سینادا کۆچیان دەکرد تووشی تینویەتیەکی زۆر بوون) و وەحی و نیگامان بۆ موسی نارد کاتێك قەومەکەی داوای ئاویان لێکرد کە: بە دار عاساکەت بماڵە بەبەردەکەدا (هەر کە ئەو کارەی کرد) بەردەکە دوانزە کانی لێ هەڵقوڵا، بێگومان هەر تیرەو تایەفەیەك کانیاوی خۆی زانی و هەوریشمان کرد بە سێبەر بەسەریانەوە (تا گەرما زۆریان بۆ نەهێنێت)و گەزۆ و باڵندەی شەلاقەشمان بەسەردا باراندن، دە بخۆن لەو هەموو ڕزق و ڕۆزیە پاکانەی کە پێمان بەخشیوون، جا وەنەبێت ئەوانە ستەمیان لە ئێمە کردبێت (بە ناشوکری کردن و بێزاری دەربڕین) بەڵکو ستەمیان هەر لە خۆیان دەکرد.

﴿وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ﴿١٦١﴾﴾ یادی ئەو کاتە بکەرەوە کە پێیان وترا: لەم شارەدا کە (قودسە) نیشتەجێ ببن و لەو بەروبوومانەی کە بە دەورو پشتیدا هەیە لە هەر شوێنێك ویستان بە ئارەزووی خۆتان لێی بخۆن و داوای لێخۆشبوون بکەن و بڵێن پەروەردگارا؛ لێمان خۆش ببەو گوناهەکانمان لێ هەڵوەرێنە، جا

لە دەروازەی شارەوە بە کرنووشەوە بچنە ژوورەوە، ئەوە ئیتر ئێمە لە هەڵە و گوناهەکانتان خۆش دەبین، لەئایندەدا چاکەکاران پاداشتی زیاتریان دەدەینەوە (لە هەردوو جیهاندا).

﴿فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ﴿١٦٢﴾﴾ جا ئەوانەیان کە ستەمیان کردبوو فەرموودەکەیان گۆڕی بەشتێك ئەوە نەبوو کە پێیان وترا بوو، جاتیمەش سزاو بەڵایەکمان لە ئاسمانەوە بەسەردا ناردن بەهۆی ئەو ستەمەوە کە دەیانکرد.

﴿وَاسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴿١٦٣﴾﴾ پرسیار لە جووەکان بکە دەربارەی ئەو شارەی کە لەسەر قەراغی دەریا بوو، لەکاتێکدا ئەوان لە ڕۆژی شەممەدا سنووریان دەشکاند (کە بڕیار بوو ڕۆژی شەممە تەرخان بێت تەنها بۆ خواپەرستی) کاتێك لە ڕۆژی شەممەکەیاندا ماسییە گەورەکانیان بەسەر ئاوەوە بۆ دەهاتن، ئەو ڕۆژەش کە شەممەیان نەدەبوو ماسییەکانیان بۆ نە دەهات، ئا بەو شێوەیە بەهۆی یاخی بوون و لادانیانەوە تاقیان کردنەوە.

﴿وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴿١٦٤﴾﴾ (دیارە کە هەندێك لەو جولەکانە فەرمانی خوایان شکاندووە، بەهەر فێڵێك بووە ڕاوی خۆیان کردووە، بۆیە دەستەیەك لە پیاو چاکانیان کەوتوونەتە ئامۆژگاری کردنی

دەست درێژکاران) کەچی کاتێکیش دەستەیەك لەوان وتیان: بۆچی ئامۆژگاری کەسانێك دەکەن کە خوا هەر لەناوبەریانە، یان سزادەریانە بەسزایەکی توند (لە وەڵامیاندا) وتیان: ئاخر بابەڵگەیەکی دڵسۆزی و خەمخۆری بێت بۆ لای پەروەردگارتان و بەو هیوایە ئەوان لە خوا بترسن.

﴿فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴿١٦٥﴾﴾ جا کاتێك فەرامۆشیان کرد ئەوەی ئامۆژگاریان پێی کرابوو، ئێمەش ئەوانەی کە قەدەغەی خراپەیان دەکرد ڕزگارمان کردن و ئەوانەش کە ستەمیان کردو هەوڵیاندا بۆ کردنی ئەوکارە ناڕەوایە، بەسزایەکی سەخت گیرۆدەمان کردن، بەهۆی ئەوەی لە سنوور دەرچوو بوون.

﴿فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ﴿١٦٦﴾﴾ جا کاتێك هەر سەرکەشییان کرد لەوەی کە قەدەغە کرابوو لێیان، ئێمەش پێیان ووتن: ببنە کۆمەڵە مەیمونێکی سووك و ڕیسواو دوور لە ڕەحمی خوا.

﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴿١٦٧﴾﴾ یادی ئەو کاتەش بکە پەروەردگارت (ئەی محمد(صلى الله عليه وسلم) بڕیاریدا و ڕایگەیاند بەڕاستی کەسانێك دەنێرێتە سەریان تا ڕۆژی قیامەت، ئەشکەنجەو ئازاری سەختیان بدات، چونکە بەڕاستی پەروەردگارت زۆر بەخێرایی تۆڵە دەسێنێت (لە ستەمکاران)، هەروەها بێگومان لێخۆشبوو میهرەبانیشە (بۆ تەوبەکاران و ئیمانداران).

﴿وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَٰلِكَ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴿١٦٨﴾﴾ سەرئەنجامیش نەوەی ئیسرائیلمان کرد بەچەند بەشەوە لەسەر زەویدا، هەیانە چاك و لە خواترسە، هەشیانە وا نییە و لەپلەیەکی نزمدایەو بەچەندەها خۆشی و ناخۆشی تاقیمان کردنەوە بۆ ئەوەی ئەوان بگەڕێنەوە (بۆ ڕێبازی ڕاست و دروست).

﴿فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَٰذَا الْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴿١٦٩﴾﴾ جا لە دوای ئەوان نەوەیەکی نوێ جێگەی ئەوانی گرتەوە تەوراتیان بەمیراتی وەرگرت، ئەوانە (بە پەرۆشەوە) پەلاماری کەلوپەلی (حەرامی) ئەم دنیایە دەدەن و دەشڵێن چاوپۆشیمان لێدەکرێت، خۆ ئەگەر کەلوپەلێکی تریان بۆ بێت وەك ئەو، ئەوە وەریدەگرن و دەیاشنەوە (چاویان تێرنابێت)، باشە، ئایا ئەوانە لەڕێگەی تەوراتەوە پەیمانیان لێ وەرنەگیراوە کە بەناوی خواوە شتێك نەڵێن جگەلە حەق و ڕاستی؟ خۆ هەرچی لە تەوراتدا هەیە، ئەوانە خوێندویانەو دەیزانن!!، بێگومان ماڵی قیامەت، بەهەشتی بەرین، چاکترە بۆ ئەوانەی کە خواناسی و دینداری دەکەنە کاڵای باڵایان، باشە ئەوە تاکەی ژیرنابن؟! (بۆ ئەوەندە دنیا پەرستن)؟!

﴿وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ﴾ [الأعراف] ئەوانەش کە بە تەوراتەوە پابەندی دەکەن (کە هانیان دەدات بۆ باوەڕهێنان بەمحمد(صلى الله عليه وسلم)و نوێژەکانیان بەچاکی ئەنجام دەدا، بێگومان ئێمە پاداشتی چاکسازان بەزایە نادەین.

کاتێك کە ئەم ئایەتانە دەخوێنیتەوە لە سورەتی الأعراف دا بیرخستنەوەی موعجیزەکانی گۆچان و نوری دەستی و هەروەها کۆبونەوەی ساحیرەکان و جادوبازەکانی فیرعەون و ئەو ڕووبەڕووبونەوەیان لەگەڵ ساحیرەکاندا و لە کۆتاییدا بە موسی سەرکەوت بەسەریاندا و پاش ئازار و ئەشکەنجەی بەنی ئیسرائیل و لەلایەن پەروەردگارەوە، پاشان چوونە دەرەوەی گەلی ئیسرائیل لە میسر، مەوعیدی موسی لەگەڵ پەروەردگار و بە ٤٠ شەو داواکردنی بینینی خوای گەورە، سوتانی شاخ و بورانەوەی موسی، بە ئاگا هاتنی، پەروستنی گوێرەکەیەك لەلایەن گەلەکەیەوە کە سامری دروستی کرد بۆیان، زۆری تر لە بەسەرهات لەو هەواڵانەدا کە باسی کردووە خوای پەروەردگار.

کاتێك کە ئەم مێژوو بەدواداچوونانە هات بۆ قورەیش، پێشتر خوای گەورە کە چاوەڕوانی کردبوون بۆ ئەم باسە. چەندین باسی تری بۆ کردن بە گوێرەی قۆناغەکانی زەمەن و شوێن. یەهود و عەرەب سەرسام بوون، ئەوان تەنها چاوەڕوانی مێژوو باس و هەواڵ و بەدواداچوونەکانی موسی بوون کەچی خوای گەورە باسی کۆمەڵێك لە پێغەمبەرانی بۆ کردن کە بریتی بوون لە:

یەکەم: ئادەم و ململانێی لەگەڵ شەیتان

دووەم: نوح و گەلەکەی

سێیەم: هود و گەلی عاد

چوارەم: صالح و گەلی ثمود

پێنجەم: لوط و گەلەکەی یۆنان و ئیطالیا.

شەشەم: شوعەیب و مەدیەن

حەوتەم: موسی و فیرعەون و گەلی بەنی ئیسرائیل

لێرەدا بەشێکی زۆر لە عەرەب موسوڵمان بوون بەهۆکاری ئەم هەواڵ و بەدواداچوونانە، بەڵام یەهود هەر لە لێکۆڵینەوەدا بوون بەدوای زیاتردا دەگەڕان.

سورەتی ٤٠ و ٤١ دابەزیین هیچ باسێکی موسی و فیرعەون و بەنی ئیسرائیل نەبوو، یەهود لەناو خۆیاندا کەووتنە پڕوپاگەندە کە محمد ئەو زانیاریانەی لە گەلی تر وەرگرتووە،، ئەم قسەیەیان خستە دەمی عەرەب و وتیان لە عەجەمی وەردەگرێت.

خوای گەورە لە سورەتی النحل دا باسی موسیی تێدا نەکردووە،، تەنها باسی ئیبراهیم و نوح کراوە، لەوێدا وەڵامێکی ئەقڵانی یەهود و عەرەب ئەداتەوە و دەفەرموێت:

﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ﴿١٠٣﴾﴾ [النحل] ئێمە چاك دەزانین (کە بێباوەڕان) دەڵێن ئەم قورئانە کەسێك فێری دەکات، (بەمەرجێ) زمانی ئەو کەسەی کە دەڵێن قورئان فێری محمد دەکات، عەجەمیەو عەرەبی نییەو ڕەوان نییە، لەکاتێکدا کە ئەم قورئانە بە زمانی عەرەبی پاراوو ڕوون و ئاشکرا داڕێژراوە.

پاشان کە سورەتی ٤٢ دابەزی باسێکی کورتی موسی و هارونە خوای گەورە لە بەشێکی درێژەی سورەتی الأعراف دا ڕوونیدەکاتەو ەکە هارون کێیە و چۆن بووە، تەنها دوو ئەیەت لە سورەتی الفرقان باس لە بوون بە وەزیری هارون دەکات بۆ موسی.

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا﴿٣٥﴾﴾ بێگومان ئێمە (کاتی خۆی) کتێبی (تەوراتمان) بەخشی بە موسی، هارونی برایشیان کردە وەزیرو یاریدەدەری.

﴿فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا﴿٣٦﴾﴾ [الفرقان] ئەوسا پێیان ووتن: هەردووکتان بچن بۆ سەر ئەو قەومەی کە ئایەتەکانی ئێمە بەدرۆ دەخەنەوەو بڕاوای پێ ناکەن (ئەوسا دوای ساڵەها سەرکەشیی و یاخیبوون) بە توندوتیژیی لەناومان بردن (کە ئەمە هەڕەشەیە لە هەموو سەرکەشان لە هەموو کات و شوێنێکدا).

لە سورەتی ٤٣ هیچ باسێك نەهات لە سورەتی ٤٤ کە سورەتی مریم-ە دڵنیابوون لەسەر پێغەمبەرایەتی هارون دەکاتەوە و موسی-ش بە موخلیس و گوێڕایەڵ ناویان دەبات.

هەواڵ و بەدواداچونێکی نوێ هات کە باسی مەریەم و عیسا دیسان سەرنجی چینی سێیەمی ڕاکێشا لە ناو عەرەب و یەهود و مەسیحییەکانی نەجران بوون، گەشتنی ئەم سورەتە بە نەجاشی ئەصحمی و موسوڵمان بوونی پاشای حەبەشە بوو ڕەحمەتی خوای لێبێت.

یەهود بێدەنگە، بەڵام ناوچەکە هەموو لە مقۆمقۆی ئەم قورئانە باسی پەند و عیبادەت و بەدواداچوونە گوێیان بۆ هەڵخستووە.

لە پڕ سورەتی ٤٥ دابەزی بەناوی طه، ئەم سورەتە بە درێژی و لێبوردنەوە لایەنێکی تری نبوەتەکەی موسی دەردەخات، جیاوازتر لەوەی لە سورەتی الأعراف دا باسکراوە، هەردووکیان بەیەکەوە هەواڵ و بەدواداچوونە. بەڵام دەوڵەمەندتر و کامڵ تری دەکەن،لێرەوە فلاش باکێکی زۆر عەجیب و موعجیزەی خوای گەورە ژیانی منداڵی موسی بۆ موسوڵمانان دەگێڕێتەوە و پاشان موسی خۆی دەچێتەوە ناو ڕووداوەکان.

کە لە ئایەتی٩٨ی سورەتی طەدا دەست پێدەکات بە ﴿وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ۝٩﴾ تاکو ئایەتی ٩٩ دەفەرموێت ﴿كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ وَقَدْ آتَيْنَاكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًا۝٩٩﴾ [طه]

ئەم لایەنە موعجیزەکەی لەوەدایە ڕوونکردنەوەی هەمو ولایەنەکانی ژیانی موسی و هارون و بەنی ئیسرائیل لەسورەتی الأعراف دا.

هەمووی وەکو زنجیرە و ملوانکە بەدوای یەکدا هۆنراوەتەوە وەك دەنکی مرواری، وەکو زنجیرە درامای تەلەفزیۆنی بەرجەستە بوو وایە، ئەم زنجیرانە تەواوکەری یەکتربن.

بەدوایدا سورەتی ٤٧ الشعراء دابەزی.

زنجیرە باسەکە لێرەدا دیمەنێکی نوێ دێتە ناوی ئەویش کوشتنی قیبطی (میسری) بەدەستی موسی، دانەوە بە چاوی موسی-دا کە منداڵ بووە فیرعەون بەخێوی کردووە، پاشان تیۆرێکی نوێ دێتە ناو زنجیرەکە و کە تیۆری (جهل"نەزانی"، شك "شك و دوودڵی"، یقین" دڵنیابوون"، جحد" ئینکاری" و طمس "سەروئینکاری")

پاشان گفتوگۆ و حیوارێکی گەرم و گوڕ لەنێوان فیرعەون و موسی، بەنی ئیسرائیل و موسی دەست پێدەکات

﴿وَإِذْ نَادَى رَبُّكَ مُوسَى أَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝١٠﴾ (بیریان بخەرەوە) کاتێ کە پەروەردگارت (لە لاپاڵی کێوی طوردا) فەرمانیدا بە موسی کە بچێ بۆلای قەومی ستەمکارو ستەم پیشە.

﴿قَوْمَ فِرْعَوْنَ أَلَا يَتَّقُونَ ۝١١﴾ قەومی فیرعەن.. وە پێیان بڵێ: (ئایا لە سەرئەنجامی کارو کردەوەیان ناترسن و) لەخوا ناترسن؟

﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ﴾ موسی وتی: پەروەردگارا من دەترسم بە درۆم بخەنەوەو بڕوام پێ نەکەن.

﴿وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ﴾ وە تەنگە نەفەس و سینە تەنگ بم و زمانم پاراو نەبێ، (بەڵکو) پەیام بە هاروونی (براشم) بنێریت تا (هاوکاریم بکات و یاریدەدەرم بێت).

﴿وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ﴾ بێگومان من گوناهێکم کردووە دژیان (کاتێ بە هەڵە قبطی یەکەم کوشت) من دەترسم بمکوژنەوە.

﴿قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ﴾ خوا فەرمووی: نەخێر (ناتوانن بتکوژن) بڕۆن هەردووکتان هاوڕێ لەگەڵ (معجزة)کانماندا، ئێمە گوێیان لە گوفتاریانەو هەموو شتێك دەبیستین و (دەتانپارێزین).

﴿فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ بچن بۆلای فیرعەون و بڵێن: ئێمە (هەردووکمان) پێغەمبەری پەروەردگاری جیهانەکانین.

﴿أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ (داوات لێ دەکەین) کە دەستبەرداری نەوەی ئیسرائیل ببیت و ئازادیان بکەیت با لەگەڵ ئێمەدا بن.

﴿قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ﴾ (کاتێ کە موسی و هاروون پەیامی خوایان گەیاند، فیرعەون بە موسی-ی) وت: (ئەمە پاداشتی پیاوەتیتە) ئایا ئێمە بە منالی بەخێومان نەکردیت؟ چەندەها ساڵی تەمەنت لەناوماندا نەبردەسەر؟

﴿وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴿١٩﴾﴾ ئەوەشت کرد کە کردت (مەبەستی کوشتنت قبطی یەکەیە) دیارە کە تۆ لەپیزی ئەو کەسانەدایت کە ناشکورن و پاداشتی پیاوەتی نازانن.

﴿قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ﴿٢٠﴾﴾ موسی وتی: (ڕاستە) بەڵام ئەو کاتە سەرلێشێواو بووم، (وەك ئێستە بەرچاوم ڕوون نەبوو).

﴿فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴿٢١﴾﴾ ئەوەبوو کە لەدەست ئێوە هەڵاتم کاتێك کە ترسام (لەسەر کوشتنێکی هەڵە بمکوژنەوە) ئیتر پەروەردگارم دانایی پێ بەخشیوم و کردوومی بە یەکێ لە پێغەمبەران.

﴿وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴿٢٢﴾﴾ ئەو (بەخێوکردنەشم) نازو نیعمەتێك نییە کە منەتم بەسەردا بکەیت (چونکە بەهۆی ستەمی ئێوەوە بووە) چونکە تۆ نەوەی ئیسرائیلت کردۆتە بەندەی خۆت و زەلیلت کردوون.

﴿قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ﴿٢٣﴾﴾ (ئینجا فیرعەون) وتی: باشە پەروەردگاری جیهانەکان کێیە؟ (کە تۆ خۆت بە فرستادەی ئەو دەزانیت).

﴿قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ﴿٢٤﴾﴾ موسی وتی: پەروەردگار (بەدیهێنەری) هەموو ئاسمانەکان و زەوی و هەرچیش وا لە نێوانیاندا هەیە ئەگەر ئێوە (بڕوا دەکەن) و دڵنیا دەبن.

﴿قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ﴿٢٥﴾﴾ (فیرعەون بە لەخۆباییبونێکەوە) بەوانەی دەوروبەری وت: خۆ گوێتان لێیە (چەندە قسەکانی گەورەیە).

﴿قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ﴿٢٦﴾﴾ (موسی ڕووی کردە خەڵکەکەو) وتی: (خوای جیهانەکان) پەروەردگاری ئێوەش و پەروەردگاری باوانی دێرینیشتانە.

﴿قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ﴿٢٧﴾﴾ (فیرعەون بە گاڵتە پێ کردنەوە) وتی: بەڕاستی (وادیارە) ئەو پێغەمبەرەی کە بۆ ئێوە ڕەوانەکراوە شێتە!!

﴿قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ﴿٢٨﴾﴾ موسی وتی: پەروەردگاری خۆرهەڵات و خۆرئاواو هەموو ئەو شتانەشە کەوا لە نێوانیاندایە ئەگەر عەقڵ و بیروهۆشتان بخەنە کار!!

﴿قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ﴿٢٩﴾﴾ (فیرعەون هەڕەشەی کردو) وتی: ئەگەر جگە لەمن کەسێکی تر بکەیتە خوای خۆت دەتخەمە ڕیزی بەندکراوەکانەوەو زیندانیت دەکەم.

﴿قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ﴿٣٠﴾﴾ (موسی بە هێمنی) وتی: باشە پێت چۆنە (بەڵگەو) شتێکی ئاشکرات پیشان بدەم (لەسەر ڕاستگۆیی خۆم).

﴿قَالَ فَأْتِ بِهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴿٣١﴾﴾ (فیرعەون) وتی: ئادەی بزانم (کوا) بیهێنە مەیدان ئەگەر ڕاست دەکەیت!!

﴿فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ﴾ ئەویش خێرا گۆچانەکەی فڕێداو بوو بە مارێکی گەورەی ئاشکرا (فیرعەون و دانیشتوانی تۆقان)!!

﴿وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ﴾ دەستیشی (خستە بن باڵی و) ڕای کێشا ئەویش سپی هەڵگەڕا وەك (کافوور)، تەماشاچییان سەرنجیان دەدا!!

﴿قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ﴾ فیرعەون (هیچی بۆ نەمایەوە) بە دانیشتوانی دەوربەری خۆی ووت: ئەم (فرستادەیە) جادوگەرێکی زاناو شارەزایە!!

﴿يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ﴾ دەیەوێ لەسەر زەوی خۆتان دەرتان بکات بەهۆی جادوەکەیەوە، فەرمانتان بە چییە؟ (چی بکەین باشە تا سنوورێکی بۆ دابنێین).

﴿قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ﴾ (دارودەستەی فیرعەون) وتیان: مۆڵەتێك بدە بە (موسی) و براکەی (وە هەوڵ بدەو فەرمان بنێرە) بۆ هەموو شارەکان کە خەڵکی (لە پیلانەکانی ئاگادار بکەن و تێیان بگەیەنن)!!

﴿يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ﴾ تا فەرمانبەران هەرچی جادووگەری شارەزا هەیە بۆت بێنن.

﴿فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ﴾ سەرئەنجام جادووگەران لە ڕۆژی دیاریکراوو کاتێکی دیاریکراودا کۆکرانەوە.

﴿وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ﴾ پاشان بە خەڵکی وترا: ئایا بۆ (دیتنی ئەم دیمەن و شانۆیە) کۆنابنەوە؟!

﴿لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ﴾ بەڵکو شوێنی جادووگەران بکەوین ئەگەر ئەوان سەرکەووتن و بردیانەوە.

﴿فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ﴾ کاتێ جادووگەران هاتن بۆلای فیرعەون، وتیان: ئایا پداشتمان دەبێت، ئەگەر ئێمە سەرکەوتین و بردمانەوە.

﴿قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾ فیرعەون وتی: بەڵێ بێگومان ئێوە لە نزیکانی من دەبن و (چیتان بوێت پێتان دەبەخشم).

﴿قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ﴾ (پاشان لە ڕۆژو کاتی دیاریکراودا) موسی بە (جادوگەرانی) ووت: چیتان پێیە فڕێی بدەن و (چیتان لەدەست دێ درێغی مەکەن؟!).

﴿فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ﴾ (جادووگەران) هەرچی پەت و گوریس و دارو گۆچانیان هەیە فڕێیان داو وتیان: بە یارمەتی و دەسەڵاتی فیرعەون هەر ئێمە سەردەکەوین و هەر ئێمە دەیبەینەوە.

﴿فَأَلْقَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ﴾ موسی گۆچانەکەی فڕێدا هەرچی درۆو دەلەسەو گوریس و داریان هەبوو، هەرهەمووی هەڵ لووشی ولەناوی دا.

﴿فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ﴿٤٦﴾﴾ ئیتر دەستبەجێ جادووگەران (خۆیان پێنەگیرا لەبەرانبەر حەقیقەتەوە) سوجدەیان برد (بۆ پەروەردگاری باڵادەست).

﴿قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴿٤٧﴾﴾ وتیان: ئێمە باوەڕمان هێناوە بە پەروەردگاری جیهانەکان.

﴿رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ﴿٤٨﴾﴾ پەروەردگاری موسی و هاروون.

﴿قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ﴿٤٩﴾﴾ فیرعەون وتی: هەروا باوەڕتان پێ هێنا پێش ئەوەی مۆڵەتتان بدەم، (ئێستا بۆم دەرکەوت) ئەم جادووگەرە، گەورەکەتانە کە فێری جادووگەریی کردوون.. خۆتان دەبیننەوە، دەبێ دەست و قاچتان بە پێچەوانەوە بقرتێنم، وە هەمووتان بکەم بە خاچدا.

﴿قَالُوا لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ﴿٥٠﴾﴾ (جادووگەرانی) ئەوساو ئیماندارانی ئێستا، بێ ترس وتیان: هیچ زەرەرو زیانی نابێت و (لە هەڕەشە ناترسین) چونکە ئێمە دڵنیاین کە بۆلای پەروەردگارمان دەگەڕێینەوە.

﴿إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا أَنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ﴿٥١﴾﴾ ئێمە بەتەماین و ئومێدەوارین کە پەروەردگارمان لە گوناهەکانمان خۆش ببێت هەر بەوەی یەکەم دەستەین لە ئیمانداران.

﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ﴾ (دوای ساڵەها) وەحیمان نارد بۆ موسی (کە ئیتر وڵات بەجێ بێڵێ و) شەوڕەویی بکات لەگەڵ بەندەکانمان، وە دڵنیاش بن کە (دوژمنان) شوێنتان دەکەون.

﴿فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ﴾ فیرعەون (کە هەواڵی زانی) ناردی بۆ شارەکان کە هێز کۆبکەنەوەو (نەیەڵن نەوەی ئیسرائیل کۆچ بکەن).

﴿إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ﴾ (جاڕی داو وتی) ئەوانە دەستەیەکی کەمن و (زوو باڵبەستیان دەکەین).

﴿وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ﴾ بەڕاستی ئەوانە سەرکەشییان کردووەو ئێمەیان تووڕە کردووە.

﴿وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ﴾ (خەمتان نەبێت) ئێمە هەموومان بێدارو ئاگادارین (لە نەخشەیان).

﴿فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ﴾ (بەو شێوەیە فیرعەون و دارودەستەیان) دەرهێنا لەناو باخ و باخات و کێوەکان.

﴿وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ﴾ لەنێو گەنجینەی جۆراوجۆرو جێگەو ڕێگەی خۆش و ڕازاوەدا.

﴿كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ نەوەی ئیسرائیلمان کرد بە خاوەنی (زۆربەی) ماڵ و سامانیان.

﴿فَأَتْبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ﴾ (فیرعەون و دارودەستەی) شوێنیان کەووتن، لەگەڵ خۆرهەڵاتندا پێیان گەیشتن.

﴿فَلَمَّا تَرَاءَى الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَى إِنَّا لَمُدْرَكُونَ﴾ کاتێ هەردوولا یەکتریان بەدی کرد، یارانی موسی وتیان تازە پێیان دەگەن و (ئێمە تیاچووین).

﴿قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ﴾ (موسی) وتی: نەخێر وا نییە من بەڕاستی پەروەردگارم لەگەڵدایەو ڕێنموونیم دەکات (بۆ ڕزگاری و سەرفەرازیی).

﴿فَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ﴾ (ئەوسا دەستبەجێ) ئێمە وەحیمان نارد بۆ موسی کە: بە گۆچانەکەت بماڵە بە دەریاکەدا، (هەر کە ئەو کارەی کرد) دەریا شەق بوو، وە هەر ڕێگەو شەقامێکی دەورەدرا بە کێوێکی گەورەو مەزن (لەئاو، ئاوەکە خۆی هەڵدایەوە دوانزە کۆڵانی بۆ دوانزە تایەفەکەی نەوەی ئیسرائیل دروستکرد، وە بەنێوانیاندا پەڕینەوە).

﴿وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخَرِينَ﴾ ئینجا ئەوانمان لەمان نزیك کردەوە.

﴿وَأَنْجَيْنَا مُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ﴾ موسی هەموو ئەوانەی لەتەکیان بوون ڕزگارمان کردن.

﴿ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ﴾ ئەوسا ئەوانی ترمان نوقمی (دەریا) کرد.

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ﴿٦٧﴾﴾ تەماشای ئایەتی ٨،٩ بکە.

﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴿٦٨﴾﴾ [الشعراء] تەماشای ئایەتی ٨،٩ بکە

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ﴿٨﴾﴾ بەڕاستی ئا لەوەدا بەڵگەو نیشانەی (بەهێز هەیە لەسەر دەسەڵاتی خوای پەروەردگار) کەچی زۆربەیان باوەڕ ناهێنن.

﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴿٩﴾﴾ [الشعراء] بەڕاستی پەروەردگاری تۆ (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم، ئەی ئیماندار) باڵادەستە (بەسەر کافراندا) بەسۆزو میهرەبانیشە (بە ئیمانداران).

لەم بەسەدا دیمەنەکان ترسناك وە باسی کەرت بوونی دەریایی سورە..هتد دەکات.

لە دابەزینێکی نوێدا لە سورەتی پلە بەندی ٤٨ کە سورەتی النمل-ە دیسان سەرنج ڕاکێشانی تر لە شێوەی ڕیکلام و پاشان بەسەرهاتێکی نوێ لە دوو پێغەمبەری بەنی ئیسرائیل داود و سولەیمان، تەواوکردنی هەواڵ و بەسەرهات و بەدوادا چوونەکانی صاڵح و لوط.

لە بەشێکی دیکە لە باسەکانی موسی لە ئایەتی ٧-١٤ سورەتی النمل دا هاتووە کە:

﴿إِذْ قَالَ مُوسَى لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا سَآتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ﴿٧﴾﴾ یادیان بێنەوە کاتێك کە موسی (لە کاتی گەڕانەوەیدا بۆ میسر) بە هاوسەرەکەی وت: (ئێوە لێرەدا بمێنن) من ئاگرێك بەدی دەکەم. دەچم هەواڵێکتان بۆ دێنم وە یا سەلکە بزوتێکتان بۆ دێنم تا خۆتانی پێ گەرم بکەنەوە.

﴿فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴿٨﴾﴾ کاتێ کە گەیشتە لای ئاگرەکە (بینی نوورو ڕوناکیەکی بێ وێنەیە) بانگی لێکرا: کە پیرۆزە ئەو کەسەی کە لەپاڵ ئاگرەکەدایە وە ئەو فریشتانەش کە بە دەوریدا هەن، پاکیی و بێگەردیی بۆ خوایە، کە پەروەردگاری هەموو جیهانەکانە.

﴿يَا مُوسَى إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴿٩﴾﴾ ئەی موسی (ئەو کەسەی کە قسەت بۆ دەکات ئەوە) منم خوای باڵادەست و دانا.

﴿وَأَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسَى لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ﴿١٠﴾﴾ گۆچانەکەت فڕێ بدە، کاتێ کە بینی

﴿وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ﴿١٢﴾﴾موسی پشتی پێ کردو هەڵات و ئاوڕی نەدایەوە، (خوای گەورە بانگی کردو فەرمووی): ئەی موسی مەترسە، پێغەمبەران لەلای من ناترسن و بیمیان نییە.

﴿إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ مەگەر کەسێك ستەمێکی کردبێت و لەدواییدا چاکەکاربێ دوای ئەوەی هەڵەی هەبووە ئەوە من بۆ ئەو جۆرە کەسانە لێخۆشبوو و میهرەبانم.

﴿وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ﴾ جا دەستەکەت بخەرە گیرفانتەوە، دوایی کە دەریدێنی سپی و جوان دەنوێنێت بێ ئەوەی عەیبدار بێت، (ئەم دوو "معجزة"یە لە ڕیزی نۆ "معجزة"دان بۆ فیرعەون و قەومەکەی) بەڕاستی ئەوانە قەومێکی نالەبارو گوناهکارن.

﴿فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ﴾ کاتێ کە (معجزة)کانی ئێمەیان بەڕوونی و ئاشکرا خرایە بەرچاو وتیان: ئەمە جادوویەکی ئاشکرایە.

﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾ [النمل] ئەوانە هەر ڕق ئەستووریان کرد و باوەڕیان پێی نەبوو، بە زۆرداری و خۆبەزلزانی، لە کاتێکدا لە ناخی دەروونیانەوە هەستیان دەکرد کە حەقیقەتەو ڕاستە، دە تەماشا بکەو سەرنج بدە بزانە سەرئەنجامی تاوانباران و گوناهکاران چۆن بوو.

لە ئایەتی ٧٦دا وەکو بۆمبێکی ناوەکی ئەتۆمی لەمێشکی بەنی ئیسرائیل ئەدات و دەفەرموێت کە ئەم قورئانە بەدواداچوونە لەبارەی گەلی ئیسرائیل لەسەر ئەوە ئەوان ڕای جیاوازیان هەیە

﴿إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ [النمل] بەڕاستی ئەم قورئانە زۆربەی زۆری ئەو شتانەی کە نەوەی ئیسرائیل جیاوازی و کێشەیان لەسەری هەیە باسی دەکات و لێی دەدوێت و ڕوونی دەکاتەوە.

لێرەدا ئەو دەرگایەش دادەخرێت کە دەڵێن لە یەهود و تەورات وەرگیراوە، بەڵکو قورئان زانیارییەکانیان بۆ ڕاست دەکاتەوە.

لێرەوە یەهود کەوتنە پەلەقاژێ، بەوەی کە چەند زانایەکیان لە هەوڵی ئەوەدابوون زانیاری لەسەر محمد کۆبکەنەوە بزانن کە بەڕاستی پێغەمبەرە، چونکە وورده وورده گومانەکان لەناو زاناکانیاندا ئەڕەویەوە، بەڵام تا ئەم ساتەوەختە ململانێکە تەنها لەگەڵ قورەیش دایە و باسەکانی تەوحید و لەناوچوونی زاڵمانە.

بەدوایدا سورەتی ٤٩ بەناوی قصص دابەزی هەموو سورەتەکە لەسەرەتاوە تا کۆتایی باسی بەدواداچوونەکانی موسی-یە.

لێرەوە هەموو زنجیرەکان بە شێوەی جیاوازتر دووبارە دەبێتەوە، لێرەدا باسەکانی ئابووری و سیاسی تەنانەت کۆمەڵایەتیش و هاوسەرگیری موسی و خوشکەکەی و باسی قیامەت و کۆمەڵێك باس و خواستی نوێ دێتە ئاراوە.

کە ڕەمزەکانی دەسەڵات حکومەت تێیدا دیاری دەکرێت.

لە مەلیك و سەرۆك و فیرعەون و هێزی سەربازی هامان و هێزی ئابووری قارون، لەم بەشەدا هەرسێ دەسەڵاتەکە لەناو دەچێت و سەرکەووتنی بەنی ئیسرائیل لە دیمەنەکاندا دەبینرێت.

یەهود تا ئەم ساتەوەختەش بێدەنگە نایەوێت بێتە ناو ململانێکەیە لەگەڵ عەرەبی قورەیش و موشریکەکاندا بەگشتی، ڕووداوێك ڕووئەدات کە عەرەب و ناوچەکە بە گشتی ئەشڵەژێت ئەویش ڕووداوی ئیسرا و میعراجە.

بەهۆکاری ئەو موعجیزەیە باسەکانی یەهود بەگشتی لەناوخەڵکی دا کەم دەبێتەوە دیسان لە سورەتی ٥٠ بەناوی ئیسراء دیسان ڕیکلامێکی خێرا بوو لە ڕووداوەکان ئەویش نوقم بوونی فیرعەون بوو، جێگیر بوون و تەمکینی ئیسرائیل دەکات، پاشان نهێنیەکی ئیسرائیل ئاشکرا دەکرێت ك لە سەرەتای سورەتی ئیسراءدا باسی دەکات.

ئایەتی ٤-٥ی ئەم سەرنج ڕاکێشانە هەمووی خێرا و کورتە.

کە لە ئایەتەکانی ١٠٠-١٠٤ هاتووە دەفەرموێت:

﴿قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا﴾ پێیان بڵێ: ئەگەر ئێوە خاوەنی گەنجینەی بەخشین و ڕەحمەتی پەروەردگارم بوونایە، دەستان دەگرتەوەو نەتان دەبەخشی لەترسی تەواوبوونی، چونکە ئادەمیزاد (بەزۆری) دەست نوقاوو ڕەزیلە.

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَاسْأَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا مُوسَى مَسْحُورًا﴾ بێگومان ئێمە تۆ

(معجزة) و بەڵگەو نیشانەی ئاشکرامان بە موسی بەخشی، (جا ئەی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم) لە نەوەی ئیسرائیلی (زەمانی خۆت) بپرسە کاتێ ئەو هەموو (معجزة)یەمان نیشان دان (چیتان ووت؟) بێگومان فیرعەون پێی ووت: ئەی موسی بەڕاستی من وادەزانم کە تۆ جادووت لێکراوە.

﴿قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ بَصَائِرَ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا﴾ موسی وتی: (ئەی فیرعەون) تۆ چاك دەزانی کە ئەو (معجزانە) کەس ئاوا پێشی ناهێنێ جگە لە پەروەردگاری ئاسمانەکان و زەوی، تا بەرچاو ڕوونکەرەوە بێ و (خەڵکی بە ڕۆشنیی حەق و بینین و لەیەکی جیا بکەنەوە)، وە من دڵنیام ئەی فیرعەون کە تۆ تیا دەچیت و لەناودەبرێیت (ئەگەر هەر ئاوا بیربکەیتەوە).

﴿فَأَرَادَ أَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا﴾ (پاشان فیرعەون) ویستی لەسەر زەوی میسر بە یەکجاریی و بە سوکایەتیکردنەوە دەربەدەریان بکات، ئێمەش نوقمی دەریامان کرد، خۆی و هەرچی ئەوانەی کە لەگەڵیدا بوون.

﴿وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا﴾ [الإسراء] لەسەر زەوی (فەلەستین) نیشتەجێ ببن، (کاتێ بەتەواوی ڕێبازی خوایان گرتەبەرو، ئیمانداری چاك و پاکی زۆریان تیا هەڵکەوت، هەندێ جار پێغەمبەرەکانیان فەرمانڕەوایەتیان دەرکردن، وەك لەسەردەمی حەزرەتی داودو سولەیمان دا بووە، بەڵام بەداخەوە جوولەکەی

ئەم سەردەمە ڕێبازی دوژمنایەتی هەموو خەڵکیان گرتۆتە بەر، بەتایبەتی ئوممەتی ئیسلام، بەڵام بەداخەوە بە پشتیوانی خوای گەورە کۆتاییهێنان بە دەسەڵاتیان نزیکە)، کاتێ کە بەڵێنی دوایی هات دەستە دەستەو پۆل پۆل (لەسەر زەوی فەلەستین) کۆتان دەکەینەوە.

لەناو شاری مەککەدایە سورەتی یونس دابەزی لە کۆمەڵێك بەدواداچوونی هاوبەش لەگەڵ هەواڵی پێغەمبەرانی تر هەواڵی موسی و بەنی ئیسرائیل هات، بەڵام بە زنجیرەیەکی نوێ بە دانپیانانی فیرعەون بە یەکتاپەرستی و غەرق بوونی.

لە ئایەتی ٨٣ وە دەست پێدەکات هەواڵەکە بەڵام پاشکۆیەکی لە ئایینەکان بۆ زیاد کراوە تا ئەیەتی ١٠٩ هەموو پەیوەندی هەیە بە بەدواداچوونەکەوە، بەڵام بەدواداچونەکە لە ٩٣ کۆتایی دێت بە کۆمەڵێك زانیاری نوێ و مانەوەی لاشەی فیرعەن.

ترساندن و بیرخستنەوەی قیامەت بۆ ئیماندار و موشریکەکانی قورەیش.

لە سورەتی هودا دا کە لە پلەبەندی دابەزینی لە شاری مەککە ٥٢ سورەتە لە ئایەتی ٩٦-٩٧دا وە لە ئایەتی ١١٠ دا تەنها بە خێرای دوو دیمەن باس دەکات، وەکو ئامادەکارییە بۆ دوو دیمەنی تری دوور و درێژی نوێ.

دیسان لە سورەتی غافر کە لە پلەبەندی ٦٠ سورەتە دابەزینی لە مەککەدا وەکو ڕیکلامێك باسێکی نوێی تێدایە بە کوشتنی موسی لەلایەن فیرعەونەوە پاشان هەواڵی تەنزیم و ڕێکخستنی موسی لەناو فیرعەونیەکاندا

هەوڵدانی موسی بە ڕێکخستن و تەنزیمی پیاوانی فیرعەون بۆ هێنانی هەواڵ بۆ موسی، لەناو فیرعەونەکان دا ئینتیما بۆ دینەکەی موسی دروست بوو، لە ئایەتی ٢٢-٢٩ بەڵام نە دیمەنە نە ڕیکلامە تا ڕادەیەك درێژە.

﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾﴾ (ئەو بارودۆخەیان بۆیە بەسەردا هات)، چونکە کاتی خۆی پێغەمبەرەکانیان بە بەڵگەو نیشانەی ئاشکراوە (ڕاستیەکانیان پێ ڕادەگەیاندن، کەچی بڕوایان نەکردو باوەڕیان نەهێنا)، خوای گەورەش لەناوی بردن و پێچانییەوە، چونکە بەڕاستی ئەو (خوایە) بەهێزەو توڵەسەندنەوەی زۆر توندو بەئێشە (لە بێ باوەڕان).

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٢٣﴾﴾ بەڕاستی ئێمە موسی-مان ڕەوانە کرد هاوڕێ لەگەڵ بەڵگەو نیشانەی زۆرو ئاشکرادا...

﴿إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾﴾ بۆ سەر فیرعەون و هامان و قارون، (بەڵام ئەو ستەمکارانە) وتیان: جادووگەرێکی درۆزنە!!

﴿فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٢٥﴾﴾ دوایی کە هەموو ڕاستیەکی بۆ سەلماندن (بە بەڵگەو معجزەی ئاشکراوە) کە لەلایەن ئێمەوە پێی بەخشرابوو، (فیرعەون و دارودەستەی فەرمانیان داو) وتیان: ڕۆڵەی نێرینەی هەموو ئەوانە بکوژن کە بڕوایان هێناوەو لەگەڵ (موسی)دان،

ئافرەت و کچەکانیان بهێڵنەوە (بۆ کارەکەری، بەڵام خەیاڵیان خاوە) پیلان و تەڵەکەی بێ باوەڕان هەر سەری لەسەرگەردانییەوە دەردەچێت.

﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾﴾ ئینجا فیرعەون وتی: وازم لێ بێنن با موسی بکوژم، با هەر هاوار لە پەروەردگاری بکات، چونکە من دەترسم کە دین و ئاینتان بگۆڕێت!، یاخود دووبەرەکی و خراپەو شەڕو شۆڕ (لە وڵات)و سەرزەویدا بەرپا بکات.

﴿وَقَالَ مُوسَىٰ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾﴾ موسی وتی: من پەنا دەگرم بە پەروەردگاری خۆم کە پەروەردگاری ئێوەشە لە هەموو لووت و بەرزو قیزاویەك کە باوەڕی بە ڕۆژی لێپرسینەوە نەبێت و (ڕاستییەکان ئاوەژوو بکات).

﴿وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُم بِالْبَيِّنَاتِ مِن رَّبِّكُمْ وَإِن يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِن يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُم بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾﴾ (دیارە سەرئەنجام فیرعەون بڕیاری داوە موسی شەهید بکات بۆیە) وتی: پیاوێکی ئیماندار لە خزمانی فیرعەون کە باوەڕەکەی شاردبۆوە تا ئەو کاتە، وتی: ئایا ڕەوایە پیاوێك بکوژن (تەنها تاوانی ئەوەیە) کە دەڵێت پەروەدگارم (الله)یە، چەندەها بەڵگەو نیشانەشی لەلایەن پەروەردگارتانەوە بۆ هێناون و (نیشانی داون)، خۆ ئەگەر درۆزن

بێت، ئەوە درۆزنییەکەی بە زەرەری خۆی تەواو دەبێت، بەڵام ئەگەر ڕاستگۆیێت هەندێك لەو بەڵایانەتان بەسەردێت کە پێی ڕاگەیاندوون (بەڕاستی من دڵنیام کە): خوا هیدایەت و ڕێنموونی کەسێك ناکات کە زیادەڕەوو درۆزن بێت (واتە: ئەگەر موسی درۆزن بوایە، ئەو هەموو پشتیوانییەی لێ نەدەکرا لەلایەن خواوە).

﴿يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَن يَنصُرُنَا مِن بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾﴾ (هەروەها وتی): ئەی قەوم و هۆزم ئەمڕۆ ئێوە دەسەڵاتتان هەیە بەسەر ئەم ناوچەیەداو با ئارەزووی خۆتان فەرمانڕەوایی دەکەن (جا بیر بکەنەوەو تێفکرن) کێ دەتوانێت فریامان بکەوێت، کێ دەتوانێ ڕزگارمان بکات، لە تۆڵەو سزای خوا ئەگەر یەخەی پێ گرتین؟ فیرعەون (قسەکەی پێ بڕێ و) وتی: من هەر ئەو (ڕاو بۆچونە) بەچاك دەزانم و لام پەسەندە کە پێم ڕاگەیاندن ، من تەنها ڕێبازی چاك و دروستم نیشان داون!!

لە دابەزینێکی نوێدا لە سورەتی فصلت کە ٦١ سورەتە لە مەککە دابەزیووە لەیەك ئایەتدا باسی ئیختیلافاتی بەنی ئیسرائیل لە کتێبەکەیاندا کە بۆ موسی هاتووە ئایەتی ٤٥ دەفەرموێت:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾﴾ ئێمە بەڕاستی کتێبی (تەورات)مان بەخشی بە موسی، کەچی کەووتنە کێشمەکێش و دووبەرەکی لەسەری، خۆ ئەگەر بڕیارێکی پێشتر لەلایەن پەروەردگارتەوە نەبوایە، (کە

تۆڵە لە کافران بخاتە قیامەت) لەناوی دەبردن، کەچی ئەمانە هەر لە شك و گومانێکی بێ سەرو بندان.

بەدوایدا لە سورەتی الزخرف کە ٦٣ سورەتە لە مەککە دابەزیووە باسێکی کورت بە زیادەیەکی نوێوە کە فیرعەون دەڵێت لە ئایەتی ٥١-٥٢ الزخرف

﴿وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾﴾ فیرعەون جاڕی دا بەناو قەوم و گەلەکەیداو وتی: ئەی قەوم و گەلم، (مەگەر نابینن) کە من پاشای میصرم و (فەرمانڕەوای ئەم وڵاتەم)، ئەم ڕوبارانەش بەبەر (کۆشکەکانمدا دەڕوات)؟!

﴿أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾﴾ ئایا من چاکتر نیم لەو کەسەی ناوبانگی نییەو کەسایەتییەکی لاوازو نەناسراوە؟! (مەبەستی موسی پێغەمبەر بوو).

دیسانەوە بۆ جوڵانەوەی یەهود و جولەکەی ناوچەکە سورەتی الزاریات کە ٦٧مین سورەتە و لە مەککە دابەزیوە، ئەمەش شێوە ڕێکلامێکە بۆ باسێکی گرنگ.

ئیتر یەهود لەتوانایاندا نەما و کەووتنە پلانگێری لەگەڵ عەرەب و موشریکەکاندا.

لە کۆبونەوەیەکیاندا بڕیاندا ٣ پرسیار لە محمد بکەن ئەگەر زانی ئەوە پێغەمبەرە.

پرسیارەکانیش بریتی بوون لە:

یەکەم: باسی کۆمەڵێك لاو لەدەسەڵاتی ڕۆم دا هەڵگرانەوە کێ بوون؟!

دووەم: مانای ڕۆح چییە؟!

سێیەم: ئەو کەسە کێ بوو کە هەموو زەوی گەڕاوە و حوکمی کردووە؟

خوای گەورە سورەتی الکهف-ی دابەزاند.

وەڵامی یەکەم یارانی ئەشکەوتە و وەڵامی پرسیاری سێیەم ذوالقرنین-ە بۆ وەڵامی پرسیاری بۆ وەڵامی پرسیاری دووەم خوای گەورە باسی خضر و موسی-ی بۆ دابەزاندن.

گومانی تێدا نییە کە سورەتی الکهف لە مەککە دابەزیووە ٦٨ سورەتە دابەزیووە خوای گەورە لە ئایەتی ٦٠-٨٢ باسی ئەو بەدواداچوونە دەکات.

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ۝٦٠﴾ (یادیان بێنە) کاتێ کە موسی بەهاوەڵی لاوی خۆی وت: من کۆڵ نادەم و دەڕۆم، ئەگەر چەندەها ڕۆژم پێ بچێ تا دەگەمە ئەو شوێنەی کە دوو دەریاکە یەك دەگرن (تا دەگەمە ئەنجام) یاخود ماوەیەکی زۆر دەڕۆم و دەگەڕێم (خوای گەورە ویستویەتی موسی پێغەمبەر تێبگەیەنێ کە بەندەی هەیە لەبواری تردا شارەزان، لەبەرئەوە ڕێنموویی کردووە تا بگەڕێ بەشوێن ئەو جۆرە کەسانەداو لەوانیش سوود وەربگرێت).

﴿فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾﴾ کاتێ کە گەیشتنە ئەو شوێنەی کە دوو دەریاکە بەیەك دەگەن، ماسیەکەیان (کە لەگەڵ خۆیاندا هەڵیان گرتبوو وەك توێشووی سەفەر)، فەرامۆشیان کرد لەکاتێکدا (کە هەڵنەبەزیبوەو) ڕێگەی ناو دەریای بۆ خۆی گرتبۆ بەر.

﴿فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءنَا لَقَدْ لَقِينَا مِن سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾﴾ کاتێ کە تێپەڕین (لەو شوێنەو، لە جێگەیەکی تر لایاندا) حەزرەتی موسی بەهاوەڵەکەی ووت: ئادەی خواردنەکەمان بۆ بێنە، چونکە بەڕاستی لەم سەفەرەماندا زۆر هیلاك و ماندوو بووین.

﴿قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾﴾ لاوەکە وتی: ئەگەر لە بیرت بێت ئەو کاتەی کە چووینە سەر بەردە گەورەکە (بۆ حەوانەوە) من بیرم چوو باسی ماسیەکەت بۆ بکەم، هەر شەیتانیش لەبیری بردمەوە، بۆت بگێڕمەوە، لەڕاستیدا ئەو ماسیە (زیندو بۆوەو) بەشێوەیەکی زۆر سەیر (هەڵبڵۆقی و) خۆی کرد بەناو دەریادا.

﴿قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٤﴾﴾ موسی وتی: هەر ئەوەبوو کە ئێمە دەمانویست (واتە: دەبوو ئا لەو شوێنەدا چاوەڕێ بوینایە) ئیتر بەناچاریی گەڕانەوە بۆ ئەو شوێنەی کە بەجێیان هێشتبوو.

﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِندِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾﴾ لەوێ بە بەندەیەك لە بەندەکانی ئێمە ئاشنا بوو کە لەڕەحمەتی تایبەتی خۆمان بەهرەوەرمان کردبوو، وە زانست و زانیاری تایبەتی خۆمانمان پێ بەخشیبوو.

﴿قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾﴾ موسی پێی ووت: ئایا (مۆڵەتم دەدەی) کە شوێنت بکەوم تا لەو زانست و زانیاریەی پێت بەخشراوە منیش بەهرەدار بکەیت.

﴿قَالَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾﴾ (زاناکە) وتی: تۆ هەرگیز ناتوانیت لەگەڵ مندا خۆڕاگر بیت و (بێ دەنگ بی بەرانبەر کردارم).

﴿وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿٦٨﴾﴾ جا چۆن خۆدەگری لەبەرانبەر شتێکەوە کە هەواڵت لێی نییەو (لەنهێنییەکەی بێ ئاگای).

﴿قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاء اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾﴾ موسی وتی: دەمبینی ئەگەر خوا وێستی لەسەر بێت خۆڕاگر دەبم و لەهیچ فەرمانێکت دەرناچم.

﴿قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَن شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾﴾ (زاناکە) وتی: ئەگەر شوێنم کەوتی پرسیارم لە هیچ شتێك لێ مەکە، (هەتا خۆم لە نهێنییەکەی ئاگادارت دەکەم.

﴿فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ﴿٧١﴾﴾ ئەوسا پێکەوە دەرچوون و سواری کەشتیەکە بوون، (زاناکە) دەستی کرد بە کونکردن و عەیبدار کردنی، موسی (خۆی پێ نەگیرا) وتی: باشە ئاخر ئەوە تۆ ئەم کەشتیە کون دەکەیت، دەتەوێ هەرچی سەرنشینەکانی هەیە نوقمی بکەیت، بەڕاستی کارێکی ناشایستە دەکەیت!!

﴿قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٢﴾﴾ (زاناکە) وتی: نەم ووت: تۆ هەرگیز ناتوانی لەگەڵ مندا خۆڕاگر بیت!!

﴿قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا ﴿٧٣﴾﴾ موسی وتی: لێم مەگرە چونکە مەرجەکەم فەرامۆش کرد، (وە فێربونی ئەم زانیاریەی کە دەمەوێ لە تۆوە فێربم) لەسەرم قورس و گران مەکە.

﴿فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُّكْرًا ﴿٧٤﴾﴾ (دوایی دابەزینە سەر وشکانی) کەوتنە ڕێ هەتا گەیشتنە منالێك (زاناکە گرتی و) کوشتی، موسی وتی: سەیرە، ئەوە بۆچی کەسێکی بێ گوناهت کوشت بێ ئەوەی ئەو تاوانێکی وای کردبێ و (شایستەی کوشتن بێ) بەڕاستی کارێکی ناپەسەندو ناڕەوات ئەنجام داوە!!

﴿قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾﴾ (زاناکە) وتی: پێم نەگوتیت کە تۆ هەرگیز ناتوانی لەگەڵ مندا ئارام بگریت و دان بە خۆتا بگریت.

﴿قَالَ إِن سَأَلْتُكَ عَن شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِن لَّدُنِّي عُذْرًا ﴿٧٦﴾﴾ (موسی) وتی: ئەگەر دوای ئەمە پرسیاری هەر شتێکی ترم لێکردی (و ڕەخنەم لێ گرتیت) هاوڕێیەتیم مەکە، چونکە بەڕای من مافی خۆتەو لەلایەن منەوە لێ بوراویت.

﴿فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَن يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَن يَنقَضَّ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٧٧﴾﴾ ئەوسا ئیتر دەرچوون و ڕۆیشتن تا گەیشتنە ناو خەڵکی ئاواییەك (برسیان بوو) داوای خۆراکیان لە خەڵکەکە کرد، کەچی دەستیان نا بەڕوویانەوەو میوانداریان لێنەکردن، ئەوسا لەناو ئاوایدا دیوارێکیان بەدی کرد دەیویست بڕوخێ، بەڵام زاناکە هەڵی چنییەوەو چاکی کردەوە، (موسی) وتی: ئەگەر بتویستایە کرێیەکت بەرانبەر ئەم کارە وەردەگرت (ئێمەشت پێ تێر دەکرد).

﴿قَالَ هَٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾﴾ (زاناکە) وتی: ئیتر ئالێرە بە دواوە کاتی جیابوونەوەی من و تۆیە، من ئێستا تۆ ئاگادار دەکەم لە حیکمەتی ئەو شتانەی کە نەتدەتوانی خۆت بگری لەبەرامبەریانەوە.

﴿أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدتُّ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُم مَّلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾﴾ (یەکەم) ئەو کەشتیەی (کە عەیبدارم کرد، خاوەنی) چەند هەژارێکە لە دەریادا کاردەکەن، جا بۆیە

ویستم عەیبداری بکەم چونکە لە پشتیانەوە پاشایەك هەبوو کە هەموو کەشتیەکی (چاك و ڕێکوپێکی) داگیر دەکرد.

﴿وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَن يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾﴾ منداڵەکەش (کە کوشتم) دایك و باوکێکی ئیمانداری هەبوو، ترساین لەوەی کە بە سەرکەشی و بێدینی و خوانەناسی هیلاك و ماندوویان بکات (چونکە هەر لە تێستاوە سەرکەشی و لاساری پێوە دیارە).

﴿فَأَرَدْنَا أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾﴾ (بەو کارەمان) ویستمان کە پەروەردگاریان (لە جیاتی ئەو) پاکترو چاکتریان پێ ببەخشێ وە لە منداڵێکی خاوەن بەزەیی و میهرەبان بەهرەوەریان بکات (کوژراوەکەش بەهەشتیی بێت).

﴿وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنزٌ لَّهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنزَهُمَا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾﴾ دیوارەکەش (کە چاکم کردەوە، دیواری ماڵی) دوو منداڵی هەتیوی شارۆچکەکە بوو، لەژێری دا گەنجینەیەکی (زێڕوزیو) هەبوو (کە باوکیان بۆی شاردبوونەوە، ئەگەر گوێیان پێ نەدایە، باران و لافاو دەریدەخست و ئەو خەڵکە ڕەزیلەی کە میوانداریان لێ نەکردین، دەستیان دەکەوت)، باوکی ئەو دوو منالەش خواناس و چاك بوو، پەروەردگارت ویستی کاتێ گەنجینەکەیان دەست کەوێت کە گەورەو بەهیز بن، ئەوسا دەریبێنن، ئەمەش وەکو ڕەحمەتێکی تایبەتی لەلایەن پەروەردگارتەوە (لەبەر خاتری

باوکیان)، (دڵنیاش بە) کە هەموو ئەو کارانەم لەخۆوە نەکردووە، ئیتر ئەوەبوو ڕازو نهێنی ئەو شتانەی کە خۆت بۆ نەدەگیرا کاتێ ئەنجامم دەدا.

مەبەست لێی وەڵامی یەهودە لەسەرباسی ڕۆح وەڵامەکە دەڵێت خوای گەورە مەرج نییە پێغەمبەران هەموو شتێك بزانن ئەوەتا پێغەمبەرەکەی ئێوە موسی توانای زانینی هەموو شتێکی نەبووە لەگەڵ عەبدە صاڵح کەدا، موعجیزەکە لێرەدا باس و خواسێکی نوێیە کە یەهود لە ئاستیدا دەستەوسانە.

خوای پەروەردگار لە سورەتی ئیبراهیم ئایەتی ٤-٨ وەڵامێکی جەرگ بڕی یەهود ئەداتەوە دەڵێن کوفر دەکەین بە ئایینەکەی محمد، خوای گەورە لەسەر زمانی موسی دەفەرموێت:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلاَّ بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللّهُ مَن يَشَاء وَيَهْدِي مَن يَشَاء وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ ئێمە هیچ فرستادیەکمان ڕەوانە نەکردووە تەنها بەزمانی قەومەکەی نەبێت، (یەکێك بووە لە خۆیان و بە زمانی ئەوان دواوە) تا هەموو شتێکیان بۆ ڕوون بکاتەوە، ئینجا خوای گەورە ئەو کەسەی گومڕا کردووە کە وستوویەتی (چونکە گوێی بۆ بانگەوازی حەق نەگرتووە)، ئەوەش کە وستویەتی هیدایەتی داوە (پەروەردگار پاڵپشتی ژیرو هۆشمەندانە)، ئەو زاتەش باڵا دەستە (ویستی ئەو لە سەروو هەموو ویستەکانەوەیە)، دانایە و (دەزانێت کێ شایستەی ئەو ڕەحمەتە بەنرخەیە).

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ۝٥﴾ سوێند بەخوا بەڕاستی ئێمە موسی-مان ڕەوانە کرد، هاوڕێ لەگەڵ موعجیزەی زۆردا (فەرمانمان پێدا) کە قەوم و عەشیرتت لە تاریکیەکان ڕزگار بکەو بەرەو نوورو ڕووناکی بیانبە، ڕۆژەکانی خوایان بهێنەرەوە یاد (ئەو ڕۆژانەی کە تۆڵەی لە بێ باوەڕان سەند و ئیماندارانی سەرسەخت)، بێگومان ئا لەو بەسەرهاتانەدا بەڵگە و نیشانەی زۆر هەن، بۆ هەموو ئەو کەسانەی کە زۆر خۆگرن (لەکاتی تەنگانەدا)، زۆر سوپاسگوزاریشن (لەکاتی خۆشیدا).

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنجَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ۝٦﴾ (یادیان بهێنەرەوە) کاتێك موسی بە قەومەکەی ووت: یادی نازو نیعمەتەکانی خوا بکەنەوە لەسەرتان، کاتێك لە دارو دەستەی فیرعەون ڕزگاری کردن کە بەناخۆشترین شێوە سزای دەدات، کوڕانی ئێوەیان سەر دەبڕی و ئافرەتانی ئێوەیان دەهێشتەوە (بۆ کارەکەری)، بێگومان ئا لەو پێشهاتانەدا بەڵاو تاقی کردنەوەیەکی گەورە لەلایەن پەروەردگارتانەوە بۆتان ساز درابوو.

﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ۝٧﴾ لەیادتان بێت کە: پەروەردگارتان بڕیاری داوە، سوێند بەخوا ئەگەر سوپاسگوزارو شوکرانە بژێر بن، ڕزق و ڕۆزی و نازو نیعمەتتان

بەسەردا دەڕێژێنم و زیادی دەکەم، بەڵام: ئەگەر ناشوکرو سوپاس ناپەزیر بن، بەڕاستی ئەو کاتە ئیتر تۆڵە و سزای من زۆر بە ئازار دەبێت.

﴿وَقَالَ مُوسَىٰ إِن تَكْفُرُوا۟ أَنتُمْ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِىٌّ حَمِيدٌ ۝٨﴾ موسی وتی: خەڵکینە ئەگەر ئێوە و هەموو دانیشتوانی سەر زەوی بەگشتی خوانەناس و بێ باوەڕ بن، ئەوە بێگومان هەر خۆتان زەرەر دەکەن، چونکە خوا هەر خۆی بێ نیازە و شایستەی سوپاسە.

کۆتا سورەت کە لە مەککە دابەزی باسی موسی و هارون بەخێرایی لە کۆتایی سورەتی الأنبیاء بە ژمارە و پلەبەندی ٧٣ کەلە مەککە دابەزی، پاشان لەیەك سورەت دا بەخێرایی باسی پێغەمبەرایەتی هارون و موسی دەکات لەگەڵ کتێبەکەی لە ئایەتی ٤٨دا.

﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ٱلْفُرْقَانَ وَضِيَآءً وَذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ ۝٤٨﴾ بێگومان ئێمە بە موسی و هارون و کتێبی (تەوراتمان) بەخشی کە جیاکەرەوەی (حەق و بەتاڵە) هەروەها ڕووناکی و یادخەرەوەشە بۆ پارێزکاران.

لێرەدا کۆتایی باسەکانی موسی و هارون و بەنی ئیسرائیل هات، کە نزیکەی ٢٧ سورەت باسەکانی لە مەککەدا دابەزیوە.

پێش ئەوەی بچینە ناو باس و هەواڵ و بەدواداچوونەکانی بەنی ئیسرائیل و موسی پێویستە خوێنەر لەو ئیعجازە تێبگات ئەم هەموو زانیاری

و بەدواداچونانە لە شاری مەککە دابەزیووە بەبێ ئەوەی یەك جولەکە و یەهودی لەشاری مەککە دا ژیابێت و بوونیان هەبوبێت.

پاشان کە پێغەمبەری خوا چووە شاری مەدینە لە سورەتی البقرة، النساء، الأنعام باسی نوێ و لایەنەکانی تری ژیانی موسی و بەنی ئیسرائیل نیشان دەدرێت لە قورئان دا.

نامەوێت خوێنەر ماندوو بکەم بە زۆری باسی ئایەتەکان و مێشکتان لەوە زیاتر ئاڵۆزتر بکەم، بەلکو بەشێکی نوێ لەم پەرتوکە تایبەتکراوە بە باسی بەدواداچوونەکانی بەنی ئیسرائیل دەکات لەوێدا زیاتر باسەکانی شاری مەدینە و سورەتە مەدەنیەکان دەکات و شیکارییان بۆ دەکەین.

گرنگە ئاماژە بە پلەبەندی سورەتە مەدەنیەکان بدەم کە باسی موسی-ی تێدایە.

سورەتی البقرة کە ٩٠یەمین سورەتە کە دابەزیووە لەشاری مەدینە لە ئایەتی ٤٠ دەست پێ دەکات تا ئایەتی ١٢٢.

﴿يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُواْ نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُواْ بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ۝٤٠﴾ ئەی نەوەی ئیسرائیل (نەوەی حەزرەتی یەعقوب سەلامی خوای لەسەر) یادی نازو نیعمەتی من بکەنەوە کە بە سەرتانا ڕژاندومە، وە بە وەفاو بە ئەمەك بن بۆ پەیمانەکەم (کە ئیمان و کردەوەی چاك و باوەڕکردنە بە هەموو پێغەمبەران بەبێ جیاوازی) منیش بەوەفا و بە ئەمەك دەبم بەو پەیمانەی کە پێم داون (کە جێ نشین کردنە لە

دنیادا، وە بەهەشتی بەرینە لە قیامەتدا) وە تەنها بە ترس و بیمتان لە من دەبێت

﴿وَآمِنُواْ بِمَا أَنزَلْتُ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلاَ تَكُونُواْ أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلاَ تَشْتَرُواْ بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ ﴿٤١﴾﴾ هەروەها ئیمان بهێنن بەو قورئانەی کە ناردومەتە خوارەوە کە پاڵپشتی پەیامەکەی لای ئێوەیە (تەورات و ئینجیلی دەستکاری نەکراو) مەبنە یەکەم بێ بڕوا پێی (لە جیاتی یەکەم باوەڕدار) و ئایەتەکانم بەنرخێکی کەم مەگۆڕنەوە (لەپێناوی بەدەستهێنانی هەندێ مەرامی کەم نرخی دنیادا)، تەنها لە من بترسن و خۆتان لە خەشمی من بپارێزن.

﴿وَلاَ تَلْبِسُواْ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُواْ الْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾﴾ نەکەن ڕاستی و بەتاڵ، حەق و ناحەق بە یەکەوە بئاڵێنن و حەق مەشارنەوە، درۆ دامەپۆشن بەڕاست، لەکاتێکدا خۆشتان حەق و ڕاستی دەزانن کامەیە.

﴿وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ وَارْكَعُواْ مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾﴾ نوێژەکانتان بەچاکی ئەنجام بدەن بەدروشمەکانییەوەو زەکاتیش بدەن، لەگەڵ کڕنووش بەراندا کڕنووش ببەن (بۆ پەروەردگارتان).

﴿أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ ووتنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلاَ تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾﴾ (کەی ئەوە ڕاستە) فەرمانی چاکە بەخەڵکی بدەن و خۆتان فەرامۆش بکەن؟! لەکاتێکدا خۆ ئێوە کتێبی خوا تەورات

دەخوێننەوە، (دەزانن سزای گوفتاری بێ ڕەفتار چۆنە) جا ئایا ژیریتان ڕێتان لێناگرێت لەو هەڵوێستە ناشرینە؟!

﴿وَاسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلاَّ عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾﴾ (ئێوە هەوڵ بدەن) پشت ببەستن بە ئارامگرتن و نوێژکردن (بۆ گەیشتن بەئامانج) بەڕاستی نوێژ ئەرکێکی گەورەو گرانە، مەگەر لەسەر ئەو کەسانەی کە بەخۆشەویستی و سۆزەوە خواپەرستی ئەنجام دەدەن و(باوەڕی دامەزراویان هەیە)...

﴿ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلاَقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾﴾ ئەوانەی دەزانن بێگومان بەدیداری پەروەردگاریان شاد دەبن و باوەڕی پتەویان هەیە کە بۆ لای ئەو دەگەڕێنەوە.

﴿يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُواْ نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾﴾ ئەی نەوەی ئیسرائیل: یادی نازو نیعمەتەکانم بکەنەوە کە ڕشتومە بەسەرتاندا بێگومان من گرنگی زۆرم پێداون و نازونیعمەتی زۆرم پێبەخشیوون (لە خواردن و خواردنەوە لە موعجیزەی جۆراوجۆر، لە چارەسەرکردنی کێشەکانیان، ... هتد) من زیادە ڕێزی ئێوەم داوە بەسەر هەموو خەڵکیدا (ئەڵبەتە لەسەردەمی خۆیانداو ئەوانەی کە پابەندی ئاینی خوا بوون، بە تایبەتی پێغەمبەران و پیاوچاکان)...

﴿وَاتَّقُواْ يَوْمًا لاَّ تَجْزِي نَفْسٌ عَن نَّفْسٍ شَيْئًا وَلاَ يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلاَ يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلاَ هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٨﴾﴾ خۆتان بپارێزن لە ڕۆژێك کە

کەس فریای کەس ناکەوێت و کەس هیچی لە دەست نایەت و تکاکاریی کەسیش وەرناگیرێت و بارمتە و گۆڕانکاری تیادا ئەنجام نادرێت و ئەو کەسانەی خوانەناسن یارمەتی نادرێن و سەرناخرێن.

﴿وَإِذْ نَجَّيْنَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾﴾ بیری نیعمەتی ڕزگاربونیشتان بکەنەوە کاتێك ڕزگارمان کردن لە دەست دارو دەستەی فیرعەون کە خراپترین سزاو ئازاریان دەدان، کوڕەکانتانیان سەردەبڕین و ئافرەتەکانتانیان دەهێشتەوە (بۆ کارەکەری و خزمەت) ئەوەش بۆ ئێوە توش هات و تاقیکردنەوەیەکی گەورە بوو بۆتان لەلایەن پەروەردگارتانەوە (تا پشت بەو زاتە ببەستن و بڕوای تەواوتان پێی هەبێت).

﴿وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٠﴾﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کە لەبەر خاتری ئێوە دەریاکەمان لەت کرد، ئینجا ڕزگارمان کردن، دارو دەستەی فیرعەونمان نغرۆ کرد، لەکاتێکدا ئێوە بەچاوی خۆتان بینیتان و تەماشاتان دەکردن.

﴿وَإِذْ وَاعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِن بَعْدِهِ وَأَنتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾﴾ یادی ئەو (نیعمەتە) بکەنەوە کاتێك چل شەو وادەمان دانا بۆ موسی (بۆ پاڕانەوەو نزا) پاشان گوێرەکەکەتان کردە خواتان، بێگومان ئێوە ستەمکار بوون.

﴿ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنكُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾﴾ پاشان (لەو هەموو هەڵانەتان) خۆشبووین بۆ ئەوەی سوپاسگوزاریی بکەن.

﴿وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کاتێك کتێبی (تەورات) و جیاکەرەوەی (ڕەواو، ناڕەوامان) بەخشی بە موسی بۆ ئەوەی ڕێبازی هیدایەت بگرنەبەر (لە گومڕایی ڕزگارتان ببێت).

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِندَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کاتێك موسی بە قەوم و هۆزی خۆی وت: ئەی قەوم و هۆزەکەم بەڕاستی ئێوە بەو گوێرەکە پەرستی یە ستەمتان لە خۆتان کردووە، دەی بگەڕێنەوە بۆ لای بەدیهێنەرتان و تەوبە بکەن و ئینجا خۆتان بکوژن (بێ تاوان تاوانبار بکوژێت)، ئەوە باشترە بۆتان (چونکە تاوانەکەتان زۆر گەورەیە) پاشان ئەویش (واتە خوا دوای لەناو بردنی هەندێك لە تاوانباران) تۆبەی وەرگرت (لەوانەی مابوون)، لە ڕاستیدا تەنها ئەو زاتە هێجگار تەوبە وەرگرو بە ڕەحم و دلۆڤانە.

﴿وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کە وتتان: ئەی موسی هەرگیز باوەڕت پێناهێنین تا وەکو بە ئاشکراو بە چاوی خۆمان خوا نەبینین، ئینجا یەکسەر هەورە بروسکەکە لێی دان، لە کاتێکدا کە تەماشاتان

دەکردو بە دەورو بەری خۆتاندا دەتانڕوانی (بەسەرسامیەوە بیرتان دەکردەوە).

﴿ثُمَّ بَعَثْنَاكُم مِّن بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾﴾ پاشان زیندوومان کردنەوەو ژیانمان پێبەخشینەوە لە دوای ئەو مەرگەتان بۆ ئەوەی سوپاسگوزاری بکەن.

﴿وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى كُلُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن كَانُواْ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾﴾ (هەروەها) لە نازو نیعمەتەکانی خوا بۆتان ئەوەیە: ئێمە هەورمان بۆ کردن بەسێبەرو گەزۆمان بۆ باراندن و پەلەوەری شەلاقەمان بۆ ناردن، دە بخۆن لەو ڕزق و ڕۆزییە چاکانەی کە پێیان بەخشیوون (بەڵام لەبەر بێ دینی و ستەمیان تۆڵەمان لێسەندن)، جا وە نەبێت ئەوانە ستەمیان لە ئێمە کرد بێت بەڵکو هەر ستەمیان لە خۆیان دەکرد.

﴿وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُواْ هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُواْ مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُواْ الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُواْ حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کاتێك وتمان: بچنە ئەم شارەوە (کە قودسە)، جا هەرچی حەزی لێدەکەن لەوێ لە هەر جێگەیەکی بە فراوانی و خۆشی بیخۆن، لە دەروازەی شارەکە بەڕێزو کڕنووشی (پێزانینەوە) بچنە ژورەوە و بڵێن: خوایە لە تاوانەکانمان ببوورە، ئەو کاتە ئێمەش لە هەڵە و تاوانەکانتان دەبوورین، ئێمە پاداشتی چاکەکاران لە ئایندەدا زۆر بە زیادەوە دەدەینەوە.

﴿فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُواْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُواْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاء بِمَا كَانُواْ يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾﴾ کەچی ئەوانەی ستەمیان کردبوو یەکسەر گوفتارەکەیان گۆڕی بەشتێك بێجگە لەوەی پێیان وترا بوو (واتە بە لووت بەرزیەوە چوونە ژوورەوە)، جا ئێمەش لە ئاسمانەوە سزایەکمان دابەزاندە سەر ئەوانەی ستەمیان کرد بەهۆی ئەوەی لە فەرمانی خوا دەردەچوون.

﴿وَإِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِب بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كُلُواْ وَاشْرَبُواْ مِن رِّزْقِ اللّهِ وَلاَ تَعْثَوْاْ فِي الأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کاتێك موسی بۆ قەوم و گەلەکەی خۆی داوای بارینی بارانی کرد، ئێمەش پێیان ووت: بە گۆچانەکەت بدە بە (تاشە) بەردەکەدا (جا هەر کە ئەو کارەی ئەنجامدا) بەردەکە دوانزە کانی لێ هەڵقوڵا، بێگومان هەر هۆزێك چاوگەی خۆی ناسی (ئینجا پێیان ووتن) دە بخۆن و بخۆنەوە لە ڕزق و ڕۆزی و بەخششی خواو تاوان و خراپە مەکەن لەسەر زەویدا لە کاتێکدا کە بەچاندنی تۆوی خراپەوە خەریکن.

﴿وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَن نَّصْبِرَ عَلَىَ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنبِتُ الأَرْضُ مِن بَقْلِهَا وَقِثَّآئِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ اهْبِطُواْ مِصْرًا فَإِنَّ لَكُم مَّا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَآؤُوْاْ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّهِ ذَلِكَ

بِأَنَّهُمْ كَانُواْ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَواْ وَّكَانُواْ يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کاتێك بە موسی-تان ووت: ئێمە هەرگیز لەسەر یەك جۆر خۆراك ئۆقرە ناگرین و بەتەنها جۆرێك خواردەمەنی ڕازی نین، لەبەرئەوە داوا لە پەروەردگارت بکە لە ڕزق و ڕۆزی و بەرو بوومی زەویمان بۆ بەرهەم بهێنێت لە ڕووەکی پاقلەیی و خەیار و سیرو نیسك و پیاز، موسی پێی ووتن: باشە چۆن ئێوە شتی کەم ئایەخ و ناتەواو وەردەگرن لەجیاتی شتی لەو چاکترو باشتر؟ دە دابەزن بۆ شارێك (بیابانی سینا، بەجێبهێڵن) ئینجا بەڕاستی ئەوەی داوای دەکەن دەستتان دەکەوێت. (جا بەهۆی ئەو بیروباوەڕو بیانوو گرتن و لاساییەیانەوە) سوکیی و ڕیسوایی و لاتی و زەبوونی درا بەسەریاندا و شایانی خەشم و قینی خوایش بوون، چونکە ئەوان بەڕاستی باوەڕیان نەدەکرد بەئایەتەکانی خواو، پێغەمبەرەکانیان بەناحەق دەکوشت، ئەوەش بەهۆی ڕۆچوونیانەوە لەیاخی بوون و نافەرمانیدا، هەمیشە دەستدرێژیان دەکرد (ئێستەش بەردەوامن لەسەر بەرنامەی باوو باپیرانی خوانەناسیان).

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَالَّذِينَ هَادُواْ وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾﴾ بێگومان ئەوانەی باوەڕیان هێناوە (لە ئوممەتی محمد)، ئەوانەش بوونەتە جوولەکە (شوێنکەوتەی ڕاستەقینەی موسی)ن، گاورەکانیش (کە شوێنکەوتەی ڕاستەقینەی عیسی)ن، (صابئە)ش (کە شوێنکەوتەی ڕاستەقیەی داود)ن، ئەوانە هەر دەستەیەکیان باوەڕی

دامەزراوی هێنا بێت بەخوا و ڕۆژی دوایی و کارو کردەوەی چاکەی ئەنجام دابێت، جا ئەوانە پاداشتیان لای پەروەردگاریانە، نە ترس و بیمیان دەبێت، نەغەم و پەژارەش ڕوویان تێدەکات.

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُواْ مَا آتَيْنَاكُم بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُواْ مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾﴾ یادی ئەو نیعمەتەش بکەنەوە کاتێك پەیمانمان لێوەرگرتن (کە پەیڕەوی تەورات بکەن) و کێوی طورمان بەڕاسەرتانەوە ڕاگرت و پێیان ووتن: ئەو بەرنامەیەی پێماندراون بە توند بیگرن (ئەگینا ئەم چیایە دەدەین بەسەرتاندا)، هەمیشەش با لە بیرتان بێت چی تێدایەو چیتان لێدەخوازێت، بۆ ئەوەی لە خوا ترس و پارێزکاربن.

﴿ثُمَّ تَوَلَّيْتُم مِّن بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلاَ فَضْلُ اللّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنتُم مِّنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٤﴾﴾ کەچی پاش ئەوانە هەمووی ڕووتان وەرچەرخاند لە ڕێبازی خوا، (پەیمانەکەتان شکاند)، ئەوکاتە ئەگەر بەزەیی و یارمەتی و فەزڵی خوا نەبوایە لە سەرتان، ئەوە دەچوونە ڕیزی خەسارەتمەندانەوە.

﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَواْ مِنكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُواْ قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿٦٥﴾﴾ سوێند بەخوا بێگومان زانیوتانە و ئاگادارن چیان بەسەر ئەوانەتاندا هێنا ڕۆژانی شەممە دەستدرێژییان دەکردو لە سنوور دەردەچوون، (لەبەر ئەوە بڕیارمانداو) وتمان: ببنە مەیموونی دوورخراوە لە ڕەحمەتی خوا (بڕیار بوو جوولەکەکانی شارەکەی قەراغ دەریای ئیلی ڕۆژانی شەممە تەرخان بکەن بۆ خواپەرستی و ڕاوەماسی تیادانەکەن، دیارە ماسییەکانیش هەستیان بەوە کردووە، بۆیە لەو ڕۆژەدا خۆیان نواندووە،

جولەکەش بەسروشت زۆر بەتەماعن، بیریان کردەوە لە تەگبیرو فێڵێك، ئەویش بەوەی کە لە ڕۆژی هەینیدا داوو تۆڕیان بۆ بنێنەوە تا لە شەممەدا تێی بکەون، ڕۆژی یەك شەممە چی کەوتۆتە داوو تۆڕەکانەوە دەری بهێنن (لە تەفسیری ئایەتی ١٦٣ تا ١٦٦، لە سورەتی الأعراف دا ئەم ڕووداوە باسکراوە).

﴿فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾﴾ ئینجا ئەو بە مەیموون کردنەمان گێڕا بە پەندو عیبرەت بۆ ئەوانەی کە: هاوچەرخی ڕووداوەکە بوون و بۆ ئەوانەش لەدوای ئەوان دێن، هەروەها کردمانە ئامۆژگاری بۆ خواناس و پارێزکاران.

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦٧﴾﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کاتێك موسی بە قەومەکەی وت: بێگومان خوا فەرمانتان پێدەدات کە مانگایەك سەر ببڕن (کاتێك یەکێکیان لێ کوژرا بوو، بکوژەکەش لای زۆربەیان نادیاربوو، هاناو هاواریان برد بۆ موسی) وتیان: ئایا دەمانکەیتە گاڵتەجاڕی خۆت؟ موسی وتی: پەنا دەگرم بە خوا بچمە ڕیزی نەفامانەوە (گاڵتە بە خەڵکی بکەم).

﴿قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَٰلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾﴾ ئینجا وتیان: (جا کەوایە) لە پەروەردگارت داوا بکە بۆمان ڕوون بکاتەوە ئەو مانگایە کامەیە؟ موسی وتی: بەراستی خوا دەفەرموێت: ئەو مانگایە نە پیرەو نە پارێنە بەڵکو

میانە ساڵە، (ئیتر ئەوەندە قوڵی مەکەنەوەو لەسەری مەڕۆن) چ فەرمانێکتان پێدراوە جێ بەجێی بکەن.

﴿قَالُواْ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاء فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿٦٩﴾﴾ کەچی وتیان: لە پەروەردگارت داوا بکە بزانین ڕەنگی چۆنە؟ موسی وتی: بێگومان خوا دەفەرموێت: ئەو مانگایە مانگایەکی ڕەنگ زەردی تۆخە، تەماشاکەرانی دڵخۆش دەکات.

﴿قَالُواْ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاء اللّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾﴾ کەچی هەر وتیان: لە پەروەردگارت داوا بکە تا بەتەواوی بۆمان ڕوون بکاتەوە بزانین ئەم مانگایە چۆن مانگایەکە؟! چونکە بەڕاستی ئەو مانگایەمان بۆ نادۆزرێتەوە، ئەگەر خوا وویستی لەسەر بێت دەیدۆزینەوە و ڕێیان لێی دەکەوێت.

﴿قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لاَّ ذَلُولٌ تُثِيرُ الأَرْضَ وَلاَ تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لاَّ شِيَةَ فِيهَا قَالُواْ الآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُواْ يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾﴾ موسی وتی: خوا دەفەرموێت: ئەو مانگایە هێشتا ڕانەهێنراوە، بۆ جووت کردن و زەوی کێڵان، وە ئاودێری کشتوکاڵی پێ نەکراوە، یەك ڕەنگەو پەڵە پەڵە نییە، ئەوسا وتیان: ئایا ئێستە ئیتر هەواڵی ڕاستەقینەت پێ داین، (ئیتر داوای هەوڵ و کۆششێکی زۆر بەدەست هێنا) و سەریان بڕی، هەرچەندە خەریك بوو ئەو کارە نەکەن.

﴿وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَّارَأْتُمْ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾﴾ (بیرتانە) چۆن کەسێکتان کوشت و ئاژاوە لە نێوانتانا بەرپا بوو، خوایش ئەوەی دەتان شاردەوە دەریخست پێتان و ئاشکرای کرد (کە بکوژ کێیە).

﴿فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذَٰلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾﴾ ئەوجا وتمان: پارچەیەك لەو مانگا سەربڕاوە بدەن بە لاشەی کوژراوەکەدا (دیارە بە ویستی خوا کوژراوەکە زیندووبۆتەوەو ڕاستی بکوژەکەی خۆی وتوە)، جا ئابەو شێوەیە خوا بەئاسانی مردوان زیندو دەکاتەوەو دەسەڵاتی خۆیتان نیشان دەدات بەڵکو تێ بگەن و ژیر بن.

﴿ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾﴾ کەچی لەوەو دوا دڵەکانتان ڕەق بوو (ئەی جولەکەکان) هەروەك بەرد، بەڵکو ڕەقتریش (چونکە) بەڕاستی بەرد هەیە کە ڕووباری لێ هەڵدەقوڵێ، هەشیانە لەت لەت دەبێ و ئاوی لێ دێتە دەرەوە، هەشیانە لە ترسی خوا لوتکەی شاخەکان بەردەبێتەوە، خوایش بێ ئاگا نییە لەو کارو کردەوانەی ئەنجامی دەدەن.

﴿أَفَتَطْمَعُونَ أَن يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِن بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾﴾ ئایا ئێوە (ئەی گرۆی

ئیانداران) بەتەمان و ئومێدەوارن کە جولەکە ئیمان و باوەڕ بێنن بە ئاینەکەی ئێوە، لە کاتێکدا کە دەستەیەك لە شارەزاکانیان گوفتاری خوایان دەبیست لە (تەورات)دا، لەوەودوا دەست کاریان دەکرد دوای ئەوەی کە تێی گەیشتبوون و دەیانزانی ڕاستیەکەی چییە.

﴿وَإِذَا لَقُواْ الَّذِينَ آمَنُواْ قَالُواْ آمَنَّا وَإِذَا خَلاَ بَعْضُهُمْ إِلَىَ بَعْضٍ قَالُواْ أَتُحَدِّثُونَهُم بِمَا فَتَحَ اللّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَآجُوكُم بِهِ عِندَ رَبِّكُمْ أَفَلاَ تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾﴾ هەرکاتێ (جووەکان) توشی ئیانداران دەهاتن دەیان ووت: ئێمەش ئیمانمان هێناوەو (موسوڵمان بوین)، بەڵام کاتێك کە پێکەوە کۆدەبونەوە (ئەوانەی کە لە سەر ئاینی خۆیان مابونەوە) بەوانی تریان دەوت ئەرێ ئەوە بۆ ئێوە ئەو شتانەیان بۆ باس دەکەن کە خوا بۆ ئێوەی لە (تەورات)دا باس کردووە (دەربارەی پێغەمبەرایەتی محمد صلى الله عليه وسلم) تاوەکو بیکەنە بەڵگە بەسەرتانەوە لای پەروەردگار!! ئایا ئێوە عەقڵتان بەو جۆرە شتانە ناشکێت و ژیریتان ناخەنەکار؟!

﴿أَوَلاَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾﴾ ئایا مەگەر ئەوانە نازانن کە خوا دەزانێ چی پەنهان دەکەن و چیش ئاشکرا دەکەن؟

﴿وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لاَ يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلاَّ أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلاَّ يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾﴾ هەندی لەوانە نەشارەزاو نەخوێندەوارن، وا دەزانن (تەورات) جگە لە چەند ئاوات و هیوایەك هیچی تر نییە، ئەوانە هەر گومانیان کردۆتە پیشەی خۆیان.

﴿فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِندِ اللَّهِ لِيَشْتَرُواْ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾﴾ واوەیلا لەو کەسانەی کە کتێب دەنووسن بە دەستی خۆیان و دەڵێن: ئا ئەمە لەلایەن خواوەیە، تا کەمێك لە ماڵی دنیا بەدەست بهێنن. جا وەیل بۆ ئەو دەست و (قەڵەمانەی) کە شتی وا دەنووسن، وە وەیل بۆ ئەو کەسانەی کە کەسابەتی ئاوا ئەنجام دەدەن.

﴿وَقَالُواْ لَن تَمَسَّنَا النَّارُ إِلاَّ أَيَّامًا مَّعْدُودَةً قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِندَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَهُ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لاَ تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾﴾ جولەکەکان دەڵێن: (چەندە گوناهبار بین) تەنها چەند ڕۆژێکی کەم لە دۆزەخدا دەمێننەوە!! پێ یان بڵێ: باشە ئێوە پەیمانتان لەخوا وەرگرتووە تا خوای گەورە پەیمانەکەیتان بۆ بەرێتە سەر؟! یا هەر دەتانەوێت شتێك بڵێن بەدەم خواوە کە هیچ بناغەیەکی نییەو هەر نازانن (چی دەڵێن)!!

﴿بَلَى مَن كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨١﴾﴾ (چاك بزانن)، ئەو کەسە گوناه و تاوان ئەنجام بدات و تاوانەکانی هەموو لایەکی دابگرێ (ئاشکراو نادیاری) ئەو جۆرە کەسانە نیشتەجێی ئاگری دۆزەخن وە بۆ هەمیشەیی تیایدا دەمێننەوە (لە هەر هۆزو تیرەو تایەفەیەك بن).

﴿وَالَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾﴾ ئەو کەسانەش کە باوەڕیان هێناوەو کارو کردەوەی چاکە

ئەنجام دەدەن، ئەوانە خاوەن و نیشتەجێ ی بەهەشتن و تیایدا ژیانی هەتاهەتایی دەبنە سەر (لە هەر چین و توێژو ڕەگەزێك بن).

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لاَ تَعْبُدُونَ إِلاَّ اللّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلاَّ قَلِيلًا مِّنكُمْ وَأَنتُم مِّعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾﴾ (لەبیرتانە) کاتێك کە پەیمانمان وەرگرت لە نەوەی ئیسرائیل کە جگە لە خوا کەسی تر نەپەرستن وە لەگەڵ دایك و باوك دا چاکەکار بن، هەروەها لە خزمان و هەتیوان و هەژارانیشدا. وە گوفتاری چاك و جوان ڕوو بۆ خەڵکی بڵێن، هەروەها نوێژەکانتان بەچاکی ئەنجام بدەن و زەکاتیش ببەخشن، کەچی ئێوە (لەجیاتی گوێڕایەڵی) پشتتان تێ کرد، جگە لە کەمێکتان نەبێ، ئەگینا زۆربەتان ڕووتان (لەو هەموو ئامۆژگاریە بەسوودانە) وەرچەرخاند.

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لاَ تَسْفِكُونَ دِمَاءكُمْ وَلاَ تُخْرِجُونَ أَنفُسَكُم مِّن دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾﴾ (لەبیرتانە) کاتێك کە پەیمانمان لە ئێوە وەرگرت کە ئیتر خوێنی یەکتر نەڕێژن، وە یەکتر لە ماڵ و حاڵی خۆتان دەربەدەر نەکەن، وە بڕیاریشتان لەسەر ئەوە داو خۆیشتان شایەت بوون.

﴿ثُمَّ أَنتُمْ هَؤُلاء تَقْتُلُونَ أَنفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنكُم مِّن دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِم بِالإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَإِن يَأْتُوكُمْ أُسَارَى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ

بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاء مَن يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنكُمْ إِلاَّ خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَى أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾ کەچی ئەوەتە ئێوە (ئاماژەیە بۆ جولەکەکانی سەردەمی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم) خەریکی یەکتر کوشتنن، دەستەیەك لە (خزمانی) خۆتان لە ماڵ و حاڵی خۆیان دەربەدەر دەکەن و پیلان دەگێڕن دژ بە دەستەیەکتان تاوان و دوژمنایەتی دەنوێنن، کەچی ئەگەر بە دیل دەستگیریان بکەن بە فیدیە ئازادیان دەکەنەوە، لە حاڵێکدا دەربەدەرکردنەکەیان لەسەرتان حەرامە، (ئیتر چۆن فیدیە وەردەگرن)؟!

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُاْ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالآخِرَةِ فَلاَ يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلاَ هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٨٦﴾﴾ ئەمانە ئەوانەن کە ژیانی (بەهەشت)و ڕۆژی دواییان فرۆشتوەو گۆڕیویانەتەوە بە ژیانی دنیا، لەبەر ئەوە سزایان لەسەر کەم ناکرێتەوەو ئەوانە هەرگیز یارمەتی نادرێن و سەرناخرێن.

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِن بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ أَفَكُلَّمَا جَاءكُمْ رَسُولٌ بِمَا لاَ تَهْوَى أَنفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾﴾ بەڕاستی ئێمە تەوراتمان بەخشی بە موسی و بەردەوام دوای ئەویش پێغەمبەرانمان ڕەوانە کرد، وە عیسی-ی کوڕی مەریەم بەڵگەو نیشانەو (معجزة) جۆراوجۆرمان بەخشی و پشتگیریمان کرد بە فریشتە (جبرئیل)، باشە ئایا (ئەمە ڕاستە) هەر کاتێك پێغەمبەرێکمان ڕەوانە کردبێت، بەڵام لەگەڵ ئارەزوەکانی ئێوەدا نەگونجا بێ، خۆتان بە زل زانیوەو لووتان بەرز

کردۆتەوەو بڕواتان نەهێناوە، ئەوجا دەستەیەکتان (پێغەمبەرەکانتان) بە درۆ خستۆتەوەو هەندێکیشتان (لەو ئادەمیزادە بەڕێزانەتان) دەکوشت.

﴿وَقَالُواْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَل لَّعَنَهُمُ اللّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾﴾ (جولەکەکانی سەردەمی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم) وتیان: دڵەکانمان داخراوە (لە گوفتاری تۆ، تێناگەین، ئەوە وانییە) بەڵکو ئەوانە خوا نەفرینی لێ کردوون بەهۆی کوفرو خوا نەناسیانەوە، زۆر کەم ئیمان دەهێنن و باوەڕ دەکەن.

﴿وَلَمَّا جَاءهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِندِ اللّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُواْ مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُواْ فَلَمَّا جَاءهُم مَّا عَرَفُواْ كَفَرُواْ بِهِ فَلَعْنَةُ اللّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾﴾ کاتێك کە لەلایەن خواوە کتێبێك (قورئان) هات بۆیان، کە: ئەو کتێبانەی ئەوانیش پەسەند دەکات و بەڕاستی دەزانی، بەمەرجێ پێشتر مژدەیان دەدا (بەهاتنی پێغەمبەر) بەو خەڵکەی کە خوانەناس و بێ باوەڕ بوون، کەچی کاتێك (ئەو پێغەمبەرەیان) بۆ هات کە دەیناسن، بڕوایان پێ نەکرد، کەواتە با نەفرین و لەعنەتی خوا لەسەر کافران بێت.

﴿بِئْسَمَا اشْتَرَوْاْ بِهِ أَنفُسَهُمْ أَن يَكْفُرُواْ بِمَا أَنزَلَ اللّهُ بَغْيًا أَن يُنَزِّلُ اللّهُ مِن فَضْلِهِ عَلَى مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ فَبَآؤُواْ بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٩٠﴾﴾ (ئەو جولەکانە) خۆیان بە شتێکی ناپەسەند فرۆشت (هەڵوێستێکی نادروستیان نواند) کاتێك کە کافرن بوون بەو (قورئانەی) خوا ناردویەتی، (لە حەسودی) و سەرکەشی دا (ڕەخنەیان گرت

و گوتیان): بۆچی خوای گەورە دەرگای فەزڵ و لای ڕەحمەت دەکاتەوە لە هەر کەسێك کە بیەوێت لە بەندەکانی، ئەوسا ئیتر دوچاری یەك لەسەر یەکی ڕق و خەشمی خوا بوون (چونکە وەنەبێ تەنها کافر بوبن بە محمد صلی الله علیه وسلم و بە قورئان، بەڵکو کافر بوون بە موسی و تەوراتیش کە داوای شوێنکەووتنی محمدیان لێ دەکات) وە بۆ کافرو خوا نەناسەکان سزایەکی ڕیسواکەر ئامادەیە.

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُواْ بِمَا أَنزَلَ اللّهُ قَالُواْ نُؤْمِنُ بِمَا أُنزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرونَ بِمَا وَرَاءهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنبِيَاءَ اللّهِ مِن قَبْلُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾﴾ (ئەوانە) کە پێیان دەوترێ باوەڕ بێنن بەوەی کە لەلایەن خواوە ڕەوانە کراوە، دەڵێن: ئێمە تەنها باوەڕمان بەوە هەیە کە بۆ ئێمە ڕەوانە کراوە، وە باوەڕیان نییە بە هەموو ئەوانەی کە لە دوای (تەورات) هاتووە وەکو (ئینجیل و قورئان) لە کاتێکدا کە ئەو قورئانە حەق و ڕاستیەو بە ڕاستدانەری (تەورات)ی ئەوانیشە، پێیان بڵێ: ئەی کەواتە بۆچی پێشتر پێغەمبەرەکانی خواتان دەکوشت ئەگەر ئێوە ئیماندارن.

﴿وَلَقَدْ جَاءكُم مُّوسَى بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِن بَعْدِهِ وَأَنتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٩٢﴾﴾ بەڕاستی موسی نیشانەی فرەو (معجزة)ی زۆری نیشاندان، کەچی (کاتێك کە چوو بۆ نزای پەروەردگار، لە کێوی طور) ئێوە گوێرەکەتان پەرست و ستەمێکی ناڕەواتان کرد.

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُواْ مَا آتَيْنَاكُم بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُواْ قَالُواْ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُواْ فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ

قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ (بیرتانە) کاتێك کە پەیمانمان لێ وەرگرتن و کێوی طورمان بەسەردا بەرزکردنەوەو (فەرمانمان پێدان): ئەوەی پێمان بەخشیون لە (تەورات) بەتوندی بیگرن و لێی لامەدەن و گوێ ڕایەڵ بن، (بەدەم) وتیان: گوێ ڕایەڵین، (بەڵام بەکردەوە) پێچەوانەیان کرد، وە گوێرەکە پەرستی تێکەڵی دڵ و دەرونیان بووبوو بەهۆی بێ باوەڕیانەوە، پێ یان بڵێ: (ئەگەر وا بێت) ئیمانەکەتان شتی ناڕەواتان پێ دەڵێت ئەگەر ئیمانداران؟! (باووباپیران گوێرەکە پەرست و پێغەمبەر کوژ بوون و ئێوەش سەرسەخت و بێ باوەڕن).

﴿قُلْ إِن كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِندَ اللَّهِ خَالِصَةً مِّن دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٤﴾﴾ (ئەی محمد صلى الله عليه وسلم پێیان) بڵێ: ئەگەر ڕاست دەکەن و باوەڕتان وایە کە ماڵی ئەو دنیا (بەهەشت) لای خوا تایبەتی ئێوەیە نەك خەڵکی تر دە ئاواتی مردن بخوازن ئەگەر ڕاست دەکەن (تا زوو بچنە ناو بەهەشت)!!

﴿وَلَن يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٩٥﴾﴾ (بەڵام ئەوانە) بەهۆی ڕەفتاری نادروست و دەست پێشکەری ناپەسەندیانەوە هەرگیز ئاواتی مەرگ ناخوازن، خوایش چاك ئاگادارە لە حاڵی ستەمکاران.

﴿وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَىٰ حَيَاةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ مِنَ الْعَذَابِ أَن يُعَمَّرَ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾﴾ بەردەوام ئەو جولەکانە دەبینیت کە لە هەموو خەڵکی

زیاتر بە تەنگ دنیاو ژیانی دنیاوە دێن هەتا بگرە لە هاوەڵ پەرست و موشریکەکانیش. (جا ئەگەر ڕاستیان بکردایە) ئاواتیان نەدەخواست کە: هەزار ساڵ هەریەکەیان تەمەنی ببوایە، هەرچەندە وەنەبێ ئەو تەمەنە درێژە لە سزا ڕزگاریان بکا، خوایش زۆر بینایە بەو کردەوانەی کە ئەنجامی دەدەن.

﴿قُلْ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾﴾ (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم پێیان بڵێ): هەرکەسێ دوژمنی جوبرئیلە (بابزانێ) کە هەر ئەو جوبرئیلە بە فەرمانی خوا ئەو قورئانەی دابەزاندۆتە سەر دڵت کە کتێبە پێشوەکان بە ڕاست دادەنێ و ڕێنموویی (بۆ چاکە) دەکات و مژدە بەخشیشە بە ئیمانداران.

﴿مَن كَانَ عَدُوًّا لِّلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِّلْكَافِرِينَ ﴿٩٨﴾﴾ ئەو کەسەی دژایەتی خواو فریشتەکانی و پێغەمبەرەکانی و جوبرەئیل و میکائیل بکات، ئەوە با دڵنیا بێت کە خوایش دوژمنی کافرو بێ باوەڕانە.

﴿وَلَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴿٩٩﴾﴾ بێگومان ئێمە نیشانەو ئایەتی زۆرمان بۆ تۆ ناردووە (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم) کەس باوەڕی پێی لەق نییە، جگە لە دەروون نەخۆش و یاخی بووەکان.

﴿أَوَكُلَّمَا عَاهَدُواْ عَهْدًا نَّبَذَهُ فَرِيقٌ مِّنْهُم بَلْ أَكْثَرُهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٠﴾﴾ هەرجارێك پەیمان ببەستن (لەگەڵ خواو پێغەمبەرو موسوڵمانانداا) خێرا دەستەیەکیان پەیمانەکەیان شکاندووە، بەڵکو زۆربەی زۆریان بڕوایان نییە (بەڕێزو قەدری پەیمان و ئیمان).

﴿وَلَمَّا جَاءهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِندِ اللّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُواْ الْكِتَابَ كِتَابَ اللّهِ وَرَاء ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾﴾ کاتێك کە پێغەمبەرێکیان لەلایەن خواوە بۆ هات (مەبەست حەزرەتی محمد صلی الله علیه وسلم) لەگەڵ ئەوەشدا کە (تەورات) پشتگیری لەو ڕاستیە دەکات، دەستەیەك لە خاوەن کتێبەکان (جووەکان) کتێبی خۆیان خستە پشت گوێ و خۆیان لێ گێل کرد، هەروەك هەواڵی وا نەزانن و (نەیان بیستبێ).

﴿وَاتَّبَعُواْ مَا تَتْلُواْ الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُواْ يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولاَ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلاَ تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ بِإِذْنِ اللّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلاَ يَنفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُواْ لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الآخِرَةِ مِنْ خَلاَقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْاْ بِهِ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾﴾ هەندێ لەو (جولەکانە) شوێنی ئەوە کەووتن، کە شەیتانەکان دەیانخوێندەوە دەربارەی دەسەڵات و حکومەتی سولەیمان، (ئاشکرایە) کە هرگیز سولەیمان کافر نەبووە، بەڵکو شەیتانەکان

کافر بوون و خەڵکیان فێری سیحرو جادوو دەکرد، هەروەها مەردومیان فێری ئەوە کرد کە بۆ هاروت و ماروت (کە دوو فریشتە بوون) لە بابل (دابەزێنرابوون بۆ تێگەیاندنی خەڵکی لە سیحرو جادوو)، ئەوانیش کەسیان فێری هیچ شتێك نەدەکرد تا پێیان نەوتایە: ئەم کارەی ئێمە بۆ تاقی کردنەوەیەو خۆت کافر مەکە. (کەچی هەندێك هەر کۆڵیان نەداو) لەو فریشتانەوە شتی وا فێر دەبوون کە ژن و مێردی پێ لەیەك جودا بکەن، (هەرچەندە) ئەو جادوگەرانە ناتوانن هیچ زەرەرێك بە کەس بگەیەنن، مەگەر ویستی خوای لەسەر بێ، ئەو خەڵکە سەرگەردانە هەمیشە فێری شتێك دەبن کە زیانیان لە دەداو سودی نییە بۆیان، بێگومان دەشزانن ئەوەی کاڵای وا بکڕێ و شتی وا فێربێ لەو دونیا هیچ بەهرەیەکی دەست ناکەوێت، (بەڕاستی) ئەو شتەی ئەوان خۆیان پێ فرۆشتووەو کەوتونەتە داویەوە شتێکی زۆر ناپەسەندە ئەگەر بزانن و تێبگەن.

﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُواْ وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِندِ اللّهِ خَيْرٌ لَّوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾﴾ خۆ ئەگەر (ئەو جولەکانە) ئیمان و باوەڕیان بهێنایەو پارێزکارو جوانکاریوونایە، بێگومان پاداشتێك کە لەلایەن خوای گەورەوەیە

چاکترو بەفەڕ تر بوو بۆیان، ئەگەر بزانن و (بیرو هۆشیان بەکار بهێنن).

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَقُولُواْ رَاعِنَا وَقُولُواْ انظُرْنَا وَاسْمَعُواْ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە مەڵێن (راعنا) (چونکە لە زمانی عیبریدا واتاکەی ناشیرینە) بەڵکو بڵێن: (انظرنا) چاوەڕێمان بکە، وە

بەچاکی ئەو فەرمانە لەگوێ بگرن، (چونکە) بۆ کافرو بێ باوەڕان سزایەکی بەئێشمان ئامادە کردووە.

﴿مَّا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُواْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلاَ الْمُشْرِكِينَ أَن يُنَزَّلَ عَلَيْكُم مِّنْ خَيْرٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَاللّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ وَاللّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾﴾ چ ئەوانەی کە کافرن لە خاوەن کتێبە ئاسمانییەکان، چ موشریك و هاوەڵبەرستان حەزناکەن لەلایەن پەروەردگارتانەوە هیچ خێرو بەرەکەتێك داباریێ بۆتان و ڕوتان تێ بکات، بەڵام خوا ڕەحمەتی خۆی تایبەت دەکات بە هەرکەسێ (کە بیەوێ و شایستە بێ)، وە خوا خاوەنی فەزڵ و بەخششێکی گەورەیە.

﴿مَا نَنسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللّهَ عَلَىَ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾﴾ هەر ئایەتێك بسڕینەوە، یا بیخەینە بارودۆخی فەرامۆشیەوە و پشتگوێی بخەین، چاکتر لەو یا وێنەی ئەو دەخەینە ڕوو، مەگەر نازانی کە خوا دەسەڵاتی بەسەر هەموو شتێکدا هەیە؟

﴿أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللّهِ مِن وَلِيٍّ وَلاَ نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾﴾ ئایا نازانی (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم، ئەی ئیماندار) کە بەڕاستی هەر خوا خاوەنی هەموو ئاسمانەکان و زەویە، وە جگە لەو خوایە هیچ پشتیوان و یاریدەدەرێکتان نییە؟

﴿أَمْ تُرِيدُونَ أَن تَسْأَلُواْ رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَى مِن قَبْلُ وَمَن يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاء السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾﴾ (ئەی هاوەڵان) ئاخۆ

ئێوەش دەتانەوێت داخوازی (گەورەو ناقۆلا) لە پێغەمبەرەکەتان (محمد صلی الله علیه وسلم) بکەن، هەروەك کاتی خۆی داخوازی لە موسی کرا، جا هەرکەسێ کوفر بگۆڕێتەوە بە ئیمان، بێگومان ڕێبازی ڕاست و دروستی وون کردووە.

﴿وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُم مِّن بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِندِ أَنفُسِهِم مِّن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُواْ وَاصْفَحُواْ حَتَّى يَأْتِيَ اللّهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾﴾ زۆرێك لە خاوەن کتێبەکان ئاواتەخوازن لەبەر حەسودی و ناپاکی خۆیان ئەگەر بۆیان بکرێ بتانگێڕنەوە ڕیزی بێ باوەڕان ئەمەش دوای ئەوەی کە حەق و ڕاستییان بەتەواوی بۆ ڕوون بۆتەوەو (چونەتە ڕیزی باوەڕدارانەوە)، بەڵام ئێوە هەر لێیان ببورن و لێیان مەگرن و چاوپۆشی یان لێ بکەن، تا خوا کاری خۆی ئەنجام دەداو ویستی خۆی جێ بەجێ دەکات، بێگومان خوا دەسەڵاتی بەسەر هەموو شتێکدا هەیە.

﴿وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُواْ لأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللّهِ إِنَّ اللّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾﴾ (کەواتە ئەی ئیمانداران) نوێژەکانتان بەچاکی ئەنجام بدەن و لە زەکات دانیش درێغی مەکەن، وە دڵنیا بن لە هەر کارێکی چاکە بۆ خۆتانی دەکەن، لای خوا بزر نابێت و دێتەوە ڕێتان چونکە بەڕاستی خوا بینایە بەو کارو کردەوانەی کە ئەنجامی دەدەن.

﴿وَقَالُواْ لَن يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلاَّ مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُواْ بُرْهَانَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١١١﴾﴾ (جولەکە و گاورەکان) دەڵێن: کەس ناچێتە بەهەشتەوە جگە لەوانەی کە جولەکەن یا گاورن، جا ئەوە ئاوات و خەیاڵی خۆیانە (تۆش ئەی محمد صلى الله عليه وسلم، ئەی ئیماندار پێیان بڵێ): ئەگەر ڕاست دەکەن، بەڵگەتان لەسەر ئەم قسەیە بهێننە مەیدانەوە.

﴿بَلَى مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِندَ رَبِّهِ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾﴾ بەڵێ هەر کەس بەڕاستی ڕوو بکاتە خواو چاکەکارو موسوڵمان بێت، ئەوە پاداشتی خۆی لای پەروەردگاری دەست دەکەوێت، نە ترسیان دەبێ وە نە غەم و پەژارە.

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَىَ شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُواْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾﴾ جولەکە دەڵێن: گاورەکان لەسەر هیچ بنەماو ڕاستیەك نین، گاورەکانیش دەڵێن جوولەکە لەسەر هیچ بنەماو ڕاستیەك نین، بەمەرجێك ئەوانە کتێبی (تەورات و ئینجیل دەخوێننەوە) هەروەها ئەوانەش کە هیچ نازانن (لە بت پەرستانی عەرەب) هەروا دەڵێن و (بڕوایان بە ئیسلام و هیچ لایەکیان نییە) خوایش لە ڕۆژی قیامەتدا دادگایی دەکات لە نێوانیانداو بڕیاری دروست لەسەر جیاوازیان دەدات.

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن مَّنَعَ مَسَاجِدَ اللّهِ أَن يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى فِي خَرَابِهَا أُوْلَـئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَن يَدْخُلُوهَا إِلاَّ خَآئِفِينَ لهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١٤﴾﴾ جا کێ لەوە تاوانبارترو ستەمکارترە کە مزگەوتەکانی خوا قەدەغە دەکات لەوەی کە ناوی پیرۆزی ئەوی تیا ببرێ و باسی ئاینی ئەوی تیا بکرێ، وە هەوڵ بدا بۆ وێران کردنی، ئەوانە ناچنە مزگەوتەوە بە ترسەوە نەبێت (کە لە دڵ و دەرونیاندا دروست دەبێت)، ئەوانە سوکی و ڕیسوایی بەشیانە لە دنیادا، وە لە قیامەتیش دا سزای سەخت بۆیان ئامادەیە.

﴿وَلِلّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجْهُ اللّهِ إِنَّ اللّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾﴾ ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا و (هەموو لایەك) خوا خاوەنییەتی، ڕوو بکەنە هەرلایەك خوا ڕووی لێتانە، بەڕاستی خوا فراوانگیرو زانایە.

﴿وَقَالُواْ اتَّخَذَ اللّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَل لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ كُلٌّ لَّهُ قَانِتُونَ ﴿١١٦﴾﴾ (جولەکەو گاورو بت پەرستان) دەڵێن: خوا منالی بۆخۆی بڕیار داوە (لە کاتێکدا کە خوا پێویستی بە کەس نییە) چونکە هەرچیْ لە ئاسمانەکان و زەویدا هەیە هەر خۆی خاوەنییەتی، وە هەر هەموشیان ملکەچ و فەرمانبەرداری ئەون.

﴿بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَإِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾﴾ (هەر ئەو زاتە) بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەویە بەجوانترین

شێوە، وە بڕیاری هەرشتێك بدات، تەنها ئەوەندەی بەسە کە فەرمانی بوونی بدات، ئیتر خێرا ئەو شتە، یا ئەو کارە، دەبێ و ئەنجام دەدرێت.

﴿وَقَالَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ لَوْلاَ يُكَلِّمُنَا اللّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾﴾ ئەوانەی کە نەفام و نەزانن دەیانگوت: چی ئەبێ ئەگەر خوا لەگەڵ ئێمە گفتوگۆ بکات!! یا (معجزة) و نیشانەیەکمان بۆ بنێرێت، (شایانی باسە) کەسانی تریش پێش ئەمان هەمان پێشنیاریان دەوت، ئەمانە دڵەکانیان چوونییەکەو لەیەك دەچێت، خۆ ئێمە بەڵگەو نیشانەی ئاشکراو ڕوونمان دیاری کردووە بۆ ئەو کەسانەی کە ڕاستی خوازن و بەشوێن حەقیقەتدا دەگەڕێن.

﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلاَ تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾﴾ بەڕاستی (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم) ئێمە تۆمان هاوڕێ لەگەڵ حەق و ڕاستەقینەکاندا ڕەوانە کردووە تا مژدەدەر بیت بە ئیماندااران، وە ترسێنەر بی بۆ بێباوەڕان، وە تۆ هەرگیز بەرپرسیار نیت لە نیشتەجێکانی دۆزەخ.

﴿وَلَن تَرْضَى عَنكَ الْيَهُودُ وَلاَ النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنَّ هُدَى اللّهِ هُوَ الْهُدَى وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءهُم بَعْدَ الَّذِي جَاءكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللّهِ مِن وَلِيٍّ وَلاَ نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾﴾ هەرگیز جولەکەو گاورەکان لە تۆ (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم، ئەی ئیماندار) ڕازی نابن، هەتا بەتەواوی

شوێن ئاین و بەرنامەیان نەکەویت. پێیان بڵێ: بەڕاستی هەر بەرنامەی خوا (ئاینی ئیسلام، شایستەی ئەوەیە کە شوێنی بکەون و) هیدایەتی ڕاست و دروست هەر لای ئەوە، خۆ ئەگەر شوێن ئارەزوەکانی ئەوان بکەوی پاش ئەوەی زانیاری و زانستیت پێ گەیشتووە، ئەوە بزانە کە لەلایەن خواوە هیچ سەرپەرشتیاری و یارمەتیەکت دەست ناکەوێت.

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلاَوَتِهِ أُوْلَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمن يَكْفُرْ بِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٢١﴾﴾ دەستەیەك لەوانەی کتێبیان پێ بەخشیون (قورئان) بەچاکی و بەووردی دەوری دەکەنەوە، ئەوانە باوەڕیان پێی هەیەو (باوەڕی پێ دێنن) بەڵام ئەوەی بڕوای پێی نەبێت، ئا ئەو جۆرە کەسانە لە خەسارەتمەندو زەرەرمەندەکانن.

﴿يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُواْ نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٢٢﴾﴾ ئەی نەوەی ئیسرائیل یادی ئەو نازو نیعمەتانە بکەن کە بەسەرتانا ڕژاندومە وە من (کاتی خۆی) ڕێزی ئێوەم دابوو بەسەر هەموو دانیشتوانی ئەم جیهانەدا.

سورەتی النساء کە باسێکی مەحاڵی تێدا باس دەکرێت ئەویش بینینی خوای پەروەردگارە، پلەبەندی ئەم سورەتە ٩٢ سورەتە کە دابەزیووە، لە ئایەتی ١٥٣ وە دەست پێ دەکات تا ١٥٥، ئەم سورەتە لە مەدینە دابەزیووە.

﴿يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَن تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُواْ مُوسَى أَكْبَرَ مِن ذَلِكَ فَقَالُواْ أَرِنَا اللّهِ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ

ثُمَّ اتَّخَذُواْ الْعِجْلَ مِن بَعْدِ مَا جَاءتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَن ذَلِكَ وَآتَيْنَا مُوسَى سُلْطَانًا مُّبِينًا ﴿١٥٣﴾ خاوەنانی کتێب داوای ئەوەت لێ دەکەن کە لە ئاسمانەوە کتێبێکیان بۆ دابەزێنێ، ئەوانە داوای لەوە گەورەتریان لە موسی کرد: خوامان بە ئاشکرا نیشان بدە، ئەوسا بروسکەیەك لێی دان لە سەر ئەنجامی ئەو ستەمە ناڕەوایەو (ئەو داخوازیە نادروستەیاندا) کەچی لەوەودوا گوێرەکە پەرستیان کرد دوای ئەو هەموو بەڵگەو (معجزة) ئاشکرایانە، لەوەشیان خۆش بوین، وە بەڵگەو (معجزة) و (بەرنامەی) ئاشکرامان بەخشی بە موسی (تا ڕێنموییان بکات).

﴿وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُواْ الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لاَ تَعْدُواْ فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾﴾ وە بۆ پەیمان لێ وەرگرتنیان کێوی (طور)مان بەرز کردەوە بە سەریاندا وە پێیان ووتن: کە لە دەروازەی شاری (قدس)ەوە بە سوجدەوە بچنە ژورەوە (هەروەها فەرمانمان داو) ووتمان لە ڕۆژانی شەمواندا دەست درێژی مەکەن و (ڕاوەماسی مەکەن)، پەیمانێکی توندو بەهێزمان لێ وەرگرتن (بۆ ئەو مەبەستە).

﴿فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِم بِآيَاتِ اللّهِ وَقَتْلِهِمُ الأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلاَ يُؤْمِنُونَ إِلاَّ قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾﴾ لەوەدوا بەهۆی پەیمان شکاندنیان و و بێ باوەڕییان بە ئایەتەکانی خواو کوشتنی بە ناحەقی پێغەمبەران لەلایەن ئەوانەوە، (خوا خەشمی لێ گرتن)، وە ئەو قسەشیان کە دەڵێن دڵی ئێمە داخراوەو بەرگی پێوەیە (مەبەستمان ئەوەیە کە ئامادە نین گوێ بۆ هیچ ڕاستیەك بگرن) بەڵکو ئەوانە خوا مۆری

ناوە بە سەر دڵ و دەروونیاندا بەهۆی ئەوەوە کە خۆیان بڕیاری کافربوونی خۆیان دەرکردووە، وە زۆر کەمیان نەبێت باوەڕ ناهێنن.

سورەتی المائدة کۆتا سورەتە کە باسی موسیی تێدایە، پلە بەندی ١١٢ یەمین سورەتە کە دابەزیووە لە مەدینە.

﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِّنَ الرُّسُلِ أَن تَقُولُواْ مَا جَاءنَا مِن بَشِيرٍ وَلاَ نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءكُم بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾﴾ ئەی خاوەنانی کتێب بێگومان پێغەمبەرمان (محمد) ڕەوانەکردووە تا هەموو شتێکتان بۆ ڕوون بکاتەوە، دوای ئەوەی کە ماوەیەك بوو هیچ پێغەمبەرێکمان ڕەوانە نەکردبوو (نێوان لە دایك بوونی عیسا و محمد سەلامی خوایان لەسەر بێت، زیاتر لە شەش سەدەیە) تاوەکو لەوەودوا نەڵێن کەسمان بۆ ڕەوانە نەکرا تا مژدەدەرێ (بەچاکان) وە ترسێنەرێ بۆ (یاخیەکان)، ئەوەتە بەڕاستی مژدەدەرو ترسێنەرتان بۆ ڕەوانەکراوە (ئیتر هیچ بیانویەکتان نەماوە) خوایش دەسەڵاتی بەسەر هەموو شتێکدا هەیە (ئەگەر یاخی بن سزاتان دەدات).

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُواْ نِعْمَةَ اللّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنبِيَاء وَجَعَلَكُم مُّلُوكًا وَآتَاكُم مَّا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِّن الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾﴾ یادیان بێنەوە کاتێ موسی بەقەومەکەی وت: ئەی قەوم و عەشرەتم یادی نازو نیعمەتی خوا بکەنەوە لەسەرتان کە پێغەمبەرانی لەناو ئێوەدا فەراهەم هێناوە، هەروەها پاشای زۆری لەناوتانا هەڵخستووە، ئەوەی بە ئێوەی بەخشیوە بە کەسی تری نەبەخشیوە لەو خەڵکە بێ شوماره.

﴿يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلاَ تَرْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِكُمْ فَتَنقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾﴾ ئەی قەوم و عەشرەتم بچنە سەر زەویە پیرۆزەکە، کە خوا بڕیاری بۆ داون، پاشگەز مەبنەوە و پاشەکشێ مەکەن تا خەسارەتمەندو زەرەرمەند نەبن.

﴿قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا حَتَّىَ يَخْرُجُواْ مِنْهَا فَإِن يَخْرُجُواْ مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾﴾ (کەچی) وتیان: ئەی موسی (ئێمە دەزانین کە) بەڕاستی خەڵکێکی ئازاو لێهاتووی تیایە، وە ئێمە هەرگیز ناچینە ئەوێ تا ئەوانی لێ دەرنەچن، جا ئەگەر ئەوان دەرچون (ئەو کاتە) ئێمە دەچینە ناوی!!

﴿قَالَ رَجُلاَنِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُواْ عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُواْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾﴾ (بەڵام) دوو کەس لەوانەی کە خوا نازو نیعمەتی ئیمان و دڵنیایی تەواوی پێ بەخشیبون وتیان: لە دەروازەی شارەوە بچنە سەریان و (یەك هێرشی گەورە بەرن) هەر کە چوونە ئەو دیوەوە ئیتر ئێوە سەرکەوتوو دەبن و (دوژمنان شکست دێنن، بۆ بەدەستهێنانی ئەو سەرکەوتنە دەبێت) بە تەواوی پشت بەخوا ببەستن ئەگەر ئیماندارن.

﴿قَالُواْ يَا مُوسَى إِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا أَبَدًا مَّا دَامُواْ فِيهَا فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾﴾ کەچی وتیان ئەی موسی دڵنیابە ئێمە هەرگیز ناچینە ئەو شارەوە ڕووی تێناکەین مادەم (ئەو جەنگاوەرانەی)

تیابێ، (ئیتر تۆ کەیفی خۆتە حەز دەکەی) بچۆ خۆت و پەروەردگارت جەنگ بکەن ئێمە ئا لێرە دادەنیشین و (چاوەڕێی سەرئەنجامین)!!

﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي لا أَمْلِكُ إِلاَّ نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾﴾ ئەوجا موسی وتی: پەروەردگارا من تەنها دەسەڵاتی خۆم و براکەمم هەیە (ئێمە ئامادەی هەموو فەرمانێکی تۆین) داواکارین کە ئێمە جیابکەیتەوە لەو خەڵکە تاوانکارو ستەم پیشەیە.

﴿قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الأَرْضِ فَلاَ تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾﴾ خوا فەرمووی: چوونە ئەو شارەو ڕزگارکردنی حەرامە لەسەریان تا چل دانە ساڵ، دەبێ وێڵ و سەرگەردان بن لەسەر زەویدا (کە شوێنی دیاری کراو بوو لە بیابانی سینادا، تیای دا قەتیس مان و نەتان دەتوانی لێی دەرچن تا ئەو نەوە ترسنۆکە تیاچوو، وە نەوەی تازە پێگەیشت)، ئیتر خەفەت مەخۆ بۆ گەل و هۆزی تاوانبارو ستەم پیشە.

شیکاریەك لە چاویلکەی ئیعجازەوە

سەرەتا لێرەدا ئەوە دەرکەوت لە قورئان لە بارەی بەیان و بەلاغە چۆنیەتی هونەری دابەزین و پاشان نمونەو هونەری جوانی، هەموو شاعیرو مەلیکی عەرەب لەبەردەمیا دەستەوەستان بوون، پاشان بەهەموو دەم و مێشکیان وەکو کورد دەڵێ بوو بوو بە (تەڵەی تەقیوو) واتا حەیران و دۆشدامابوون لەو هەموو هەموو زانیاری و مێژوو باس و خواستانەی کە تەنانەت خەڵکی تایبەت بەو باسنە لەناو بەنی ئیسرائیلدا پەی پێنابات.

پاشان ئەو بەلاغەتە یەك واتای هەیە، بەڵام بەچەندین شێوە گۆڕینی دیمەنەکان لە سوچ و زاویەی تایبەتەوە کەلە ڕاستیدا خەڵکی خاوەن هۆش و پسپۆر لەو بوارە دەتوانن هونەرەکە هەڵبسەنگێنن، نەك ئیعجازە بەڵکو لە ئیعجازیش تێپەڕی. دەتوانین بڵێین کەلامی خوا بەو وەحییە لەو وەسفەو پێناسە باشترشك نابەم.

پاشان جوانی دیمەنەکان لە کاتی خوێندنەوەی قورئان مرۆڤ هەست بە جوڵەی وشەکان دەکات، هەر وشەیەك وا خۆی نیشان ئەدات کە وێنەی خاوەن وشەکەیە، کە دەڵێت مووسی شێوەی دەکات کەباسی گۆچانەکەی دەکات بێنەبەرچاوت...وە هەروەها

لەوانەیە خوێنەر بەم مشتە خەروارەی من شتێکی بۆ دەرکەوێت لەجوانی و هونەرو شێوەی بەلاغەو بەیان دووبارەبوونەوەی ئایەتەکان لە سورەتەکاندا باس و هەواڵ و بەدواداچونەوەکان.

بۆچی زۆرترین بەدواداچوونەکان باسی بەنی ئیسرائیلە لە قورئاندا

بەڕاستی ئەم باسی گەلی ئیسرائیل لەقورئاندا ئیعجازە تا ڕۆژی قیامەت گەلی ئیسرائیل دەمێنێت، چونکە خوای گەورە باسەکانی لە داهاتووشدا کردوون!!

لەبەر ئەوە نهێنیەك هەیە لە ژیان و مێژوو بەدواداچوونیان دا ئەو نهێنیە ئەوەندەی من پەیم پێ بردبێت لە چەند خاڵێك دا خۆیدەبینێتەوە کە بریتیە لە:-

یەکەم:- سەرەتای مێژووی ئەم گەلە بە خیانەت دەستی پێ کردووە کاتێك یعقوب و عیص کە دوو برای (جووتە) بوون (واتا بە سکێك لە دایك بوون) ئیسحاق حەزی بەوە بووە کە دووعای پێغەمبەرانە بۆ عیص بکات، بەڵام دایکی لەچاو کوێری و نابینایی ئیسحاق یەعقوبی کردۆتە باوەشی و دووعای بۆ یعقوب کردووە ، کەبە عیص ناساندوویانە بە ئیسحاق.

هەر ئەو هۆکارەش وایکردووە کە لە گەورەیدا ئەم دووبرایەیە ببێتە ناخۆشیان و عیص سوێندی کوشتنی یعقوبی خوارد بەڵام دایکی دەینێرێت بۆ ماڵە خاڵۆانی لە(حەران)

ئەم بەسەرهاتە لە ئیبن و کثیردا هاتووە بە دووروودرێژی ئەویش لە ئەهلی کتابی وەرگرتووە، زۆریك لە بەدواداچوون و لێکۆڵینەوەکان دەڵێن ئەم باسە لاوازە، ناشێت شتی وا ڕووبدات!!

کە ئەمەیان تەنها پێ قسەی سۆزدارییە وە هیچ بنەمایەکی نییە بۆبەرپەرچدانەوەی، بەڵکو قورئان زیاتر ئەم بەسەرهاتە ئەسەلمێنێت بە دیمەنێکی ترو لە گۆشەنیگاییکی ترەوە کە تەماشای کوڕا پێغەمبەر یەعقوب بکەین زۆر لەوە خراپتریان کردووە و خوای گەورە بۆمان باسدەکات لە سورەتی یوسف کە چۆن پلانی کۆمەڵیان گێڕا دژی برایەکی بچوکییان، زۆرجار خەڵکی دەڵێن ئاخر ئەو کاتە ئەوانە هیچیان پێغەمبەر نەبوون!!

منیش دەڵێم لە کاتی ڕووداوەکەی نێوان عیص و یعقوب-دا ئەوانیش هیچیان پێغەمبەر نەبوون ئەمە مانای وا نییە تانەدانبێیت لەو پێغەمبەرە بەڕێزانە، نا بەڵکو ئەوە ژیانی مرۆڤەو سروشتی مرۆڤ وایە حەزی بە باشترینە بۆخۆی.

بابەتی ئیمە لێرەدا ساغکردنەوەی مێژوو نییە، بەڵکو شیکارییە لەسەر گەلی ئیسرائیل کە بەجورئەتەوە دەڵێم دروست بوونیان بە خیانەتەوە بووە، خوای گەورەش تۆڵەی لە دنیادا لێکردوونەتەوە بۆئەوەی بە پاکی بگەڕێنەوە قیامەتیان، ئەگەرچی معصومیش بووبن مێژووی یوسف ئەوە ئاشکرا دەکات.

کەواتە دەبێت ئەوە باش بزانن موسڵمان کە جینات و خوو وەسفی خیانە لەناو گەلی بەنی ئیسرائیلدا بوونی هەیە ، هەربۆیە خوای پەروەردگار ئەمرمان پێدەکات کە نەیانکەینە بەکاربەدەست و سەرپەرشتیاری موسڵمان، چونکە بە خیانەت هاتوون .

دووەم:- گەلێکی زیرەك و خاوەن توانان خوای گەورە ئەم زیرەکییەی بەخشیوەتە گەلی ئیسرائیل، بە هۆکاری ئەم زیرەکی و بەتواناییەیان لەبوارەکانی دەسەڵات و ئابووریدا، خوای گەورە فەزڵی دان بەسەر هەموو جیهاندا.

لە یوسفەوە ئەم زیرەکییە دەستپێدەکات، لە ئابووری و دەسەڵاتدا نەوەکانی یوسف بە پێغەمبەرایەتی ئەو توانایەیان بۆ مایەوە لە شەمعون، یوشع، *...*....هتد ...

بەڵام بنەماڵەی یەهود کردیانە شەڕ لەسەر ئەوەی کە مادام پێغەمبەرایەتی لەناو ئەواندا هاتووە، دەبێت پادشایەتی لەنەوەی یەهودا بێت.

ئەم دوو هێڵە بەردەوام بوو پادشایەتی لەناو بنەماڵەی یەهوددا وە پێغەمبەرایەتی لەناو بنەماڵەی یوسف تا سەردەمی طالوت و داود سولەیمان، کە پێغەمبەرایەتی و پادشایەتیان وەرگرت، لێرەدا گەندەڵی بەنی ئیسرائیل دەستی پێکرد بە کوشتنی پێغەمبەرەکانیان بۆ ئەوەی دەسەڵاتی پادشایەتی بۆ بنەماڵەی یەهودا بێت.

دیسان خیانەتی تریش لەم بەشەدا دەستی پێکردووە.

سێیەم:- گەلی ئیسرائیل گەلێکی ماددین واتا حەزیان بە شتی ماددی و بیراوە بەدوای واقیعدا دەگەڕێن، حەزیان بە ئیمانی و بوارە ئیمانییەکان نییە.

ئەگەر تەماشایان بکەین داوای بینینی خودا دەکەن بە ئاشکرا پاشان خوای گەورە خواردنیان بۆ دەنێرێت لە ئاسمانەوە، نایانەوێت داوای پاقلەو پیازو نیسك و سیر و خەیار دەکەن.

پێغەمبەرێکیان لە گەڵدایە لە لای خواوە هاتووە دەریایەکیان بۆ کردوون بەدوو کەرتەوە داوای لێدەکەن بتێکیان بۆ دروست بکات بیپەرستن هەموو ژیانیان حەزیان لە شتی بەرجەستە بووە.

تەنانەت فەیلەسوفەکانیشیان فەلسەفەی ماددی ماتریالیزمیان دامەزراند، وەکو مارکس، ئینگلز و شتراوس کە هەرسێکیان لە بنەماڵەی دینداری یەهوودی بوون لە ئەڵمانیادا.

وە لە بەریتانیا داروین دروست بوو وەکو ئەوان فەلسەفەی ئەفەلەیشنی دامەزراند، نمونەی تر زۆرە لەوانە.

گەلێکن هەرگیز توانای خوا پەرستیان نییە، حاخامیشیان هەبێت بۆ دەسکەوتەکان و منصەب بەکاریدەهێنن.

چوارەم:- گەلی ئیسرائیل زاناو عالم و فەیلەسوفی زۆری تێدا هەڵکەوتووە ئەم خەڵکە چونکە خوا پەرستی ناکەن تەنها بەدوای ژیانی ماددیەوەن، هەموو ژیان بە ماددە تەفسیردەکەن هاوکاری ئەم خەسڵەتە کردویەتییە زیرەك.و چاو کراوە لە فرتوفێڵ کە نمونەو هاوتایان نییە لە جیهاندا.

هەر ئەوەش وای کردووە کە زۆربەی سێکتەرە گرنگەکانی جیهان بگرنە دەست و جەمسەری دەسەڵات لای ئەوانە.

بۆ نمونە گەورەترین کۆمپانیای پۆرنۆ لە جیهاندا یەهوود خاوەنییەتی.

گەورەترین بانك لە جیهاندا لە ژێردەستی یەهوود دایە.

بەهێزترین کۆمپانیای دروستکردنی چەك لە جیهاندا لای یەهودە.

جۆرەکانی جگەرەو مەشروب و هەموو جێگا و هوتێلە سیاحییەکان یەهوود خاوەنییەتی.

گەورەترین تەلەفزیۆن و ئاژانسەکانی هەواڵ هینی یەهوودە.

هۆڵیود و بۆڵیود یەهوودیەکان خاوەنین، گەورەترین کۆمپانیای دەرمان دروستکردن یەهوودین... زۆری تر.

جیهان لە ئێستادا مۆنۆمپۆلی یەهوودە، چونکە ئەو ٥٠ دەوڵەمەندەی کە جیهان بەڕێوەدەبەن ٤٧ بنەماڵەیان یەهوودین و ٣یان مەسیحیین.

پێنجەم:- لە ڕووبەڕووبونەوەیاندا وەکو کەسایەتی ترسنۆکترین مرۆڤن لەسەر زەویدا، هەرگیز خۆیان ناخەنە ناو ململانێوە بە ئاشکرا بەدوای ڕووبەڕووبونەوە دابن، بەڵام بە فرتوفێڵ تۆڵە دەکەنەوە.

پیاوی ڕووبەڕووبوونەوە نین، ترسنۆکن تەنانەت لەگەڵ پێغەمبەرەکەیان موسی -علیه السلام- ناچنە ناو خاکی قودس دەڵێن خۆو خواکەت بڕۆن ئێمە لێرەدا دادەنیشین لەبەر ئەوەیە کە لەناو کوردا کەسێك ترسنۆك بێت

پێی دەڵێن تۆ سەیری کە ئەڵێی جولەکەیە، ئەوەندە ئەترسیت یان دەڵێن بەقەدەر جولەکەیەك لێیدەترسێت، بەگشتی جەبان و ترسنۆکن.

شەشەم:- خۆیان بە گەلێکی موختارو پێشەنگ دەزانن هەموو کەس بە ژێر دەستەو بەندەی خۆیان دەزانن تەنانەت لە دینەکەشیاندا بێجگە یەهوودی خەڵکی تر وەرناگرن، ئەگەر وەریشگرن، ناوی دەنێن (ئەشکەنەس) واتا بەچاوی پلە دووتەماشای دەکەن دەڵێن لە بەندەیان ڕزگاریان بوو بوونە خزمەتکارمان!!

ئەنجامی ئەم باسە چییە؟!

ئەنجامەکەی ئەوەی من بەخاڵ باسم کردووە لە سورەتی البقرة ئایەتی ٤٠-١٢٢ بەڕوونی باسکراوە

﴿يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُواْ نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُواْ بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾﴾ "ئەی نەوەی ئیسرائیل (نەوەی حەزرەتی یەعقوب سەلامی خوای لەسەر) یادی نازو نیعمەتی من بکەنەوە کە بە سەرتانا ڕژاندومە، وە بە وەفاو بە ئەمەك بن بۆ پەیمانەکەم (کە ئیمان و کردەوەی چاك و باوەڕکردنە بە هەموو پێغەمبەران بەبێ جیاوازی) منیش بەوەفا و بە ئەمەك دەبم بەو پەیمانەی کە پێم داون (کە جێ نشین کردنە لە دنیادا، وە بەهەشتی بەرینە لە قیامەتدا) وە تەنها بە ترس و بیمتان لە من دەبێت."

﴿وَآمِنُواْ بِمَا أَنزَلْتُ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلاَ تَكُونُواْ أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلاَ تَشْتَرُواْ بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ ﴿٤١﴾﴾ هەروەها ئیمان بهێنن بەو قورئانەی کە ناردومەتە خوارەوە کە پاڵپشتی پەیامەکەی لای تێوەیە (تەورات و ئینجیلی دەستکاری نەکراو) مەبنە یەکەم بێ بڕوا پێی (لە جیاتی یەکەم باوەڕدار) و ئایەتەکانم بەنرخێکی کەم مەگۆڕنەوە (لەپێناوی

بەدەستهێنانی هەندێ مەرامی کەم نرخی دنیادا)، تەنها لە من بترسن و خۆتان لە خەشمی من بپارێزن.

﴿وَلاَ تَلْبِسُواْ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُواْ الْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾﴾ نەکەن ڕاستی و بەتاڵ، حەق و ناحەق بە یەکەوە بئاڵێنن و حەق مەشارنەوە، درۆ دامەپۆشن بەڕاست، لەکاتێکدا خۆشتان حەق و ڕاستی دەزانن کامەیە.

﴿وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ وَارْكَعُواْ مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾﴾ نوێژەکانتان بەچاکی ئەنجام بدەن بەدروشمەکانیەوەو زەکاتیش بدەن، لەگەڵ کڕنووش بەراندا کڕنووش ببەن (بۆ پەروەردگارتان).

﴿أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلاَ تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾﴾ (کەی ئەوە ڕاستە) فەرمانی چاکە بەخەڵکی بدەن و خۆتان فەرامۆش بکەن؟! لەکاتێکدا خۆ ئێوە کتێبی خوا تەورات دەخوێننەوە، (دەزانن سزای گوفتاری بێ ڕەفتار چۆنە) جا ئایا ژیریتان ڕێتان لێناگرێت لەو هەڵوێستە ناشرینە؟!

﴿وَاسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلاَّ عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾﴾ (ئێوە هەوڵ بدەن) پشت ببەستن بە ئارامگرتن و نوێژکردن (بۆ گەیشتن بەئامانج) بەڕاستی نوێژ ئەرکێکی گەورەو گرانە، مەگەر لەسەر ئەو کەسانەی کە بەخۆشەویستی و سۆزەوە خواپەرستی ئەنجام دەدەن و(باوەڕی دامەزراویان هەیە) ...

﴿الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾﴾ ئەوانەی دەزانن بێگومان بەدیداری پەروەردگاریان شاد دەبن و باوەڕی پتەویان هەیە کە بۆ لای ئەو دەگەڕێنەوە .

﴿يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُواْ نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾﴾ ئەی نەوەی ئیسرائیل: یادی نازو نیعمەتەکانم بکەنەوە کە ڕشتومە بەسەرتاندا بێگومان من گرنگی زۆرم پێداون و نازونیعمەتی زۆرم پێبەخشیوون (لە خواردن و خواردنەوە لە موعجیزەی جۆراوجۆر، لە چارەسەرکردنی کێشەکانیان، ... هتد) من زیادە ڕێزی ئێوەم داوە بەسەر هەموو خەڵکیدا (ئەڵبەتە لەسەردەمی خۆیانداو ئەوانەی کە پابەندی ئاینی خوا بوون، بە تایبەتی پێغەمبەران و پیاوچاکان).....

﴿وَاتَّقُواْ يَوْمًا لاَّ تَجْزِي نَفْسٌ عَن نَّفْسٍ شَيْئًا وَلاَ يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلاَ يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلاَ هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٨﴾﴾ خۆتان بپارێزن لە ڕۆژێك کە کەس فریای کەس ناکەوێت و کەس هیچی لە دەست نایەت و تکاکاریی کەسیش وەرناگیرێت و بارمتە و گۆڕانکاری تیادا ئەنجام نادرێت و ئەو کەسانەی خوانەناسن یارمەتی نادرێن و سەرناخرێن .

﴿وَإِذْ نَجَّيْنَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءكُمْ وَفِي ذَلِكُم بَلاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾﴾ بیری نیعمەتی ڕزگاربونیشتان بکەنەوە کاتێك ڕزگارمان کردن لە دەست دارو دەستەی فیرعەون کە خراپترین سزاو ئازاریان دەدان، کوڕەکانتانیان سەردەبڕین و ئافرەتەکانتانیان دەهێشتەوە (بۆ کارەکەری و خزمەت) ئەوەش

بۆ ئێوە توش هات و تاقیکردنەوەیەکی گەورە بوو بۆتان لەلایەن پەروەردگارتانەوە (تا پشت بەو زاتە ببەستن و بڕوای تەواوتان پێی هەبێت).

﴿وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ۝٥٠﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کە لەبەر خاتری ئێوە دەریاکەمان لەت کرد، ئینجا ڕزگارمان کردن، دارو دەستەی فیرعەونمان نغرۆ کرد، لەکاتێکدا ئێوە بەچاوی خۆتان بینیتان و تەماشاتان دەکردن.

﴿وَإِذْ وَاعَدْنَا مُوسَى أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِن بَعْدِهِ وَأَنتُمْ ظَالِمُونَ ۝٥١﴾ یادی ئەو (نیعمەتە) بکەنەوە کاتێك چل شەو وادەمان دانا بۆ موسی (بۆ پاڕانەوەو نزا) پاشان گوێرەکەکەتان کردە خواتان، بێگومان ئێوە ستەمکار بوون.

﴿ثُمَّ عَفَوْنَا عَنكُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝٥٢﴾ پاشان (لەو هەموو هەڵانەتان) خۆشبووین بۆ ئەوەی سوپاسگوزاریی بکەن.

﴿وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ۝٥٣﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کاتێك کتێبی (تەورات) و جیاکەرەوەی (ڕەواو، ناڕەوامان) بەخشی بە موسی بۆ ئەوەی ڕێبازی هیدایەت بگرنەبەر (لە گومڕایی ڕزگارتان ببێت).

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِندَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ۝٥٤﴾ یادی ئەو نیعمەتە

بکەنەوە کاتێك موسی بە قەوم و هۆزی خۆی وت: ئەی قەوم و هۆزەکەم بەڕاستی ئێوە بەو گوێرەکە پەرستی یە ستەمتان لە خۆتان کردووە، دەی بگەڕێنەوە بۆ لای بەدیهێنەرتان و تەوبە بکەن و ئینجا خۆتان بکوژن (بێ تاوان تاوانبار بکوژێت)، ئەوە باشترە بۆتان (چونکە تاوانەکەتان زۆر گەورەیە) پاشان ئەویش (واتە خوا دوای لەناو بردنی هەندێك لە تاوانباران) تۆبەی وەرگرت (لەوانەی مابوون)، لە ڕاستیدا تەنها ئەو زاتە هێجگار تەوبە وەرگرو بە ڕەحم و دلۆڤانە.

﴿وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کە وتتان: ئەی موسی هەرگیز باوەڕت پێناهێنین تا وەکو بە ئاشکراو بە چاوی خۆمان خوا نەبینین، ئیتر یەکسەر هەورە بروسکەکە لێی دان، لە کاتێکدا کە تەماشاتان دەکردو بە دەورو بەری خۆتاندا دەتانڕوانی (بەسەرسامیەوە بیرتان دەکردەوە).

﴿ثُمَّ بَعَثْنَاكُم مِّن بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾﴾ پاشان زیندوومان کردنەوەو ژیانمان پێبەخشینەوە لە دوای ئەو مەرگەتان بۆ ئەوەی سوپاسگوزاری بکەن.

﴿وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى كُلُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن كَانُواْ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾﴾ (هەروەها) لە نازو نیعمەتەکانی خوا بۆتان ئەوەیە: ئێمە هەورمان بۆ کردن بەسێبەرو گەزۆمان بۆ باراندن و پەلەوەری شەلاقەمان بۆ ناردن، دە بخۆن

لەو ڕزق و ڕۆزییە چاکانەی کە پێیان بەخشیوون (بەڵام لەبەر بێ دینی و ستەمیان تۆڵەمان لێسەندن)، جا وە نەبێت ئەوانە ستەمیان لە ئێمە کرد بێت بەڵکو هەر ستەمیان لە خۆیان دەکرد.

﴿وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُواْ هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُواْ مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُواْ الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُواْ حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کاتێك ووتمان: بچنە ئەم شارەوە (کە قودسە)، جا هەرچی حەزی لێدەکەن لەوێ لە هەر جێگەیەکی بە فراوانی و خۆشی بیخۆن، لە دەروازەی شارەکە بەڕێزو کڕنووشی (پێزانینەوە) بچنە ژورەوە و بڵێن: خوایە لە تاوانەکانمان ببوورە، ئەو کاتە ئێمەش لە هەڵە و تاوانەکانتان دەبووورین، ئێمە پاداشتی چاکەکاران لە ئایندەدا زۆر بە زیادەوە دەدەینەوە.

﴿فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُواْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُواْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاء بِمَا كَانُواْ يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾﴾ کەچی ئەوانەی ستەمیان کردبوو یەکسەر گوفتارەکەیان گۆڕی بەشتێك بێجگە لەوەی پێیان وترا بوو (واتە بە لووت بەرزیەوە چوونە ژوورەوە)، جا ئێمەش لە ئاسمانەوە سزایەکمان دابەزاندە سەر ئەوانەی ستەمیان کرد بەهۆی ئەوەی لە فەرمانی خوا دەردەچوون.

﴿وَإِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِب بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كُلُواْ وَاشْرَبُواْ مِن رِّزْقِ

اللَّهِ وَلاَ تَعْثَوْاْ فِي الأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کاتێك موسی بۆ قەوم و گەلەکەی خۆی داوای بارینی بارانی کرد، ئێمەش پێیان ووت: بە گۆچانەکەت بدە بە (تاشە) بەردەکەدا (جا هەر کە ئەو کارەی ئەنجامدا) بەردەکە دوانزە کانی لێ هەڵقوڵا، بێگومان هەر هۆزێك چاوگەی خۆی ناسی (ئینجا پێیان ووتن) دە بخۆن و بخۆنەوە لە ڕزق و ڕۆزی و بەخششی خواو تاوان و خراپە مەکەن لەسەر زەویدا لە کاتێکدا کە بەچاندنی تووی خراپەوە خەریکن.

﴿وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَن نَّصْبِرَ عَلَىَ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنبِتُ الأَرْضُ مِن بَقْلِهَا وَقِثَّآئِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِى هُوَ أَدْنَى بِالَّذِى هُوَ خَيْرٌ اهْبِطُواْ مِصْرًا فَإِنَّ لَكُم مَّا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَآؤُوْاْ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُواْ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَواْ وَّكَانُواْ يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کاتێك بە موسی-تان ووت: ئێمە هەرگیز لەسەر یەك جۆر خۆراك ئۆقرە ناگرین و بەتەنها جۆرێك خواردەمەنی ڕازی نین، لەبەرئەوە داوا لە پەروەردگارت بکە لە ڕزق و ڕۆزی و بەرو بوومی زەویان بۆ بەرهەم بهێنێت لە ڕووەکی پاقلەیی و خەیار و سیرو نیسك و پیاز، موسی پێی ووتن: باشە چۆن ئێوە شتی کەم و ئایەخ و ناتەواو وەردەگرن لەجیاتی شتی لەوە چاکترو باشتر؟ دە دابەزن بۆ شارێك (بیابانی سینا، بەجێبهێڵن) ئینجا بەڕاستی ئەوەی داوای دەکەن دەستتان دەکەوێت. (جا بەهۆی ئەو بیروباوەڕو بیانوو گرتن و لاساییەیانەوە)

سوکیی و ڕیسوایی و لاتی و زەبوونی درا بەسەریاندا و شایانی خەشم و قینی خوایش بوون، چونکە ئەوان بەڕاستی باوەڕیان نەدەکرد بەئایەتەکانی خواو، پێغەمبەرەکانیان بەناحەق دەکوشت، ئەوەش بەهۆی ڕۆچوونیانەوە لەیاخی بوون و نافەرمانیدا، هەمیشە دەستدرێژیان دەکرد (ئێستەش بەردەوامن لەسەر بەرنامەی باوو باپیرانی خوانەناسیان)..

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَالَّذِينَ هَادُواْ وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾﴾ بێگومان ئەوانەی باوەڕیان هێناوە (لە ئوممەتی محمد)، ئەوانەش بوونەتە جوولەکە (شوێنکەوتەی ڕاستەقینەی موسین)، گاورەکانیش (کە شوێنکەوتەی ڕاستەقینەی عیسان)، (صابئە)ش (کە شوێنکەوتەی ڕاستەقیەی داودن)، ئەوانە هەر دەستەیەکیان باوەڕی دامەزراوی هێنا بێت بەخوا و ڕۆژی دوایی و کارو کردەوەی چاکەی ئەنجام دابێت، جا ئەوانە پاداشتیان لای پەروەردگاریانە، نە ترس و بیمیان دەبێت، نەغەم و پەژارەش ڕوویان تێدەکات.

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُواْ مَا آتَيْنَاكُم بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُواْ مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾﴾ یادی ئەو نیعمەتەش بکەنەوە کاتێك پەیمانمان لێوەرگرتن (کە پەیڕەوی تەورات بکەن) و کێوی طورمان بەڕاسەرتانەوە ڕاگرت و پێمان ووتن: ئەو بەرنامەیەی پێماندراون بە تووند بیگرن (ئەگینا ئەم چیایە دەدەین بەسەرتاندا)، هەمیشەش با لە بیرتان بێت چی تێدایەو چیتان لێدەخوازێت، بۆ ئەوەی لە خوا ترس و پارێزکاربن.

﴿ثُمَّ تَوَلَّيْتُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنتُم مِّنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٤﴾﴾ کەچی پاش ئەوانە هەمووی ڕووتان وەرچەرخاند لە ڕێبازی خوا، (پەیمانەکەتان شکاند)، ئەوکاتە ئەگەر بەزەیی و یارمەتی و فەزڵی خوا نەبوایە لە سەرتان، ئەوە دەچوونە ڕیزی خەسارەتمەندانەوە.

﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿٦٥﴾﴾ سوێند بەخوا بێگومان زانیوتانە و ئاگادارن چیان بەسەر ئەوانەتاندا هێنا ڕۆژانی شەممە دەستدرێژییان دەکردو لە سنوور دەردەچوون، (لەبەر ئەوە بڕیارمانداو) ووتمان: ببنە مەیموونی دوورخراوە لە ڕەحمەتی خوا (بڕیار بوو جوولەکەکانی شارەکەی قەراغ دەریای ئیلیە ڕۆژانی شەممە تەرخان بکەن بۆ خواپەرستی و ڕاوەماسی تیادانەکەن، دیارە ماسییەکانیش هەستیان بەوە کردووە، بۆیە لەو ڕۆژەدا خۆیان نواندووە، جولەکەش بەسروشت زۆر بەتەماعن، بیریان کردەوە لە تەگبیرو فێڵێك، ئەویش بەوەی کە لە ڕۆژی هەینیدا داوو تۆڕیان بۆ بنێنەوە تا لە شەممەدا تێی بکەون، ڕۆژی یەك شەممە چی کەوتۆتە داوو تۆڕەکانەوە دەری بهێنن (لە تەفسیری ئایەتی ١٦٣ تا ١٦٦)، لە سورەتی الأعراف دا ئەم ڕووداوە باسکراوە.

﴿فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾﴾ ئینجا ئەو بە مەیموون کردنەمان گێڕا بە پەندو عیبرەت بۆ ئەوانەی کە: هاوچەرخی ڕووداوەکە بوون و بۆ ئەوانەش لەدوای ئەوان دێن، هەروەها کردمانە ئامۆژگاری بۆ خواناس و پارێزکاران.

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُواْ بَقَرَةً قَالُواْ أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦٧﴾﴾ یادی ئەو نیعمەتە بکەنەوە کاتێك موسی بە قەومەکەی ووت: بێگومان خوا فەرمانتان پێدەدات کە مانگایەك سەر ببڕن (کاتێك یەکێکیان لێ کوژرا بوو، بکوژەکەش لای زۆربەیان نادیاربوو، هاناو هاواریان برد بۆ موسی) وتیان: ئایا دەمانکەیتە گاڵتەجاڕی خۆت؟ موسی وتی: پەنا دەگرم بە خوا بچمە ڕیزی نەفامانەوە (گاڵتە بە خەڵکی بکەم).

﴿قَالُواْ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لاَّ فَارِضٌ وَلاَ بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ فَافْعَلُواْ مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾﴾ ئینجا وتیان: (جا کەوایە) لە پەروەردگارت داوا بکە بۆمان ڕوون بکاتەوە ئەو مانگایە کامەیە؟ موسی وتی: بەراستی خوا دەفەرموێت: ئەو مانگایە نە پیرەو نە پارێنە بەڵکو میانە ساڵە، (ئیتر ئەوەندە قوڵی مەکەنەوەو لەسەری مەڕۆن) چ فەرمانێکتان پێدراوە جێ بەجێی بکەن .

﴿قَالُواْ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاء فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿٦٩﴾﴾ کەچی وتیان: لە پەروەردگارت داوا بکە بزانین ڕەنگی چۆنە؟ موسی وتی: بێگومان خوا دەفەرموێت: ئەو مانگایە مانگایەکی ڕەنگ زەردی تۆخە، تەماشاکەرانی دڵخۆش دەکات.

﴿قَالُواْ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاء اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾﴾ کەچی هەر وتیان: لە پەروەردگارت داوا بکە تا

بەتەواوی بۆمان ڕوون بکاتەوە بزانین ئەم مانگایە چۆن مانگایەکە؟! چونکە بەڕاستی ئەو مانگایەمان بۆ نادۆزرێتەوە، ئەگەر خوا وویستی لەسەر بێت دەیدۆزینەوە و ڕێمان لێی دەکەوێت.

﴿قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لاَّ ذَلُولٌ تُثِيرُ الأَرْضَ وَلاَ تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لاَّ شِيَةَ فِيهَا قَالُواْ الآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُواْ يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾﴾ موسی وتی: خوا دەفەرموویت: ئەو مانگایە هێشتا ڕانەهێنراوە، بۆ جووت کردن و زەوی کێڵان، وە ئاودێری کشتوکاڵی پێ نەکراوە، یەك ڕەنگەو پەڵە پەڵە نیە، ئەوسا وتیان: ئایا ئێستە ئیتر هەواڵی ڕاستەقینەت پێ داین، (ئیتر داوای هەوڵ و کۆششێکی زۆر بەدەست هێنا) و سەریان بڕی، هەرچەندە خەریك بوو ئەو کارە نەکەن.

﴿وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَّارَأْتُمْ فِيهَا وَاللّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾﴾ (بیرتانە) چۆن کەسێکتان کوشت و ئاژاوە لە نێوانتانا بەرپا بوو، خوایش ئەوەی دەتان شاردەوە دەریخست پێتان و ئاشکرای کرد (کە بکوژ کێیە).

﴿فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذَلِكَ يُحْيِي اللّهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾﴾ ئەوجا ووتمان: پارچەیەك لەو مانگا سەربڕاوە بدەن بە لاشەی کوژراوەکەدا (دیارە بە ویستی خوا کوژراوەکە زیندووبۆتەوەو ڕاستی بکوژەکەی خۆی وتوە)، جا ئابەو شێوەیە خوا بەئاسانی مردوان زیندو دەکاتەوەو دەسەڵاتی خۆیتان نیشان دەدات بەڵکو تێ بگەن و ژیر بن.

﴿ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾﴾ کەچی لەوەو دوا دڵەکانتان ڕەق بوو (ئەی جولەکەکان) هەروەك بەرد، بەڵکو ڕەقتریش (چونکە) بەڕاستی بەرد هەیە کە ڕووباری لێ هەڵدەقوڵێ، هەشیانە لەت لەت دەبێ و ئاوی لێ دێتە دەرەوە، هەشیانە لە ترسی خوا لوتکەی شاخەکان بەردەبێتەوە، خوایش بێ ئاگا نییە لەو کارو کردەوانەی ئەنجامی دەدەن.

﴿أَفَتَطْمَعُونَ أَن يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِن بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾﴾ ئایا ئێوە (ئەی گرۆی ئیمانداران) بەتەمان و ئومێدەوارن کە جولەکە ئیمان و باوەڕ بێنن بە ئاینەکەی ئێوە، لە کاتێکدا کە دەستەیەك لە شارەزاکانیان گوفتاری خوایان دەبیست لە (تەورات)دا، لەوەودوا دەست کاریان دەکرد دوای ئەوەی کە تێی گەیشتبوون و دەیانزانی ڕاستیەکەی چییە.

﴿وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُم بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُم بِهِ عِندَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾﴾ هەرکاتێ (جوەکان) توشی ئیمانداران دەهاتن دەیان ووت: ئێمەش ئیمانمان هێناوەو (موسوڵمان بووین)، بەڵام کاتێك کە پێکەوە کۆدەبونەوە (ئەوانەی کە لە سەر ئاینی خۆیان مابونەوە) بەوانی تریان دەوت ئەرێ ئەوە بۆ ئێوە ئەو شتانەیان بۆ باس دەکەن کە خوا بۆ ئێوەی لە

(تەورات)دا باس کردووە (دەربارەی پێغەمبەرایەتی محمد صلی الله علیه وسلم) تاوەکو بیکەنە بەڵگە بەسەرتانەوە لای پەروەردگار!! ئایا ئێوە عەقڵتان بەو جۆرە شتانە ناشکێت و ژیریتان ناخەنەکار؟!

﴿أَوَلاَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾﴾ ئایا مەگەر ئەوانە نازانن کە خوا دەزانێ چی پەنهان دەکەن و چیش ئاشکرا دەکەن؟

﴿وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لاَ يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلاَّ أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلاَّ يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾﴾ هەندی لەوانە نەشارەزاو نەخوێندەوارن، وا دەزانن (تەورات) جگە لە چەند ئاوات و هیوایەك هیچی تر نییە، ئەوانە هەر گومانیان کردۆتە پیشەی خۆیان.

﴿فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِندِ اللّهِ لِيَشْتَرُواْ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾﴾ واوەیلا لەو کەسانەی کە کتێب دەنووسن بە دەستی خۆیان و دەڵێن: ئا ئەمە لەلایەن خواوەیە، تا کەمێك لە ماڵی دنیا بەدەست بهێنن. جا وەیل بۆ ئەو دەست و (قەڵەمانەی) کە شتی وا دەنووسن، وە وەیل بۆ ئەو کەسانەی کە کەسابەتی ئاوا ئەنجام دەدەن.

﴿وَقَالُواْ لَن تَمَسَّنَا النَّارُ إِلاَّ أَيَّامًا مَّعْدُودَةً قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِندَ اللّهِ عَهْدًا فَلَن يُخْلِفَ اللّهُ عَهْدَهُ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّهِ مَا لاَ تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾﴾ جولەکەکان دەڵێن: (چەندە گوناهبار بین) تەنها چەند ڕۆژێکی کەم لە دۆزەخدا دەمێنینەوە!! پێ یان بڵێ: باشە ئێوە پەیمانتان لەخوا وەرگرتووە تا خوای

گەورە پەیمانەکەیتان بۆ بەرێتە سەر؟! یا هەر دەتانەوێت شتێك بڵێن بەدەم خواوە کە هیچ بناغەیەکی نیەو هەر نازانن (چی دەڵێن)!!

﴿بَلَى مَن كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨١﴾﴾ (چاك بزانن)، ئەو کەسە گوناه و تاوان ئەنجام بدات و تاوانەکانی هەموو لایەکی دابگرێ (ئاشکراو نادیاری) ئەو جۆرە کەسانە نیشتەجێ ی ئاگری دۆزەخن وە بۆ هەمیشەیی تیایدا دەمێننەوە (لە هەر هۆزو تیرەو تایەفەیەك بن).

﴿وَالَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾﴾ ئەو کەسانەش کە باوەڕیان هێناوەو کارو کردەوەی چاکە ئەنجام دەدەن، ئەوانە خاوەن و نیشتەجێ ی بەهەشتن و تیایدا ژیانی هەتاهەتایی دەبنە سەر (لە هەر چین و توێژو ڕەگەزێك بن).

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لاَ تَعْبُدُونَ إِلاَّ اللّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلاَّ قَلِيلًا مِّنكُمْ وَأَنتُم مُّعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾﴾ (لەبیرتانە) کاتێك کە پەیمانمان وەرگرت لە نەوەی ئیسرائیل کە جگە لە خوا کەسی تر نەپەرستن وە لەگەڵ دایك و باوك دا چاکەکار بن، هەروەها لە خزمان و هەتیوان و هەژارانیشدا. وە گوفتاری چاك و جوان ڕوو بۆ خەڵکی بڵێن، هەروەها نوێژەکانتان بەچاکی ئەنجام بدەن و زەکاتیش ببەخشن، کەچی ئێوە (لەجیاتی گوێڕایەڵی) پشتتان تێ کرد، جگە لە کەمێکتان نەبێ، ئەگینا زۆربەتان ڕووتان (لەو هەموو ئامۆژگاریە بەسوودانە) وەرچەرخاند.

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لاَ تَسْفِكُونَ دِمَاءكُمْ وَلاَ تُخْرِجُونَ أَنفُسَكُم مِّن دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾﴾ (لەبیرتانە) کاتێك کە پەیمانمان لە ئێوە وەرگرت کە ئیتر خوێنی یەکتر نەڕێژن، وە یەکتر لە ماڵ و حاڵی خۆتان دەربەدەر نەکەن، وە بڕیاریشتان لەسەر ئەوە داو خۆیشتان شایەت بوون.

﴿ثُمَّ أَنتُمْ هَؤُلاء تَقْتُلُونَ أَنفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنكُم مِّن دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِم بِالإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَإِن يَأْتُوكُمْ أُسَارَى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاء مَن يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنكُمْ إِلاَّ خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَى أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾﴾ کەچی ئەوەتە ئێوە (ئاماژەیە بۆ جولەکەکانی سەردەمی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم) خەریکی یەکتر کوشتنن، دەستەیەك لە (خزمانی) خۆتان لە ماڵ و حاڵی خۆیان دەربەدەر دەکەن و پیلان دەگێڕن دژ بە دەستەیەکتان تاوان و دوژمنایەتی دەنوێنن، کەچی ئەگەر بە دیل دەستگیریان بکەن بە فیدیە ئازادیان دەکەنەوە، لە حاڵێکدا دەربەدەرکردنەکەیان لەسەرتان حەرامە، (ئیتر لچۆن فیدیە وەردەگرن)؟!

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُاْ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالآخِرَةِ فَلاَ يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلاَ هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٨٦﴾﴾ ئەمانە ئەوانەن کە ژیانی (بەهەشت)و ڕۆژی دواییان فرۆشتوەو گۆڕیویانەتەوە بە ژیانی دنیا، لەبەر ئەوە سزایان لەسەر کەم ناکرێتەوەو ئەوانە هەرگیز یارمەتی نادرێن و سەرناخرێن.

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِن بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ أَفَكُلَّمَا جَاءكُمْ رَسُولٌ بِمَا لاَ تَهْوَى أَنفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾﴾ بەڕاستی ئێمە تەوراتمان بەخشی بە موسی و بەردەوام دوای ئەویش پێغەمبەرانمان ڕەوانە کرد، وە عیسای کوڕی مەریەم بەڵگەو نیشانەو (معجزة) جۆراوجۆرمان بەخشی و پشتگیریمان کرد بە فریشتە (جبرئیل)، باشە ئایا (ئەمە ڕاستە) هەر کاتێك پێغەمبەرێکمان ڕەوانە کردبێت، بەڵام لەگەڵ ئارەزووەکانی ئێوەدا نەگونجا ئێ، خۆتان بە زل زانیوەو لووتان بەرز کردۆتەوەو بڕواتان نەهێناوە، ئەوجا دەستەیەکتان (پێغەمبەرەکانتان) بە درۆ خستۆتەوەو هەندێکیشتان (لەو ئادەمیزادە بەڕێزانەتان) دەکوشت.

﴿وَقَالُواْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَل لَّعَنَهُمُ اللّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾﴾ (جولەکەکانی سەردەمی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم) وتیان: دڵەکانمان داخراوە (لە گوفتاری تۆ، تێناگەین، ئەوە وانییە) بەڵکو ئەوانە خوا نەفرینی لێ کردوون بەهۆی کوفرو خوا نەناسیانەوە، زۆر کەم ئیمان دەهێنن و باوەڕ دەکەن

﴿وَلَمَّا جَاءهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِندِ اللّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُواْ مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُواْ فَلَمَّا جَاءهُم مَّا عَرَفُواْ كَفَرُواْ بِهِ فَلَعْنَةُ اللّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾﴾ کاتێك کە لەلایەن خواوە کتێبێك (قورئان) هات بۆیان، کە: ئەو کتێبانەی ئەوانیش پەسەند دەکات و بەڕاستی دەزانی، بەمەرجێ پێشتر مژدەیان دەدا (بەهاتنی پێغەمبەر) بەو خەڵکەی کە

خوانەناس و بێ باوەڕ بوون، کەچی کاتێك (ئەو پێغەمبەرەیان) بۆ هات کە دەیناسن، بڕوایان پێ نەکرد، کەواتە با نەفرین و لەعنەتی خوا لەسەر کافران بێت.

﴿بِئْسَمَا اشْتَرَوْاْ بِهِ أَنفُسَهُمْ أَن يَكْفُرُواْ بِمَا أَنزَلَ اللّهُ بَغْيًا أَن يُنَزِّلُ اللّهُ مِن فَضْلِهِ عَلَى مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ فَبَآؤُواْ بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٩٠﴾﴾ (ئەو جولەکانە) خۆیان بە شتێکی ناپەسەند فرۆشت (هەڵوێستێکی نادروستیان نواند) کاتێك کە کافرن بوون بەو (قورئانەی) خوا ناردوویەتی، (لە حەسودی) و سەرکەشی دا (ڕەخنەیان گرت و گوتیان): بۆچی خوای گەورە دەرگای فەزڵ و لای ڕەحمەت دەکاتەوە لە هەر کەسێك کە بیەوێت لە بەندەکانی، ئەوسا ئیتر دوچاری یەك لەسەر یەکی ڕق و خەشمی خوا بوون (چونکە وەنەبێ تەنها کافر بووین بە محمد صلی الله علیه وسلم و بە قورئان، بەڵکو کافر بوون بە موسی و تەوراتیش کە داوای شوێنکەوتنی محمدیان لێ دەکات)وە بۆ کافرو خوا نەناسەکان سزایەکی ڕیسواکەر ئامادەیە.

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُواْ بِمَا أَنزَلَ اللّهُ قَالُواْ نُؤْمِنُ بِمَا أُنزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرونَ بِمَا وَرَاءهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنبِيَاءَ اللّهِ مِن قَبْلُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾﴾ (ئەوانە) کە پێیان دەوترێ باوەڕ بێنن بەوەی کە لەلایەن خواوە ڕەوانە کراوە، دەڵێن: ئێمە تەنها باوەڕمان بەوە هەیە کە بۆ ئێمە ڕەوانە کراوە، وە باوەڕیان نییە بە هەموو ئەوانەی کە لە دوای (تەورات) هاتووە وەکو (ئینجیل و قورئان) لە کاتێکدا کە ئەو قورئانە

حەق و ڕاستیەو بە ڕاستدانەری (تەورات)ی ئەوانیشە، پێیان بڵێ: ئەی کەواتە بۆچی پێشتر پێغەمبەرەکانی خواتان دەکوشت ئەگەر ئێوە ئیماندارن.

﴿وَلَقَدْ جَاءَكُم مُّوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِن بَعْدِهِ وَأَنتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٩٢﴾﴾ بەڕاستی موسی نیشانەی فرەو (معجزة)ی زۆری نیشاندان، کەچی (کاتێك کە چوو بۆ نزای پەروەردگار، لە کێوی طور) ئێوە گوێرەکەتان پەرست و ستەمێکی ناڕەواتان کرد.

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُواْ مَا آتَيْنَاكُم بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُواْ قَالُواْ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُواْ فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾﴾ (بیرتانە) کاتێك کە پەیمانمان لێ وەرگرتن و کێوی طورمان بەسەردا بەرزکردنەوەو (فەرمانمان پێدان): ئەوەی پێمان بەخشیون لە (تەورات) بەتوندی بیگرن و لێ ی لامەدەن و گوێ ڕایەڵ بن، (بەدەم) وتیان: گوێ ڕایەڵین، (بەڵام بەکردەوە) پێچەوانەیان کرد، وە گوێرەکە پەرستی تێکەڵی دڵ و دەرونیان بووبوو بەهۆی بێ باوەڕیانەوە، پێ یان بڵێ: (ئەگەر وا بێت) ئیمانەکەتان شتی ناڕەواتان پێ دەڵێت ئەگەر ئیماندارانن؟! (باووباپیران گوێرەکە پەرست و پێغەمبەر کوژ بوون و ئێوەش سەرسەخت و بێ باوەڕن).

﴿قُلْ إِن كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الآخِرَةُ عِندَ اللَّهِ خَالِصَةً مِّن دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُاْ الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٤﴾﴾ (ئەی محمد صلیئ الله علیه وسلم پێیان) بڵێ: ئەگەر ڕاست دەکەن و باوەڕتان وایە کە ماڵی ئەو دنیا

(بەهەشت) لای خوا تایبەتی ئیوەیە نەك خەڵکی تر دە ئاواتی مردن بخوازن ئەگەر ڕاست دەکەن (تا زوو بچنە ناو بەهەشت)!!

﴿وَلَن يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٩٥﴾﴾ (بەڵام ئەوانە) بەهۆی ڕەفتاری نادروست و دەست پێشکەری ناپەسەندیانەوە هەرگیز ئاواتی مەرگ ناخوازن، خوایش چاك ئاگادارە لە حاڵی ستەمکاران.

﴿وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَىٰ حَيَاةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ مِنَ الْعَذَابِ أَن يُعَمَّرَ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾﴾ بەردەوام ئەو جولەکانە دەبینیت کە لە هەموو خەڵکی زیاتر بە تەنگ دنیاو ژیانی دنیاوە دێن هەتا بگرە لە هاوەڵ پەرست و موشریکەکانیش. (جا ئەگەر ڕاستیان بکردایە) ئاواتیان نەدەخواست کە: هەزار ساڵ هەریەکەیان تەمەنی ببوایە، هەرچەندە وەنەبێ ئەو تەمەنە درێژە لە سزا ڕزگاریان بکا، خوایش زۆر بینایە بەو کردەوانەی کە ئەنجامی دەدەن.

﴿قُلْ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾﴾ (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم پێیان بڵێ): هەرکەسێ دوژمنی جوبرئیلە (بابزانێ) کە هەر ئەو جوبرئیلە بە فەرمانی خوا ئەو قورئانەی دابەزاندۆتە سەر دڵت کە کتێبە پێشوەکان بە ڕاست دادەنێ و ڕێنمویی (بۆ چاکە) دەکات و مژدە بەخشیشە بە ئیماندارانە.

﴿مَن كَانَ عَدُوًّا لِّلَّهِ وَمَلآئِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللّهَ عَدُوٌّ لِّلْكَافِرِينَ ﴿٩٨﴾﴾ ئەو کەسەی دژایەتی خواو فریشتەکانی و پێغەمبەرەکانی و جوبرەئیل و میکائیل بکات، ئەوە با دڵنیا بێت کە خوایش دوژمنی کافرو بێ باوەڕانە.

﴿وَلَقَدْ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلاَّ الْفَاسِقُونَ ﴿٩٩﴾﴾ بێگومان ئێمە نیشانەو ئایەتی زۆرمان بۆ تۆ ناردووە (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم) کەس باوەڕی پێی لەق نیە، جگە لە دەرون نەخۆش و یاخی بوەکان.

﴿أَوَكُلَّمَا عَاهَدُواْ عَهْدًا نَّبَذَهُ فَرِيقٌ مِّنْهُم بَلْ أَكْثَرُهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٠﴾﴾ هەرجارێك پەیمان ببەستن (لەگەڵ خواو پێغەمبەرو موسوڵمانانداا) خێرا دەستەیەکیان پەیمانەکەیان شکاندووە، بەڵکو زۆربەی زۆریان بڕوایان نیە (بەڕێزو قەدری پەیمان و ئیمان).

﴿وَلَمَّا جَاءهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِندِ اللّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُواْ الْكِتَابَ كِتَابَ اللّهِ وَرَاء ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾﴾ کاتێك کە پێغەمبەرێکیان لەلایەن خواوە بۆ هات (مەبەست حەزرەتی محمد صلی الله علیه وسلم) لەگەڵ ئەوەشدا کە (تەورات) پشتگیری لەو ڕاستیە دەکات، دەستەیەك لە خاوەن کتێبەکان (جوەکان) کتێبی خۆیان خستە پشت گوێ و خۆیان لێ گێل کرد، هەروەك هەواڵی وا نەزانن و (نەیان بیستبێ).

﴿وَاتَّبَعُواْ مَا تَتْلُواْ الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُواْ يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولاَ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلاَ تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ بِإِذْنِ اللّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلاَ يَنفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُواْ لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الآخِرَةِ مِنْ خَلاَقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْاْ بِهِ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾﴾ هەندێ لەو (جولەکانە) شوێنی ئەوە کەوتن، کە شەیتانەکان دەیانخوێندەوە دەربارەی دەسەڵات و حکومەتی سولەیمان، (ئاشکرایە) کە هەرگیز سولەیمان کافر نەبووە، بەڵکو شەیتانەکان کافر بوون و خەڵکیان فێری سیحرو جادوو دەکرد، هەروەها مەردومیان فێری ئەوە کرد کە بۆ هاروت و ماروت (کە دوو فریشتە بوون) لە بابل (دابەزێنرابوون بۆ تێگەیاندنی خەڵکی لە سیحرو جادوو)، ئەوانیش کەسیان فێری هیچ شتێك نەدەکرد تا پێیان نەوتایە: ئەم کارەی ئێمە بۆ تاقی کردنەوەیەو خۆت کافر مەکە. (کەچی هەندێك هەر کۆڵیان نەداو) لەو فریشتانەوە شتی وا فێر دەبوون کە ژن و مێردی پێ لەیەك جودا بکەن، (هەرچەندە) ئەو جادوگەرانە ناتوانن هیچ زەرەرێك بە کەس بگەیەنن، مەگەر ویستی خوای لەسەر بێ، ئەو خەڵکە سەرگەردانە هەمیشە فێری شتێك دەبن کە زیانیان لە دەداو سودی نییە بۆیان، بێگومان دەشزانن ئەوەی کاڵای وا بکڕێ و شتی وا فێربێ لەو دونیا هیچ بەهرەیەکی دەست ناکەوێت، (بەڕاستی) ئەو شتەی

ئەوان خۆیان پێ فرۆشتووەو کەوتونەتە داویەوە شتێکی زۆر ناپەسەندە ئەگەر بزانن و تێبگەن.

﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُواْ وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِندِ اللّهِ خَيْرٌ لَّوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾﴾ خۆ ئەگەر (ئەو جولەکانە) ئیمان و باوەڕیان بهێنایەو پارێزکارو جوانکاربوونایە، بێگومان پاداشتێك کە لەلایەن خوای گەورەوەیە چاکترو بەفەڕ تر بوو بۆیان، ئەگەر بزانن و (بیرو هۆشیان بەکار بهێنن).

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَقُولُواْ رَاعِنَا وَقُولُواْ انظُرْنَا وَاسْمَعُواْ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە مەڵێن (راعنا) (چونکە لە زمانی عیبریدا واتاکەی ناشیرینە) بەڵکو بڵێن: (انظرنا) چاوەڕێمان بکە، وە بەچاکی ئەو فەرمانە لەگوێ بگرن، (چونکە) بۆ کافرو بێ باوەڕان سزایەکی بەئێشمان ئامادە کردووە.

﴿مَّا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُواْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلاَ الْمُشْرِكِينَ أَن يُنَزَّلَ عَلَيْكُم مِّنْ خَيْرٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَاللّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ وَاللّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾﴾ چ ئەوانەی کە کافرن لە خاوەن کتێبە ئاسمانیەکان، چ موشریك و هاوەڵبەرستان حەزناکەن لەلایەن پەروەردگارتانەوە هیچ خێرو بەرەکەتێك داباریێ بۆتان و ڕووتان تێ بکات، بەڵام خوا ڕەحمەتی خۆی تایبەت دەکات بە هەرکەسێ (کە بیەوێ و شایستە بێ)، وە خوا خاوەنی فەزڵ و بەخششێکی گەورەیە.

﴿مَا نَنسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾﴾ هەر ئایەتێك بسڕینەوە، یا بیخەینە بارودۆخی فەرامۆشیەوە و پشتگوێی بخەین، چاکتر لەو یا وێنەی ئەو دەخەینە ڕوو، مەگەر نازانی کە خوا دەسەڵاتی بەسەر هەموو شتێکدا هەیە؟

﴿أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾﴾ ئایا نازانی (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم، ئەی ئیماندار) کە بەڕاستی هەر خوا خاوەنی هەموو ئاسمانەکان و زەویە، وە جگە لەو خوایە هیچ پشتیوان و یاریدەدەرێکتان نیە؟

﴿أَمْ تُرِيدُونَ أَن تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَىٰ مِن قَبْلُ وَمَن يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾﴾ (ئەی هاوەڵان) ئاخۆ ئێوەش دەتانەوێت داخوازی (گەورەو ناقۆلا) لە پێغەمبەرەکەتان (محمد صلی الله علیه وسلم) بکەن، هەروەك کاتی خۆی داخوازی لە موسی کرا، جا هەرکەسێ کوفر بگۆڕێتەوە بە ئیمان، بێگومان ڕێبازی ڕاست و دروستی وون کردووە.

﴿وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُم مِّن بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِندِ أَنفُسِهِم مِّن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾﴾ زۆرێك لە خاوەن کتێبەکان ئاواتەخوازن لەبەر حەسودی و ناپاکی خۆیان ئەگەر بۆیان بکرێ بتانگێڕنەوە ڕیزی بێ باوەڕان ئەمەش دوای ئەوەی کە حەق و ڕاستییان

بەتەواوی بۆ ڕوون بۆتەوەو (چونەتە ڕیزی باوەڕدارانەوە)، بەڵام ئێوە هەر لێیان ببورن و لێیان مەگرن و چاوپۆشی یان لێ بکەن، تا خوا کاری خۆی ئەنجام دەداو ویستی خۆی جێ بەجێ دەکات، بێگومان خوا دەسەڵاتی بەسەر هەموو شتێکدا هەیە.

﴿وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُواْ لأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللّهِ إِنَّ اللّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾﴾ (کەواتە ئەی ئیمانداران) نوێژەکانتان بەچاکی ئەنجام بدەن و لە زەکات دانیش درێغی مەکەن، وە دڵنیا بن لە هەر کارێکی چاکە بۆ خۆتانی دەکەن، لای خوا بزر نابێت و دێتەوە ڕێتان چونکە بەڕاستی خوا بینایە بەو کارو کردەوانەی کە ئەنجامی دەدەن.

﴿وَقَالُواْ لَن يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلاَّ مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُواْ بُرْهَانَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١١١﴾﴾ (جولەکە و گاورەکان) دەڵێن: کەس ناچێتە بەهەشتەوە جگە لەوانەی کە جولەکەن یا گاورن، جا ئەوە ئاوات و خەیاڵی خۆیانە (تۆش ئەی محمد صلی الله علیه وسلم، ئەی ئیماندار پێیان بڵێ): ئەگەر ڕاست دەکەن، بەڵگەتان لەسەر ئەم قسەیە بهێننە مەیدانەوە.

﴿بَلَى مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِندَ رَبِّهِ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾﴾ بەڵێ هەر کەس بەڕاستی ڕوو بکاتە خواو چاکەکارو موسوڵمان بێت، ئەوە پاداشتی خۆی لای پەروەردگاری دەست دەکەوێت، نە ترسیان دەبێ وە نە غەم و پەژارە.

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَىٰ شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذَٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾﴾ جولەکە دەڵێن: گاورەکان لەسەر هیچ بنەماو ڕاستیەك نین، گاورەکانیش دەڵێن جوولەکە لەسەر هیچ بنەماو ڕاستیەك نین، بەمەرجێك ئەوانە کتێبی (تەورات و ئینجیل دەخوێننەوە) هەروەها ئەوانەش کە هیچ نازانن (لە بت پەرستانی عەرەب) هەروا دەڵێن و (بڕوایان بە ئیسلام و هیچ لایەکیان نییە) خوایش لە ڕۆژی قیامەتدا دادگایی دەکات لە نێوانیانداو بڕیاری دروست لەسەر جیاوازیان دەدات.

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن مَّنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَن يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا أُولَٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَن يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١٤﴾﴾ جا کێ لەوە تاوانبارترو ستەمکارترە کە مزگەوتەکانی خوا قەدەغە دەکات لەوەی کە ناوی پیرۆزی ئەوی تیا ببرێ،و باسی ئاینی ئەوی تیا بکرێ، وە هەوڵ بدا بۆ وێران کردنی، ئەوانە ناچنە مزگەوتەوە بە ترسەوە نەبێت (کە لە دڵ و دەرونیاندا دروست دەبێت)، ئەوانە سوکی و ڕیسوایی بەشیانە لە دنیادا، وە لە قیامەتیش دا سزای سەخت بۆیان ئامادەیە.

﴿وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾﴾ ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا و (هەموو لایەك) خوا خاوەنیەتی، ڕوو بکەنە هەرلایەك خوا ڕووی لێتانە، بەڕاستی خوا فراوانگیرو زانایە.

﴿وَقَالُواْ اتَّخَذَ اللّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَل لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ كُلٌّ لَّهُ قَانِتُونَ ﴿١١٦﴾﴾ (جولەکەو گاورو بت پەرستان) دەڵێن: خوا منالی بۆخۆی بڕیار داوە (لە کاتێکدا کە خوا پێویستی بە کەس نییە) چونکە هەرچی لە ئاسمانەکان و زەویدا هەیە هەر خۆی خاوەنیەتی، وە هەر هەموشیان ملکەچ و فەرمانبەرداری ئەون.

﴿بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَإِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾﴾ (هەر ئەو زاتە) بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوییە بەجوانترین شێوە، وە بڕیاری هەرشتێك بدات، تەنها ئەوەندەی بەسە کە فەرمانی بوونی بدات، ئیتر خێرا ئەو شتە، یا ئەو کارە، دەبێ و ئەنجام دەدرێت.

﴿وَقَالَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ لَوْلاَ يُكَلِّمُنَا اللّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾﴾ ئەوانەی کە نەفام و نەزانن دەیانگوت: چی ئەبێ ئەگەر خوا لەگەڵ ئێمە گفتوگۆ بکات!! یا (معجزة) و نیشانەیەکمان بۆ بنێرێت، (شایانی باسە) کەسانی تریش پێش ئەمان هەمان پێشنیاریان دەوت، ئەمانە دڵەکانیان چوونیەکەو لەیەك دەچێت، خۆ ئێمە بەڵگەو نیشانەی ئاشکراو ڕوونمان دیاری کردووە بۆ ئەو کەسانەی کە ڕاستی خوازن و بەشوێن حەقیقەتدا دەگەڕێن.

﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلاَ تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾﴾ بەڕاستی (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم) ئێمە تۆمان هاوڕێ لەگەڵ

حەق و ڕاستەقینەکانداڕەوانە کردووە تا مژدەدەر بیت بە ئیمانداران، وە ترسێنەر بی بۆ بێباوەڕان، وە تۆ هەرگیز بەرپرسیار نیت لە نیشتەجێکانی دۆزەخ.

﴿وَلَن تَرْضَى عَنكَ الْيَهُودُ وَلاَ النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنَّ هُدَى اللّهِ هُوَ الْهُدَى وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءهُم بَعْدَ الَّذِي جَاءكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللّهِ مِن وَلِيٍّ وَلاَ نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾﴾ هەرگیز جولەکەو گاورەکان لە تۆ (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم، ئەی ئیماندار) ڕازی نابن، هەتا بەتەواوی شوێن ئاین و بەرنامەیان نەکەویت. پێیان بڵێ: بەڕاستی هەر بەرنامەی خوا (ئاینی ئیسلام، شایستەی ئەوەیە کە شوێنی بکەون و) هیدایەتی ڕاست و دروست هەر لای ئەوە، خۆ ئەگەر شوێن ئارەزووەکانی ئەوان بکەوی پاش ئەوەی زانیاری و زانستیت پێ گەیشتووە، ئەوە بزانە کە لەلایەن خواوە هیچ سەرپەرشتیاری و یارمەتیەکت دەست ناکەوێت.

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلاَوَتِهِ أُوْلَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمن يَكْفُرْ بِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٢١﴾﴾ دەستەیەك لەوانەی کتێبیان پێ بەخشیوون (قورئان) بەچاکی و بەووردی دەوری دەکەنەوە، ئەوانە باوەڕیان پێی هەیەو (باوەڕی پێ دێنن) بەڵام ئەوەی بڕوای پێی نەبێت، ئا ئەو جۆرە کەسانە لە خەسارەتمەندو زەرەرمەندەکانن.

﴿يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُواْ نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٢٢﴾﴾ ئەی نەوەی ئیسرائیل یادی ئەو نازو نیعمەتانە بکەن کە

بەسەرتانا ڕژاندومە وە من (کاتی خۆی) ڕێزی ئێوەم دابوو بەسەر هەموو دانیشتوانی ئەم جیهانەدا.

بە ڕوونی باسکراوە، هەموو باسەکەش ئەوەیە کە خوای گەورە ئەفضەڵیەتی لە جولەکە وەرگرت وە بە موسڵمانی بەخشی بەڵام (خەیرییەت) نەك ئەفزەڵیەت، واتا یەهوود بەهۆکاری یاخود بەنی ئیسرائیل بە هاوکاری گەندەڵی و خراپەکاری خوای گەورە غەزەبی لێ گرتن بوون بە (المغضوب علیهم) ئەگەر موسڵمان وەکو ئەوان بکەن ئەزموونی ئەوان دووبارە بکەنەوە ئەوا خوا زەلیلیان دەکات، بۆیە گرنگە دەبێت ببنە (خیر امة) کەلەباسی داهاتوو زیاتر ئەمە شی دەکەمەوە .

کاریگەری بەدواداچوونە قورئانییەکان لە بانگەواز و پەروەردەدا

ئەو کەسەی کەبانگەواز دەکات دەبێت شارەزابێت لە بەدواداچوونە قورئانییەکان بە گشتی مێژووی پێغەمبەران و گەلەکانیان، چونکە لە ڕاستیدا مەشخەڵێکە بۆڕۆشن کەرەوە و بەرچاوڕوونی خەڵکی بەگشتی، مرۆڤ کە ئەو باسە مێژووانە دەخوێنێتەوە هەست بە ئارامی دەکات، فێری ئارام گرتن لەسەر ناڕەحەتی و چەرمەسەری کە بەسەری دادێت لە پێناو دینی خوای گەورە، هەست بەوە دەکات کە پێغەمبەران و پیاو چاکان چۆن بە درۆزن و خراپەکار ناساندنیان لە کۆتاییدا سەرکەووتن هەر بۆ ئەوانە، یان چەندین ئازارو ئەشکەنجەو زیندان ...هتد

پاشان چارەسەری کێشەی خەڵکییە هەموو لەو باس و هەواڵ و بەدواداچوونە بۆ ئەوەیە کە خەڵکی کێشەو ئەو ناڕەحەتیانەی دێتە ڕێگایان چ لەبوارەکانی کۆمەڵایەتی و ئابوری و تەنانەت کێشە سیاسی و ئەخلاقییەکان لە قورئاندا چارەسەری بۆ دانراوە لە ژیانی پێغەمبەران و

پیاوچاکاندا، بۆیە بانگخواز پێویستە بەو مێژوو هەواڵانە خەڵکی پەروەردە بکات بانگیان بکات بۆ ئاینی پیرۆزی ئیسلام.

لە ڕاستیدا ئەم مێژوو بەدواداچوونانە کاریگەری لەسەر دڵ و دەروونی خەڵکی بەجێ دەهێڵێت لەناو هەموو چین و توێژێکدا، بەدڵنیاییەوە وایە چونکە لای خوای گەورە کاریگەری خۆی هەیە لەسەر هەموو خەڵکەکان پاشان هانی خەڵکی دەدا بۆ چاکە و باشە و کاری پەسەند و لە هەمان کاتدا بۆ بەندایەتی لە کاتێکدا خوای گەورە بۆیە ئێمەی دروست کردووە تا بەندایەتی بۆ بکەین. ئەو بەندایەتییەش لە مێژوو باس و بەدواداچوونەکاندا هەمووی ڕوونکراوەتەوە.

هەروەها سروشتی مرۆڤ وا هەڵکەوتووە لەناو ئەم قورئانەدا و بە تایبەت لە مێژوو هەواڵ و باس و بەدواداچوونەکاندا هەموو ئاراستەکاری باشە و چاکە بە مرۆڤەکان دەکەن لە ڕووی ڕەوشتەوە، هەر بەو بەدواداچوونانە چارەسەری نەخۆشییە کۆمەڵایەتییەکان دەکات لە درۆ، دەست پیسی، خیانەت، داوێن پیسی و هەموو ئاکارە ناشرین و قێزەونەکان.

بە گشتی قورئان پەروەردەیەکی ساف و پاکی مرۆڤ دەکات کەسایەتیەکی بەهێز و پاك دروست دەکات و ئاراستەی بە ژیانی پیاوچاکانە.

بەندی دووەم

مێژووی قورئان بە گشتی

گومان لەوە نییە قورئان کەلامی خوای گەورەیە لە ساڵی ٦١٠ زاینی مانگی ٨ واتا ئاگست ڕۆژی دەیەمی ئەو مانگە واتا ٦١٠/٠٨/١٠ بۆ پێغەمبەرێك ناوی محمدە لە شاری مەککەدا ژیاوە لە تەمەنی ٤٠ ساڵی لە ٢٠ـی ڕەمەزانی ئەو ساڵەدا قورئان لە خوای پەروەردگارەوە لە ڕێگای فریشتەیەکی بەناوی جوبریل بۆی هاتووە، یەکەم ئایەت کە هاتووە(إقرا باسم ربك الذي خلق)و کۆتا ئایەت (یوم اکملت لکم دینکم) گومانی تێدانییە کە بە زمانی عەرەبی دابەزیووە.

قورئان بەرزترین ووتەیە بە بەرزترین فریشتە هاتووە بۆ بەرزترین مرۆڤ کە محمدە لە بەرزترین مانگدا هاتووە لە بەرزترین شەویدا شەوی قەدر بوو، لە ڕووی زمانەوانییەوە قورئان واتای خوێندنەوە دەگەیەنێت واتا چاوگ و سەرچاوەی واتای خوێندنەوەیە، بەڵام بە مانای کۆ هاتووە لە زمانی عەرەبیدا (قرأ، قرأ و قُرأنا) بە واتای ناو و ئاوەڵناویش دێت، لە کۆتایدا واتای خوێندنەوەی زۆر.

قورئان لە ڕووی شەرعییەوە:- کەلامی خوای پەروەردگار بۆ کۆتا پێغەمبەر هاتووە محمد (صلى الله عليه وسلم) پەرتوکەکەی بە سورەتی (الفاتحة) دەست پێدەکات بە سورەتی (الناس) کۆتایی دێت.

خوای گەورە دەفەرموێت لە سورەتی الإنسان:

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنزِيلًا ﴿٢٣﴾﴾ دڵنیاش بە (ئەی محمد صلى الله عليه وسلم) هەر ئێمە قورئانمان بۆ تۆ دابەزاندووە (تا خەڵکی پێ بێدار بکەیتەوە).

هەروەها لە سورەتی یوسف دەفەرموێت:

﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴿٢﴾﴾ ئێمە ئەم ئایەتانەمان دابەزاندووە لە شێوەی قورئانێکی پاراودا بە زمانی عەرەبی بەڵکو لێی تێبگەن و ژیریتان بخەنە کار.

قورئان پێویستی بەکەس نییە بیپارێزێت خوای گەورە خۆی دەپارێزێت و لە سورەتی الحجر ئایەتی ٩ دەفەرموێت:

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴿٩﴾﴾ بەڕاستی هەر ئێمە قورئانمان دابەزاندووەو بێگومان هەر ئێمەش پارێزگاری دەکەین و (نایەڵین دەستی

خیانەتکار هیچ جۆرە دەستێکی تێ بخات و هەموو هەوڵێك بۆ دەستکاری کردنی نەزۆکە).

بە درێژایی مێژوو دوژمنانی ئەم دینە دژایەتی قورئان و پێغەمبەرەکەیان کرد نەیانتوانی یەك ووشەی لێبگۆڕن، لە توانای کەسدا نەبوو ناشبێت خوای گەورە وەسفی قورئانی کردووە بە چەندین ناو کە هەموو ناوەکان شوناس و گەورەیی ئەو قورئانە دەردەخات، بە دڵنیاییەوە چونکە کەلامی خوایە.

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾﴾ [الحجر] سوێند بێت ئەی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم ئێمە حەوت ئایەتمان پێداویت (کە بریتییە لە سوورەتی الفاتحة) هەروەها قورئانی گەورەو مەزنیشمان پێ بەخشیووین.

﴿ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ﴿١﴾﴾[ق] (ق): یەکێکە لەو پیتانەی کە قورئانی لێ پێك هاتووە، سوێند بە قورئانی بەرزو بڵندو پایەدار (تۆ ئەی محمد صلی الله علیه وسلم نێردراوی لەلایەن خواوە).

﴿كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُوا الأَلْبَابِ﴿٢٩﴾﴾[ص] ئەم قورئانە کتێبێکی پیرۆزە دامانبەزاندووە بۆ لای تۆ، بۆ ئەوەی ئایەتەکانی لێك بدەنەوە و بیری لێ بکەنەوە و بۆ ئەوەی خاوەن بیرو هۆشەکان پەند و ئامۆژگاری وەربگرن و تێفکرن.

﴿وَهَٰذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾﴾[الأنعام] هەروەها ئەم قورئانە پیرۆزەشمان ڕەوانە کردووە (بۆ سەرجەم خەڵکی، لە هەموو کات و شوێنێکدا) دەی شوێنی کەون و خۆتان لە یاخی بوون دوور بگرن، بەڵکو ڕەحماتان پێ بکرێت.

﴿إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾﴾[الواقعة] کە بەڕاستی ئەم قورئانە، زۆر پیرۆزو بەڕێزە

﴿إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾﴾ بەڕاستی ئەم قورئانە هیدایەت بەخشە بۆ چاکترین ڕێگەو ڕێبازو بەرنامە، مژدەش دەدات بە ئیماندارانەی کە کارو کردەوەی چاکە دەکەن کە پاداشتی زۆرو بێ سنوور چاوەڕێیانە.

﴿لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾﴾[الحشر] ئەگەر ئەم قورئانەمان دابەزاندایە سەر کەژو کێوەکان، دەتبینی مل کەچ دەبوو، وردوخاش دەبوو، شەق و پەق دەبوو، لەترسی فەرمانەکانی خوا، لە هەیبەتی گەورەیی و دەسەڵاتی خوا، ئێمە ئەم نمونانە دەهێنینەوە بۆ خەڵکی بەلکو بیربکەنەوەو ژیریان بخەنە کار و (شوێن قورئانی پیرۆز بکەون).

﴿وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُم مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَٰذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾﴾[التوبة] کاتێکیش سورەتێك لە قورئان دابەزێنرا، هەندێك لە (دووڕووەکان بەگاڵتە پێ کردنەوە)

دەڵێن: کێتان ئەم سورەتە باوەڕی زیاد کردووە؟! جا ئەوانەی کە باوەڕیان هێنا بوو ئەوەندەی تر ئیمان و باوەڕی پتەو تر کردن، ئەوانیش مژدە بەیەکتر دەدەن (دەربارەی سەرکەووتن و خۆشی هەردوو جیهان).

﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُواْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾﴾[التوبة] ئەوانەش کە نەخۆشی بێ دینی و دووڕوویی لە دڵیاندایە، ئەوە سەرباری پیسی و ناپوختی خۆیان ئەوەندەی تر سورەتەکە پیسی و ناپوختیان زیاد دەکات، دەشمرن لەکاتێکدا کە بێ باوەڕن.

﴿فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُم بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾﴾[الفرقان] (تۆ ئەی پێغەمبەر بەردەوام بە لەسەر گەیاندنی پەیامەکەت) وە بەگوێی کافران مەکەو ملکەچیان مەبە، وە بەم (قورئانە) هەوڵ و کۆشش و خەباتێکی گەورەیان لەگەڵدا بکە.

﴿وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِم مِّنْ أَنفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَى هَؤُلاء وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾﴾[النحل] ڕۆژێك دێ کە لە هەموو ئەممەتێکدا شایەتێك بەرپا دەکەین هەر لە خۆیان، وە تۆشمان هێناوە (ئەی محمد صلى الله عليه وسلم) کە شایەت بیت لەسەر ئەو خەڵکە، قورئانیشمان بۆ تۆ دابەزاندووە، هەموو شتێکی تیا ڕوون کراوەتەوە، هیدایەتبەخش و ڕەحمەت و مژدەشە بۆ موسوڵمانان.

﴿قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهِ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُم بِهِ وَمَن بَلَغَ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ آلِهَةً أُخْرَى قُل لَّا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾﴾[الأنعام] (ئەی پێغەمبەر بەوانە بڵێ کە شایەتیان دەوێت لەسەر پێغەمبەرایەتی تۆ) کێ هەیە گەورەترین و ڕاسترین شایەتی بدات؟! هەر خۆت بڵێ: خوای گەورە شایەتە لە نێوان من و ئێوەدا وە من ئەم قورئانەشم بە وەحی ونیگا بۆ هاتووە تا ئێوەو هەموو ئەوانەی کە پێیان دەگات ئاگادارو بێداربکەم، (لەگەڵ ئەم هەموو ڕوونکردنەوانەدا) ئایا بڕواتان وایە کە لەگەڵ خوادا خوای تر هیە؟! بڵێ: (من بەش بەحاڵی خۆم) شایەتی ناحەق و ناڕەوای وا نادەم، وە بڵێ ئەو خوایە بریتیە لە خوایەکی تاك و تەنها، وە من بەڕاستی بەریم لە هەموو ئەو شتانەی کە ئێوە دەیانکەنە هاوەڵ و هاوڕێی ئەو زاتە.

﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾﴾[المائدن] (ئێمە) قورئانمان هاوڕێ لەگەڵ هەموو حەقیقەت و ڕاستیەکدا بۆ تۆ دابەزاندووە، ڕاستیی و دروستیی کتێبەکانی پێش خۆیشی دیاری دەکات، وە نیگابانە بەسەر هەموویاندا (کاتێ کە خاوەنانی کتێب لە

گاورو جوو گیروگرفتیان دێنن بۆلای تۆ) بە بەرنامەی خوا داوەریی بکە لە نێوانیاندا، وە شوێنی ئارەزواتی ئەوانە مەکەوە، لەو حەقە لامەدە کە بۆت ڕەوانە کراوە، بۆ هەر لایەکتان (موسوڵمانان و خاوەنانی کتێب) بەرنامەو پرۆگرامی تایبەتمان بڕیارداوە خۆ ئەگەر خوا بیویستایە هەر هەمووتانی دەکردە ئوممەت و گەلێکی یەك پارچە، بەڵام (ویستی وایە) کە تاقیتان بکاتەوەو (سەربەستان بکات تا بەهۆی عەقڵ و ژیریتانەوە ڕێبازی ڕاست بدۆزنەوە) وە لە بەخششەکانی سوود وەرگرن، دەی کەواتە زۆر بە پەلە و تاڵوکە بن و پێشبڕکێ بکەن بۆ هەموو خێرو چاکەیەك، دڵنیاش بن کە هەمووتان دەگەڕێنەوە بۆ لای خوا، ئەو کاتە هەواڵی تەواوتان دەداتێ دەربارەی ئەو شتانەی کە کێشەتان لەسەری هەبوو.

قورئان سەرچاوەی شەریعەتە

ڕاستەو گومان لەوەدا نییە کە قورئان سەرچاوەی شەریعەتە، بەڵام قورئان ئاماژە ی بەوە کردووە کە سونەتی پێغەمبەر بەهەمان شێوە سەرچاوەی تەشریعە.

ئەو ئایەتانەی پاڵپشتی ئەوە دەکەن کە قورئان و سوننەت سەرچاوەی شەریعەتن:

﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا۝١﴾ [الفرقان] بەرزو پیرۆزو پاك و بڵندە ئەو زاتەی کە جیاکەرەوەی (حەقە لە ناحەق، واتە قورئانی) دابەزاندووە بۆ سەر بەندەی خۆی (محمد صلى الله عليه وسلم) تا ببێتە هۆشیارکەرەوەی هەموو جیهان (تا ڕاستیەکان ڕوون و ئاشکرا بن).

﴿الر كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ۝١﴾[ابراهيم] سەرنجی سەرەتای سورەتی (البقرة) بدە، ئەم قورئانە کتێبێکە دامانبەزاندووە بۆت ئەی محمد صلى الله عليه وسلم تا خەڵکی لە تاریکیەکانی (بێ باوەڕی و نەزانی و سەرلێشێواوی) دەربهێنێت، بەرەو نوورو ڕێبازی ڕۆشنایی ئیمان، بەویستی

پەروەردگاریان، تا دەگەنە ڕێبازی ڕاستی خوای باڵادەست و شایستەی سوپاسگوزاری.

﴿اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَوَيْلٌ لِّلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ۝٢﴾ ئەو خوایەی کە هەرچی لە ئاسمانەکان و هەرچی لە زەویدا هەیە هەر ئەو خاوەنیانە، هاوار و ئاهو ناڵە بۆ ئەو کەسانەی کە بێ باوەڕن لە سزایەکی زۆر توندو تیژ....

﴿وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُوْلُواْ الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُواْ لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۝٨﴾[النساء] خۆ ئەگەر لە کاتی دابەشکردنی میراتی دا خزمان و هەتیوان و هەژاران ئامادە بوون، لەو میراتیە بەشیان بدەن، وە بە جوانی قسەیان بۆ بکەن و (پیایاندا هەڵمەشاخێن).

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا ۝٣٦﴾[الأحزاب] بۆ هیچ پیاوێکی ئیماندار یان ژنێکی ئیماندار، نییە کاتێك کە خواو پێغەمبەرەکەی بڕیاری شتێك بدەن ئەوان سەرپشك بن (لە ئەنجامدانی ئەو کارە، چونکە) ئەوەی سەرپێچی بکات لە فەرمانی خواو پێغەمبەرەکەی ئەوە ئیتر بە ئاشکرا گومڕاو سەرلێشێواوە.

﴿مَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ

إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾[الحشر] ئەو دەستکەوتانەی، خوا بەخشی بە پێغەمبەرەکەی لە خەڵکی دێهات و شارەکانی (جوو) ئەوە خوا بڕیاری لەسەر داوە کە بۆ پێغەمبەرو خزمایەتی، وە بۆ هەتیوان و هەژاران و ڕێبوارانیشە، تا ئەو سامانە گیر نەخوات لە نێوان دەوڵەمەندەکاندا، جا ئەوەی پێغەمبەر پێی بەخشین وەری بگرن، هەر فەرمانێکی پێدان بەگوێی بکەن، قەدەغەی هەر شتێکی لێ کردن مەیکەن، لەخوا بترسن چونکە بەڕاستی خوا بەتوندی تۆڵە دەسێنێ.

﴿قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾[آل عمران] (ئەی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم) بڵێ: ئەگەر ئێوە خواتان خۆش دەوێت شوێنی من بکەون و لە فەرمانی من دەرمەچن، ئەوکاتە خوایش ئێوەی خۆش دەوێت و لە گوناهو هەڵەکانیشتان خۆش دەبێت، (چونکە ئەو) خوایە لێخۆشبوو و میهرەبانە.

قورئان چۆن دابەزیوە!؟

قورئان بە دوو شێوە دابەزیوە شێوەی یەکەمیان سەرەتاییە بێ هیچ هۆکارێك دابەزیووە، بەڵام ڕوونکردنەوەی هۆکارەکانی دابەزینە بۆ دوای ئەوەی ئایەتەکە هۆکارەکان دادەبەزن واتا مەبەست (سبب نزولە)

واتا بەبێ هۆکار زۆرێك لە سورەت و ئایەتەکان دابەزیووە.

شێوەی دووەم : بە هۆکار دابەزیوە ئەویش چەند هۆکارێك لەخۆ دەگرێت بۆ دابەزین

- پرسیارەو پێویستی بە وەڵامە وەکو

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوْاْ الْبُيُوتَ مِن ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأْتُواْ الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُواْ اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴿١٨٩﴾﴾ [البقرة] پرسیارت لێ دەکەن دەربارەی نوێ بوونەوەی مانگەکان، پێیان بڵێ ئەوە بۆ دیاری کردنی کاتەکانە بۆ خەڵك و بۆ زانینی کاتی حەج (خوای گەورە ڕێی خستووە)، چاکەو چاکەکاریش ئەوە نیە لە پشتەوە خۆتان بکەن بە ماڵاندا (کە ئەمە کارێك بوو لەسەردەمی نەفامیدا ئەنجام دەدرا دوای گەڕانەوە لە حەج) بەڵکو چاکە ئەوەیە کە ئەو کەسە لە خوا ترس و پارێزکار بێت، لە

دەرگای ماڵەکانتانەوە بچنە ژوورەوە، لە خوا بترسن بەڵکو سەرفەراز بن.
)

- یاخود ڕووداوێکە ڕووی داوە پیویستی بە ڕوونکردنەوەو ئاگادارکرنەوەیە.

یەکێك لە مونافیقەکان لە غەزوەی تەبوك-دا ئەو مونافیقە وتی گوایە هاوشێوەی ئەم خزمانەمان ورگ زل، تاوان و ورگیان بێت وە درۆزنترین زمانیان هەیە، ترسنۆکترین کەسن لە ڕووی ڕووبەرووبونەوەدا، دیارە هەمووی مەبەستی هاوەڵانی پێغەمبەرە (صلى الله عليه وسلم)

ئایەتی لەسەر دابەزی پێغەمبەر پێی زانی داوای لێبوردنی کرد لە پێغەمبەر وتی تەنها بۆ گاڵتەو گەپ وام وتووە

- یان کردارێك ڕوویداوە پێویستیان بەزانینی حوکمەکەیەتی وەکو ﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ۝١﴾ [المجادلة] (ئەی محمد صلى الله عليه وسلم) بێگومان خوا گوێی لەو ئافرەتە بوو کە گفتوگۆی لەگەڵدا کردی دەربارەی هاوسەرەکەی و هاناو دادی خۆی بۆلای خوا دەبرد، خوایش گوێی لە گفتوگۆکەتان بوو، بەڕاستی خوا بیسەرو بینایە.
- یاخود ئاشکراکردنی نهێنییەکی گرنگ بۆ پێغەمبەر وەکو دەرچوونی لە ماڵ لەکاتێکدا وویستیان بیکوژن.

﴿وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴿٩﴾﴾ [یس] هەروەها بەربەستمان لە بەردەمیانەوە و لە پشتیانەوە داناوە، پەردەشمان هێناوە بەسەر چاویاندا (مەبەست ئەو بەربەستانەشە کە لە دەروونیاندا هەیە و نایەڵێت ڕێگەی ڕاست بدۆزنەوە) ئیتر ئەوانە حەق و ڕاستی نابینن.

سوودەکانی زانینی هۆکاری دابەزینی قورئان

یەکەم: گومان نامێنی کە لەلای پەروەردگارەوەیە و هیچ دەستی مرۆڤی تێدانییە، چونکە لەکاتی پرسیارە غەیبیەکان و پرسیاری تردا بە گشتی توانای وەڵامدانەوەی نەبووە تا وەحی بۆ هاتووە لەسەر ئەو واقیعە لە صەحیحی بوخاریدا هاتووە لە عبداللەی کوڕی مسعودەوە (ڕەزای خوای لەسەر بێت)

دەڵێن پیاوێکی یەهوود هاتە خزمەتی پێغەمبەرو وتی:- یا ابا القاسم، ما الروح؟، واتا ڕوح چییە؟ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بێ دەنگ بوو وە تاوەکو وەحی بۆ هات لە سورەتی الاسراء

﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُم مِّنَ الْعِلْمِ إِلاَّ قَلِيلًا ﴿٨٥﴾﴾ پرسیارت لێ دەکەن دەربارەی ڕۆح (کە چیەو چۆنە؟) بڵێ: ڕۆح فەرمانی پەروەردگارمەو بەدەست ئەوە (من نازانم چیەو چۆنە) وە ئێوە لە عیلم و زانست (چەندە بەهرەمەندبن) هەر کەمتان پێ بەخشراوە.

یاخود لە صەحیحی بوخاریدا هاتووە کە زەیدی کوڕی ئەرقەمی کوڕی ئەبی ئەرقەم گوێی لە عبدالله کوڕی أبی سەلول بوو کە گەورە سەرۆکی مونافیقەکان بوو وتی کە گەڕاینەوە بۆ مەدینە محمد و هاوەڵەکانی لە عیزەتەوە زەلیل دەکەین هەر ئەو مونافیقە خاوەنی ئەم وتەیەیە کە دەڵێن (سمن كلبك عاضك) زەید گوێی لێبوو بۆ پێغەمبەری گێڕایەوە، کاتێك

پێغەمبەر بانگی کرد سوێندی خواردکە شتی وای نەوتووە ، پێغەمبەری خوا بڕوای پێکرد، بەڵام خوای گەورە لە سورەتی المنافقون ئایەتی ٨

﴿يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾﴾ (ئەو دووڕووانە) دەڵێن: ئەگەر گەڕاینەوە بۆ مەدینە (دیارە کە بەو حاڵەشەوە بەشداری غەزایان کردووە، بە ناچاریی، یان بۆ تەماع و ئاشوب نانەوە) دەبێت ئەوەی کە دەسەڵات دارو پیاو ماقوڵە، ئەوە دەربکات کە بێکەس و بێ نەوایە، (ئەو دووڕوانە نازانن) کە: عیززەت و دەسەڵات و سەربەرزیی هەر شایستەی خواو پێغەمبەرەکەی و ئیمانداران‌ە. بۆ پاڵپشتی قسەکەی زید دابەزی.

دووەم: سوودی دووەمی چاودێرو هاوکاری کردنی ئیمانداران لە کاتی ناڕەحەتی و خەم و پەژارەیاندا.

نمونە: ون بوون و بزربوونی ملوانکەی خاتوو عائیشە کە لەگەڵ پێغەمبەردابوو لەو سەفەرەداو دوای وون بوونی ملوانکەی خاتوو عائیشە زۆرخەفەتی بۆ خوارد، موسڵمانان هەڵسان بۆنوێژو ئاوی دەست نوێژیان بێ نەبوو خوای گەورە ئایەتی تەیەمومی دابەزاند لە سورەتی النساء ئایەتی ٤٣ و دەفەرموێت:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَقْرَبُواْ الصَّلاَةَ وَأَنتُمْ سُكَارَى حَتَّىَ تَعْلَمُواْ مَا تَقُولُونَ وَلاَ جُنُبًا إِلاَّ عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىَ تَغْتَسِلُواْ وَإِن كُنتُم مَّرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاء أَحَدٌ مِّنكُم مِّن الْغَآئِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ

مَاء فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُواْ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە نزیکی نوێژ مەکەون لە کاتێدا کە ئێوە سەرخۆشن (ئەمە لە کاتێکدا کە هێشتا عەرەق و شەراب حەرام نەکرابوو)، (هەتا ئاسەواری سەرخۆشی نامێنێت و) دەزانن چی دەڵێن (لە نوێژەکەدا) وە بە لەشی بێ نوێژیشەوە (نوێژ مەکەن) مەگەر ڕێبوار بن و لە سەفەردابن، هەتا خۆتان نەشۆن، خۆ ئەگەر نەخۆش بوون یان لە سەفەردا بوون یا لەسەر ئاو گەڕانەوە، یا نزیکی ئافرەتانی (هاوسەرتان) کردبوو، ئەوجا ئاوتان دەست نەدەکەوت (بۆ خۆشتن) ئەوا تەیەموم بکەن بە خاکێکی پاك، وە (بەو خاکە) دەست بێنن بە سەر دەم و چاوو دەستان دا، بێگومان خوا هەمیشەو بەردەوام لێخۆش بوەو گوزەشت و چاوپۆشی هەیە.

سێیەم: سودی چاودێری پەروەردگار بۆ پێغەمبەرەکەی و بەرگری لێکردنی

سورەتی الفرقان ئایەتی ٣٥ دەفەرموێت:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ﴿٣٥﴾﴾ بێگومان ئێمە (کاتی خۆی) کتێبی (تەوراتمان) بەخشی بە موسی، هارونی برایشیان کردە وەزیرو یاریدەدەری.

یاخود ڕووداوی ئیفك لە سورەتی النور ئایەتەکانی ١١-١٥ دەرفەرموێت:

﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴿١١﴾﴾ (لێرەوە قورئان دەربارەی ئەو بوختانە دەدوێت کە بۆ حەزرەتی عائیشە لە لایەن دوو ڕووەکانەوە هەڵبەسترا، هەندێك لە ئیماندارانیش بێ لێکدانەوەو تێفکران دەیانوتەوە). بێگومان ئەوانەی بوختانەکەیان هەڵبەست دەستەیەك بوون لە خۆتان (یاخود وا خۆیان نیشان دەدا کە لە خۆتانن) وامەزانن کە ئەو بوختانە شەڕو خراپ بوو بۆتان، بەڵکو خێر بوو بۆتان (تا ئیمانداران لە دووڕووەکان جیا بێتەوە، ئیماندارانی دڵپاك وریا ببنەوە)، بێگومان تاوانی هەرکەس لەو بوختانچیانە لە گەردنی خۆیدایەتی، ئەو کەسەش سەرۆك و گەورەو هەڵبەستی بوختانەکەیە، سزایەکی سەخت و گەورە بۆی ئامادەیە.

﴿لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُبِينٌ١٢﴾ دەبوا هەر کە ئەو بوختانەتان بیست ئیمانداران لە پیاوان و لە ئافرەتان گومانی چاکیان بە خۆیان ببوایەو دڵنیا بوونایە لە پاکی خۆیان و بیانوتایە ئەمە بوختانێکی ئاشکرایەو (کاری ناڕەوای وا لە دایکی موسوڵمانان و لە هاوەڵانی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم ناوەشێتەوە).

﴿لَوْلَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ﴿١٣﴾﴾ دەبوا بوختانچیەکان چوار شایەتیان بۆ سەلماندنی بوختانەکەیان بهێنایە، کاتێك چوار شایەتیان نە هێنا، ئەوە ئیتر دیارە ئەوانە لای خوایش لە ڕیزی درۆزنەکاندان.

﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾﴾ خۆ ئەگەر فەزڵ و بەزەیی خواو بەخشندەییەکەی نەبوایە لە سەرتان لە دنیاو قیامەتتدا، بەهۆی ئەو تاوانەتانەوە سزایەکی زۆر گەورەو سەختتان تووش دەبوو، بەهۆی ڕۆچوونتان لەو دەنگ و باسەدا.

﴿إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾﴾ [النور] ئەوە بۆ هەر دەماو دەم قسە لە زمانی یەکتر وەردەگرن (بێ لێکدانەوە)، کاتێك بە زارتان شتێك دەڵێن کە هیچ ئاگاییتان دەربارەی نیە، ئێوە وادەزانن ئەو بوختانە شتێکی سادەو ئاسانە؟ لە کاتێکدا ئەوە لای خوا زۆر گەورەو ناقۆڵایە.

چوارەم: سودی ڕۆشنکردنەوە و بەندایەتی ڕاست و دروست لە بەندایەتی چەوت و چەوێڵ و بیدعە لە سەردەمی جاهیلیدا بەڕووت و قوتی و فیکەلێدان و چەپڵەلێدان و هەلهەلە بەدەوری کەعبەدا تەوافیان دەکرد ئیسلام هەمووی ڕاست کردەوە کە ئەوە کاری جاهلییە نمونە: سورەتی الانفال ئایەتی ٣٥

﴿وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِندَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾﴾ ئەوانە نزا و پاڕانەوەشیان لەلای ماڵی خوادا (کەعبەی پیرۆز) جگە لە فیکەکێشان و چەپڵە لێدان شتێکی تر نەبووە، کەوابوو بچێژن سزای کوشتن و دیلی (لە غەزای بەدردا) بەوەی کە ئێوە بێ باوەڕو لە خوا یاخی دەبوون.

پاشان کە ئەم ئایەتە هات وازیان لە ڕۆشتنی صەفاو مەڕوا هێنا چونکە لە جاهیلیدا ئەو دروشمە دەکرا ، بەڵام خوای گەورە ئاماژەی پێدا کە ئەو دروشم و بەندایەتییە ڕاستە لە سورەتی البقرة ئایەتی ١٥٨ دا هاتووە و دەفەرموێت:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ اللّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾﴾ (بەڕاستی (هاتوچۆ لە نێوان) صەفاو مەروەدا (کە دوو جێگەن لەپاڵ کەعبەدا) لە دروشمەکانی خواوەندن، جا ئەوەی دەچێت بۆ حەج و زیارەت ماڵی خوا، یاخود عەمرە ئەنجام دەدات (کە لە هەموو کاتێکی ساڵدا دەکرێت) ئەوە با هوتوچۆو (طواف) بکا لە نێوانیاندا، ئەوەش خۆبەخشی دەکاو، (طواف)ی زیاتر دەکا بابزانێت کلە خوا سوپاسگوزارو زانایە.)

هەروەها تێگەیشتنە لە ئایەتەکان بەشێوەیەکی ڕاست و دروست کە هۆکاری دابەزینەکە زانرا.

پێنجەم: سودی بریتیە لە مانای گشتی و بەڵام هۆکارەکە تایبەتە واتا بۆ هەموو موسڵمانێکە، بەڵام هۆکارەکەی کە دابەزیووە تایبەتە بە پیاوێك یان ژنێك بەڵام لە حوکمدا گشتییە.

سورەتی النور ئایەتی ٦-٩ دەفەرموێت:

﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاء إِلاَّ أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾﴾ ئەوانەی کە تۆمەتی

زینا دەدەنە پاڵ هاوسەرەکانیان، هیچ شایەتێکیشیان نیە جگە لە خۆیان، شایەتی ئەو جۆرە کەسانە بەوە دەبێت کە چوار جار سوێند بە خوا بخوات کە بێگومان لە ڕاستگۆیانە (بە چاوی خۆی تاوانەکەی بینیووە).

﴿وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ۝٧﴾ پێنجەم جاریش بڵێت بە ڕاستی نەفرینی خوای لەسەرە ئەگەر (بوختانچی بێت) لە درۆزنان بێت.

﴿وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ۝٨﴾ (لە لایەکی تریشەوە) سزا لەسەر ژنەکە لا دەبرێت کاتێ کە چوار جار سوێند بە خوا بخوات کە مێردەکەی درۆ دەکات و (بوختانی بۆ هەڵدەبەستێت).

﴿وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِن كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ۝٩﴾ پێنجەم جار ژنەکە دەڵێت کە خەشم و قینی خوای لەسەرە ئەگەر مێردەکەی ڕاست بکات. کە هۆکاری دابەزینی لەسەر هیلال کوڕی ئومیە فەرموودەکە لە بوخاریدایە ڕاستە بۆ هیلالە بەڵام گشتیە بۆ موسڵمانان.

یاخود سورەتی المجادلة ئایەتی ١-٤ دا دەفەرموێت:

﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ۝١﴾ (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم) بێگومان خوا گوێ ی لەو ئافرەتە بوو کە گفتوگۆی لەگەڵدا کردی

دەربارەی هاوسەرەکەی و هاناو دادی خۆی بۆلای خوا دەبرد، خوایش گوێی لە گفتوگۆکەتان بوو، بەڕاستی خوا بیسەرو بینایە.

﴿الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَائِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ۝٢﴾ ئەوانەی بە هاوسەرانیان دەڵێن: تۆ وەك دایکم وایت (بێگومان) هاوسەریان، نابنە دایکیان، چونکە دایکیان تەنها ئەوانەن کە ئەوانیان لێ بووە، ئەوانە قسەیەکی نابەجێ دەکەن و بوختانێکی ناپەسەند دەڵێن، (بەڵام) خوا چاوپۆشی دەکات و لێخۆش دەبێت (ئەگەر ئەوانە پەشیمان ببنەوەو داوای لێخۆشبوون بکەن).

﴿وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِن نِّسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝٣﴾ ئەوانەی کە بەهاوسەرەکانیان وا دەڵێن و دوایی پەشیمان دەبنەوە لە قسەکەیان، دەبێت کۆیلەیەك ئازاد بکەن پێش ئەوەی (ئەو ژن و مێردە) بیەك بگەن، ئەمەش ڕێنموونی و ئامۆژگارییە، پێتان دەدرێت، خوایس ئاگاداره بەو کارو کردەوانەی کە ئەنجامی دەدەن.

﴿فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝٤﴾ ئەوەی کە کۆیلەی نەبوو دەبێت دوو مانگ لەسەر یەك بەڕۆژو بێت پێش بەیەك گەیشتنیان، ئەوەی ناتوانێت

بەڕۆژوو بێت با شەست هەزار تێر بکات لە ژەمێك خواردن، ئەمەش بۆ ئەوەیە کە باوەڕتان پتەوبێت بە خوا (کە چارەسەر دادەنێت بۆ گیرە گرفتەکان)، پێغەمبەریش (کە لە ڕاستیەکان و پەیامەکانی خوا ئاگادارتان دەکات) ئەوەش سنوری خوایە، بۆ ئەوانەش کە کافرن و (ملکەچی فەرمانی خوا نابن) سزای بە ئێش و ئازار بۆیان ئامادەیە.

ڕاستە چوار ئایەتی سەرەتای ئەم سورەتە دەربارەی (خەولە)ی کچی (ثعلبة) و مێردەکەی هاتۆتە خوارەوە.. ڕۆژێك مێردەکەی لێی توڕە دەبێت و پێی دەڵێت: تۆ لە جێگەی دایکمی، (خەولە) دێت بۆ خزمەتی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم، باسەکەی بۆ دەگێڕێتەوە، دوای تاوێك حاڵەتی (وحی) بەسەر پێغەمبەردا دێت و چوار ئایەتی سەرەتای ئەم سورەتە دادەبەزێت، بەڵام حوکمەکەی گشتییە و بۆ هەموو خەڵکییە.

قورئانی مەککی و مەدەنی

ئەم جۆرە لە قورئان واتا دابەزینی سورەتەکانی قورئانە یان لە مەدینە یاخود مەککە بۆیە زانایان جیایان کردۆتەوە، بەبەڵگەی ئایەتی ١٠٦ لە سورەتی الإسراء کە دەفەرموویت:

﴿وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنزِيلًا ١٠٦﴾[الإسراء] ئێمە قورئانێکمان (بۆ ناردووی) بەش بەشمان کردووە تا بە شێنەیی و بەئارامیی بیخوێنیتەوە بەسەر خەڵکیدا، وە هەر ئێمە بەو شێوەیە دامان بەزاندووە (کە تۆ ڕای دەگەیەنی).

وشەی مەککی واتا لە مەککەوە دابەزیووە.

وشەی مەدەنی واتا لە مەدینەوە دابەزیووە.

پێغەمبەری خوا -صلى الله عليه وسلم- ٢٣ساڵ پێغەمبەرایەتی کردووە کە ١٣ ساڵ لە شاری مەککە و ١٠ ساڵیشی لە شاری مەدینە بووە، لەو ماوەیە کە قورئان دابەزیووە بەناوی شارەکان جیاکراوەتەوە.

شێوەی هونەری ئەم دوو جێگایە جیاوازە لە دەربڕینی ئایەتەکان، بۆ نمونە سورەتە مەککیەکان لە چەند شێوەو میتۆدێك دا خۆی دەبینێتەوە مەدەنییەکان پێچەوانەی مەککەیە!؟

لە میتۆدو ئاراستەدا بەهێزو توندە، چونکە بانگ و ئاراستەی خۆبەزلزان لوت بەرزەکان دەکات، چونکە شێوەکەی گونجاوە بۆ ئەو جۆرە خەڵکە لە مەککەدا بۆ نموونە سورەتی المودثر و القمر و هتد...

بەڵام میتۆدو ئاراستەی مەدینە ناسك و هێمن و ئاراستەکان ئاسانترە چونکە هەموو خەڵك گەردن کەچن بۆ فەرمانەکانی پەروەردگار نمونە سورەتی المائدە.

زۆرێك لە دابەزینە مەککیەکان کورت و ئەقڵانی و خاوەن حوجەی بەهێزن لە ئەقڵانیەتدا.

مەدەنی زۆربەی درێژەو باسی ئەحکام و یاساو ڕێساو دامەزراندنی دەوڵەت و ئابوری دەکەن، نمونە ئایەتی فەرز لە سورەتی البقرەدا.

ئەمەی باسمان کردن و ئاماژەمان پێداوە شێوەو میتۆدە، بەڵام لە ڕووی ئایەتەوە ئەو ناوەرۆك و جەوهەری مەککی جیاوازە لە مەدەنی.

- مەککی باسەکانی لە بابەتی یەکتاپەرستی و بیروباوەڕو جیهان بینی موسڵمانی ئیماندارانە،

چونکە ئەو کەسانەی کە لە مەککەدا بوون شیکاری ئولوهیەت و ئیمان و قیامەت زیندوبوونەوەیان دەکرد.

- مەدەنییەکان درێژو جەوهەری بەندایەتی و چۆنیەتی مامەڵەکردنی موسڵمان لەگەڵ شەریعەتدا. واتا فیقهی (المبادات و موعملات)، چونکە ئەو کەسانەی کە ئاراستە دەکران هەموو ئیمانداران.

- مەککی حوجەو ئەقڵانی و ڕووبەڕووبوونەوەیە لە گفتووگۆ و هێنانەوەی ئارگۆمێنت و بەڵگەی ڕونکردنەوەی دین.

- مەدەنییەکان باسەکانی جیهادو پاراستنی سنورەکان و گرنگی دان بە بوارەکانی سەربازییەوە زمانی سەردەم پاراستن (جیۆپۆلیتیك و جیۆپۆلیتاری و ئاسایشی ئوممەت و...هتد) دروستکردنی دەزگای موخابەراتی دژی دوژمن و مونافیق و جاسوسەکان.

سوودەکانی جیاکردنەوەی سورەتە مەککی و مەدەنییەکان چییە؟!

لە ڕووی فکرییەوە گرنگە و هەروەها لە ڕووی زانستی قورئانیشەوە بۆ قوتابیانی ئەم بوارە گرنگە.

لە ڕووی فکرییەوە دەتوانین دابەشی بکەین بۆ دوو جۆر کارکردن:

کاری کۆمەڵساز و هزر و ڕێکخراوی ئیسلامی کە بریتییە لە قۆناغی مەککی، بەڵام قۆناغی مەدەنی بریتییە لە دروستکردنی دەسەڵات و دەوڵەت و حوکمەت و دەزگاکان بە گشتی ..هتد

دەشێت ئەم بنەمای مەککی و مەدەنییە مەنهەجی کارکردنی لەسەر دابمەزرێت.

مەنهەجی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووریە یان دەتوانین بڵێین بەگشتی سیستەمە کۆمەڵایەتیەکانی لەسەر دادەمەزرێت.

قۆناغی مەککی

دامەزراندنی ڕێکخستن و دروستکردنی زەمینەی کارکردنە بۆ بونیادنانی کۆمەڵێکی بەهێزو لەسەر بنەمای وەحدەتی فیکری و مەنهەجی کە وەکو پێغەمبەری خوا -صلی الله علیه وسلم- بونیادی نا لە شاری مەککە. ئەمانە بە قۆناغی مەککی ناسێنراوە زیاتر لە سیرەی پێغەمبەردا -صلی الله علیه وسلم-، بەڵام ئاراستەی قورئانی وادەخوازێت کە لەم قۆناغەدا موسوڵمانان هێزو توانا کۆبکەنەوە و نوخبە بۆ بوارەکانی حوکمڕانی دروست بکەن.

گرنگە موسوڵمان بزانێت لە نێوانی قۆناغی مەککی و مەدەنی قۆناغی تریش هەیە، بەڵام ئەم دوو قۆناغە دیارترینە و گشتییە بەدڵنیاییەوە قۆناغی هیجرەت لە نێوانی مەککی و مەدەنی دا هەیە.

موسڵمان دووجار هیجرەتیان کردووە بۆ حەبەشە، پێغەمبەری خوا -صلی الله علیه وسلم- هیجرەتی کردووە بۆ طائیف و پاشان وویستی هیجرەت بکات بۆ عێراق، بەڵام لەدوایدا بەرەو شاری یەثریب هیجرەتی کرد و ناونراوە بە مەدینەی پێغەمبەر.

قۆناغی مەدینە

ئەم قۆناغە بونیادی دەسەڵات و دەوڵەت و حکومەتە کە سێ چەمکی جیاوازن لەم قۆناغەدا قورئان کاری کردووە لەسەر یاساو ڕێساو ئەحکام و دادپەروەری سوپاو یاساکانی، بەگشتی هەموو سێکتەرەکانی دەوڵەت و

حکومەت، پاشان بە ئاراستەی قورئانی سەرۆکی دەوڵەت کە پێغەمبەری خوا بوو -صلی الله علیه وسلم- لەگەڵ بنەمای دامەزراندنی دەستورو یاسا بۆ دەوڵەتەکەی کاری حکومەتیشی دەکرد بۆ نمونە: ئاوی دابین کرد لە پرۆژەی خزمەت گوزارییەکانی، پاشان بازاڕی نوێی دروست کرد، پرۆژەی خزمەتگوزاری ئابوری هەروەها گرنگی دان بە هێز و تواناکانی دەرەوەی عەرەب وەکو فارس و حەبەش و ڕۆم ...هتد

هەموو ئەمانەی باسمانکرد ئاراستەی قورئانە بە هەردوو ئاراستەی مەککی و مەدەنی

بێجگە لە سوودی فیکری و سیاسی سودی تری زۆر بەتایبەت بۆ قوتابیانی زانستە ئیسلامییەکان و بانگخوازان و وتاربێژان.

- هەست پێدەکەن لە ناسینی ئەو دوو جۆرە دابەزینە جۆری وتارو گفتوگۆ کردن لە ڕووی بەلاغی و پلەبەندی، جۆری ئاراستەکردن لەگەڵ ئەو گەل و هۆزە کە بە گوێرەی ڕەوشت و واقیعەکەیان قسەی لەگەڵ کردوون لەکاتی توڕەبونیان بە وەڵامی توندو لەکاتی گەردن کەچیان بە هێمن و ئاسایی و ئاسانکاری.
- نیشاندانی حیکمەتی یاساو تەشریع و ئەحکام کە بە قۆناغ و پلەبەندی ڕۆیشتووە واتا وەکوو هەندیك لە کاری حیزب و جەماعەت و ڕیکخراوەکانی ئیستا نییە کەبە قۆناغ و زانینی ئایەت و سورەت و چۆنیەتی مامەڵەکردن لە سەرەتادا وەکو قۆناغی مەککی کاربکەن، یان ئەوەندە خێرا ڕادەکەن بۆ مەدینە و لەوێش

ناوەستن یەکسەر بۆ بەدر و ئەحزاب تا لەپرملیان دەشکێت بەدەستی خوانەناس و بی باوەڕەکان، وەکو چیرۆکی مێشی لێدێت و کۆمەڵێك کوڕی ئازاو لاو و خواناس ئەدەن بەکوشت و لەولاوە دێنەوە سەرکردە بێ ئەزمونەکانیان دەڵێن (منیش هاتمەوە هیچیان نەدامی)وەکو حیکایەتی مێشەکە.

- پەروەردەی خودی بانگخواز بەو قۆناغانە و پاشان پەروەردەی خەڵکی تر هەر بەو قۆناغانە، پێویستە ئەوە لەبەرچاوبگرێت چی لە پێشترە بۆ کردن و لە کاتی توندیدا کار بکات یان بە پێچەوانەوە.
- جیاوازی کردن لە نێوانی ناسخ و مەنسوخ، لە نێوان ئایەتەکانی مەککی و مەدەنی بە تایبەت بۆ زاناکانمان و قوتابیانی زانستە ئیسلامییەکان، کە هەمیشە ئایەتی هاوشێوە بە ئایەتی مەدینە نەسخ دەبێتەوە.

حیکمەتی دابەزینی قورئان بە جیاوازی

لەوانەیە خوێنەر بپرسێت باشە نەدەکرا قورئان بە یەکجار دابەزێت و موسڵمانان بیخوێننەوە؟!

لە ڕاستیدا دابەزینی قورئان بەو شێوە بەش بەش و جیاوازە حیکمەتی زۆری تێدایە لەوانەیە:

- بۆ دڵنیایی و دان بەخۆداگرتنی پێغەمبەرو موسوڵمانان بە گشتی، خوای گەورە بە ئاشکرا باسی ئەو حیکمەتە دەکات لە سورەتی الفرقان ئایەتی ٣٢-٣٣ دا خوای گەورە دەفەرموێت:
- ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾﴾ کافرەکان (بیانوویەکی تریان گرت و) وتیان: ئەوە بۆ قورئان بەیەك کەرەت بۆی ڕەوانە ناکرێت، بێگومان ئێمە هەر بەو شێوەیە ڕەوانەی دەکەین، تا دڵی تۆ زیاتر دڵنیا بکەین، بەردەوام بە جوانیی دایدەڕێژین و دەیگەیەنین.
﴿وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾﴾ (خوانەناسان) هەر ڕەخنەیەکی (نابەجێ بگرن) ئێمە (گوێی پێنادەین و) بەردەوام حەقیقەت و ڕاستیت پێ ڕادەگەیەنین، وە بە جوانیی هەموو شتێکت بۆ ڕوون دەکەینەوە.

- بۆ خەڵکی ئاسان بوو لەبەرکردن و کارپێکردن و تێگەیشتن لە ئایەتەکان و سورەتەکان خوای گەورە لە سورەتی الإسراء ١٠٦دا دەفەرموویت:

﴿وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنزِيلًا ﴿١٠٦﴾﴾ ئێمە قورئانێکمان (بۆ ناردووی) بەش بەشمان کردووە تا بە شێنەیی و بەئارامیی بیخوێنیتەوە بەسەر خەڵکیدا، وە هەر ئێمە بەو شێوەیە دامان بەزاندووە (کە تۆ ڕای دەگەیەنی).

- چالاك کردنی مرۆڤ بۆ کارکردن و جێبەجێکردنی قورئان، پاشان موشتاق بوون و چاوەڕوانکردن بۆ دابەزینی هەواڵ و ئەحکام و ڕوونکردنەوەی ڕووداوەکان وێنەی ڕووداوی ئیفك و تاوانبارکردنی خەڵکی و ...هتد

- پەلەبەندی بۆ دابەزینی دیاردە قێزەونەکانی ناو کۆمەڵگاو حەرام کردنی مەی خواردنەوە، سەرەتا خەڵك نەیدەتوانی بە یەکجار واز لە مەشروب خواردنەوە بهێنێت خوای گەورە ئامادەیان دەکات بۆ ئەوەی وردە وردە وازبهێنێت لە سورەتی البقرة ئایەتی ٢١٩ دا دەفەرموویت:

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾﴾ پرسیارت لێ دەکەن دەربارە عەرەق و قومار، پێ یان بڵێ: ئەو دوو

شتە تاوان و گوناهێکی گەورەن، هەرچەندە نەختێك سودیشیان تیایە بۆ (هەندێك) کەس، بێگومان گوناهو تاوانیان زیاترە لە سودیان، وە پرسیارت لێ دەکەن کە چی ببەخشن، پێ یان بڵێ: هەرچیتان لێ زیادە دەتوانن ببەخشن، ئا بەو شێوەیە خوای گەورە بەڵگەکانتان بۆ ڕوون و ئاشکرا دەکات بەڵکو ئێوە بیر بکەنەوەو (واز لەو شتانە بێنن کە زیانیان زۆرترە لە سوودیان).

پاشان دورخستنەوەیان لەکاتی نوێژکردن لە سورەتی النساء ٤٣دا خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَقْرَبُواْ الصَّلاَةَ وَأَنتُمْ سُكَارَى حَتَّىَ تَعْلَمُواْ مَا تَقُولُونَ وَلاَ جُنُبًا إِلاَّ عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىَ تَغْتَسِلُواْ وَإِن كُنتُم مَّرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاء أَحَدٌ مِّنكُم مِّن الْغَآئِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ مَاء فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُواْ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە نزیکی نوێژ مەکەون لە کاتێدا کە ئێوە سەرخۆشن (ئەمە لە کاتێکدا کە هێشتا عەرەق و شەراب حەرام نەکرابوو)، (هەتا ئاسەواری سەرخۆشی نامێنێت و) دەزانن چی دەڵێن (لە نوێژەکەدا) وە بە لەشی بێ نوێژیشەوە (نوێژ مەکەن) مەگەر ڕێبوار بن و لە سەفەردابن، هەتا خۆتان نەشۆن، خۆ ئەگەر نەخۆش بوون یان لە سەفەردا بوون یا لەسەر ئاو گەڕانەوە، یا نزیکی ئافرەتانی (هاوسەرتان) کردبوو، ئەوجا ئاوتان دەست نەدەکەوت (بۆ خۆشتن) ئەوا تەیەموم بکەن بە خاکێکی پاك، وە (بەو خاکە) دەست بێنن بە سەر دەم و

چاوو دەستان دا، بێگومان خوا هەمیشەو بەردەوام لێخۆش بوەو گوزەشت و چاوپۆشی هەیە.

لە کۆتاییدا حەرامی کرد لە سورەتی الأنعام ئایەتی ٩٠ -٩٢کە دەفەرموێت:

﴿أُوْلَـٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ قُل لاَّ أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلاَّ ذِكْرَى لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾﴾ ئەو (ناوبراوانە) ئەو کەسانەن کە خوا (بەتایبەت) هیدایەت و ڕێنموونیی کردوون، تۆش ئەی محمد صلی الله علیه وسلم، ئەی ئیماندار شوێنی هیدایەت و ڕێنموونیی ئەوانە بکەوە وە پێشیان بڵێ: کە من هیچ جۆرە پاداشتێکم لە ئێوە ناوێت وە ئەم قورئان و بەرنامەیە (کە بە مندا ڕەوانە کراوە) تەنها یادخەرەوەیە بۆ هەموو خەڵکی سەر ئەم زەویە.

﴿وَمَا قَدَرُواْ اللّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُواْ مَا أَنزَلَ اللّهُ عَلَى بَشَرٍ مِّن شَيْءٍ قُلْ مَنْ أَنزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاء بِهِ مُوسَى نُورًا وَهُدًى لِّلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا وَعُلِّمْتُم مَّا لَمْ تَعْلَمُواْ أَنتُمْ وَلاَ آبَاؤُكُمْ قُلِ اللّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾﴾ (جولەکە) وەکو پێویست قەدری خوایان نەزانی، ڕێزیان بۆ دانەنا (بەتایبەت) کاتێ کە وتیان: خوا هیچ شتێکی بۆ هیچ کەس ڕەوانە نەکردووە، پێیان بڵێ: باشە ئەی کێ ئەو کتێبەی ڕەوانەکردووە، پێیان بڵێ: باشە ئەی کێ ئەو کتێبەی ڕەوانەکرد کە موسی هێنای (بۆتان)، نورو هیدایەتیش بوو بۆ خەڵکی، (کەجی حاخامەکان) بە بەش بەش و پارچە پارچەیی نیشانتان دەدەن و زۆریشتان لێ دەشارنەوە

(بەتایبەت دەربارەی پێغەمبەرو قورئان) هەروەها هەندێك شت فێرکران کە نەئێوە دەتانزانی نە باوانتان، پێیان بڵێ: هەر خوا خۆی چاکتر دەزانێت (کە چەندە دەزانن ئەم قورئانە ڕاستە بەڵام هەر دژایەتی دەکەن) لەوەودوا وازیان لێ بێنە با لە بەتاڵ و نادروستی خۆیان دا هەر گەمە یاری بکەن.

﴿وَهَذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلاَتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾﴾ ئەم (قورئانە) کتێبێکی پیرۆزە، دامانبەزاندووە، ڕاستی کتێبەکانی پێشوو دەسەلمێنێت (بەتایبەت تەورات و ئینجیل، کە ئەوانیش لەلایەن خواوە ڕەوانە کراون) تا شارە دێرینەکەو هەموو دەوروبەری داچڵەکێنێت و (بانگیان بکات بۆ ئیسلام، کە دانیشتوانی هەموو گۆی زەوی دەگرێتەوە) جا ئەوانەی باوەڕیان بە قیامەت هەیە، بڕوایان بە قورئانیش هەیە، وە لەسەر نوێژەکانیان بەردەوامن و هەمیشە لەکاتی خۆی دا ئەنجامی دەدەن.

ئەمە چەند حیکمەتێك بوو لەو بوارە

مێژووی بە کتێب بوونی قورئان

قورئان کە دابەزی هەر لە سەرەتاوە بە ئایەت دابەزیووە هەر ئایەتێکیش لەگەڵ ئایەتێکی تر بە ژمارەی نێوانیان جیادەکرێتەوە

نمونە: ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝١﴾

ئەمە ئایەتێکە بە ژمارە جیادەکرێتەوە

﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝٢﴾ [العلق] بەم شێوەیە

هۆکارەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە پێغەمبەر خوێندەواری نەبوو تا بە دەقیق ئایەتەکان بەدوای یەکدا دابنێت و هیچ دڵ نەخۆشێك و مێشك وشکێك نەتوانێت کەلێنێکی بچوکیش بە گومان دروست بکات.

ڕاستە ئایەتە بەڵام کۆی ئایەتەکە کۆدەکرێتەوە لە بەشێکدا ناونراوە بە سورەت کۆی سورەتەکانیش بە کتێب.

خوای گەورە هەر لە سەرەتاوە لە شاری مەککە کە قورئان بەشێکی کەی هاتبوو ناوی ناوە بە کتاب بۆ نمونە لە سورەتی النمل ئایەتی ١دا هاتووە

﴿طس تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ۝١﴾ [النمل] سەرنجی سەرەتای سورەتی (البقرة) بدە، ئەم (قورئانەی کە ڕەوانە کراوە) ئایەتەکانی لە کتێبێکی (پیرۆزو بەنرخدایە) وە قورئانێکی ئاشکراو ڕوونە.

لە سەرەتادا لە شاری مەککەدا کە قورئان دابەزی سورەتی العلق و المدثر و المزمل و قلم و الفاتحة ، هەموو ئەبوبەکر دەینووسیەوە پاشان کە هاوەڵان زۆربوون لە ماڵی ئەرقەمی کوڕی ئەبی ئەرقەم دەنوسرایەوەو بڵاودەکرایەوە بەناو ڕێکخستنەکانی مەککەو بە نهێنی. واتا دەسکراوە بە نووسینەوەی قورئان هەر لە شاری مەککە لە سەرەتای دابەزینییەوە.

پێغەمبەری خوا زیاد لە ٤٠ کاتب وحی هەبووە لەمەککەو مەدینەدا تەنانەت موسڵمان بوونی عومەر بە هۆکاری سورەتی (طه) بوو کە لەسەر پێستەیەك نوسرابووەوە خوێندیەوە.

کەواتە هەر لە سەرەتای دابەزینەوە قورئان بە نوسراوی لەبەردەستی موسڵماندا هەبووە.

ڕێکخستنی قورئان وەکوو وشەو ئایەت و سورەت کە ئێستا بوونی هەیە هیچ لایەك ئیختیلافی لەسەر نییە وە ئختیلاف بە هیچ شێوەك جائیزنییە لەم بارەیەوە.

ڕاستە پێغەمبەری خوا -صلی الله علیه وسلم- لە شەوێکدا سورەتی البقرة، النساء پاشان ال عمران-ی خوێندووە یاخود هاوەڵان دەفەرموون کە تا الکهف-ی خوێندووەو پاشان سورەتی یوسف یان یونس فەرموودەکە لە عمرو بن عاص هاتووە کە نوێژی بەیانیان بەیەکەوە کردووە .

ئیبن تەیمییە دەڵێ: لەسەرەتادا خوێندنی بەو شێوە ئاسایی بووە ، تەنانەت نووسین بە جیاوازی هەبوو لە نووسینەوەی قورئان لای هاوەڵان،

بەڵام لە دواییدا کە عوسمان کردی بە یەك مصحف لەو کاتەوە جائیز نییە بۆ هیچ کەس بێجگە ئەو تەرتیبە بخوێنێت.

هەندێك لەناوی ئەو هاوەڵانەی کە خەریکی نووسینەوەی قورئان بوون لە کاتی دابەزیندا:

١- ابوبکر صدیق ٢- عمر ابن خطاب ٣- عوسمان ابن عفان ٤- علی کوڕی ئەبی طالب ٥- عبدالله کوڕی مسعود ٦- سالم مولی أبی حوذیفه ٧- معاویه کوڕی ئەبوسفیان ٨- أبی غامر ٩-ئوبەی کوڕی کعب ١٠- معاذ کوڕی جەبەل ١١- زید ابن ثابت ١٢- أبي درداء ١٣- عبدالله ابن زبیر ١٤- عبدالله ابن عمر ١٥- سعید ابن عاص ١٦- عبدالرحمان ابن حارث ١٧- عبدالله کوڕی عەباس ١٨- عبدالرحمان کوڕی عوف ١٩- سەعیدی کوڕی ابی وەقاص ٢٠-ئەرقەمی کوڕی ابی ارقم...هتد.

ئەم قورئانەی لەبەردەستی ئێمەدایە بە سێ قۆناغ دا تێپەڕیووە تاکو بۆتە ئەم کتێبەی لەبەر دەستماندایە.

زۆرێك لە موسڵمانان زانیاری هەڵەیان وەرگرتووە لەبارەی نووسینەوەی قورئان و سەروبۆرو خاڵ بۆی.

قۆناغەکانی بە کتێب بوون

لەسەردەمی پێغەمبەری خوادا -صلی الله علیه وسلم- هەر لە هاوەڵان خاوەنی قورئان بوون خۆیان دەیان نووسییەوەو لە پێغەمبەری خوایان وەردەگرت، ئەمەش بووە هۆکاری ئەوەی کە جۆری نووسینەوەکان زۆربن، هەر هاوەڵەی بە گوێرەی وەرگرتنی خۆی دەینووسییەوە.

بۆ نمونە زۆرێك لە هاوەڵان ئەو سورەتە بچوکانەی کە لەبەریان بوون دەیان نووسییەوە بۆ نمونە عبدالله کوڕی عباس موصحەفەکەی کۆمەڵێك لە سورەتەکانی جوزئی عەممەی تێدا نەبوو، لێیان پرسی بۆ نەتنووسینەوە وتی لەبەر ئەوەی زۆر دەیخوێنم و لەبەرمەو لەبیرم ناچێتەوە واتا موصحەفەکانیان بۆخۆیان دەنووسییەوە .

قۆناغی یەکەم:

لە شەڕی یەمامەدا لە بەرامبەر هەڵگەڕاوەکاندا بە سەرۆکایەتی موسەیلەمەی کەزاب لە سەردەمی ئەبو بەکردا هاوەڵانی کاتب وەحي شەهید بوون لە شەڕدا عەرەبیش زۆر هاتبوونە ناو ئیسلام و خەریکبوون لە نێوان ئایەت و سورەتەکاندا ڕای جیاواز دروست بێت بە هۆکاری جیاوازی موصحەفی هاوەڵان، هەربۆیە ئیمامی عومەر پێش ڕوودانی شەڕی یەمامە

داوای کرد لە ابوبەکر صدیق کە قورئان بکاتە کتێبێك. ابوبکر صدیق نەیکرد تا ڕوودانی ئەو شەڕە پاشان بە زیدی کوڕی ثابتی فەرموو کە هەموو بیخوێننەوە لە لاپەڕە لاپەڕەی دەستی خەڵکی ڕزگاریان بێت، ئەگەر ئیختیلافێکیان بوو بگەڕێنەوە بۆ سەرچاوەی کتێبەکە کە لە زەمەنی خیلافەتی ابوبەکردا قورئان بوو بە کتێب، پێویستە ئەم زانیاریە بزانرێت ئەبوبەکرو سەردەمی ئەو قورئانی نەنووسیوەتەوە بەڵکو قورئانی کۆکردەوە لە پەرە پەڕەی دەستی هاوەڵان بۆ کتێب، لە صەحیحی بوخاریدا بە دوورو درێژی ئەم فەرموودەیە باسکراوە، پاشان بەشێکی وتەکەی عەلی کوڕی ئەبو تاڵیب کە فەرمووی گەورەترین پاداشت لە کتێبی قورئاندا پشکی زۆری بۆ ئەبوبەکرە، چونکە یەکەم کەس بوو کە قورئانی کۆکردەوە و کردیە کتێب.

إِنَّ أَعْظَمَ النَّاسِ أَجْرًا فِي الْمَصَاحِفِ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، كَانَ أَوَّلَ مَنْ جَمَعَ الْقُرْآنَ بَيْنَ اللَّوْحَيْنِ

زۆرێك لە موسوڵمانان تەنانەت بانگخواز و زاناکانیشمان ئەم هەڵەیە دەکەن کە ابوبکر قورئانی نووسیوەتەوە یاخود لەسەردەمی ئەودا نوسراوەتەوە. نەخێر، ڕاست نییە قورئان لەسەرەتای وەحییەوە نوسراوەتەوە، بەڵکو ابوبکر کردییە کتێب.

قۆناغی دووەم:

سەردەمی عوسمانی کوڕی عەففان کاتێك کە فەتحی ناوچەکانی ئازەربایجان و ئەرمەنیا کرا لەسەر دەستی هاوەڵی بەڕێز حوزافەی یەمانی

هەواڵی دایە عوسمان بەهۆکاری ئیملا و ڕەنووسی جیاواز خەڵك ڕای جیاوازیان بۆ دروست بووە لە خوێندنەوەدا.

هۆکارەکەشی وێنەی وشەکان بوو کە ئەو ڕاجیاوازییەی دروست کردبوو کە خوێندنەوەدا کە هەندێك لە وشەکان بە هەڵە دەخوێنرانەوە، بۆیە عوسمانی کوڕی عەففان داوای کرد هەموو مصحەفەکان بسوتێنن تا ئەو ڕا جیاییە کۆتایی بێت وە چەند قورئانێکی کۆپی کرد واتا نووسییەوە بە ڕەنووسی قوڕەیش، بەبەڵگەی ئەوەی قورئان بە زمان و لەهجەی قوڕەیش هاتووە.

کەواتە عوسمانیش قورئانی نەنووسیووەتەوە، بەڵکو نووسینەوەی ڕەنووسی قورئانی کردە یەك شێوە کە شێوەو لەهجەی قوڕەیشە.

ئەو کۆپی و نوسخانەی نارد بۆ وڵاتان تا لەبەریدا بنوسنەوە خەلکی لەبەری بکەن و بەو جۆرە بیخوێننەوە.

ئەو هاوەڵانەی کە بەم کارە هەڵسان چوار کەس بوون سێ قورەیشی یەك مەدینەیی یاخود ئەنساری ناویان:- (عبدالله کوڕی زوبیر ، سعدی کوڕی عاص، عبدالرحمان کوڕی حارث کوڕی هیشام) لە سێ هاوەڵی قوڕەیش بوون زبیری کوڕی سابت ئەنساری بوو ئەم لیژنەیە هەڵسان بە یەکخستنەوەی لەهجەی قورئان کە بەزمانی قوڕەیش وێنەو وشەکانیان نووسیووە.

کەواتە ئەبوبەکر کردیە کتێب و عوسمان کردیە یەك لەهجەو ڕەنووسی قوڕەیشی.

قۆناغی کۆتایی:

لە سەردەمی ئەمەویەکاندا و بە تایبەت لە خیلافەتی عبدالملیکی کوڕی مەروان-دا خەڵکێکی زۆری عەجەم هاتنە ناو ئیسلام نەیان دەتوانی قورئان بخوێننەوە بەڵکو بەهەڵە دەیانخوێندەوە.

زاناکان هەستیان پێکردبوو بۆیە هەوڵیاندا بۆ ئەوەی ئەو هەڵانە نەهێڵن، لە زمانی عەرەبی و ڕەنووسی ڕەسەنی قورەیشیدا بە هیچ شێوەیێك نە خاڵی تێدابوو نە سەروبۆر.

کەسێك لە زانایان بەناوی (ئەبوئەسوەدی دوئەلی) هەڵسا بە دانانی خاڵ بۆ جوان خوێندنەوەی قورئان خاڵ داندرا نەك بۆ ڕەسمی پیتەکان بەڵکو بەشێوەی سەرو بۆر واتا (التشکیل) بۆ نمونە (ئەبو ئەسوەدی دوئەلی) یەکەمجار کە خاڵی دانا ئەگەر لەسەر پیتێك دایبنایە واتا فەتحەیە، لە تەنیشتی واتا ضەممەیە و لە ژێریدا واتا کەسرەیە ئابەو شێوەیە ناوینا بە (نوقطەی إعراب)(الطنقیط العرابی)

نمونە پیتی(و) بەم شێوەیە (وَ = وَ، وِ = وِ یاخود وُ ، وِ= وِ) کاتێك عبدالملیکی کوڕی مەروان ئەمەی بینی داوایکرد لە والی بەصرە کە زانایان هاوشێوەی نەبی ئەسوەد کارێکی هاوشێوەی ئەو بکەن، والی ئەو سەردەمە حەجاجی کوڕی یوسفی ثەقەفی بوو.

دوو زانای ئەو سەردەمە هەڵسان بە دانانی خاڵ بۆ جیاکردنەوەی پیتەکان واتا یەکەم کەس کە خاڵی داناوە ئەم دوو زانا بەڕێزەن بەناوی(نەصری کوڕی عاصم) و (یەحیای کوڕی یەعمور) ئەبوو ئەسوەدی دوئەلی

خاڵەکانی ناونا (خاڵی إعراب) ئەم دوو زانایە خاڵەکانی تریان ناونایە(خاڵی عەجەمی) واتا بە زمانی عەرەبی (نقطة العجام) وەکو نمونەی: خ، ج، ف، ق،ز، ظ، ض، ث، ش، ذ، لەزمانی عەرەبیدا ئەم پیتانە هیچی خاڵی نەبووە.

چونکە عەرەب خۆیان دەیان زانی وشەکان بخوێننەوەو بە مەلەکە فێری بووبن، قورئان بەم شێوەیە بەردەوام بوو تا سەردەمی عەباسی لە خیلافەتی مەئمون-دا کەسێك لە زانایانی ئەو سەردەمە بەناوی (خەلیل کوڕی احمدی بەصری) تەشکیل و سەرو بۆری بۆ قورئان داناوە تا ئەم ساتە وەختە قورئان بەو شێوەیە ئاسانکاری بۆ کراوە بۆ خوێندنەوەی لەلایەن ئەو زانایانەوە بۆ ئەوەی عەجەم بتوانێت هاوشێوەی عەرەب بیخوێننەوە.

ئەمەش قۆناغی کۆتایی بە پەرتووك بوونی قورئانە.

تێبینی:

ئەوەی دەڵێت حەجاجی کوڕی یوسفی سەقەفی ئەو کارەی کردووە هیچ ڕاست نییە، تەنانەت حەجاج پیاوێك بوو نەیدەتوانی وشەی ح و ع لە یەك جیابکاتەوە بەڵکو عەبدولمەلیك-ی ڕاسپارد بە زانایان بڵێت ئەو کارە بکەن لە کوفە لەبەر ئەوەی حەجاج والی ئەو ناوچە بوو.

مێژووی تەفسیرکردنی قورئان

مێژووی تەفسیرکردنی قورئان دەگەڕێتەوە بۆ ژیانی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) و هاوەڵان، چونکە قورئان لەسەر ژیانی ئەوان هاتووە.

تەفسیر لە زمانەوانیدا واتا: ئاشکراکردنی شاراوە (كشف عن الغطي) یان (من النسر وهو الكشف عن المغطي)

لە ڕووی زاراوەوە واتا: بەیانکردنی واتاکانی قورئان (بيان المعاني القرآن)

تەفسیرکردنی قورئان و فێربوونی ئەو زانستە فەرزە و واجبە لەسەر موسوڵمانان بە بەڵگەی ئایەتەکانی قورئان، لە سورەتی ص ئایەتی ٢٩ و سورەتی محمد ئایەتی ٢٤

﴿كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُوا الأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾﴾[ص] ئەم قورئانە کتێبێکی پیرۆزە دامانبەزاندووە بۆ لای تۆ، بۆ ئەوەی ئایەتەکانی لێك بدەنەوە و بیری لێ بکەنەوە و بۆ ئەوەی خاوەن بیرو هۆشەکان پەند و ئامۆژگاری وەربگرن و تێفکرن.

﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾﴾[محمد] ئایا ئەوە بۆچی ئەوانە وردبینی لە قورئاندا ناکەن و گوێی بۆ ناگرن؟! یا ئەوەیە دڵەکانیان لە ئاستی ڕاستیدا قفڵ دراوە؟!

ئەهلی سەلەف تەفسیری قورئانیان بە واجب زانیووە بۆ ئەوەی لە واتا و وشەکانی و تێگەیشتنی گشتی بۆ خەڵکی شیبکرێتەوە.

بەڵام دەبێت کەسی شارەزا و ئەهلی تەفسیر بیکەن، پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێت ئەوەی بە ئارەزووی خۆی و بێ زانست قورئان تەفسیر بکات با جێگایەك لەئاگردا بۆ خۆی دابنێت.

خوای گەورە هەڕەشەی لەوانەکردووە بەبێ ئاگایی و زانست فەرموودەی خوای پەروەردگار تەفسیر دەکەن، لە سورەتی الأعراف ئایەتی ٣٣.

﴿قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾﴾ [الأعراف] پێیان بڵێ: بەڕاستی پەروەردگارم هەرچی گوناهو خراپەیە حەرامی کردووە چ ئەوانەی ئاشکران، چ ئەوانەی پەنهانن، هەروەها هەموو گوناهو داخوازی و دەستدرێژیەکی بەناحەقی حەرام کردووە، شتێك بکەن بەشەریك و هاوەڵ بۆ خوا کە هیچ دەسەڵاتی پێنەداوە، هەروەها حەرامی کردووە لە خۆتانەوە بەناوی خواوە، دوور لە هەموو زانیاری و زانستێك شت بڵێن.

هەروەها لە سورەتی الزمر دا ئایەتی ٦٠ ئاماژەی بۆ کراوە.

﴿وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُواْ عَلَى اللّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾﴾ جا ڕۆژی قیامەت دەبینیت، ئەوانەی درۆیان بەناوی خواوە دەکرد (شتی ناڕەوایان تێکەڵی دین دەکرد) ڕووخساریان ڕەش و تاریکە، مەگەر شوێن و جێگە بۆ ئەو خۆ بە زل زان و لووت بەرزانە لە ئاگری دۆزەخدا نی یە؟!

ئەو سەرچاوانەی کە قورئانی پێ تەفسیر دەکرێت بریتین لە:

یەکەم: قورئان خۆی، دەبێت تەفسیری قورئان بە قورئان بکرێت. واتا سەرچاوەی یەکەم بەدەست زانایانی تەفسیر، خودی تەفسیری قورئان بە قورئانە. بۆ نمونە تەفسیری ئایەتی ٦٢ی سورەتی یوسف ئایەتی ٦٣ی هەمان سورەتە.

﴿وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُواْ بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انقَلَبُواْ إِلَى أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾﴾ (لە فرسەتێکدا یوسف بە) لاوەکانی بەردەستی ووت: هەرچی شتومەك و کەلوپەلیان هێناوە بیخەنە ناو بارەکانیان، بەڵکو بیناسنەوە کاتێ دەگەڕێنەوە بۆلای کەس وکاریان بەڵکو (ببێتە هاندەرێك و) بێنەوە.

﴿فَلَمَّا رَجِعُوا إِلَى أَبِيهِمْ قَالُواْ يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾﴾ کاتێ کە گەڕانەوە بۆلای (ماڵ و حاڵ و) باوکیان وتیان: باوکی بەڕێزمان کێشان و پێوانمان لێ قەدەغە کراوە (داوای

بنیامین دەکەن) مۆڵەتی بدە لەگەڵماندا با بێت تا کێشانەمان بۆ بکەن (بەڵێن بێ) ئێمە دەیپارێزین).

نمونەیەکی تر کاتێك کە خوای گەورە دەفەرموێت: (وما ادراك ماالطارق) بە ئایەتی دوای خۆی خوای گەورە تەفسیری دەکات و دەفەرموێت (النجم الثاقب).

دووەم: سەرچاوەی فەرموودەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بۆ تەفسیر، واتا تەفسیری قورئان بە سونەت، چونکە باشترین کەس کە لە فەرموودەی خوای پەروەردگات تێبگات پێغەمبەری خوایە بۆ نمونە

خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُواْ الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ وَلاَ يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلاَ ذِلَّةٌ أُوْلَـئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾﴾ بۆ ئەوانەی کە چاکەیان کردووە، پاداشتی چاك، (بەهەشتی بەرین) و زیاتریش ئامادەیە (لە ڕیوایەتێکدا کە پێشەوایان ئەحمەد و موسلیم ڕیوایەتیان کردووە، ئەو زیاترە تەماشاکردنی ڕوخساری پڕ لە نوورو قەشەنگی زاتی پەروەردگارە)، بێگومان ڕووخساریان ڕەشی و تاڵیی و زەلیلیی و ماندوێتی پێوە دیار نییە، ئەوانە نیشتەجێی بەهەشتن و بۆ هەمیشە ژیانی تیادا دەبەنە سەر.

بێجگە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) کێ دەتوانێت پێمان بڵێت کە ئەم ئایەتە واتای چییە، کە جەنابیان تەفسیریان کرد بەوەی مانای بینینی خوای گەورەیە لەبەهەشت.

فەرمووی: (لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ قالَ : إذا دخلَ أَهْلُ الجنَّةِ الجنَّةَ نادى مُنادٍ : إنَّ لَكُم عندَ اللَّهِ موعدًا ، قالوا : ألَم يبيِّضْ وجوهَنا وينجِّنا منَ النَّارِ ويدخِلْنا الجنَّةَ ؟ قالوا : بلى ، فيُكْشفُ الحجابُ ، قالَ : فواللَّهِ ما أعطاهُم شيئًا أحبَّ إليهِم منَ النَّظرِ إليهِ) صحيح الترمزي

یاخود لە سورەتی الانفال ئایەتی ٦٠ خوای گەورە دەفەرمووێت:

﴿وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لاَ تَعْلَمُونَهُمُ اللّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾﴾ (خوا فەرمان دەدات بەکار بەدەستانی دەوڵەتی ئیسلام): هەرچی لە تواناتاندا هەیە بۆ بەهێزکردنی سوپای ئیسلام بیخەنە گەڕو ئامادەیی بکەن (هێزی ئاسمانی و دەریایی و وشکانی... هتد) و لە ئامادەکردنی هەموو جۆرە ئەسپ و (هۆکانی تری گواستنەوە) کەمتەرخەمی مەکەن تا دوژمنانی خواو دوژمنانی خۆتانی پێ چاوترسێن بکەن، با کەسانی تریش جگە لەم دوژمنانەی ئێستا، پێی چاوترسێن ببن کە ئێستە ئێوە نازانن کێن و نایانناسن، بەڵکو هەر خوا خۆی دەیانناسێت و هەر شتێك ببەخشن لە پێناوی خوادا (بۆ بەهێز کردنی سوپای ئیسلام)، ئەوە بەزایە ناچێت و دەستان دەکەوێتەوەو ئێوە ستەمتان لێناکرێت.

پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی هاویشتنی ڕمە (القوة بالرمي).

سێیەم: ووتەی هاوەڵان سەرچاوەیە دوای قورئان و سەنەت بۆ تەفسیر، چونکە لەسەردەمی ئەواندا هاتووە و بۆ واقیع و ڕەوش و ژیانی ئەوان بووە، هەروەها لەگەڵ پێغەمبەردا ژیاون و ڕۆرسیاریان لێ کردووە، بێگومان نمونە زۆرە بۆ ئەم سەرچاوەیە یەکێك لەو نمونانە ئایەتی ١٤٣ی سورەتی النساء

﴿مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾﴾ گیریان خواردووە لەو نێوانەدا، نە ئەوەیە کە پاڵبدەن بە ئیماندارانەوە نە ئەوەشە کە پاڵ بدەن بە کافرانەوە، هەرکەس خوا (بەهۆی نالەباری خۆیەوە) گومڕایی بکات هیچ کەس ناتوانێت ڕێبازێکی (ڕاستی بۆ بدۆزێتەوە).

ابن عباس فەرمووی مەبەست لەم ئایەتە جیماعە لە لەمس.

چوارەم: فەرموودەی شوێنکەوتوانە واتا ئەو کەسانەی کە هاوەڵانی پێغەمبەریان بینیوە و قوتابیان بوون، چونکە دوای هاوەڵان باشترین ڕەوەند و جیلن، لەو سەردەمەشدا زمانی عەرەبی گۆڕانکاری ئەوتۆی بەسەردا نەهاتووە.

ئینو تەیمییە دەڵێت: ئەگەر ئیجماع لەلای تابعین بێت لەسەر تەفسیر دروست بوو دەبێتە حوجە، بەڵام ئەگەر خیلاف لە نێوانیاندا هەبوو قسەی هیچ زانایەك نابیتە حوجە بەسەر زانایەکی تری شوێنکەوتوو واتا تابعین.

پێنجەم: زمانی عەرەبی و مانای شەرعی و لێکۆڵینەوەی ووتەکان بەگوێرەی ڕستە و مانای وشەکان بەگشتی وەکو لە سورەتی النساء ئایەتی

١٠٥ دا هاتووە یاخود لە سورەتی الزخرف ئایەتی ٣ یان سورەتی ابراهیم ئایەتی ٤.

﴿إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُن لِّلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾﴾ [النساء] ئێمە بەڕاستی قورئانمان بۆ تۆ ڕەوانە کردووە، سەرتاپای حەقیحەت و ڕاستەقینەیە بۆ ئەوەی دادوەری بکەی لە نێوان خەڵکی دا بەو شێوەیەی کە خوا نیشانی داوی، نەکەیت بەرگری لە ناپاکان بکەیت.

دەگێڕنەوە جولەکەیەك لای (طعمة) ناوێك، قەڵغانێك بە ئەمانەت دادەنێت، بەڵام (طعمة) دوایی حاشای لێ دەکات، کە دێن ماڵەکەی بگەڕێن فڕێی دەداتە ماڵە دراوسێیەکەوە، جا کە کێشەکە دەگاتە لای پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم خەریکە لایەنی (طعمة) بگرێت، چونکە زۆر بە دەم و پل بووە، بەڵام خوای گەورە ئەم چەند ئایەتە دادەبەزێنێت لە ١٠٥ تا ١١٣.

﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾﴾[الزخرف] ئێمە ئەو کتێبەمان کردووە بە قورئانێك، بە زمانی عەرەبی، بەڵکو ژیری و بیروهۆشتیان بخەنە کار (تا لێی تێبگەن و پەیڕەوی بکەن).

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤﴾﴾ [ابراهیم] ئێمە هیچ فرستادەیەکمان ڕەوانە نەکردووە تەنها بەزمانی قەومەکەی نەبێت، (یەکێك

بووە لە خۆیان و بە زمانی ئەوان دواوە) تا هەموو شتێکیان بۆ ڕوون بکاتەوە، ئینجا خوای گەورە ئەو کەسەی گومڕا کردووە کە وستوویەتی (چونکە گوێی بۆ بانگەوازی حەق نەگرتووە)، ئەوەش کە وستویەتی هیدایەتی داوە (پەروەردگار پاڵپشتی ژیرو هۆشمەندانە)، ئەو زاتەش باڵا دەستە (ویستی ئەو لە سەروو هەموو ویستەکانەوەیە)، دانایە و (دەزانێت کێ شایستەی ئەو ڕەحمەتە بەنرخەیە).

لەوانەیە خوێنەر پرسیار بکات ئەگەر ئەم ٥ سەرچاوە بۆ قورئانە ئەی ئەو هەموو تەفسیر و ڕای جیاوازە هەیە لەم تەفسیرەدا؟

لەوەڵامدا دەڵێین: ڕاستە ڕای جیاواز هەیە، بەڵام ئەم ڕا جیاوازانە لە سێ خاڵ زیاتر تێناپەڕێت.

١. ڕای جیاواز هەیە لە دەربڕیندا نەك واتا و مەعناکەی بۆ نمونە

خوای گەورە لە سورەتی الإسراء دا ئەیەتی ٢٣ دەفەرموێت:

﴿وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُل لَّهُمَآ أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾﴾ پەروەردگاری تۆ بڕیاری داوە کە جگە لەو کەسی تر نەپەرستن، هەروەها چاکەکاریش بن لەگەڵ دایك و باوکتاندا، هەرکاتێ یەکێکیان یان هەردووکیان بەپیری کەووتنە لای تۆ (تەنانەت) ئۆفیان لەدەست مەکەو (هەرگیز) پیایاندا هەڵمەشاخێ، بەردەوامیش قسەو گفتوگۆت لەگەڵیاندا با چاك و جوان و بەجێ بێت.

ئیبن عەباس دەفەرمووێت وشەی قضی واتا فرمانە و ئەمرە، بەڵام مجاهید کە تابیعە دەفەرمووێت: توصیەیە و وەسێت بۆ کردنە هەروەها ربیع کوڕی ئەنەس دەڵێت (واجبە)، هەرسێ تەفسیرەکە لەیەکەوە نزیکە وە هیچ کاریگەرییەك لە ڕاجیاوازەکاندا دروست نابێت.

٢. ڕای جیاواز لە دەربڕین و مانادا، چونکە ئاینەکە یاخود وشەکە هەردوو مانا و دەربڕینەکە لە ڕای جیاوازدا هەڵدەگرێت و کاریگەری نابێت بۆ ڕای شاز و نەگونجا و بۆ نمونە خوای گەورە لە سورەتی الأعراف ١٧٥-١٧٦ دەفەرمووێت:

﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾﴾ ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم) هەواڵی ئەو کەسەیان بەسەردا بخوێنەرەوە کە فەرمانەکانی خۆمانمان پێبەخشی بوو، کەچی ئەویش خۆی لێ داماڵی و خۆی لێ دوورە پەرێز گرت، ئەوسا ئیتر شەیتان شوێنی کەوت و دایەپێش و چووە ڕیزی سەر لێشێواوانەوە.

﴿وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث ذَّلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُواْ بِآيَاتِنَا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾﴾ خۆ ئەگەر بمانویستایە ئەوە بەو ئایەت و فەرمانانە بەرزمان دەکردەوە، بەڵام ئەو خۆی چەسپان بەزەویەوە و (دەستی کرد بەدنیا پەرستی و) شوێنی ئارەزووی خۆی کەوت، جا نموونەی (ئەو جۆرە کەسانە) وەکو نموونەی سەگ وایە ئەگەر دەری بکەیت و پیایدا هەڵبشاخێیت هەناسە بڕکێیەتی (زمان

دەردەکێشێت)، یاخود ئەگەر وازی لێ بهێنیت ئەوە هەر هەناسە بڕکێیەتی، ئەوە نموونەی ئەو کەسانەیە کە ئایەتەکانی ئێمەیان بەدرۆ زانیووە و بڕوایان پێی نەبووە، کەوابوو ئەم جۆرە بەسەرهاتانە بگێڕەرەوە بۆ ئەوەی (دابچڵەکێن و) بیربکەنەوە.

ابن مسعود دەفەرموێت: ئەو کەسە پیاوێکە لە بەنی ئیسرائیل، بەڵام ابن عباس دەفەرموێت: ئەو کەسە پیاوێکە لە خەڵکی یەمەن یان دەڵێت پیاوێکە خەڵکی بەڵقان.

هەموو ڕا جیاوازەکان هەڵدەگرێت و بەبێ هیچ کاریگەری نەرێنی لەسەر ئایەتەکە.

نمونەی زۆری تر....

٣. ڕای جیاواز لەواتا و دەربڕین، ئاینەکە دوو واتای جیاواز و مانای جیاواز لە دەربڕین هەڵدەگرێت بۆ نمونە:

سورەتی البقرة ئایەتی ٢٣٧ دەفەرموێت:

﴿وَإِن طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلاَّ أَن يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَن تَعْفُواْ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَلاَ تَنسَوُاْ الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾﴾ خۆ ئەگەر ژنانتان تەڵاق دا پێش ئەوەی بچنە لایان وە مارەییتان بۆ دیاری کردبوون، دەبێت نیوەیان بدەنێ، مەگەر خۆیان نەیانەوێت و چاوپۆشی بکەن، یا ئەو کەسە چاوپۆشی بکات کە نیکاحیانی بەدەستە، وە

چاکەو پیاوەتی نێوان یەکتان لەبیر نەچێت، بەڕاستی خوا بینایە بەو کارو کردەوانەی کە ئەنجامی دەدەن.

ئیمامی علی دەفەرموویت مەبەست مێردەکەیەتی.

ابن عباس دەفەرموویت مەبەست وەلی ئەمرەکەیەتی.

مێژووی تەرجومە کردنی قورئان بۆ زمانەکانی تر

دیار نییە کە یەکەم جار بۆ کام زمان وەرگێڕاوە، بەڵا هەندێك دەڵێن بۆ زمانی حەبەشە و هەندێکیش دەڵێن بۆ زمانی فارسی هەندێکی تریش دەڵێن بۆ زمانی فەڕەنسی وەرگێڕدراوە.

زانایان زۆر قسەیان کردووە لەسەر ئەم وەرگێڕانە، بە کورتی و پوختی هیچ کەس یاخود هیچ زمانێك ناتوانێت وەرگێڕانی قورئان بکات، چونکە کەلامی خوای گەورەیە مانا و واتا و دەربڕینی ئایەتەکان ئەگەر وەرگێڕانی وشە بێت هەرگیز ناکرێت و ڕووناداتو هەڵە دەردەچێت.

بۆ نمونە گەورەترین هەڵە ئەوەیە کە قورئان وەربگێڕدرێت لە ڕووی وشەوە بۆ زمانێکی تر، ئەگەر زمانی کوردی بە نمونە وەربگرین.

لەم ساڵانەی دواییدا زۆرێك لە مامۆستا و زانایان هەڵسان بە وەرگێڕانی قورئان لەوانە (هەژار موکریانی، بورهان ئەمینی، ڕەبیعی..هتد)

بەڵام بەداخەوە زۆرێکیان کاریگەری ئەرێنی دروست کرد لەنا وگەلی کورد دا و خەڵك بە پەرۆشەوە دەیانخوێندەوە، بەڵام لەدواییدا کاریگەری خراپی لێ کەوتەوە، بەتایبەت وەرگێڕانەکەی مامۆستا هەژار موکریانی.

هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ وشەکان کەهەر وەرگێڕە و بە وویستی دیالێکتی ناوچەکەی وشەکانی وەرگێڕاوە، ئەمەش بووە هۆکاری ئەوەی کە مولحید و عەلمانیەکان لێی سودمەند بن بۆ ڕەخنە گرتن لە ئیسلام.

وەرگێڕان لە ڕووی مەعنەوییەوە باشترە کاریگەری ئەوتۆ دروست ناکات بەتایبەت تەفسیری گوڵشەن و ئاسان تاڕادەیەك لەوانی تر باشتر بوون.

قورئان پێویستە تەفسیر بکرێت نەك تەرجومە و وەرگێڕان، تەنانەت ئەوانەی کە دەڵێن دەکرێت قورئان وەربگێڕدرێت سێ مەرجییان هەیە.

یەکەم: دەبێت خەڵکی بڵێت کە ئەمە قورئان نییە، وەرگێڕانە نەوەکو قورئان بەکاربهێنرێت، کە بەداخەوە لەناو کوردا کەسانێك هەن دەچن خەتمی وەرگێڕانەکە دەکەن، کە ئەمە بیدعەیەو هەموو بیدعەیەکیش لە ئاگردایە.

دووەم: ئەو کەسەی هەڵدەسێت بە وەرگێڕانەکە دەبێت زانا بێت بە هەردوو زمانەکە و بزانێت چۆن مانای ڕەستەکان ڕێك دەخات بەوەی سیاغی تایبەتی تێدا بەکارهاتووە.

سێیەم: دەبێت زانابێت بە زاراوە شەرعییەکان.

ناکرێت مامۆستای زانکۆ و شاعیر بەو کارە هەڵسن.

قورئان لە نێوان ئایەتە ڕاشکاو و ناڕوونەکاندا

قورئان دابەش دەکرێت بەسەر دوو چەمکدا ڕاشکا و ناڕوون بەزمانی عەرەبی (محکم و متشابه)، ئەم بەشەش دابەش دەکرێت بەسەر سێ بەشی گرنگدا.

یەکەم: ئاییەنەکان ئاشکرا و ڕاشکاوانە حوکم و ماناو واناکانی دەرکەوتووە هیچ ڕای جیاواز و ئیختلاف هەڵناگرێت نمونەی (قل هو الله احد) یان (الحمد الله رب العالمین).

لەوەسف و پێناسەی ئەم ئایینەدا خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿الٓر كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ۝١﴾[هود] چەندپیتێك لە سەرەتای هەندێ لە سوورەتەکانی قورئاندا هاتوون ژمارەیان (١٤) پیتە نیوەی کۆی پیتەکانی زمانی عەرەبین، بۆ سەلماندنی (اعجاز) و مەزنی و گرنگی قورئان کە لە توانای هیچ کەسدا نییە بەو پیتانە کتێبێکی ئاوا بێ وێنە دابنێت، بەڕادەیەك هەتا ئەگەر هەموو گرۆی ئادەمیزاد و پەری کۆببنەوە بۆ ئەو مەبەستە بێگومان ناتوانن، هەروەها چەندەها نهێنی تریشی تێدایە، زاناکان لە هەندێکی دواون، هەندێکیشیان وتوویانە: هەر خوا خۆی زانایە بە نهێنی ئەو پیتانە.

﴿الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ۝١﴾ [یونس] سەرنجی سەرەتای سورەتی (البقرة) بدە، ئەم ئایەتانەی (لەم سورەتەدا هەیە بەشێکە لە) قورئانی پڕ لە دانایی.

﴿وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ ۝٤﴾ ئەم قورئانە لە (لوح المحفوظ)دا کە سەرچاوەی قورئان و هەموو کتێبەکانی تری خوایە زۆر بەڕێزو ڕێزدارمان کردووە و پڕمانکردووە لە دانایی.

هەموو ڕوون و ئاشکرایە و کۆنکرێتییەو هیچ واتا و مانا وتێگەیشتنێکی زیاتر هەڵناگرێت و ناوی ئایەتە مەحکەمەکانە، واتا ڕاشکاو یان وەستاوەکان.

دووەم: جۆری لەیەکچووەکانە قورئان بەگشتی لەیەك دەچێت سورەت و ئایەتەکان ئەمەش موعجیزەیەکی تری قورئانە خوای گەورە دەفەرموێت لە سورەتی الزمر ئایەتی ٢٣ دا دەفەرموێت:

﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ۝٢٣﴾ خوا جل جلا لە جوانترین و پیرۆزترین فەرمایشتی ناردۆتە خوارەوە کە ئەم قورئانەیە، (لە جوانی داڕشتندا) بابەتەکانی لە یەك دەچن، هەندێك باسیشی بەشێوازی جیاواز تیادا دووبارە بۆتەوە، جا کارکردی ئەم قورئانە ئەوەیە کە: تەزوو دەهێنێت بە گیان و پێستی ئەوکەسانەدا کە ترسی پەروەردگاریان لە دڵ و

دەروەندا هەیە، پاشان گیان و پێست و دڵیان نەرم و ئامادە و چالاك دەبێت بۆ یادی خواو خواپەرستی ئا ئەوە هیدایەت و ڕێنموویی خوایە کە هەر کەس شایستە بێت هیدایەت و ڕێنموویی دەکات بۆ پلەو پایە بەرزانە، ئەوەش کە ڕێبازی خوا ون بکات کەس نییە ڕێنموویی بکات.

ئەمەش لە ڕووی کواڵێتیەوە و پاشان مەبەستەوە قورئان هەموو لەیەك دەچێت و بێ ئەوەی جیاوازی لێ بکەوێتەوە خوای گەورە لە سورەتی النساء ئایەتی ٨٢دا دەفەرموێت:

﴿أَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ اخْتِلاَفًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾﴾ ئایا ئەوانە سەرنجی قورئان نادەن و لێکی نادەنەوەو لێی وورد نابنەوە؟ خۆ ئەگەر لەلایەن کەسێکی ترەوە بوایە جگە لە خوا بێگومان جیاوازیەکی زۆریان تیا بەدی دەکرد.

سێیەم: ئایەتە ناڕوونەکان کە پێویستی بە تەفسیری موفەسیر هەیە خوای گەورە ناوی ناون بە ڕاسیخون واتا ئەوانەی کە تایبەتن لەو بوارەدا و زانای خواناس و بیروباوەڕ پاکن، بەڕوونی لە ئایەتی ٧ سورەتی آل عمران دەفەرموێت:

﴿هُوَ الَّذِىَ أَنزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاء الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاء تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلاَّ اللّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِى الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلاَّ أُوْلُواْ الأَلْبَابِ ﴿٧﴾﴾

هەر ئەو زاتە قورئانی بۆ سەر تۆ (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم) ڕەوانەکردووە، گەلێك ئایەتی تێدایە کە دامەزراوو پایەدارو ڕوون و ئاشکران، ئەوانە بنچینەو بناغەی قورئانەکەن، هەندێکیشی تیایە کە واتای جۆراو جۆر هەڵدەگرێت و مانای فراوانی هەیە، جا ئەوانەی کە دڵیان دانەمەزراوو نەخۆشە و حەز بە لادان لە حەق و ڕاستیی دەکەن شوێنی ئەو ئایەتانە دەکەون کە مانای جۆراو جۆرو فراوانیان هەیە، بۆ ئەوەی فیتنەو ئاشوب و ناکۆکی و دووبەرەکی دروست بکەن، یا بۆ ئەوەی لێکدانەوەی هەڵەی بۆ هەڵبەستن، لە حاڵێکدا کە لێکدانەوەی ئەو جۆرە ئایەتانە هەر خوا خۆی دەیزانێت، جا ئەو کەسانەی کە لە زانستی دا ڕۆچوون دەڵێن: ئێمە باوەڕی دامەزراومان بە هەر هەموو (ئەو ئایەتانە) هەیە کە لە لایەن پەروەردگارمانەوەیە، فەرمایشتی ئەوە، (لە ڕاستی دا) تەنها خاوەن بیرو هۆشەکان یاداوەری و (سوودی) لێ وەردەگرن.

شیکارییەك لەبارەی ئەم سێ جۆرەوە تێگەیشت و هێنانەوەی نمونەی لەسەر جۆری ئایەتەکان.

ئەم ئایەتانە بەکۆی گشتی لەسەر ئەحکام و بیروباوەڕی ئیسلامی کێشە دروست دەکات لای خەڵکی پسپۆر لەو بوارەدا.

بەڵام لای زانا و موفەسیرە لێهاتووەکان، بەڵکو زیاتر ئیعجازی قورئان و جوانی و بەلاغەتی ڕوون دەبێتەوە.

لەسەر جۆری یەکەم ئەحکامە ڕاشکاوەکان کە بەڕوونی و ڕاشکاوانە یاسا و ڕێساکان باس کراون و هیچ تەفسیر و واتایەك هەڵناگرێت بێجگە دەقە ئایینەکە خۆی.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾﴾ [الحجرات] ئەی خەڵکینە ئێمە هەمووتانمان لە نێرومێیەك درسوتکردووە (کە باوکە ئادەم و دایکە حەوایە)، وە کردوومانن بە گەلان و تیرەو هۆزانی جۆربەجۆر، تا یەکتر بناسن و پەیوەندیتان خۆش بێت بە یەکەوە..بەڕاستیی بەڕێزترینتان لای خوا ئەوەتانە کە زۆرتر لە خواترسە و فەرمانبەرداری خوایە، بێگومان خوا زاناو ئاگایە بە هەموان.

﴿يا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُواْ رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾﴾ [البقرة] ئەی خەڵکینە پەروەردگاری خۆتان بپەرستن، ئەو زاتەی کە تێوە و پێشینانی تێوەشی بەدی هێناوە، بۆ ئەوەی ڕێبازی خواناسی و تەقوا و پارێزکاری بگرنە بەر.

﴿الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لاَ يَقُومُونَ إِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُواْ إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَن جَاءهُ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِ فَانتَهَىٰ فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُوْلَـئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾﴾[البقرة] ئەوانەی کە سوو دەخۆن، هەڵس و کەوتیان وەك ئەو کەسە وایە کە شەیتان

دەستی لێ وەشاندبێت (هەر لە دنیادا سروشتیی نین، لە قیامەتیشدا وەك شێت دەبن) چونکە ئەوانە دەڵێن: کڕین و فرۆشتن وەك سوو وایە (لە حاڵێکدا کە): خوا کڕین و فرۆشتنی حەڵاڵ کردوەو سووی حەرام کردووە، جا ئەوەی ئامۆژگاری پەروەردگاری پێ گەیی و وازی هێنا، ئەوەی دەستی کەوتووە، بۆ خۆی، کاری (لێ پرسینەوەشی) دەکەوێتە لای خوا، بەڵام ئەوەی دەست بکاتەوە بە سووخۆریی، ئا ئەوانە جێنشینی ناو ئاگری دۆزەخن و ژیانی هەمیشەیی تیادا دەبەنەسەر.

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَن تَسْتَقْسِمُواْ بِالأَزْلاَمِ ذَلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُواْ مِن دِينِكُمْ فَلاَ تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝٣﴾ گۆشتی مردارەوەبوو، خوێن و گۆشتی بەراز لێتان حەرام کراوە، هەروەها ئەو ماڵاتانەش کە سەردەبڕدرێن و ناوی غەیری خوای لەسەر دەبرێت، ماڵاتی خنکاویش، ئەوەش کە بە ئازارو لێدان مردار دەبێتەوە، یا دەکەوێتە ناو بیرێکەوە و مردار دەبێتەوە، ئەو ماڵاتەش کە بە شۆقی ماڵاتێکی کە مردار بوبێتەوە، ئەوانەش کە دڕندەی کێوی پەلاماری دابن و لێی خواردبن مەگەر بگات حەڵاڵە) بەڵام ئەو ماڵاتانەی کە لە شوێنی تایبەتیدا بۆ بتەکان

سەردەبڕدرێن ئەوانەش هەر حەرامە، هەروەها حەرامە سوێند خواردن و پشت بەستن بەو دارو تەختە بچوکانەی (کە خۆتان دەیتاشن و)، ئەو جۆرە کردارو ڕەفتارانە سەرپێچی و دەرچوونە لە (فەرمانی خوا). ئەمڕۆ (کە ڕۆژی عەرەفەیە) کافران نائومێد بوون لە دین و ئاینی ئێوە (ئیتر ناتوانن زاڵ بن بەسەرتاناو هەرگیز نوری خوایان بۆ ناکوژێتەوە) کەواتە لەوانە مەترسن بەڵکو هەر لە من بترسن ئەمڕۆ ئاین و بەرنامەکەتانم بە کۆتایی گەیاند، وە نازو نیعمەتەکانی خۆمم بۆ تەواو کردن وە ڕازیم بەوەی کە ئیسلام ببێتە بەرنامەو دین و ئاینتان. (جا لەگەڵ بڕیاردانی ئەو شتانەدا کە حەرامان کردووە) هەرکەس ناچار بوو لە گرانیی و برسێتیدا (وە مەترسی ئەوەی هەبوو بمرێت) دەتوانێت لەو شتانە بخوات کە حەرامان کردووە بەمەرجێك دەست درێژکار نەبێت و بەئارەزوو ژەمی زۆری لێ نەخوات و خۆی توشی گوناهو تاوان نەکات، بەڕاستی خوا لێخۆشبووەو میهرەبانە (بەبەندەکانی).

نمونەی تر یەکجار زۆرە...

جۆری لێکچووەکان لەگەڵ مرۆڤ دا و پێویستی بە زانا و تایبەتمەند هەیە کە تەفسیری بکات، زۆرێك لەم ئایینە لە ئەسماء و سیفاتی خوای گەورەدا.

کێشە بۆ خەڵکی دروست دەکات، بە ئارەزوو وویستی خۆیان تەفسیر بۆ ئەم جۆرە لە ئایەتانە دەکەن.

نمونەکان...

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُواْ بِمَا قَالُواْ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاء وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاء إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُواْ نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾﴾[المائدة] خوای گەورە دەستی هەیە، بەڵام ناکرێت تەفسیر بکرێت بەدەستی مەخلوق یاخود بە تەئویل واتا ماناکەی بگۆڕێت، بۆ هێز و توانا و یاخود ڕزق...هتد.

یاخود خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾﴾[الفتح] ئەوانەی پەیمان دەدەن بە تۆ (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم) لە ڕاستیدا پەیمانیان بە خوا خۆی داوە.. دەستی پیرۆزو بەتوانای خوا لەسەر دەستیانەوەیە (بە پشتگیری و یارمەتی) جا ئەوەی پەیمانەکە بشکێنێ و لێی پاشگەز بێتەوە، ئەوە لەسەر خۆی دەکەوێت، ئەوەش کە پەیمانەکە دەباتە سەرو پاشگەزنابێتەوە لێی، خوای باڵادەست ئەجرو پاداشتی گەورەی پێدەبەخشێت.

یاخود قاچی وا، یان پەنجەی خوا یاخود هەر شتێکی تر لەو جۆرە ناوانە کە خوای گەورە بۆ خۆی داینناوە.

ناتوانرێت تەفسیر بکرێت، بۆ نمونە یاخود هەر مانایەکی تر کە ناونراوە بە تەئویل، خوای گەورە لە سورەتی الشورای ئایەتی ١١ دا دەفەرموێت:

﴿فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾﴾ (خوایەك کە) بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوییە، هەر لە خۆتان هاوسەرانی بۆ سازاندوون، لە ئاژەڵ و مەڕو ماڵاتیشی جووت، (نێرو مێ)ی بۆ فەراهەم هێناون، لەو ڕێگەیەوە زاووزێ دەکەن و زۆر دەبن بۆتان، هیچ شتێك نییە لە وێنەی ئەو زاتە، هیچ شتێك لەو ناچێت (چونکە خوایە و بەدیهێنەرە، چۆن لە بەدیهێنراوەکانی دەچێت) لەهەمان کاتدا زاتێکی بیسەرو بینایە.

ئەم ئایینە زۆرێك لە خەڵکی و گروپ و مەنهەج و عەقیدەکان بەکاری دەهێنێت و هەمووی خۆیان بە فیرقە و طائفەی منصورە دەزانێت و لە ڕاستیشدا خوای گەورە زانایە پێیان، یان خۆی ناوزەد دەکات بە ئەهلی سونەت و جەماعە. تەنها لەوانیش نییە، بەهەرحاڵ دێمەوە ناو باسەکە.

کاتێك باسی خوا دەکەین جنسی خوا لە هیچ جنسیکی تر ناچێت، هەرچەندە ئەم وشە جوان نییە بەکاردێت بۆ خوای گەورە، بەڵام ناچارم بۆ تێگەیشتن لێرەدا بەکاری دەهێنم کە دەڵێن خوای پەروەردگار لە هیچ ناچێت، ئەوەی شت بێت مەخلوقە. خالق (الله) سبحان وتعالی، ئیتر چۆن دەتوانین وەسفی بکەین، کەواتە وەسفی بە قەڵەم و زمان و نوسەر و شاعیر و ئەدیب...هتد. ناکرێت چونکە کەس نەیدیووە تا بتوانێت وێنەیەك لە

مێشکیدا دابتاشێت، بیر لەهەرچی بکەیتەوە خوای گەورە پاك و بێگەردە و دوورە لەوەی تۆبیری لێدەکەیتەوە.

چونکە مەخلوق دەشێت نەشت دیتیبێت، هەر وێنایەکی بۆ داتاشیت، بەڵام زاتی پاکی دوورە لە شت دوورە لە جنسی مەخلوق، دوورە لە هەرچی بیرکردنەوەیەکی مرۆڤ، کەواتە باشترین حاڵەت ئەو وەسفەیە کە خوا کردویەتی، ئێمەش وەکو خۆی باسی دەکەین بەبێ زیاد و کەم.

بۆ نمونە لە زمانی عەرەبیدا کە دەوترێت (الحمد الله) سێ وەسف هەڵدەگرێت.

یەکەم: سوپاس گوزاری

دووەم: شوکرگوزاری

سێیەم: پاك گوزاری

واتا (الحمد و الشکور، الثناء) باشترین ووتە بۆ ستایش کردنی خوا.

الحمد الله چونکە خۆی وەسفی خۆی پێ کردووە

کە دێتە سەر دەستی خوای گەورە وەکو خۆی باسی دەکەین بێ زیاد و کەم چونکە لایەقە بە زاتی بەرزی.

بەگشتی سەلەفیەکانی ئێستا کە خۆیان ناوناوە سەلەفی لەم بوارەدا بەڕاستی نمونەن و عەقیدەیان باشە لەم بوارەدا، بەڵام کە ووردی دەکەینەوە لەگەڵیاندا ووێرانن لە ڕووی عەقیدەوە، بۆ نمونە

هەر سەلەفیەك باسی دەست و قاچ و چاوی خوای پەروەردگاری لێ دەپرسیت، ڕاستەخۆ دەڵێت (لیس کمثله شیء) وەکو خۆی باسی دەکەن بێ تەئویل و هیچ تەفسیرێکی تر وەکو ئەشعەریەکان بەگشتی تەئویل دەکەن، دوایش باسی ئەوان دەکەین پشتیوان بەخوا.

گومانی تێدا نییە کە سەلەفییەکان لەڕووی تەئویل و تەفسیر و باسەکانی الأسماء و سیفات، بەهێزترن لە ئەشعەری و ماتوریدی.

لە ئەهلی سونەت و جەماعە خاوەنی ٣ قوتابخانەی عەقیدەین واتا بیروباوەڕ.

- ئەشعەری: زۆرینەی ئەهلی ئیسلام ئەشعەرین: ابو حسن الاشعری
- ماتوریدی: بەدوای ئەشعەریەکاندا: ابو منصور ماتریدي
- سەلەفی: کە نزیکن لەبیروباوەڕی ابنو تیمیە و محمد کوڕی عبدالوهاب

هەروەها ئەهلی سونەت و جەماعە خاوەن چوار مەزهەبن

یەکەم: حەنەفی

دووەم: شافیعی

سێیەم: مالیکی

چوارەم: حنبلی

دەگەڕێینەوە ناو باسەکە عەقائیدەییەکانمان

کێشەی سەلەفییەکان ئەوەیە کە بەدەستی خوای پەروەردگار و چاوی و قاچی.. هتد دەڵێن سیفاتی خوای پەروەردگارە، هەدنێکیان زۆر ڕۆچوون و دەڵێن سیفاتی حەقیقی خوای گەورەیە.

پێویستە ئەوە بوترێت کە لە قورئاندا باسی سیفاتی خوای گەورە نەکراوە، بەڵکو لە قورئاندا بە الأسماء هاتووە. کێشەنییە دەتوانین بڵێین (سمیع) سیفاتی خوایە و زانایان ئەم پێناسەیان کردووە. (الرزاق) یاخود (الحکم) یان (قاسط) ئەمانە تاڕادەیەك دەشێت کێشەی نەبێت، هەرچەندە ووتمان لە قورئان نییە و نەمبینیووە بێجگە ووتەی زانایان، بەڵام لە سونەتدا وشەی سیفات هاتووە بۆ پەروەردگار نەك بۆ لاشە.

دەست، چاو، قاچ، گوێ، قسەکردن ئەمانە هیچ سیفات نین، بەڵکو لاشە پێك دەهێنن.

ئیمامی احمدی کوڕی حنبل باسی کردووە بە سیفات، زانایانی ئەهلی سونەت بەگشتی لەسەردەمی دوای ئیبنو تەیمییە هەندێك لە مەزهەبی ئیمام احمد واتا زانایانی ئەو مەزهەبە ئەم بیدعەیەیان دامەزراندووە و دەڵێن سیفاتە، کەواتە ئەوانیش بەهەڵەدا چوون.

گومان لەوەدا نییە کە ئەو دوو مەزهەبەی تر تەئویل دەکەن کە پێیان تەحقیقە واتا (التؤیل بمعنی التحقیق)..

لێرەدا زیاتر لەسەر ئەم بابەتە ناڕۆین ئەوەی کە گرنگە بیزانین ئەوەیە کە پەروەردگار خۆی پێناسەی خۆی کردووە و پێویستە ئێمەش بەو جۆرە بیناسین و باسی بکەین بەبێ زیاد و کەم.

چۆن دەتوانین بڵێین کە کەلامی خوا سیفاتە کە ئەهلی سەلەفمان شتی وایان نەوتووە، ئیمامی احمد کە پارێزەری ئەهلی سونەت بووە جەنابیان شتی وایان نەفەرمووە.

جۆری کۆتایی لە ئایەتەکان، ئایەتە ناڕوونەکان

لەڕاستیدا خودی ئایەتەکان بۆ خاوەن پسپۆرەکان ڕوونە، بەڵام خەڵکی دڵ نەخۆش و ژەنگاوی بەدوای ئەم جۆرەدا دەگەڕێت، بۆ خۆشکردی مەجلیس یان بۆ کافر کردنی خەڵکی یان بۆ ئەوە بڵێن قسەزانە..هتد.

نمونەی سورەتی النساء ئایەتەکانی ٧٨-٧٩ دەفەرموێت:

﴿أَيْنَمَا تَكُونُواْ يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ وَإِن تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُواْ هَذِهِ مِنْ عِندِ اللّهِ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُواْ هَذِهِ مِنْ عِندِكَ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللّهِ فَمَا لِهَؤُلاء الْقَوْمِ لاَ يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾﴾ (دڵنیا بن) لە هەرکوێ بن مردن یەخەتان پێ دەگرێت هەتا ئەگەر لە قەڵاو شوێنی سەخت و قایم دا بن، (دوڕوەکان) ئەگەر خێریان بێتە ڕێ دەڵێن: ئەمە لەلایەن خواوەیە، وە ئەگەر توشی ناخۆشی و زەرەرێك بێن (بە پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم) دەڵێن: ئەمەیان بەهۆی تۆوەیە، پێیان بڵێ: هەر هەمووی (هەرچی پێش دێت) لەلایەن خواوەیەو (بۆ تاقی کردنەوەیە) ئەوە بۆچی ئەو خەڵکە (باوەڕ لاوازە) هیچ شتێك تێناگەن و لە ڕاستیەکان حاڵی نابن.

﴿مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَى بِاللّهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾﴾ (ڕاستە) کە هەرچی بۆ تۆ

(وە بۆ هەر کەسێك پێش دێت) لە خێرو چاکە لە خواوەیە، وە هەرچی ناخۆشیەکیشت بۆ پێش دێت دەستی خۆتی تیایە (هەرچەندە بەبێ ویستی خوا ڕووناداتت، بەڵام پاداشتت هەیە ئەگەر خۆگر بیت) وە ئێمە تۆمان ناردووە (ئەی محمد صلی الله علیه وسلم) بۆ سەر خەڵکی بە پێغەمبەرایەتی (تا بیرو بۆچونیان ڕاست بکەیتەوە)، خوایش بەسە کە شایەتە بۆ ئەو مەبەستە.

ئەگەر تەماشای سەبەب نزول بکەین، واتا هۆکاری دابەزینەکەی ڕاستەو خۆی ڕوونەدەبێتەوە کە یەکەم وەڵامی کافرەکانە نەك دژ بەیەك بن ئەم دوو ئایەتە.

خوای گەورە لە سورەتی یونس ئایەتی ٩٤دا دەفەرموێت:

﴿فَإِن كُنتَ فِي شَكٍّ مِّمَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُونَ الْكِتَابَ مِن قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾﴾

ئەگەر تۆ (دەربارەی ئەو شتانەی کەبۆمان ڕەوانەکردووی لەبارەی نەوەی ئیسرائیلەوە) لە شك و گومانداى، پرسیار بکە لەو کەسانەی کە پێش تۆ لە (تەورات) شارەزان و دەیخوێننەوە (تۆ دڵنیابە) لە حەقیقەت و ڕاستەقینەت لەو بارەیەوە لەلایەن پەروەردگارتەوە بۆ هاتووە، بە هیچ شێوەیەك گومانت نەبێت و مەچۆرە ڕیزی گومانداراناوە.

ئەگەر بەچاوی ئاسایی تەماشا بکەین واتا پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) گومانی هەبووە لەوەی بۆی دابەزیووە! بەڵام هیچ پەیوەندی بە سەر ئەو مانایەوە نییە.

کۆتا ووتە لەم باسەدا ئەوەیە کە ئەو ئایەتانە تەفسیر دەکرێن لەلایەن زانایانی خواناسن کە ناسراون بە راسخون عیلم لەو بوارەدا (ابن تیمیە، ابن کثیر، ابن قیم، سعدي) لەو زانایانەن کە زیاتر زانایانی نجد لەو بوارەدا بەهێزن.

هەندێك زانیاری لەسەر مەفەسیرینی کۆن نوێ[ئەگەر مرۆڤ حەز بە خوێندنەوەی تەفسیری قورئان بکات دەبێت بزانێت چی گونجاوە لەگەڵ بیروبۆچوونیدا، وەکو تام و زەوقی مرۆڤ وایە تەفسیرەکانیش.

بۆ نمونە ئەوانەی قوتابی زانستە ئیسلامییەکانن بەگشتی تەفسیری ابن کثیر و طبری و قورتبي باشرینن.

بۆ ئەو کەسانەی حەزیان بە تەفسیری قورئانە لە ڕووی فیکر و ململانێی سیاسی و بوارەکانی سیستەمە کۆمەڵایەتیەکان باشترین تەفسیر ئەوەی سید قطب (في ضلال القرآن)ە یان تەفسیری (عاشور) کە طه ابن عاشور تونسی نووسیوویەتی یان تەفسیری (المنار) کە محمد رضا نووسیوویەتی.

تەفسیری عقڵانی تەفسیرەکەی (زمخشری و ئەبوبەکر ڕازی و زوهری)یە.

تەفسیری سەلەفیەکان (شیخ سعدی (تیسیر الکریم الرحمن)، تەفسیری شێخ عثیمین، محمد علی الشنقیطي).

نوێکان و نزیك لە موعتەزیلە باشترینیان شێخ شەعراوییە لەگەڵ د. محمد راتب النابلسي بەناوی

(الموسعة القرآن الكريم).

بەندی سێیەم

لەسورەتی الفاتحة بۆ سورەتی الناس

ئەم بەشەی کەلە سەری ئەدوێین بە تەنها مەملەکەتێکە، لە ڕاستیدا قورئان گەورەترە لە زانست، لە فیکر، لە فەلسەفە. هیچ شتێك نییە لەم بوونەدا پێوەر بکرێت بە قورئان، ئەوەندە بەسە کە بڵێین کەلامی خوای پەروەردگارە.

زۆر گرنگە کە تۆی خوێنەر لەوە تێبگەیت کە خوای موتەعال خالقی هەرچی مەخلوقە، گرنگە کە بزانیت کە ئەو زاتە قسەت بۆ دەکات، ڕێزی لێگرتوویت کە پەیام و نامەی بۆ ناردوویت وە داوات لێ دەکات کە نامەکەت بخوێنیتەوە بە دڵ و بە هۆشەوە لێی تێبگەیت، هیچ قەڵەمێك ناتوانێت لەوبارەیەوە بنوسێت و هیچ زمانێك ناتوانێت وەسفی بکات، بەڵام دەتوانین لە ووتەکانی تێبگەین. بۆ من و تۆی ناردووە کە لێی تێبگەین و کاری پێ بکەین نەیناردووە کە لە پەڕۆی سەوزێ بپێچین و ماچی بکەین، نەیناردووە کەلای سەری منالەوە دابنرێت یان بۆ مردوو بخوێنرێت، بەڵکو بۆ زیندووی ناردووە جا ئەگەر زیندوو بن و لەژیاندا بن و ئەتەوێت بە ئەبەدی بمێنیتەوە لە ژیاندا و خۆش بژیت لێی تێبگەو بیخوێنەرەوە.

وا بیخوێنەرەوە کە ئەو هەستەت بۆ دروست بێت کە پەروەردگار تەنها قورئانی بۆ تۆ ناردووە.

با چیتر لەوە زیاتر لەسەر بابەتی لاوەکی نەدوێین وەرن با بەیەکەوە بچینە ناو ناوەرۆك و جەوهەری باسەکانی ناو قورئان.

سەرەتا با چەند پرسیارێك لە خۆمان بکەین بۆ قورئان نوسراوەتەوە؟

بۆ قورئان بەو شێوەیەی ڕێکخراوە لە کتێبێکدا بۆ سورەتی فاتحە یەکەم سورەتە لە قورئان دا، لەکاتێکدا سورەتی علق دەبوو سەرەتا بوایە بۆ بەدوایدا سورەتی البقرة یە کەلە مەدینە دابەزیووە، بۆ ئەو سورەتانەی کەلە مەککە دابەزیوون لە کۆتاییدا زۆربەی نوسراوەتەوە، بۆ بە ١١٤ سورەت هاتووە، بۆ وەکو کتێبەکانی دەستنووسی مرۆڤ سەرەتا و ناوەند و کۆتایی نییە، بۆ هەست دەکەیت وەحدەتی بابەت یان باس لەدوای باس نەهاتووە، بۆ نمونە باسی بیروباوەڕ و قیامەت و پێغەمبەران و یاساو ڕێساکان و فیقهو ئوصول...هتد بۆ جیانەکراوەتەوە و بەشی بۆ دانەنراوە؟

زۆر پرسیاری تر لە مێشکی خوێنەری ووریا و ئاقڵدا دروست دەبێت، چۆن وەڵامیان دەست بکەوێت و لەکێ بپرسین؟

بێگومان وەڵامی هەموو ئەم پرسیارانە لە خودی قورئاندا هەیە، کتێبێکی زۆر عەجیبە تا بیخوێنیتەوە زیاترت پێ دەبەخشێت، بەدڵ لەگەڵیدا بە دڵ پاکت دەکات، بە ئەقڵ لەگەڵیدا بە ئەقڵ فراوان و بیرپاکت دەکات، بە چاوو دەنگ بیخوێنەرەوە پاداشت و نورت پێ دەبەخشێت، بە کردار بەکاری بهێنە

کەسایەتیت بەرز و بەڕێزت دەکات، کارگەی مرۆڤ دروست کردنە لەهەموو ڕوویەکەوە، بەڕاستی دەبیتە مرۆڤێ کە بەرزترین پلەت پێ دەبەخشێت.

سورەتی فاتحە و تیشکەکانی قورئان

سەرەتا دەبێت ئەوە باش بزانین کە ئەگەر قورئان خوێن نەبیت هیچ لەم بەشە تێناگەیت...

هەموو کتێبێك لە دنیادا پێشەکی هەیە، پێشەکی قورئان سورەتی فاتحەیە. خوای گەورە فێرمان دەکات سوپاسی بکەین لەبەرئەوەی فێری یەکتاپەرستی کردین کە بریتیە کە یەکتاپەرستی ڕبوبیەت و ئولوهیەت و ئەسماء و سیفات. فێرمان دەکات دەست پێ بکەین لەسەر ڕێگای پێغەمبەران و پیاوچاکان بڕۆین دووربین لەنمونە سەرلێشێواو گومڕا و نەزانانەی کە خوای گەورە لێیان توڕە بووە.

زۆر بە سادەیی ئەوە پێشەکی کتێبەکەی خوای گەورەیە، سبحان وتعالی.

سورەتی البقرة تەفسیری سورەتی الفاتحة لەهەمانکاتدا

سورەتی البقرة ڕوونکردنەوەی چەند پرسێکی گرنگە لەژیانی مرۆڤ دا.

یەکەم: فێرمان دەکات کە بزانین ئیمان واتای چییە.

دووەم: فێرت دەکات کە چەند جۆر مرۆڤ و جۆری بیروباوەڕی مرۆڤ هەیە، پێت دەڵێت ئەم زەوییە سێ جۆر مرۆڤی تێدا دەژی پێویستە بیانناسیت و خۆشت بناسیت، پێت دەڵێت مێژووت باوك و دایکت کێیە و لەکوێوە هاتویت و کارت چییە و دوژمنت کێیە، دوای ناسینی دوژمنەکەت فێرت دەکات وەکو گومڕاو سەرلێشیواو ئەوانە نەبیت کە خوای پەروەردگار لێیان توڕە بووە کە یەهود و نەساران.

پێی دەڵێت کە تۆ خاوەنی تایبەتمەندی خۆتی وەکو ئیماندار بەندایەتیەکانت تایبەتە بە خۆت لە هیچ کام لە ئایینەکانی تر ناچێت.

ئەگەر ئەوان خاوەن ڕۆژوون، ئەوا تۆ لەمانگی ڕەمەزاندا خاوەن ڕۆژوویت، خاوەن کتێبی تایبەت بەخۆتی، خاوەن قیبلە و ڕووگەی خۆتیت، تایبەت بە یاسا و ڕێسای خۆتیت.

ئەشێت تووشی برسێتی، ترس، پێ پارەیی، ناڕەحەتی ببیت، وەکو بێدین و کافر مەبە سوپاسی خوای لەسەر بکە، چونکە گەڕانەوەت بۆلای ئەوە.

خاوەنی حەج و دروشمەکانی حەج کە تایبەتن بە تۆی موسوڵمان، هەموو پێغەمبەران خاوەنی دینەکەی تۆن کە هەڵیبژاردووە کە شوێن کەوتنی محمد پێغەمبەرە (صلى الله عليه وسلم) کە فێری یاسا و پرنسیپەکانی ژیانت دەکات لە منداڵی و شیرخواردنەوە بۆ ژن هێنان و طەڵاق دان و مردن و ژیانت، فێرت دەکات ڕیباو سوسەلەمە نەکەیت، فێرت دەکات کڕین

وفرۆشتنت لە بازاڕ سەر ڕاستانە بێت، فێری ئەزموونی کۆمەڵێك لە پێغەمبەرانت دەکات.

تا لەکۆتاییدا فێرت دەکات پێکهاتەی ئیمان چییە، سەرەتا پێناسەی ئیمانی بۆ کردیت لەکۆتاییدا فێری پێکهاتەی ئیمانی کردی. پێت دەڵێت بەردەوام بە لە دوعا کردن، چونکە تاکە ڕێگای پەیوەندییە ڕاستەخۆ بەخوای پەروەردگارەوە .

هەروەها کۆی گشتی ئەم سورەتە باس لە دامەزراندنی دەوڵەتی مەدینە دەکات و فێریان دەکات کە زۆر ڕۆنەچن لە یاساو ڕێساکاندا ولەسەرخۆیان قورس نەکەن، هەر بۆیە ئەم سورەتە بەسورەتی مانگا ناسراوە، چونکە بەدواداچوونی ئەو مێژووەیە کە خوای گەورە داوای لێکردن کە مانگایەك سەربڕن بەڵام خۆیان لەسەرخۆیان قورس کرد. داوایان لێدەکات وەکو بەنی ئیسرائیل نەبن و پرسیار لەسەر شت زۆر نەکەن تا قورس ببێت لەسەریان، هەربۆیە زۆرێك لەزاناکان دەڵێن ئەم سورەتە ناوی (دولة المدينة)یەوە ڕەبت و گرێدانی ئایینی پێغەمبەر محمد (صلى الله عليه وسلم) بە باوکیەوە کە ابراهیم-ە.

کۆی گشتی بونیادی تاك و کۆمەڵگایە ئەم سورەتە و داوایان لێ دەکات وەکو بەنی ئیسرائیل نەبن.

سورەتی آل عمران

بەهەمان شێوە تەواوکەری سورەتی الفاتحة و البقرەیە، ئەگەر بەدرێژی باسی بەنی ئیسرائیل لە البقرەدا کراوە، لێرەدا تەواوی دەکات و باسێکی دوروودرێژی نەسارا و بنەڕەتی نەسارا دەکات، کەلە ئالوبەیتی عیمران و خێزانەکەیەوە دەست پێدەکات بۆ زەکەریا و یەحیا، پاشان داوا دەکەن کە منداڵیان ببێت بۆ ئازادی بەنی ئیسرائیل کە قودس کەوتبووە زێد و دەسەڵاتی ڕۆمەوە، لێرەوە مێژووی ئەهلی کیتاب باس دەکات، لەهەمانکاتدا دوای پێغەمبەراکانیان گەلەکانیان گەندەڵ و فاسد و خراپەکار دەرچوون.

خوای گەورە ئاماژە دەکات بەوەی کە متمانەی دینارێکیان پێ نەکەین چونکە ئەهلی خیانەتن و درۆزنن بەناوی خواوە قسەدەکەن و حەڵاڵ حەرام دەکەن و بە پێچەوانەشەوە. ئەهلی ئیسلام فێردەکات جیاوازی نەکەن لەنێوان پێغەمبەراندا، چونکە هەموویان موسوڵمان و خاوەن ئاینی ئیسلام بوون، پاشان هەڕەشە و توڕەبوونی ئەهلی ئیسلام بەوەی کە دژایەتی دینکەی دەکەن و دیسانەوە دڵنیایی ئەهلی ئیسلام بەوەی کە سەرچاوەی ئایینەکەیان لە ئیبراهیمەوەیە، هەر ئەویش بونیادی کەعبەی کردووە.

لەهەمووی گرنگتر ئیمتیازی خەیرئومەتی دایە موسوڵمانان بەو مەرجەی خزمەت بە خەڵکی بکەن بە گشتی و بانگەواز بۆ دینی خوای گەورە بکەن، ئەفزەڵیەتی لە یەهود وەرنەگرت بەوەی کە موسوڵمانن وەك ئەوان نەبن و دەست بگرن بە حەبلی خواوە کە ئایینەکەیەتی، تەفرەقە و جیایی نەکەن هەمیشە ئەمر بە چاکە و نەهی لە خراپە بکەن.

ئاگاداریان دەکاتەوە لەو موسیبەتەی دنیا کە بەهۆکاری دنیا و پارە و سەروەت و ئافرەت بچێتە ناو دڵیانەوە ئەدۆڕێن و کافر زاڵ دەبێت بەسەریاندا، پێچەوانەکەشی پابەند بن بە دینی خواوە سەرکەوتوو دەبن، ئەگەرتووشی ئەو حاڵەتەش بوون با تۆبە بکەن و بگەڕێنەوە بۆلای خوا، بە دڵنیاییەوە خوای گەورە هاوکارییان دەکات بە سەربازانێك کە بە خەیاڵیشیاندا نەهاتووە، پاشان داوایان لێدەکات کە گرنگی بدەن بە ڕاوێژ کردن و قیامەت لەبەرچاویاندا بێت. ئاراستەی ئەم سورەتە بەهەمانشێوە زیاتر بۆ کۆمەڵگاو جومگەکانی دەسەڵاتە، تا لەناو دەسەڵات دا گەندەڵی دروست نەبێت و ڕێکیان دەخەنەوە بەئیمانەوە، بەکۆی گشتی ئەم سورەتە بونیادی دەسەڵاتدارانی دەوڵەتی ئیسلامییە.

سورەتی النساء

بەدڵنیاییەوە تەواوکەری هەر سێ سورەتەکەی دوای خۆیەتی، چونکە وەکو ئێستا کە دەبینن مافەکانی ئافرەت پێشێل کرابوون، خوای گەورە ئەم سورەتەی دابەزاند بۆ پاراستنی مافەکانیان لە سیستەمی ئیسلامیدا هەموو یاساکان لەمارەیی و میرات و هاوسەرگیری بە شێوەی حوکمی ئیسلامی بۆ داڕشت لە دوڵەتی ئیسلامدا و باری کەسێتی ئافرەتەکانی چەسپاند لە یاساکانی دەوڵەتدا.

لە ئێستادا بەناوی مافەوە ئافرەتانیان هەرزان فرۆشکردووە، ئافرەتیش بەهۆکاری سۆز و عاتیفەوە بڕوا بە داوێن پیسەکان کردووە، داوای یەکسانی

ژن و پیاو دەکەن. بەڵام ئیسلام داوای دادپەروەری نێوان ژن و پیاو دەکات کە بەداخەوە ئەم دوو چەمکە ڕوون نەکراوەتەوە بۆ خەڵك، لەم سورەتەدا سیستەمی ئیسلامی و چەسپاندنی یاساکان لەناو سیستەمی ئیسلامیدا ڕێك دەخات، بەڵام لە ئێستادا سیستەمی یەکسانی بەناوی یەکسانیەوە ڕەخنەی لێیگرن و بڵێن مافی ئافرەت پێشێل کراوە کە لە ڕاستیدا پێچەوانەکەی ڕاستە، واتا ئیسلام یەکسانی بە دادپەروەری نازانێت.

بێجگە لە یاساکانی باری کەسایەتی دیاردە کۆمەڵایەتییە ناشرینەکان دەست نیشان دەکات وەك مەی خواردنەوە و خواردنی مافی ئافرەتان و دەست بەسەراگرتنی مافەکانی هەتیوو.. هتد. دەستنیشان دەکات و بەیاسا ڕێکیخستووە بۆ دەوڵەتی ئیسلامی.

سەرلەنوێ کۆمەڵێك یاسای ناودەوڵەت دابەزیووە، نمونەی پاراستنی خەڵکی و ئاسایشیان هەروەها ئەحکامەکانی نوێژ و تەیموم و نوێژی ترس و دڵنیاکردنەوەی دەسەڵاتی ئیسلامی لە یەهود و نەسارا کە جێگای متمانە نین لەگەڵ موشریکەکاندا بەگشتی، بیرخستنەوەی موسوڵمان و ئاگادار بوونیان لە جاسوس و مونافیقەکان و سیفەتەکانیان دەستنیشان دەکات.

بەگشتی ئەم سورەتە بۆ بەهێزکردنی سیستەمی ئیسلامییە لەڕووی یاساکانی باری کەسایەتی و مافی ئافرەت لەو دەوڵەتەدا و ئاگاداربوونی موسوڵمان لە دوژمنایەتیەکانیان.

تا ئێستا ئەم سێ سورەتەی کە باسمان کرد هەموو پەیوەندی سەرەکیان بە دەوڵەتی ئیسلام و خیلافەتەکەوە هەیە.

سورەتی المائدة

ئەگەر سورەتەکانی ڕابردوو قسەو باسی لەسەر یاسا و ڕێساکانی دەوڵەت و سیستەم و باری کەسێتی و مافەکان بەگشتی قسەی لەسەر کردووە بە یاسا لەو سیستەمە ئیسلامییە ڕێکی خستەوە لەم سورەتەدا تەعلیماتی زیاتر و زانیاری زیاتر لەسەر یاساکان و چاکەکردن لەگەڵ هاوڵاتیانی ژێر دەسەڵاتی سیستەمی ئیسلامی بەگشتی، ڕوونکردنەوەی هەندێك ئەحکامی عیبادەت و موعامەلات، ڕاستگۆیی لە شاهیدی دان و چاکەکردن، زیاتر سورەتەکانیٚ پێشوو لەگەڵ دەسەڵات ئەدوا، لێرە لەگەڵ خەڵکی بەگشتی ئەدوێت و داوای سەر ڕاستی و باشەیان لێدەکات، تا هاوڵاتی لەو کۆمەڵگایەدا نمونەی بێت.

دیسان ئاگاداری خەڵکی دەسەڵات دەکاتەوە کە وەکو نەسارا و یەهود کە وەکو ئەوان نەبن، چونکە نەساراکان هەمیشە بەدوای شەهوەتەکانیانەوەن، دەیانەوێت سکیان تێر بکەن، بەدوای هونەری ژیانەوەن، ئامازە دەکات بۆ ئەم سیستەمە ئیسلامییە دووربن لە کردار و ڕەفتاری مەسیحی و ڕێك پێچەوانەیان بن.

پاشان ئاگاداری خەڵکی دەکات کە حوکم بە یاساکانی خوا بکەن بە ئارەزوو وویستی خۆیان حوکم نەکەن باوەکو یەهود و نەسارایان لیٚ نەیەت کە تەورات و ئینجیل کە ئەوان پشتگوێیان خست، خوای گەورە لە قورئاندا

بۆ موسوڵمانانی زیندوو کردووە، وەکو نمونەی دەستی دز و کۆمەڵێك یاسا و ڕێسای تری دەوڵەت.

کۆتایی سورەتەکە بەبیرخستەنەوەی ئیمان و قیامەت و ناوی ناوە بە سفرەوخوان لەبەر ئەوەی مەسیحییەکان، هەمیشە بەدوای سکیانەوە بوون، لەگەڵ پێغەمبەرەکانیاندا عیسی، داوای لێخۆشبوون و بەهەشت ناکەن، بەڵکو داوای خواردن دەکەن لەخوا، ئەمەش زیاتر شەهوەت بازی ئەهلی کیتاب دەردەخات.

سورەتی الأنعام

ئەم سورەتە تەواوکەری سورەتی دوای خۆیەتی، لێرەوە یاسای نوێ لە باسەکانی ژینگە و سەربڕینی ئاژەڵ و گۆشت و بەخێوکردنیان لەناو دەوڵەتی ئیسلامی بەگشتی یاسای سامانە ئاژەڵیەکان و چەسپاندنی بە یاسا و هەروەها سامانە سروشتییەکان ڕێك دەخات لە دەوڵەتی ئیسلامیدا.

لەهەمانکاتدا چەسپاندنی ئایدۆلۆژیای ئیسلامی لەناو دەوڵەتی خیلافەت دا، کە بریتییە لە مەنهەجی بیروباوەڕ لە چەسپاندنی خەڵکییەوە لەناو خاکێك، کە ئەم سێ توخمە (بیروباوەڕ، خەڵك، خاك) دەبنە ئایدۆلۆژیا یان ئیسلام ناوی ناوە بە مەنهەجی ئیسلامی بە یاساکردنی ژیانی پێغەمبەران

و چەسپاندنی عەقیدە و بیروباوەڕ لەناو خەڵکیدا، گرێدانەوەی هەرچی مەخلوقە بە خالقەوە، واتا خوای گەورە بەدیهێنەری هەموو شتێکە.

ناسینی دوژمنە سەرەکیەکەت کە شیتانەو نەفسی خۆتە، دوورکەتنەوە لە زوڵم و زۆرداری کە ئاراستەی دەوڵەتە بەهەمان شێوە ناساندی چەند پێغەمبەرێکە، کە ڕەمزی ئەم ئومەتەن، چۆن هەر ئومەتە خاوەن ڕەمزی تایبەت بە خۆیەتی بۆ نمونە ئەمەریکا خاوەن ڕەمزەکانی خۆیانن کە لە جۆرج واشنطن-ەوە دەست پێ دەکات تا جۆبایدن. داڵە سپییەکەیان ئەستێرەی ویلایەتەکانیان، ئیسلام و ئەم ئومەتەش خاوەن ڕەمزەکانی خۆیانن کە پێغەمبەران و پیاوچاکان و دادپەروەرییانە لەسەر زەوی.

سورەتی الأنعام واتا ئاژەڵەکان بە هۆکاری ژینگە و پاراستنی ژینگە ئەو ناوەی لێنراوە، کە بەدڵنیاییەوە ئەم سورەتەش زیاتر پەیوەندی بە دەوڵەت و سیستەمی خیلافەتی ئیسلامییەوە هەیە، ئاماژەیە بۆ پاراستنی ژینگەی ناو دەوڵەتی ئیسلامی و دەسەڵاتەکەی.

سورەتی الأعراف

ئاراستەی گرنگی ئیمانی بۆ دەوڵەت و هاونیشتمانانی، سەرەتا دەیەوێت بەباسی لەناوبردنی گەلانی ڕابردوو خەڵکی دەهەژێنێت کە بە دەسەڵات و هێزی خۆیان نەنازن.

پاشان بیرخستنەوەی دوژمنە گەورەکەیە لە سەرەتاوە لەسورەتی البقرەدا باسی دروست بوونمانی کردووە کە چۆن شەیتان لووت بەرز بوو لە ئاست فەرمانی خوادا، خوای گەورە لێرەدا باسەکە تەواو دەکات، بیری خەڵکی دەخاتەوە کە شەیتان دەیەوێت ڕووتتان بکاتەوە تا عەورەتی یەکتر ببینن، ئاماژە بەوە دەکات کە تێکەڵی دروست نەبێت و حورمەتی عەورەتی پیاو و ژن پارێزراو بێت و دوور بن لەڕووتوقوتی.

پاشان ئاراستەی کۆمەڵگایە بە دیمەنەکانی قیامەت و ئەهلی بەهەشت و جەهەنەم لەم سورەتەدا زانیاری نوێی غەیبییان پێ دەگات لە ئەهلی ئەعراف بوونی هەیە، چۆن بەرخوردیان لەگەڵ دەکرێت.

ئینجا بە پلەبەندی شوێن و زەمەن ناساندنی پێغەمبەران و داواکاریان و بۆچی هاتووە چییان داوا کردووە لە خەڵکی و بەرەو کوێ دەگەڕێتەوە.

کە ناساندنی ئەو ڕەزامەندییە بە شێوەیەکی مێژووی و دیاردە خراپەکانی گەلەکانیان کە بێتە ئەزمونێك بۆ ئومەتی موسوڵمان.

لێرەوە ئاماژەیەکی تری نوێ دەردەکەوێت کە کۆمەڵێك مەخلوقی تر وەکو ئێمە داوای عیبادەتیان لێکراوە و چاك و خراپییان هەیە، کە ناویان جنۆکەیە.

بەگشتی ئەم سورەتە داوا دەکات کە خەڵکی خاوەن بیروباوەڕی یەکتاپەرست بن دوور لە شیرك و هاوبەش دانان بن، چونکە کاری هەموو پێغەمبەران بووە.

لە ئەرکی دەوڵەتەوە دەست پێ دەکات بۆ کۆمەڵ و تاك.

سورەتی الأنفال و التوبة

ئەم دوو سورەتە زۆرێك لەزانایان دەڵێن یەکێکن، بەڵام ئەم دوو سورەتە پڕە لە یاساکانی جەنگ و یاسای موجاهیدان و ئادابی جیهاد و موجاهیدین. یاساکانی خومس و پاشان سەرکەووتن و هەوڵدان بۆ تەمکین.

بەگشتی باسە لە دەزگای سەربازی لە ئیسلامدا هەروەها دامەزراندنی دەزگای سیخوڕی، دزی، جاسوس و مونافیقەکان، وەرگرتنی زانیاری و صفاتی سوپای سەرکەوت و بە پێچەوانەوە.

ئەم دوو سورەتە پەیوەندی هەیە بە خیلافەتەوە.

ئەم ٧ سورەتەی باسمان کرد واتا لە البقرة تاکو الأنفال زانایان دەڵێن ناسراوە لە قورئاندا بە (سبع المثاني) هەرهەمووی پەیوەندی بە دەوڵەتی ئیسلامی و سیستەمی ئیسلامییەوە هەیە کەمتر لەسەر تاك قسەی کردووە، بەڵکو ئاراستەکانی بۆ کۆمەڵگا و دەسەڵاتەکە.

زۆرێکی تر لە زانایان دەڵێن (سبع المثاني) سورەتی الفاتحة.. هتد.

من پێم وایە قسەی هەموویان ڕاستە هەردوو هەواڵەکە کۆدەکەمەوە و دەڵێم ئەم ٧ سورەتە باسمان کرد تەفسیری سورەتی الفاتحة.

سورەتی یونس، هود و یوسف

ئەم سێ سورەتە پەیوەندیان هەیە بەسەر ئاراستەی تاکەوە لەدوای بونیادی دەوڵەت پێویستە ئاراستەی بونیادی تاك بەردەوام بێت. تاکو ئەو دەسەڵاتە جیل دوای جیل بەهێزتر و پڕشکۆ تر دەبێت، ئەگەر تەماشای دەسەڵاتی ئیسلامی و بەردەوامی ئەو سیستەمە خیلافییە بکەین کە نزیکە ١٣٠٠ ساڵ بەردەوام بووە، هۆکاری ئەوەبوو کە خەڵکەکەی سیستەمەکەیان دەویست و ڕازی نەبوون بە سیستەمی تری دنیایی، بۆیە ئێستاش موسوڵمانان توانای حوکمڕانیان نییە، چونکە ئاراستەی تاکی موسوڵمان عەلمانیەت دەیکات، بەهەموو دەزگاکانی بۆیە ئەگەر بەکەسێك بڵێیت دیموکراتی کوفرە و لە ئیسلامدا بوونی نییە، لەوانەیە قسەت پێ بڵێت و بەدواکەوتوو کۆنەپەرست ناوت ببات.

ئەم سێ سورەتە ئاراستەی تاك دەکات لەناو کۆمەڵگای ئیسلامدا لەچەند ڕوویەکەوە، خوای گەورە پێغەمبەرایەتی محمد (صلى الله عليه وسلم) و پێغەمبەران بە گشتی دەردەخات، پاشان پەیامەکەیان دوای ئەوە ناساندنی یەکتاپەرستی لەڕووی ڕبوبیەت واتا تەنها خوا خالقی ئەم بوونەیە، دوورت دەخاتەوە لە فیکرە کوفرییەکان وەکو دیالێکتیك و ئەفەلەیشن و داروینی و مارکسی...هتد.

موحتاجی مرۆڤ دەردەخات کە پێویستی بەخوای پەروەردگارە، پاشان قەزاو قەدەری خوایی کە ستراتیژی ئەم کەونەیە و گەڕانەوە بۆ قیامەت

بەشێك لە ئاشکرا کردنی دیمەنەکانی بەهەشت، دۆزەخ، ڕێگای هیدایەت و ڕێنوێنی.

هاتنی پێغەمبەران و بانگەوازەکەیان بەبێ ئەوەی داوای ئەجرو پارە و پاداشت لە مرۆڤ بکەن، گەورەی قورئان و موعجیزەکانی لەناوچوونی گەلان ئەگەر شوێن پێغەمبەرەکەیان نەکەون، نمونەی چەندین پێغەمبەر هاتووە کە گەلەکانیان لەناو چوون، سەرکەشی و ملهوڕی بێباوەڕی مرۆڤ بەرەو هەڵدێر دەبات.

ڕێزگرتن لە میوان و ئادابە کۆمەڵایەتیەکان بەگشتی و لەناوبردنی خەڵکی بەدیاردە سروشتییەکان و ئاگادار کردنەوەی خەڵکی لە قیامەت و دیمەنەکانی، پەیوەندی بەردەوام لەگەڵ خوادا بۆ ئەوەی ئاراستەی باش بکرێت و ئەخلاقی مرۆڤ ڕەبانی بێت، دوورکەوتنەوە لەهەوڵدان بۆ بەدەست هێنانی سەروەت و سامانی زۆر تاکو خەڵکی پێ بچەوسێنێتەوە، خۆشەویستی باوك و دایك بۆ منداڵ و بەپێچەوانەوە ڕێزی منداڵ لە دایك و باوك.

دووری و وون بوون گریان و ناڕەحەتی و دەربەدەری هەمووی تاقیکردنەوەی خوایە، کێ تێیدا سەرکەوتوو دەردەچێت، دوورکەوتنەوە لە بەغیلی و ڕیایی و خۆوویستی، زوڵم لێکردن و زیندانی کردن و بەکارهێنانی مرۆڤ بۆ مەرامەکانی دەوڵەمەند و خاوەن دەسەڵاتەکان.

پاشان دیاردەکانی کۆمەڵگا وەکو داوێن پیسی و چاوبڕکێ و خیانەتی هاوسەر و گەڕان بەدوای لەزەتەکانی شەهوەت، زوڵم کردن بەهۆکاری

دەسەڵات، چەوسانەوەی خەڵکی بەگشتی، هەوڵدان بۆ گۆڕانکاری دیاردە قیزەونەکانی کۆمەڵگا.

هاوڕێیەتی کردنی خەڵکی لەسەر بنەماکانی دینداری و خواناسی، لەهەر جێگاو پۆست و پلەو کارێکدا بێت، پێویستە بانگەواز بکەین بۆ دینی خوا.

هەوڵدان بۆ زانست، ناساندنی جۆری نەفسی مرۆڤ کە حەزی لە بەدەست خستنی هەموو شتێکە بۆ خۆی، واتا ئەنانیەت و خۆویستی

ئاراستەی تاکەکانی ناو دەسەڵات ئەگەر بەرپرس بوویت، پێویستە بەڕەحم و خواناسانە کارەکانت ئەنجام بدەیت، دوور بیت لە لوت بەرزی و خۆبەزلزانین.

مرۆڤی موسوڵمان ڕۆحی تۆڵەسەندنەوەی نەبێت لە براکانی، بەخشندە بێت لەهەموو باروگوزەرانێك مرۆڤ پێویستە ڕازیبێت بە حوکم و یاساکانی خوای پەروەردگار.

سکاڵا و شکات کردن بگەڕێنیتەوە بۆلای خوای پەروەردگار، هەرگیز مرۆڤ تووشی یەئس و مەئویسی و بێ ئومێدی و بێهیوایی نەبێت.

هەرسێ سورەتەکە بەدوای یەکدا بەناوی سێ پێغەمبەرەوەیە کە ئەوەی باسمان کرد لەژیانی هەرسێکیاندا ڕەنگدانەوەی هەبووە، بگرە زیاتریش کە مرۆڤی لەسەر پەروەردە دەبێت.

سورەتی الرعد

پەیوەیدنی ڕاستەوخۆی هەیە بەو سێ سورەتەی دوای خۆی لەم سورەتەدا باسی هیچ پێغەمبەرێك و هیچ بەسەرهات و بەدواداچوونێکی تێدا نییە.

ئەم سورەتە باسی دەسەڵاتی خوای گەورەیە لەگەڵ نیعمەتەکانی و ترساندنی تاکە بەگەڕانەوەی بۆ قیامەت، قورئان کە ئاراستەی خەڵکی دەکات بەچاکە و باشە و دووریان دەخاتەوە لەکاری گەندەڵی و خراپە لەبەرانبەر ئاراستەکاندا، هەڕەشە و پاداشت هەیە.

ئەم سورەتە پێمان دەڵێت ئەگەر مرۆڤ نەترسێت و هۆکاری نەبێت بۆ ترساندنی و پاشان چاوەڕوانی پاداشت نەبێت، زۆر دڕندە و خراپەکار دەردەچێت، هەربۆیە بەو ئاراستەی کە قورئان دەیکات پێویستە مرۆڤ بگۆڕێت، تا کۆمەڵگاکەش بەگشتی بگۆڕێت.

هیچ کەس و دروستکراوێکی تر توانای دەسەڵاتی خوایان نییە، بۆیە ئەم سورەتە باس لەو مەخلوقە ترسناکانە دەکات کە دەشێت ئازاری مرۆڤ بدات، باران، لافاو، هەورەبروسکە، بورکان و ئاگر و ماڵوێرانی...هتد.

لەبەرانبەریدا کۆمەڵێك نیعمەت کە خوای گەورە سەرنجی مرۆڤی پێ ڕادەکێشێت و دەفەرموێت ئەو هەموو جۆرە میوەیە لەیەك خاك و بەیەك ئاو چەندین جۆرتان بۆ بەرهەم دێت.

کۆتاییەکەی بەوە دێت کە مژدەی بەهەشت بۆ ئەو کەسانەیە کە هاوبەش بۆ خوا دانانێن و دان دەنێت بە پێغەمبەرایەتی محمد (صلی الله علیه وسلم) و پێغەمبەران بەگشتی، بەڵام هەرچی تێدایە و ئەوەشی کە دەبێت مرۆڤ پابەند بێت بەیادی خوا و زکر تا دڵئارامیش بێت.

سورەتی ابراهیم

هاوشێوەی سورەتەکانی یونس، هود و یوسف-ە، بەڵام لەنێوانیاندا خوای گەورە بە سورەتی الرعد ئاراستەی خەڵکی دەکات کە پابەند بن بە ئادابە کۆمەڵایەتیەکان و عیبادەتی خوای گەورە بکەن، تا نەبنە سوتەمەنی دۆزەخ.

سورەتی ئیبراهیم تەواوکەری ئەو سێ سورەتەی ترە بۆ ئاراستەی کۆمەڵگا تەنها لەم سورەتەدا باسێکی نوێی تێدا هاتووە کە دەفەرموێت دوژمنانتان لە فێڵ و پیلاندان، کە فێڵ و پیلانیان زۆر بەهێزە و شاخ دەتوێنێتەوە.

پێیان دەڵێت ئەوە پەروەردگارە ئاگاداره بەسەرمانەوە و لە فێڵ و پیلانی ئەو خوانەناسانە دەمانپارێزێت، لە کۆتاییدا بیرمان دەخاتەوە خەڵکی خاوەن فیکر و هزر و هۆش لەم قسانە تێدەگات و خوا بەتەنهایی دەپەرستێت.

سورەتی الحجر

بە پێچەوانەی سورەتەکانی یونس، هود، یوسف و ئیبراهیم ئاراستەی ئیماندار بوو لە بوون بەکافر، سورەتی الحجر واتا گەلی ثمود کە پێغەمبەرەکەیان صالح (علیه والسلام) هەموو ئاراستەی کافرەکانە کە چییان لێبەسەر دێت، لە کۆتاییدا سەرکردەی کافرەکان داواکاری لە شەیتان دەکات کە هەموویان بە ملهوڕی و سەرشۆڕی لە دۆزەخ دەخزێنرێن.

خوای پەروەردگار لەدوای ئەوە ئاگاداریان دەکاتەوە و کاتیان پێ دەبەخشێت و دڵنیایان دەکاتەوە کە توانای گۆڕانکاریشیان نییە، لە قورئان و دینەکەیدا مەگەر لە خەڵکەکەدا، هەندێکیان هیدایەت وەردەگرن بەڵام ئەوانیتریان شوێنکەوتووی شەیتان و لووت بەرزن هەر بۆ ناو ئاگر باشن.

لە کۆتاییدا خوای گەورە سوێند بە تەمەنی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەخوات کە کافرەکان دەمرن و دەچنەوە لای پەروەردگاریان و حیسابیان لەگەڵ دەکات.

سورەتی النحل

ئەم سورەتە باسەکانی سەرەتای بەدڵنیابوون بەهاتنی قیامەت دەست پێدەکات، پاشان بیر خستنەوەیە کە قیامەت هەیە کۆمەڵێك زانیاریمان پێ دەبەخشێت لەسەر ووجود، پاشان کۆمەڵێك نیعمەتی یەکجار زۆر لە

گەردوون دا و ئەم خاکەی خۆمان لەسەری دەژین، دروست بوونی مرۆڤ پاشان لە جۆری ئاژەڵە بەهێزە چوارپێکان و سود وەرگرتن لێیان و ئاوو خاك و کشتوکاڵ و جۆرەکانی میوە..هتد.

هەموو بۆ ئەوەی بزانێت مرۆڤ خوای گەورە خۆشی ئەوێت کە مرۆڤ لەم گەردوونەدا کردۆتە سەنتەر هەربۆیە ئەم هەموو نیعمەتەی پێبەخشیوە.

لەدوای باسی ئەو هەموو نیعمەت و چاکەیە، خوای گەورە بیریان دەخاتەوە بەگەڕانەوە بۆلای و دوورکەووتنەوە لە هاوبەشدانان، ئەوانە هاوبەش دادەنێن بۆ خوا، خوای گەورە دیمەنێکمان نیشان دەدات لە دۆزەخییەکان وە دیمەنێکیشمان نیشان دەدات لە بەهەشت و ئەوانەی کە سوپاسگوزار بوون لەسەر نیعمەتەکانی خوای گەورە. کۆمەڵێك نیعمەتی خوای گەورە وەکو شیر و هەنگوین، جۆرێك لە شەربەت و خواردنەوە و ترێ و خورما. هەموو ئەمانە ئامازەیە بۆ مرۆڤی موسوڵمان کە بانگەواز بکات، خاوەن فیطرەتی پاك بێت، تا بەرهەمەکەشی پاك و بێگەرد بێت و تێکەڵاوی شتی پیس نەبێت و فیطرەتەکەی تێك بچێت.

داوا دەکات کە درۆ بەدەم خواوە نەکەن لە خۆتانەوە حەرام حەڵاڵ مەکەن یان حەڵاڵ حەرام بکەن.

ئەم سورەتە لەکۆتاییدا بەدواداچونێکی کورتی کردووە بە حەزرەتی ئیبراهیم.

شوکرانە بژێری نیعمەتەکانی خواوەند و دووربووە لە شیرك و هاوبەشی دانان، بانگەوازی بۆ دینی خوا کردووە . ئێوەش شوێنکەوتووی ئەو دینەی

ئیبراهیم کە گەردن کەچی و موسوڵمان بوو بۆ خوای پەروەردگار و بانگەوازی کردووە بۆ دینی خوا.

لە کۆتاییدا دەیکاتە ئەمر لەسەر گشت موسوڵمانان واتا فەرزە کە بانگەواز بۆ دینی خوا بکەن بە حیکمەت و ئامۆژگاری باش، بتوانن ڕووبەڕووی جاهیل و عەلمانی و مولحید ببنەوە بە باشترین شێوە.

سورەتی الإسراء و الکهف

دوو سورەتی ئەقڵانییە بابەتێکی نوێ لەسەرەتاکەیەوە دەست پێدەکات کە چۆن پێغەمبەری خوا بۆ ئیسراء و میعراج، ئەم موعجیزەی پێغەمبەری خوا بگرە ئیعجازە. لەکاتێکدا پێغەمبەر گەڕایەوە لە میعراج بە ئەبو دەرداءی فەرموو: ئەبو دەرداء پێغەمبەرەکەت هەندێك لە ڕەنگی بینی لەئاسماندا کە لەزەویدا نییە!

ئێستا دەزگای ناسا بەئاشکرا و بێ پەردە لە وێب سایتەکەی خۆیان بڵاویان کردۆتەوە کە هەندێك ڕەنگ لە ئاسمان هەیە لە زەویدا بوونیان نییە.

دڵنیابوون لەسەر هێز و دەسەڵاتی موسوڵمانان دەکاتەوە پاشان کاری چاکە وە خودی قورئان یارمەتی ئەو کەسانە ئەدات کە بەدوای دەسەڵاتەوەن، بەڵام بۆ چەسپاندنی شەرعی خوا، بیرخستنەوەی هەندێك ئادابی کۆمەڵایەتی ڕێزگرتن لە دایك و باوك، ناسینەوەی دوژمنەکەت کە

شەیتانە، ئاگادار بوون لە نەفس، ڕاستکردنەوەی چەمکی خواپەرستی و پاشان ئەگەر بەگوێرەی ئەم قورئانە هەنگاو بنێیت و بەندایەتی بکەیت ئەوا لەگەڵ گەردوون و هەمو ومەخلوقات دا پەیوەندیت بەستووە، لە ئیسراء دا جەخت لەوە دەکەینەوە کە ئەگەر تا ئەم نیوەی قورئانە واتا ناوەڕاستی قورئان ئیسراء و کەهفە لە قورئان تێگەیشتبی واتا لەهەموو شتێك لەم گەردوونەدا تۆ ئاشنا دەبیت پێی، وەکو لە سەرەتاوە ئاماژەم پێدا دوو سورەتی ئەقڵانی تەواوە بە ئەقڵانیەت وەڵامی دوو کۆمەڵ ئەداتەوە یەکەم یەهود، پاشان موشریکەکانی قورەیش.

ئەم دوو سورەتە ئاشکرا کردنی فێڵ و تەڵەکەی یەهودە.

تا کۆتایی ئەم دوو سورەتەش خوای گەورە وشەی (نەخێر)ی بەکار نەهێناوە واتا وشەی عەرەبی "کلا" چونکە تەنها ڕوونکردنەوەی هەموو چەمکەکانی ژیانە بۆ دەسەڵات و حوکمرانی، کۆمەڵگا، کۆمەڵناسی، تاك و بەمرۆڤ بوون، دوورکەووتنەوە لە بە ئاژەڵ بوون، کارکردن بە قورئان بۆ ئەوەیە کە مرۆڤ لە مرۆڤی دەرنەچێت بەدوای شەهوەت دا نەبێتە ئاژەڵ.

وەکو ئاماژەمان پێدا تا کۆتایی ئەم دوو سورەتە لە الفاتحة وە تاکو الکهف یەکتر ڕوون دەکەنەوە تەواوکەری یەکترن لە باسەکاندا، بە شێوەیەکی گشتی لەدوای ئەم ئەم دوو سورەتە جۆرێك لە پەروەردە کردن دەست پێدەکات کە جیاواز ترە لە ئاراستەی سورەتەکانی سەرەتا.

کۆتایی سورەتی الإسراء بە ئایەتی الحمدالله یە و دەستپێکی سورەتی الکهف بە الحمدالله یە.

سورەتی دوای خۆی کۆتایی باسی پێکهاتنی تەنزیماتی نهێنی و کاری کۆمەڵسازی و ناساندنی کەسایەتی قارونی و دەوڵەمەندی چاوچنۆك و هەژاری ئاقڵ و خاوەن عیزەت، گەڕان بەدوای زانیاری و زانست دا لە هەر پلەو پۆستێك و تەمەنێکدا بێت، دادپەروەری کاری دەوڵەت لە پیشەسازی و هەموو بوارەکانی تری خزمەتگوزاری و کۆتایەکەشی بۆ ڕازیکردنی خوای پەروەردگار کەلە قیامەت پاداشتی لەسەر وەردەگرین.

سورەتی مەریەم

لەم سورەتەوە بەشی دووەمی ژیان باس دەکرێت کە زیاتر پەیوەندی بە چاکەوە هەیە، موعاناتی چاکەخوازان و پێغەمبەران و تووشی ناڕەحەتی هاتن، موعاناتی زەکەریا و کوشتنی کوڕەکەی کە خوای گەورە ناوی ناوە، کوشتنی خۆی و موعاناتی مەریەم و لەدایك بوونی عیسا بەبێ باوك، کێشە و ناڕەحەتیەکانی ئیبراهیم لەگەڵ باوکی...هتد.

پاشان ئاماژە کردنە بۆ موعانات و کێشەی خێزانی و پاشان ناڕەحەتیەکان وەك تاك، کۆڵوباری بانگەواز و ڕازی بوون بە قەدەری خوای پەروەردگار یەکەم وشەی (کلا) لە سورەتی مەریەم دەست پێ دەکات لە ئایەتی (٧٩) کە خوای پەروەردگار نیوەی ژیانی مرۆڤ بە ناوی الله حوکم دەکات و نیوەکەی تری بە سیفاتی ڕەحمان.

﴿كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾﴾ نەخێر (بە دڵی نەو نابێت) ئەوەی کە دەیڵێ تۆماری دەکەین لەسەری، وە سزای دووروودرێژی بۆ دەڕەخسێنین.

سورەتی طه و الأنبياء

چڕبوونەوەی ژیانی پێغەمبەران و ناڕەحەتی و ناهەمواریەکانی هاتوونەتە ڕێگایان، سەختی بانگەوازەکەیان و بەردەوام بوونیان و جەخت کردنەوە لەسەر چەسپاندنی بیرووباوەڕی یەکتاپەرستی لەناو تاکەکانی کۆمەڵگادا. بۆیە دەبێت باگخوازانی دین چاو لەو هەموو ئەزموون و موعاناتی پێغەمبەران بکەن، ڕێگای بەهەشت بەگوڵ نە نەخشێنراوە، بەڵکو هەرچی شەیتان و عەلمانی و مولحید و خوانەناس و کافر هەیە ڕێگات پێ دەگرێت.

تێگەیشتن لە ستراتیژی کەون کە قەزاو قەدەری خوایە، فێربوونی ئازایەتی و چاونەترسی.

ئەم ململانێی کوفر و ئیمانە بەردەوامە تا دواساتی ئەم ژینە و هاتنی ڕۆژی قیامەت.

سورەتی الحج

دیمەنە قورسەکانی ڕۆژی قیامەت کە منداڵ پیرو سەرسپی دەکات، بەڵام لەباسی و کاتی حەج بەو دەست پێکە دڵنیامان دەکاتەوە خوای گەورە لە دنیادا مەشق بکەن بۆ قیامەت، ئەو مەشقەش بە چاوپێکەووتن و کردنی فەرزی حەجە لەوێ دڵنیا دەبیت کە قیامەت دیمەنەکانی چۆنە، فێرت دەکات کە قیامەت چۆنە و چۆن لەوێ مامەڵە دەکەیت.

هەروەها پاشکۆی ئەحکامەکانی سورەتی البقرەیە لە یاساو ڕێساکانی فەریزەی حەج.

لەکۆتاییدا توانای خوای گەورە نیشان دەدات لە دروستکراوەکانی، بەڵام هەموو مەخلوقاتی کۆببنەوە توانای دروستکردنی مێشێکیان نییە.

سورەتی المؤمنون و النور

دوو سورەت کە پەیوەندییان بەیەکەوە هەیە و تەواوکەری باسەکانی دوای خۆیانن.

لێرەوە پێناسەی ئیماندار دەکات و ئاوێتەی مرۆڤ بوون دەخاتە بەردەستیان و پێیان دەڵێت بوویت بە مرۆڤ و ئیمانداریت؟

بەچی کراویت بە ئیماندار بەناسینی نیعمەتەکانی خواو شوێن کەوتنی پێغەمبەران و گەردن کەچی بۆخوای پەروەردگار و فەقیر و زەلیلیت بۆ خوای گەورە. هەموو ئەو ئەمرو نەهیانەی کە پێشتر خوای گەورە ئاماژەی پێداوە بە کردن و نەکردنی تۆ دەکاتە ئیماندار.

سورەتی النور پێچەوانەی ئەم سورەتەیە لە نەکردنی ئەو کارە خراپانەی کە ئاماژەی پێداوە لە داوێن پیسی، درۆ کردن، بوختان هەڵبەستن دوور بوون لە کاری نیفاق و جاسوسی و مونافیقی.

پاشکۆی سورەتەکانی البقرة و الأنعام و المائدةیە لە ئەحکام و تەواو کردنی ڕێنمایی و یاساکاندا، بەڵکو کۆمەڵێك یاسا و دابونەریتی کۆمەڵایەتی ئیسلامی دێتە ئاراوە، پێویستە موسوڵمان پابەند بێت پێوەی.

ئاماژەکردن بەوەی کە مرۆڤ پیاوی خوا بێت و ئەم لاولای نەبێت، نە سەر بە شەرق بێت و نە سەر بە غەرب، ئیسلامی بێت.

پاشان چۆنێتی مامەڵە کردن لەگەڵ منداڵدا پێش باڵغ بوونی و دوای باڵغ بوونی...هتد.

کۆتاییەکەی ئاگاداری و هەڕەشەیە لەوانەی کە ئەم شەریعەتە ناچەسپێنن و بە دوای فیتنە و فەسادەوەن.

سورەتی الفرقان

سورەتێکی تابڵێیت ناسك و جوانە، وەکو هەموو سورەتەکای تر.

ئەم سورەتە کار لەسەر پێناسەی خودی قورئان و مامۆستاکەی دەکات کە پێغەمبەری خوایە (صلی الله علیه وسلم).

دەست نیشان کردنی مرۆڤ بوونی پێغەمبەرە کە وەکو هەموو مرۆڤێکی ئاسایی تەنها جیاوازی ئەو پێغەمبەرە لەگەڵ مرۆڤەکانی تردا وەحییە.

ئەم قورئانە خوای گەورە فێرمان دەکات کە تێبگەین لەوەی کە ئەم کتێبە جیاوازی دەکات بۆتان لە نێوانی حەق و باتڵدا، لەنێوان گەندەڵ و فەساد و دادپەروەریدا.

ئەم قورئانە جیاوازە لەهەموو کتێبەکانی تر، ئەم ڕێگات نیشان دەدات ناوی هیدایەتە، وە پێغەمبەر بەم قورئانە بۆتە پێغەمبەر. دەی مادام وایە شوێنیکەون، چونکە مژدەدەر و ترسێنەرە. ئامانج لە ژیاندا ئەم ژیانە کەمە نییە، بەڵکو ژیانی ئەبەدییە کە قیامەتە.

کەواتە ئەم قورئانە و پێغەمبەرەکەی مەشخەڵی ڕێگان، تاریکیتان بۆ ڕووناك دەکەنەوە شوێنییان کەون تا فێرتان بکەن چۆن خوا دەپەرستن.

جاهیل، عەلمانی، بێدین، مولحید و خوانەناسەکان ناکەون ئەوەندە داماون ئەگەر داوای کرد شوێنی بکەون، بڵێ سڵاو لە ئەقڵتان.

من خاوەنی قورئان و پێغەمبەرێکم چۆن دەیگۆڕمەوە بە دیموکراتی و عەلمانی و جیڤارا و ماركس...هتد.

سورەتەکانی الشعراء، النمل و القصص

سێ سورەتی گرنگە وەکو هەموو سورەتەکانی تر، لەم سێ سورەتەدا چەند تیۆرێکی ژیان بۆ گەڕانەوەی دەسەڵاتدار و خەڵکی تر بەگشتی باسی دەکات.

کە بریتییە لە (جهل،گومان، یەقین، ئینکاری و دژایەتی خوا و پێغەمبەران و شوێنکەوتووانیان)

لەم تیۆری ژیانەدا نمونەی زۆری لەسەر دێنێتەوە خوای گەورە لەم سێ سورەتەدا، کە لێرەدا تەنها دوو نمونەیان وەردەگرین بۆ ئەوەی تاڕادەیەك ڕوونبێتەوە.

نمونەی یەکەم: فیرعەونە، خوای گەورە پێش ئەوەی سزای بدات لە جاهیلی و بێئەقڵیەکەی کە داوای خوایەتی دەکرد، موسی پێغەمبەری بۆ دەنێرێت، کەواتە لێرەوە لە جەهل ڕزگاری بوو فیرعەون، کەوتە باروگوزەرانێکی تری فیکری کەبینینی موسی-ی خاوەن موعجیزەیە، بەڵام فیرعەون ئەم جارە کەوتە گومان تا لەبەرچاوی فیرعەون دا هەموو ساحیرەکان بڕوایان بە خوای موسی هێناو لەسەربازگەی کوفرەوە بەرەو ئیمان.

ئیتر لێرەوە لەگومان دەرچوو بوو بە یەقین، بەڵام ڕێگای ئینکاری گرتە بەر لەبەر کورسیەکەی، پاشان دوای ئینکاری بەرەو سەرکەشی برد تا خوای گەورە نغرۆی کرد و خنکا لە دەریای سوردا.

نمونەی دووەم: بەلقیسە، خاتوون و پاشای مەملەکەتی سەبەء کە لە جەهل و گومان و یەقین بەرەو موسوڵمان بوون و خواناسی تا شووی کرد بە پێغەمبەرێك.

بەم شێوەیە لەو سورەتانەدا هاتووە:

جهل، شك، یقین، جحد و طمس

سورەتی العنکبوت

فێری دوو چەمکی گرنگمان دەکات، یەکەم یاسایە بۆ ئیماندار بۆ ئەوەی بەپاکی بگەڕێتەوە لای خوای گەورە تووشی ناڕەحەتی و فیتنە نەبێت.

ئەم سورەتە لەم باسەیدا تەنها تەفسیری سورەتی البقرة ئایەتی ١٥٥ دەکات.

﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الأَمْوَالِ وَالأَنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾﴾ بێگومان ئێمە، ئێوە تاقی دەکەینەوە بە هەندێك ترس و بیم و برسێتی و کەم بوونی ماڵ و سامان و

مردنی کەس و کارو تیاچونی بەروبومی کشتوکاڵ، وە مژدە بدە بەو کەسانەی کە خۆگرو ئارامگرن.

خوای گەورە لەم سورەتەدا فێرمان دەکات بۆ زانستە مرۆییەکان پێویستیان بە دین نییە، بڕۆن خۆتان بگەڕێن بزانن ئەم بوونە چۆن دروست بووە.

واتا لە زانستەکانی فیزیا، کیمیا، طب، هندسە و بیرکاری...هتد.

فێرمان دەکات لەم قورئانە ڕابمێنن کە بیروباوەڕ و ڕێنمونییە بۆ دنیا و قیامەت، بونیادی فیکری و دەسەڵاتی دوور لەخوا وەکو خانوو ماڵی جاڵجاڵۆکە وایە کە زۆر ناسك و بە بچوکترین کاریگەری ماڵەکەی تێکدەچێت.

سورەتی الروم

لەم سورەتەدا توانای خوای پەروەردگار دەردەخات لە تێگەیشتن لە تیۆرێکی نوێی ژیان، لەباسی ڕۆحدا کە سەردەکەون بەسەر فارس دا ئاماژەیە بۆ ئەوەی هەر گەلێك بڕوای بەخوا هەبوو سەردەکەوێت بەسەر ئەو گەل و دەسەڵاتانەی تر کە هاوبەش دانەر و یاخود بێدینن.

هەموو بە چاوی خۆمان ئەم ئەزمونەمان دی، تەماشای ڕۆژئاوا بکەن بەتایبەت ئەمەریکا ناسراون بەبلۆکی ڕۆژئاوا و لە قورئاندا ناویان بەگشتی

بە ڕۆم هاتووە سەرکەووتن بەسەر بلۆکی ڕۆژهەڵات خوای گەورە ئەوانە سەردەخات کە خواناسن، کەواتە تێبگە موسوڵمان پیادەی دینەکەت بکە، تا خوای گەورە دەسەڵاتە ١٤٠٠ ساڵییەکەت پێببەخشێتەوە.

سورەتی لوقمان و السجدة

سورەتێکن بۆ پەروەردەکردنی منداڵ، ئەم دوو سورەتە تایبەتە بە بونیادی کەسایەتی منداڵ کە سەرەتا فێری بیروباوەڕی ئیسلامیان بکەن و دووریکەونەوە لە کاری شیرك قەراردان و نوێژکردن و فەرزەکان پاشان دابونەریتە جوانەکانی کۆمەڵگا و ئەدەب و ڕەوشتی بەرز.

هەروەها بە شێوەیەکی ئاسان لەو دوو سورەتەدا باسی دروست بوونی گەردوون مرۆڤ دەکات، کە دایك و باوك بتوانن خوای گەورە خۆشەویست بکەن لە دڵی منداڵەکانیان بەو نیعمەت و باسە زانستیانەی لەم دوو سورەتەدا هاتووە.

سورەتی الأحزاب

چەند ئەحکامێکی نوێ بۆ دەوڵەت و بۆ تاك ڕێزگرتن لە ئالوبەیت و گەورەیی قیمەتی ئالوبەیتی ڕسول، هەروەها یەکسانی لە پاداشت لە نێوانی ژن و پیاودا کە هەردووکیان وەکو یەکن، لەگەڵ کۆمەڵێك ئادابی کۆمەڵایەتی ئیسلامی، ئەم سورەتە بۆ یاسا پاشکۆی سورەتی النساء، ئەو یاسایانەی لێرەدا هاتوون، وەکو نەهێشتنی بەکوڕ کردن یان بەکچ کردن بۆ خێزانێك لە بنەڕەتدا هیچیان نییە (تەبەنی)، ئافرەت دەتوانێت خۆی پێشکەش بکات بەبێ مارەیی و داواکاری فەرزبوونی حیجاب لەسەر موسوڵمان..هتد.

ناساندنی خێزانی پێغەمبەر بە دایکی ئیمانداران

سڵاوات دان لە پێغەمبەری خوا بە فەرمانی خوای پەروەردگار.

سورەتی سبأ و فاطر

دوو سورەتن گەورەیی و عەزەمەتی دەسەڵاتی خوای لە توانای دوو پێغەمبەردا دەردەخات و پاشان شارستانیەتیەکی بەهێز پڕ توانا دەخاتە بەردەستان و ئیتر لەم دوو سورەتەدا باسی خالقیەتی خوای گەورەیە لەم کەونەدا لە گیاندار لەبێ گیان، لە جوانی، لە ئاوی، لە کانزا و توانا سەرەتاییە مرۆییەکان.

پاشان بێدەسەڵاتی و هەژاری مرۆڤ کە لە هەموو کاتێکدا موحتاجی پەروەردگارە، بیرخستنەوەی چەند دیمەنێکی قیامەت کە بۆ جوڵانی ئیمان و گەڕانەوەی تاوانبارانە بۆ لای خوا و .....

سورەتی یس

ئەم سورەتە هەموو قورئانی تێدا کۆبۆتەوە بە شێوەیەکی کورت وەکو کورتەی قورئان، هەموو ئەو باسە گرنگانەی لە قورئاندا هاتووە، بە شێوەیەکی پڕ لە جوانی و ئیعجازی زۆر و کورت.

لێرەدا دووبارە دەبێتەوە، بەڵام لە تێگەیشتن و جامەی جیاواز و پڕمانا و هونەر، هەربۆیە ناونراوە بە دڵی قورئان چونکە هەموو دەمار و خانە و دەزوولە خوێنەکان بە دڵەوە بەندە، لەم سورەتەش وەکو دڵ کاریگەری خۆی هەیە.

١٠ سورەت بەدوای یەکدا لە الصافات تا الأحقاف

ئەم دە سورەتە کە بریتین لە (الصافات، ص، الزمر، فصلت، الشورى، الزخرف، الدخان، الجاثية، الأحقاف) هەموویان لە شاری مەککە

دابەزیوون، بەدوای یەکدا بابەتی ئەم سورەتانە داوای بانگەوازی ڕەسەن دەکات لە شوێنکەوتووی پێغەمبەران و پێغەمبەری خوا، بەتایبەت لە بانگەشە بۆ بانگەوازی (لااله‌الاالله)بکەن و دوای شتی تر مەکەون.

ئەم دە سورەتە بەڕوون و ئاشکرا بانگەشەی ئیخلاص دەکات لە دیندا و بانگەوازێك دوور لە شیرك و هاوبەش لە هەموو ڕووەکانی ژیان، دەبێت خوای پەروەردگار بە حکومەکەی ڕازیبین و بەو یاسا و ڕێسایانە کار بکەین کە خوای گەورە بۆی ناردووین، دەنا جێگای قبوڵ کردن نییە.

پێغەمبەری خوا -صلی الله علیه وسلم- دەیتوانی کەوا بانگەوازی ئابووری بکات، کە هەموو گەورە پیاوان و دەوڵەمەندانی قورەیش دوای بکەون لەکاتێکدا لەو زەمەنەدا لەناو قورەیش قافڵە و کاروانی بازرگانیان هەبوو.

هەروەها دەیتوانی کە نەتەوایەتی بکات تا هەموو عەرەب لەژێر دەستی فارس و ڕۆم ڕزگار بکات و زاڵ ببن بەسەر ئەو دوو ئیمپراتۆریەتەدا.

هەروەها دەشی توانی کەوا بانگەوازی ئەخلاقی بکات دژی ئەو کارە دوور لە ئەخلاق ئاکارە ناشرینانەی کە دەکران بەتایبەتی ئەو ئافرەتانەی کەوا ڕایەی حومریان هەڵگرتبوو.

پێغەمبەری خوا هیچ کام لەمانەی نەکرد، چونکە بانگەوازی بۆ گۆڕانکاری عەقیدە کرد، ئەو وویستی عەقیدەی ئەو خەڵکە بگۆڕێت بۆ یەکتاپەرستی کە گۆڕانکاری لە عەقیدەدا هەموو ئەو لایەنانەی تر دەگۆڕێت.

تەواوی ئەم باسانە لەم چەند سورەتەدا هاتووە کە باسمان کردوون.

سورەتی محمد، الفتح و الحجرات

تەواوکەری سورەتی ئەنفال، البقرة، النور و الأحزاب-ە

سورەتی ق تا الحدید

ئەم ٨ سورەتە باسی مەشهەد و دیمەنەکانی قیامەت و بەهەشت و جەهەنەم دەکەن.

جزئی ٢٨ هەمووی حەدەسە و هەمووی ئەحکامی مەدینەیە لە المجادلة وە تا التحریم

جوزئی ٢٩ و سی

باسی مەشهەدەکانی ڕۆژی قیامەت و وێران بوونی کەون و کۆتایی دنیا و گەڕاندنەوە بۆلای خوایە.

سەرچاوەکان:

تەفسیری قورئان- شێخی سەعدی

تەفسیری الجلالین

تفسیر ابن كثير

تفسير في ضلال قران-سيد قطب

قصص قرآنيه- جارالله

قصص قرآنيه- صفي الرحمن مباركفوري

قصص- شيخ مصطفي صباعى

صفوة التفاسير- محمد على الصابوني

پێشەکی

بسم الله الرحمن الرحيم ٧

جیاوازی لەنێوان موعجیزە و ئیعجازدا ١٢

پێکهاتەی قورئان ٢٠

واتای القصص چییە؟ ٢٢

چەند دیمەنێکی بەدواداچوون بۆ ئەو ڕووداوانەی سورەتی الکهف .. ٢٥

دیمەنی یەکەم: ٢٥

دیمەنی دووەم: ٢٦

دیمەنی سێیەم: ٢٧

واتای بەدواداچوونی قورئانی (قصص القرآني) ٣١

بۆچی قورئان ئیعجازە؟ ٣٦

لێوورد بونەوەیەك و شیکارییەك بۆ توخمەکان ٧٢

ڕووداو و هەواڵ و بەدواداچونەکانی قورئان ٧٢

توخمی یەکەم: کەسایەتی ٧٦

کەسایەتی پیاو: ٧٧

پوختەی باس ٩١

کەسایەتی ئافرەت: ٩٢

کەسایەتی منداڵ لە قورئاندا: ٩٤

کەسایەتی باڵندەکان: ٩٥

کەسایەتی ئاژەڵەکان و گیاندارە چوارپێکان: ١٠٤

دیمەنی کەسایەتی بێگیانەکان: ١٠٤

کەسایەتی فریشتەکان (مەلائیکە):
دیمەنی جبریل لەکاتی هێنانی هەواڵی عیسی بۆ خاتوو مەریەم: ١٠٥
کەسایەتی جنۆکە: ١٠٥
دیمەنی ڕووداوە سروشتییەکان، باسکردنی جوانی دیمەنەکان لە قورئاندا: ١٠٨
تووخمی دووەم (ڕووداوەکان) ١١٢
یەکەم: بواری سیاسی و ڕووداوە سیاسییەکان ١٢٢
دووەم: بواری کۆمەڵایەتی و ڕووداوە کۆمەڵایەتیەکان ١٢٢
سێیەم: بوارە فیکرییەکان (بیروباوەڕ) ١٢٤
توخمی سێیەم: گفتوگۆ (الحوار) ١٢٥
پێکهاتە سەرەکییەکانی ئیعجازی قورئان ١٢٧
پێکهاتەی یەکەم: بوون (وجوود- ئەنطۆلۆژیا) ١٣٨
پێکهاتەی دووەم: بزووتنەوەی گۆڕانکاری ١٤٠
پێکهاتەی سێیەم (شەریعەت) ١٤٦
پێکهاتەی کۆتایی ئیعجازی زمانەوانی ١٥٣
قورئان هەمووی بە دواداچوونە ١٦١
گوزەرێك بەناو جۆرەکانی بەدواداچوون لە قورئان دا ١٦٧
جۆری یەکەم: ژیانی پێغەمبەران ١٧١
جۆری دووەم: خەڵکانی چاك و خراپ لە بەدواداچوونەکان دا ١٧٢
جۆری سێیەم: ژیانی پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) هاوەڵانی و دوژمنانی ١٧٩
جۆری چوارەم: هەواڵی قیامەت و دیمەنەکانی ١٨١
جۆری کۆتایی: پەیوەندی فریشتە و جنۆکە و گیانداران بە مرۆڤەکانەوە ٢٠٢
سودەکانی بە دواداچوونە قورئانیەکان ٢١٠
٢١٢

شیکاریەك لە چاویلکەی ئیعجازەوە..... ٣١٤
بۆچی زۆرترین بەدواداچوونەکان باسی بەنی ئیسرائیلە لە قورئاندا
..... ٣١٦
ئەنجامی ئەم باسە چییە؟!..... ٣٢٢
کاریگەری بەدواداچوونە قورئانییەکان لە بانگەواز و پەروەردەدا
..... ٣٥٠
بەندی دووەم..... ٣٥٢
مێژووی قورئان بە گشتی..... ٣٥٢
قورئان سەرچاوەی شەریعەتە..... ٣٥٩
قورئان چۆن دابەزیوە!؟..... ٣٦٢
سوودەکانی زانینی هۆکاری دابەزینی قورئان..... ٣٦٥
قورئانی مەککی و مەدەنی..... ٣٧٤
قۆناغی مەککی..... ٣٧٧
قۆناغی مەدینە..... ٣٧٧
حیکمەتی دابەزینی قورئان بە جیاوازی..... ٣٨٠
مێژووی بە کتێب بوونی قورئان..... ٣٨٥
قۆناغەکانی بە کتێب بوون..... ٣٨٨
مێژووی تەفسیرکردنی قورئان..... ٣٩٣
قورئان لە نێوان ئایەتە ڕاشکاو و نارِوونەکاندا..... ٤٠٥
جۆری کۆتایی لە ئایەتەکان، ئایەتە نارِوونەکان..... ٤١٨
بەندی سێیەم..... ٤٢٢

سورەتی فاتحه و تیشکەکانی قورئان..... ٤٢٤
سورەتی البقرة تەفسیری سورەتی الفاتحة لەهەمانکاتدا..... ٤٢٤
سورەتی آل عمران ٤٢٧
سورەتی النساء..... ٤٢٨
سورەتی المائدة ٤٣٠
سورەتی الأنعام ٤٣١
سورەتی الأعراف..... ٤٣٢
سورەتی الأنفال و التوبة..... ٤٣٤
سورەتی یونس، هود و یوسف ٤٣٥
سورەتی الرعد..... ٤٣٨
سورەتی ابراهیم..... ٤٣٩
سورەتی الحجر ٤٤٠
سورەتی النحل..... ٤٤٠
سورەتی الإسراء و الکهف ٤٤٢
سورەتی مەریەم..... ٤٤٤
سورەتی طه و الأنبیاء ٤٤٥
سورەتی الحج..... ٤٤٦
سورەتی المؤمنون و النور ٤٤٦
سورەتی الفرقان..... ٤٤٨
سورەتەکانی الشعراء، النمل و القصص..... ٤٤٩
سورەتی العنکبوت ٤٥٠

سورەتی الروم ٤٥١
سورەتی لوقمان و السجدة ٤٥٢
سورەتی الأحزاب ٤٥٣
سورەتی سبأ و فاطر ٤٥٣
سورەتی یس ٤٥٤
١٠ سورەت بەدوای یەکدا له الصافات تا الأحقاف ٤٥٤
سورەتی محمد، الفتح و الحجرات ٤٥٦
جوزئی ٢٩ و سی ٤٥٦
سەرچاوەکان: ٤٥٧

وەلامی هەموو پرسیارێک لە قورئان دا هەیە.
کتێبێکی زۆر عەجیبە، تا بیخوێنیتەوە زیاترت پێدەبەخشێت، بە دڵ لەگەڵیدا بە دڵت پاک دەکات، بە ئەقڵ لەگەڵیدا بە مێشکت فراوان دەکات، بە چاو و دەنگ بیخوێنەوە پاداشت و نورت پێ دەبەخشێت، بە کردار بەکاری بهێنە کەسایەتیت بەرز و بەڕێز دەکات.
بڕوا بکە خوێنەری بەڕێز ناتوانم وەسفی بکەم، هەرئەوەندە دەڵێم خوا لێم قبوڵ بکات بیکاتە هۆکاری لێخۆش بوونم، کە لەم زیندانی زاڵمانە نوسیومە و بەو پەری خەم و خەفەت و دنیاو دووریم لە ماڵ و منداڵ و چاو بە فرمێسکەوە، نەک لەبەر ئەوەی دەترسم، تا سوێند بە زاتی بەرزت ناترسم تەنها لەبەر ئەوەی بێدەسەڵاتم...
وا ئیسلاما، وا ئیسلاما

Design: Braw Al-Najjar

نرخ: ٨٠٠٠

حاجی قادری کۆیی
لقی یەکەم: بەرامبەر دەرگای قەڵا - بازاڕی ڕۆشنبیری
لقی دووەم: چوار ڕیانی شێخ مەحمود بەرامبەر مزگەوتی محمود عەلاف
٠٧٨٢٤٦٧١٣٩٤ - ٠٧٥٠٤٦٧١٣٩٤ — /M.Ktebxana